Lytton Strachey

REGINA VICTORIA

ALDO PRESS

Lytton Strachey

Regina Victoria

LYTTON STRACHEY

Regina Victoria

1819 - 1901

ALDO PRESS

Titlu: Regina Victoria
Titlu original: Qeen Victoria
Autor: Lytton Strachey
Editor Aldo Press, Bucureşti, 2004

© by Dexon Office, 2015

Toate drepturile pentru această versiune aparțin Dexon Office

Informații, comenzi ramburs,
Email dexonoffice@gmail.com
www.aldopress.ro

ISBN ePUB: 978-973-701-454-2
ISBN PDF: 978-973-701-455-9
ISBN Print: 973-7945-93-X

Capitolul I
ANTECEDENTE

I

În ziua de 6 noiembrie 1817, după o viaţă scurtă şi lipsită de plăceri şi bucurii, s-a stins principesa Charlotte, unica fiică a regentului şi a moştenitorului coroanei Angliei. Temperament impulsiv, capricios, violent, ea dorise întotdeauna libertatea şi nu o obţinuse niciodată. Copilăria ei se scursese printre certuri de familie: încă de tânără fusese despărţită de o mamă dezonoratã, care nu se gândea decât la nebunii, şi a fost încredinţatã unui tată nedemn care nu se gândea decât la propria lui fiinţă. De cum împlinise şaptesprezece ani, regentul vru să scape de dânsa, măritând-o cu prinţul de Orania. Ea acceptă mai întâi această uniune, dar, îndrăgostindu-se brusc de prinţul August al Prusiei, hotărî să rupă logodna. Nu era la prima aventură amoroasă; cu puţin timp înainte întreţinuse o corespondenţă clandestină cu un anume căpitan Hess. Prinţul August era de-acum căsătorit, morganatic, e adevărat, dar ea nu ştia, şi el nu se obosise s-o informeze. În timp ce întârziau negocierile logodnei cu prinţul de Orania, în Iunie 1814, soseau la Londra suveranii aliaţi spre a celebra victoria lor. În suita împăratului Rusiei se afla tânărul şi frumosul prinţ Leopold de Saxa-Coburg. El făcu zadarnice eforturi spre a atrage privirile principesei; abia dacă îl observă: inima ei era prinsă într-altă parte. O lună mai târziu, regentul, descoperind că fiica sa avea întrevederi secrete cu prinţul August, interveni numaidecât, concedie curtea principesei şi o condamnă la o izolată recluziune în palatul Windsor.

— Doamne atotputernic, ţipă ea, dă-mi răbdare!

Şi căzu în genunchi, pradă celei mai furioase surescitări. Apoi, deodată, se ridică, coborî în stradă fugind pe o scară de serviciu, se urcă într-o trăsură care trecea tocmai pe acolo şi spuse birjarului s-o ducă la mama ei, la Boyswater. Fuga ei a fost numaidecât descoperită: a fost urmărită şi, cedând insistenţelor ducilor de York şi Sussex, unchii ei,

ale lordului Brougham şi ale episcopului de Salisbury, se înapoie la Carlton House. Erau orele două după miezul nopţii. A fost închisă la Windsor. Dar nu se mai auzi de atunci vorbindu-se despre prinţul de Orania. Prinţul August dispăru şi el. Calea prinţului Leopold de Saxa-Coburg era, în sfârşit, liberă.

Acest tânăr a înţeles să se facă apreciat de regent, să se pună de acord cu miniştrii şi să-şi asigure prietenia ducelui de Kent, alt unchi al principesei. Apropierea de duce îi permise să comunice în mod direct cu prizoniera de la Windsor, care declară, nu după multă zăbavă, că nu va fi fericită fără el. Când, în urma bătăliei de la Waterloo, a fost nevoit să stea câtva timp la Paris, adjutantul ducelui de Kent a făcut mereu naveta între Paris şi Londra, încărcat de scrisorile prinţului şi de răspunsurile principesei. În luna ia-nuarie 1816, Leopold a fost invitat în Anglia, şi în mai a fost celebrată căsătoria cu Charlotte.

Caracterul lui Leopold contrasta în chip ciudat cu acel al soţiei sale. Fiu secund al unui mărunt prinţ german, era pe atunci în vârstă de 26 de ani. Servise în mod remarcabil în războiul împotriva lui Napoleon; se arătase un diplomat abil în congresul de la Viena. Trebuia acum să-şi întrebuinţeze talentele spre a o îmblânzi pe această principesă excesiv de neastâmpărată. Cu un temperament rece, afectat în maniere, ponderat când vorbea, prudent în acţiuni, nu întârzie să-şi domine o tovarăşă violentă, dezordonată, gene-roasă. Câte lucruri pe care nu le putea aproba la dânsa! Îşi bătea joc de toate, bătea din picior, râdea cu hohote. Îi lipsea acea purtare reţinută atât de necesară prinţilor; avea cele mai urâte apucături de pe lume; şi prinţul era şi mare învăţat după toate cele. Mulţi ani mai târziu, explica el nepoatei sale Victoria, frecventase cele mai distinse cercuri europene şi că, într-adevăr, "chiar el era crema societăţii, cum spun Francezii". Veşnic existau între el şi soţia lui certuri nesfârşite, dar toate se terminau în acelaşi fel: dreaptă în faţa lui, cu mâinile la spate, cu obrajii aprinşi, cu ochii strălucitori, cu aerul unui băieţoi obraznic, îmbrăcat în fată, declara la sfârşitul discuţiilor că era gata să facă tot ce va voi dânsul.

— Dacă doreşti, spunea ea, o voi face.

Şi el răspundea, invariabil:

— Nu vreau nimic pentru mine însumi, nu te-aş obliga să faci nimic ceea ce nu aş crede că e spre folosul tău.

Printre musafirii castelului din Claremont, aproape de Esher, unde se instalase perechea princiarã, se afla şi un tânãr medic german, numit Christian-Friedrich Stockmar. Era fiul unui modest magistrat din Coburg. După ce fãcuse rãzboiul în calitate de ofițer la serviciul sanitar, se stabilise medic în oraşul sãu natal. Acolo îl întâlnise pe Leopold. Acest prinț, apreciindu-i talentul, îl adusese în Anglia când cu însurãtoarea sa şi îl ataşase pe lângã propria sa persoanã. Un straniu destin îi era rezervat acestui tânãr; viitorul îi pregãtea daruri numeroase şi felurite; influență, pu-tere, mister, nenoroc, dureroasa glorie a unei inimi zdrobite. La Claremont situația sa a fost la început foarte modestã, dar principesa ținea foarte mult la dânsul. Îl striga "Stocky" şi se juca cu el de-a prinselea pe coridoarele castelului. Deşi nãpãstuit de un stomac pãcãtos şi de o stare sufletească melancolicã, putea sã fie vesel în anumite ocazii şi îşi fãcuse încã de la Coburg o reputație de om de spirit. Avea şi un suflet virtuos şi învãluia princiarul menaj cu afectuoasã aprobare. "Stãpânul meu, scria el în jurnalul sãu, este cel mai bun soț pe care l-ai putea gãsi în cele cinci continente ale globului; şi soția lui îi poartã o dragoste ale cãrei dimensiuni nu s-ar putea compara decât cu datoria statului englez". În curând mai fãcu dovadã şi de o altã calitate, care i-a marcat întreaga sa viațã: o prudentã agerime de minte. Când se aflã în primãvara anului 1817 cã principesa era însãrcinatã, i se propuse lui Stockmar sã devinã unul din medicii curanți; şi el avu înțelepciunea sã refuze. Înțelese cã colegii sãi englezi vor fi invidioşi, cã sfaturile sale nu vor fi urmate, dar, dacã se vor ivi accidente, medicul strãin va fi acela care va fi fãcut responsabil. Şi, într-adevãr, nu după mult timp, îşi dãdu seama cã regimul sever şi nesfârşitele suferințe ce erau impuse nenorocitei principese, erau erori. Îl luã pe prinț deo-parte şi îl implorã sã comunice medicilor englezi opinia sa. Dar a fost în zadar: tratamentul care ducea la slãbirea trupului şi care era pe atunci la modã a fost aplicat luni de zile. În ziua de 5 noiembrie, la orele nouã seara, după o muncã de peste cinci ore, prințesa nãscu un bãiat mort. La miezul nopții, puterile o pãrãsirã. Numai atunci consimți Stockmar sã o vadã. O gãsi pe moarte, în ciuda vinului cu care încercau s-o mențină în viațã doctorii. Ea îi cuprinse mâna şi i-o strânse.

— M-au îmbătat, spuse dânsa.

După câteva momente el părăsi camera. Dar de abia se îndepărtase câțiva paşi, că se auzi strigat de o voce puternică:

— Stocky! Stocky!

Fugi în grabă la căpătâiul principesei. Gâtlejul îi era de acum sugrumat de sughițul morții. Se zbătea de la un capăt la celălalt al patului. Apoi, deodată, ridică genunchii. Şi a fost sfârşitul.

Prințul Leopold, care veghease lângă ea ore întregi, plecase din cameră spre a se odihni câteva minute. Stockmar a fost însărcinat să-i anunțe moartea soției sale. Mai întâi părea că nu înțelege. Cum se îndreptau amândoi spre camera mortuară, prințul se prăbuşi pe un scaun şi Stockmar îngenunche alături de el. Nu era un vis urât? Era cu neputință ca principesa să-l fi părăsit. În sfârşit, prințul se aplecă peste pat şi sărută mâinile înghețate ale moartei. Apoi se ridică şi izbucni:

— Acum, sunt singur. Făgăduieşte-mi că nu mă vei părăsi niciodată.

Şi se aruncă în brațele lui Stockmar.

II

Nimic mai tulburător decât această moarte a principesei Charlotte. Soarta zdruncinase brusc caleidosco-pul regal, şi nimeni n-ar fi putut spune care va fi noul destin. Succesiunea la tron, care părea atât de bine stabilită, era din nou pusă în discuție.

Bătrânul George III[1] trăia mereu surghiunit la Windsor, lipsit de rațiune şi cu totul insensibil la impresiile lumii exterioare. Dintre cei şapte fii ai săi, cel mai tânăr se apropia de vârsta bătrâneții şi nici unul nu avea vreun vlăstar legitim. Cine va moşteni tronul?

Prințul regent renunțase să mai poarte corset, şi înfățişa imaginea monstruoasă a decadenții obeze; presupunând chiar că ar fi divorțat şi s-ar fi căsătorit cu altă femeie, mai putea el avea copii? Era puțin probabil. Să-l lăsăm deoparte pe ducele de Kent, despre care vom vorbi mai târziu. Ceilalți frați ai regentului, prin rang de vârstă, erau ducii de York, de Clarence, de Cumberland, de Sussex şi de Cambridge. Să

1 George III - rege în perioada 1760-1820 (n.tr.).

spunem câteva cuvinte despre starea şi situaţia lor în raport cu coroana.

Ducele de York plătise destul de scump esca-padele sale cu domnul Clarke şi reaua purtare în armată; îşi risipea acum viaţa între Londra şi un castel enorm, foarte prost condus şi cu desăvârşire incomod; se ocupa de curse şi de whist[1] şi se distra cu trăncăneli necuviincioase. Se deosebea de fraţii săi printr-o trăsătură: era singurul prinţ, ne afirmă un observator competent, care avea sentimentul unui gentleman. Era de multă vreme căsătorit cu principesa regală a Prusiei, o doamnă ciudată căreia nu-i plăcea să stea în pat şi trăia înconjurată de o hoardă de câini, de maimuţe şi de papagali. N-aveau copii.

Ducele de Clerence, trăise mulţi ani într-o completă obscuritate la Bushey Park cu doamna Jordan, celebra actriţă. Avusese mai mulţi băieţi şi mai multe fete. În general, se credea că sunt căsătoriţi, dar ducele îşi părăsi subit tovarăşa şi vru să se căsătorească cu domnişoara Wykeham, bogată şi ţicnită, care refuză această onoare. Puţin mai târziu, doamna Jordan muri în mizerie la Paris.

Ducele de Cumberland era, fără îndoială, omul cel mai nepopular din Anglia. De o respingătoare urâţenie, cu ochii privind cruciş, cu un temperament încăpăţânat şi vindicativ, era cel mai reacţionar în domeniul politic, mai târziu a fost bănuit că şi-a ucis valetul şi că a fost eroul unei intrigi galante de cea mai scandaloasă speţă. De curând se însurase cu o prinţesă germană, dar nu avea încă copii.

Ducele de Sussex avea vagi gusturi literare şi făcea colecţie de cărţi rare. Se căsătorise cu lady Augusta Murray, de la care avea doi copii, dar după legile ce înregistrau căsătoriile casei regale, această uniune era nulă. După moartea Augustei, se căsători cu lady Cecilia Buggin, care îşi schimbă acest nume cu sunet prost în acel de Underwood, dar căsătoria n-a fost cu asta mai valabilă.

Cât despre ducele de Cambridge, cel mai tânăr dintre prinţi, nu se ştiau prea multe. Trăia la Hanovra, purta o perucă blondă, pălăvrăgea şi se agita mai mult decât era nevoie şi nu era căsătorit.

În afară de cei şapte fiii, George III mai avea cinci fiice în viaţă. Două dintre ele, regina Wurtemberg-ului şi ducesa de Gloucester, erau măritate şi nu aveau copii. Celelalte trei, Augusta, Elisabeth şi Sofia, erau necăsătorite şi trecuseră de patruzeci de ani.

---

1 Joc de cărţi (n.tr.).

III

Eduard, duce de Kent, al patrulea fiu al lui George III, avea cincizeci de ani. Era un om înalt, voinic, vi-guros, roşu la faţă, cu sprâncenele ţepoase şi zbârlite, creştetul craniului îi era chel, şi ce brumă de păr îi rămăsese era de un negru strălucitor. Foarte îngrijit îmbrăcat, avea un aspect auster ce nu-i dezminţea caracterul. Tinereţile şi le petrecuse în armată, la Gibraltar, în Canada, în Indiile occidentale. Viaţa militară făcuse din el mai întâi un amator, apoi un turbat al disciplinei. În 1802, trimis la Gibraltar spre a poto-li o garnizoană răzvrătită, exercitase represalii atât de severe că a trebuit să fie rechemat la Londra. Astfel luă sfârşit cariera lui militară. După aceea îşi pierdu vremea organizându-şi casa până în cele mai mici detalii, ocupându-se de chestiunile numeroşilor săi servitori, desenând pendule şi străduindu-se să-şi pună finanţele în ordine. Într-adevăr, deşi era, după spusele unui intim, "ordonat ca o partitură muzicală", şi în ciuda unui venit anual de douăzeci şi patru de mii de lire sterline, datoriile îl copleşeau. Se certase cu fraţii şi, în special, cu regentul. Astfel trecuse, în chip firesc, în rândurile opoziţiei şi devenise stâlpul partidului whig[1].

Ne întrebăm care să fi fost, într-adevăr, opiniile sale politice; s-a spus că ar fi fost liberal, sau chiar radical. Şi Robert Owen merge până acolo că îl face socialist. Nimic mai curios şi mai caracteristic decât raporturile dintre ducele de Kent şi Owen, acest părinte al socialismului, atât de clar-văzător şi atât de credul, atât de nobil şi atât de nesăbuit, atât de remarcabil şi atât de absurd. Prinţul vorbea de multe ori că ar fi dorit să viziteze morile din New Lanark; de fapt, prezida una din conferinţele publice ale lui Owen; întreţinea cu el o corespondenţă confidenţială, şi Owen ne asigură că după moartea sa, coborâse din sfera spiritelor spre a insufla încredere oweniţilor din această lume. "Spiritul A.S.R., răposatul duce de Kent, Owen spunea: m-a

[1] Partidul liberal opus partidului conservator (tory), în Anglia. La origine aceste de-numiri erau porecle duşmănoase: *whig* pentru scoţianul presbiterian, fanatic al pactului religios (Covenant) şi *tory* pentru irlandezul fanatic (n.tr.).

informat de curând cã în sfera spiritelor în care a pãtruns nu existau titluri nobiliare; nutrea cea mai vie dorințã de a folosi nu unei clase, unei secte, unui partid, sau unei țãri anumite, ci seminției omeneşti, în genere. N-am decât sã mã laud cu privire la conduita desãvârşitã a acestui spirit fațã de mine. El însuşi dãdea întâlniri şi venea cu cea mai mare punctualitate". Dar Owen era optimist. Numãra printre prozeliții sãi pe preşedintele Jefferson, pe prințul Metternich şi pe Napoleon. Astfel cã ne putem îndoi cu privire la opiniile socialiste ale ducelui de Kent. Ceea ce e sigur e cã ducele împrumutase de mai multe ori şi în diverse împrejurãri lui Owen anumite sume de bani pe care acesta nu i le-a restituit niciodatã şi care se ridicau la un total de mai multe sute de lire sterline. Dupã moartea prințesei Charlotte, pentru mai multe rațiuni, pãrea convena-bil ca ducele de Kent sã se cãsãtoreascã. Lipsa moştenitorului în casa regalã fãcea necesarã în ochii națiunii aceastã cãsãtorie, şi foarte indicatã chiar pentru duce. Într-adevãr, dacã se însura din datorie patrioticã şi spre a asigura succesiunea la tron, nu merita oarecare rãsplatã din partea națiunii recunoscãtoare? Ducele de York obținuse la cãsãtoria sa o subvenție de douãzeci şi cinci de mii de lire sterline. De ce n-ar fi primit şi ducele de Kent? Dar situația nu era simplã. Nu trebuia sã fie uitat ducele de Clerence; era mai mare şi dacã s-ar fi cãsãtorit, cãtre dânsul s-ar fi îndreptat mai întâi ge-nerozitatea țãrii. Pe de altã parte, se va ține seamã cã pentru ducele de Kent cãsãtoria va implica un mare sacrificiu: jertfa unei femei.

Ducele meditase la aceste lucruri cu atenție amãnunțitã. Cam dupã o lunã de la moartea nepoatei sale, cum trecea prin Bruxelles, aflã cã domnul Creevey era în acel oraş. Creevey era prietenul intim al principalilor membri ai partidului whig; era, de altfel, şi cel mai neobosit vorbitor. Ducele crezu cã nimeni nu e mai nimerit decât Creevey spre a comunica cercurilor politice din Londra punctul sãu de vedere, dar nu-şi dãdu seama în acelaşi timp cã acesta avea o gurã rea şi cã ținea, poate, un jurnal al vieții sale. Îl chemã sub un pretext oarecare şi avu cu el o remarcabilã întrevedere.

Dupã ce reaminti moartea prințesei, ducele observã cã regentul nu voia sã divorțeze, fãrã îndoialã, cã ducele de York nu avea copii şi cã ducele de Clarence putea sã se însoare. Ajunse apoi la el însuşi.

— Dacã ducele de Clarence nu se însoarã, spuse el, eu sunt acela

care vin imediat după el în ordinea succesiunii. Fireşte că sunt gata să răspund în orice moment la chemarea ţării mele, dar Dumnezeu ştie ce sacrificiu trebuie să-mi impun dacă datoria mă va obliga să mă căsătoresc. Se împlinesc douăzeci şi şapte de ani de când trăiesc cu doamna Saint-Laurent; suntem de aceeaşi vârstă, am cunoscut împreună situaţii deosebite, am împărţit aceleaşi prefaceri şi nesiguranţe şi vă puteţi închipui, domnule Creevey, îngrozitoarea durere ce m-ar cuprinde dacă aş fi nevoit să mă despart de ea. Apelez la propriile dumitale sentimente; dacă vreodată ar trebui să părăsiţi pe doamna Creevey... Cât despre doamna Saint-Laurent, ce va deveni ea, Dumnezeule, dacă voi fi obligat să mă căsătoresc? Numai ideea mă tulburã destul...

Şi ducele zugrăvi o scenă care avusese loc, într-o dimineaţă, câteva zile după moartea principesei Charlotte: un articol al ziarului Morning Chronicle făcea aluzie la eventuala căsătorie a ducelui de Kent. Ducele primise ziarul la ora prânzului, odată cu poşta.

— Ca de obicei, trecui jurnalul peste masă doamnei Saint-Laurent şi mă apucai să deschid şi să citesc scrisorile. La un moment dat am fost smuls din lectura mea de un zgomot bizar, scăpat din gâtlejul crispat al doamnei Saint-Laurent. O clipă mi-a fost chiar teamă de viaţa bietei femei. După ce îşi veni în fire, am întrebat-o de motivul acestei crize, şi îmi arătă articolul din Morning Chronicle.

Ducele reveni, în sfârşit, la ducele de Clarence:

— Fratele meu, ducele de Clarence, e cel mai mare şi are, fireşte, dreptul să se căsătorească, dacă doreşte, şi n-aş putea să-l împiedec. Dacă îi place să fie rege, să fie însurat şi să aibă copii, bietul om! fie pe voia lui şi Dumnezeu să-l apere! Cât despre mine, sunt lipsit de orice ambiţie, şi tot ce doresc e să rămân cum mă găsesc... Paştele, după cum ştii, cade în acest an curând, la 22 martie. Dacă înainte de această dată ducele de Clarence n-a luat nici o hotărâre, va trebui să găsesc un pretext spre a mă duce câtva timp în Anglia fără a nelinişti pe doamna Saint-Laurent. Acolo îmi va fi uşor împreună cu prietenii mei să văd ce este de făcut. Dacă până atunci ducele de Clarence nu va da nici un semn că vrea să se-nsoare, va fi de datoria mea să mă gândesc eu la căsătorie.

Ducele adăugă că două nume fuseseră rostite, aceea a principesei de

Baden şi aceea a principesei de Saxa-Coburg. Era de părere că cea de a doua ar fi cea mai indicată, datoritã marii popularităţi a prinţului Leopold în Anglia. Dar înainte de a da curs oricărui proiect de căsătorie, nădăjduia şi era sigur că se va face dreptate doamnei Saint-Laurent.

— E o femeie, lămurea el, de excelentă familie, n-a fost niciodată actriţă şi n-a trăit cu alt bărbat afară de mine. Când a venit să împartă viaţa cu mine, n-avea decât o pensie de o sută lire sterline. Această pensie s-a ridicat mai târ-ziu la patru sute de lire şi atinse, în sfârşit, suma de o mie lire, dar când datoriile mă obligară să jertfesc o mare parte din veniturile mele, doamna Saint-Laurent insistă ca pensia ei să fie din nou redusă la patru sute de lire. Dacă doamna Laurent va fi vreodată nevoită să se-ntoarcă să locuiască printre ai ei, va trebui să fie pusă în situaţia şi în condiţiile ce i-ar asigura respectul din partea lor. Nu cer pentru dânsa o avere, dar câţiva servitori şi o trăsură i-ar fi indispensabile.

Cât despre sumele ce i se vor acorda lui, perso-nal, ducele se gândea că însurătoarea ducelui de York va servi drept precedent.

— Căci şi această căsătorie a fost contractată, spre a asigura succesiunea, şi cu acest prilej a fost oferit ducelui de York un venit de douăzeci de mii lire, fără a prejudicia celelalte venituri ale sale. M-aşi declara satisfăcut în aceleaşi condiţiuni, fără a cere nimic mai mult, cum aş fi în drept s-o fac, ţinând seamă de deprecierea monedei dela 1792 încoace. Cât despre datoriile mele, conchise ducele, nu sunt atât de mari, dimpotrivă, naţiunea îmi este debitoare.

În acest moment un orologiu sună ora ca şi cum i-ar fi amintit că are o obligaţie. Se ridică şi domnul Creevey îşi luă rămas bun.

Cine ar fi putut păstra secretul confidenţelor sale? Creevey mai puţin decât oricare altul. Alergă să le repete ducelui de Wellington care se amuză enorm, şi trimise o lungă scrisoare lordului Sefton, care primi scrisoarea tocmai în momentul când un chirurg îl sonda să vadă dacă are pietre la rinichi. "N-am văzut un om mai surprins decât acest chirurg, răspunse lordul Sefton, când mă văzu izbucnind în-tr-un hohot de râs, imediat după terminarea operaţiei. Nu se poate imagina nimic mai perfect decât naivitatea prinţului Eduard. Nu ştii dacă să admiri mai mult dragostea pentru doamna Saint-Laurent, iubirea frăţească faţă de ducele de Clarence, sau desăvârşita dezinteresare în chestiuni

bãneşti."

La urma urmelor, cei doi fraţi se hotãrârã sã se cãsãtoreascã amândoi. Ducele de Kent o alese pe principesa de Saxa-Coburg, excluzând pe prinţesa de Bade, şi se cãsãtori la 29 mai 1818. Ducele de Clarence celebrã uniunea cu fiica ducelui de Saxa-Leiningen la 11 iunie, în acelaşi an. Dar în materie de bani amândoi îşi vãzurã speranţele reduse la nimic. Zadarnic propusese guvernul în mai multe rânduri sporirea subvenţiilor lor şi a ducelui de Cumberland. Camera Comunelor refuzã sã ratifice moţiunile. Ducele de Wellington n-a fost surprins. "Pe Dumnezeul meu, strigã el, ar fi multe de zis în chestiunea asta! Ne putem oare închipui un lanţ mai greu, atârnat de grumazul unui guvern? Au insultat, perso-nal, trei sferturi din gentlemanii Angliei. Şi se mirã cã victimele lor se rãzbunã la Camera Comunelor? Era unicul prilej s-o poate face; şi, pe Dumnezeu, gãsesc cã bine au fãcut profitând de ocazie!" În cele din urmã parlamentul a sporit subvenţia ducelui de Kent la şase mii de lire. Dar ce a devenit doamna Saint-Laurent? Urmarea poveştii vieţii ei nu ne este cunoscutã.

IV

Noua ducesã de Kent, Victoria - Maria-Luisa, era fiica lui Francisc, duce de Saxa-Coburg-Saalfeld, şi sorã a prinţului Leopold. Casa de Saxa era foarte veche şi era coborâtoare din ilustra casã de Wettin, care de prin veacul al Xl-lea domnise peste provinciile de la Meissen pe Elba. În secolul al XV-lea, toate posesiunile acestei familii fuseserã împãrţite între ramura Albertin şi ramura Ernestin; prima a fost tulpina electorilor şi ai regilor de Saxa; a doua a domnit peste Turingia şi se împãrţi în cinci ramuri dintre care una stãpânea ducatul de Saxa-Coburg. Acest mic stat nu numãra mai mult decât şaizeci de mii de locuitori, dar se bucura de drepturi independente şi suverane. În timpul perioadei tulburi care urmã revoluţiei franceze, treburile principatului se încurcarã. Ducele era risipitor şi deschise larg porţile curţii sale refugiaţilor care îndreptau spre rãsãrit de teama forţelor franceze. Printre ei se afla şi ducele de Leiningen ale cãrei domenii de pe ţãrmul Moselei fuseserã confiscate de francezi, dar cãruia i se dãduse drept compensaţie teritoriul Amorbach în Franconia de jos. În 1803 se cãsã-

tori cu principesa Victoria, care era pe atunci în vârsta de şaptesprezece ani. Trei ani mai târziu, ducele Francisc muri, complet ruinat. Tăvălugul napoleonian trecu peste pământurile casei de Saxa-Coburg. Ducatul a fost cucerit de Franța, şi nu lipsea mult ca familia ducală, redusă la cerşetorie, să nu moară de foame. În acelaşi timp micul principat de Amorbach a fost devastat de marşurile şi contra-marşurile armatelor franceze, ruse şi austriece. Nu mai rămăsese nici o vacă în toată țara care nu produse timp de ani buni mai mult decât nutrețul unei turme de oi. Iată la ce era redusă această fa-milie care, o generație mai târziu, avea să aibă câte un picior în toate casele regale ale Europei. Desigur că graba napoleoniană îşi desăvârşise opera, pământul primise sămânța, dar recolta ar fi surprins grozav pe Napoleon. Prințul Leopold, obligat, la cincisprezece ani, să nu mai conteze decât pe el însuşi, se descurcă în mod strălucit, căsătorindu-se cu prințesa Angliei. Cât despre principesa de Leiningen, luptând la Amorbach cu sărăcia, rechizițiile militare şi un soț incapabil, dobândise o independență de caracter şi o fermitate în decizii care i-au folosit mai târziu şi pe alt plan. În 1814, prințul murind, ea rămase singură, cu regența principatului şi cu supravegherea a doi copii. Când se căsători fratele ei cu prințesa Charlotte, a fost vorba de o căsătorie a ei cu ducele de Kent; ea refuză: copiii şi domeniile ei o preocupau prea mult spre a se mai putea gândi şi la alte legături. Lucrurile între timp luară alt aspect la moartea prințesei Charlotte; şi ducele de Kent reînnoindu-şi oferta, ea o acceptă. Avea treizeci şi doi de ani; era mică de statură, voinică, avea ochii şi părul negru, obrazul roz; veselă şi vorbăreață, se îmbrăca somptuos, în mătăsuri foşnitoare şi în catifele strălucitoare.

Nu degeaba îi dăduse providența o fire uşor de mulțumit; toată viața se izbise de mii de greutăți. A doua sa căsătorie, cu îndoielnice nădejdi, părea la început că nu-i va aduce decât plictiseli şi neplăceri. Ducele, cu pretext că ar fi prea sărac pentru a trăi în Anglia, străbătea Belgia şi Germania, mereu agitat şi mereu exact, împodobit cu o frumoasă şapcă militară, lua parte la toate parăzile şi vizita cazărmile; notabilitățile engleze îl priveau peste umăr şi ducele de Wellington îl poreclise "Caporalul". Într-o zi, la Valenciennes, ducesa îşi făcu apariția la un dineu de gală, urmată de o doamnă de onoare foarte bătrână şi foarte urâtă. Ducele de Wellington nu ştia ce să facă: "Cine

dracu' va conduce pe doamna de onoare la masã?" În fine, se decise sã caute pe primarul din Valenciennes. Primarul fu adus şi, afirmã Creevey, "personajul era excelent". Câtva timp dupã aceea, la Bruxelles, chiar Creevey a fost pus la încercare. Era vorba de vizitat o şcoalã militarã înainte de ora prânzului. Compania se adunã şi totul merse la început strunã, dar ducele de Kent întârzie atât de mult spre a examina fiecare detaliu şi a pune întrebãri meticuloase, încât Creevey nu se putu stãpâni sã comunice vecinului cã murea de foame. Ducele de Wellington, care îl auzise, pãrea încântat: "Sã ai întotdeauna grijã, spuse el, ca sã mãnânci înainte de a pleca într-o expediţie cu familia regalã şi, mai ales, cu Caporalul". El însuşi şi statul sãu major ţinuserã seamã de aceste precauţii şi în tot timpul cât se prelungi ancheta prinţului, se distrarã arãtându-l cu degetul pe Creevey, spunând în limba francezã: "Priviţi pe domnul care n-a dejunat!"

Instalat, în sfârşit, la Amorbach, ducele nu ştia ce sã facã cu timpul liber. Reşedinţa era micã, ţara sãracã; şi sfârşeşti prin a te lãsa de toate, chiar de a desena pendule Începu sã se gândeascã la profeţia unei gitane, care, demult, la Gibraltar, îi prezisese fel de fel de zbuciumãri şi un tron pentru fiica sa. Ducele, deşi era cucernic, era foarte superstiţios. În curând avu certitudinea cã va avea un copil. Ducele hotãrî ca soţia sã-i nascã în Anglia. Îi lipseau însã banii pentru cãlãtorie, dar ducele nu era mai puţin hotãrât sã facã acest voiaj. Orice s-ar întâmpla, copilul trebuia sã fie englez prin naştere. A fost închiriatã o trãsurã. Ducele însuşi se urcã pe caprã; înãuntrul trãsurii luarã loc ducesa, fiica ei Feodora, în vârstã de paisprezece ani, servitoare, doici, cãţei şi canari. Şi iatã-l plecat în galopul cailor, strãbãtând Germania şi Franţa. Şoselele proaste, hanurile cu camere joase, nimic nu putea stãvili pe neînduplecatul duce şi pe buna, generoasa ducesã. Trecurã Canalul Mânecii şi ajunserã la Londra, sãnãtoşi şi senini. Autoritãţile engleze le oferirã un apartament în palatul Kensington. Acolo s-a nãscut la 24 mai 1819 o fetiţã.

Capitolul II
COPILĂRIA

I

Nimeni nu se ocupă la început de un copil născut în împrejurări atât de banale. Încă nimic nu făcea să se prevadă destinul său uimitor. Ducesa de Clarence născuse cu câteva luni în urmă o fiică, care de fapt, murise imediat după naştere. Dar era puțin probabil ca ducesa să mai capete alți copii, ceea ce se şi întâmplă. Mai mult, ducesa era tânără şi ducele de Kent viguros. Se putea crede că în curând un frate va veni să smulgă micii principese palidele şanse de a deveni într-o zi regină.

Nu era însă părerea ducelui. Nu avea el de partea sa profețiile?... În orice caz, el decise să îşi boteze fiica Elisabeta; acest nume îi părea de bun augur. Dar nu ținuse seamă de regent, acest prinț, încântat de a fi dezagreabil fratelui său, anunță deodată că va asista la botez şi că unul din naşi va fi țarul Alexandru al Rusiei. În ziua ceremoniei, arhiepiscopul de Canterbury întrebă numele cu care va boteza copilul. Regentul răspunse:

— Alexandrina.

Ducele îndrăzni atunci să spună că s-ar putea adăuga încă un nume celui dintâi.

— Foarte bine, spuse regentul. Ce-ați spune de Georgina?

— Sau, poate, Elisabeta? spuse ducele.

Interveni o pauză. Arhiepiscopul care ținea copilul între mânecile sale scrobite, privea, când la duce, când la regent.

— Foarte bine, zise în sfârşit regentul, dați-i numele mamei ei.

— Astfel, spre marea jignire a tatălui ei, mica principesă a fost botezată Alexandrina-Victoria.

Ducele avea şi alte motive să se plângă. Subvenția mică pe care i-o acordase Camera Comunelor nu pusese capăt greutăților sale financiare. Trebuie oare să credem că națiunea nu făcea dreptate aceluia care

făcea atâtea pentru ea? Datoriile sale începură să sporească. Timp de ani de zile nu cheltuise mai mult de şapte mii de lire sterline anual: avea nevoie exact de suma îndoită. Nu întrevedea nici o modalitate de a face economii. Nu avea un servitor care să nu fie ocupat din zori până seara. Îi destăinui aceste plângeri, într-o scrisoare, lui Robert Owen, a cărui simpatie avea cel puțin calitatea că era practică.

"Mărturisesc sincer, că după ce-am considerat chestiunea pe toate fețetele, am ajuns la concluzia că dacă vom continua să trăim în Anglia, o viață atât de simplă cum este a noastră, fără strălucire şi fără fast, avem nevoie cel puțin de două ori şapte mii de lire, căci nu văd nici un mijloc să reducem cheltuielile noastre", spunea el. Se va vedea desigur obligat să-şi vândă casa pentru suma de cincizeci şi una de mii şi trei sute lire; şi dacă nu va izbuti, va pleca să trăiască pe continent.

"Dacă serviciile mele sunt utile țării, nu e o datorie pentru acei care o pot face să mă despăgubească de nenumăratele pierderi pe care le-am suferit în timpul îndelungatei mele servituți pe care cariera mi le-a impus în colonii? Dacă n-o vor face, voi avea dovada că serviciile mele nu sunt apreciate şi în aceste condiții, nu voi avea nici un scrupul să mă retrag din nou în străinătate, după ce, eu şi cu ducesa, ne vom fi îndeplinit datoria stabilind definitiv națio-nalitatea englezã a copilului nostru, şi îngăduind să i se dea primele îngrijiri pe pământul natal al bătrânei Anglii; lucru pe care îl vom repeta dacă Providența va voi să ne sporească familia."

În aşteptare, decise să-şi petreacă iarna la Sidmouth "pentru ca ducesa, să se poată bucura de băi calde şi copilul de aer marin, pe frumoasa coastă de la Devonshire, în timpul lunilor ce sunt atât de odioase la Londra", spuse el lui Owen. Se stabilirã la Sidmouth în luna decembrie. La începutul noului an, ducele îşi aduse aminte de altă profeție.

O cărturăreasă, care ghicea norocul, îi prezisese că doi membri ai familiei regale vor muri în anul 1820. Cine? Se gândi la mai multe probabilități. Era limpede că regele nu mai avea mult de trăit şi ducesa de York era atinsă de o ma-ladie mortală; erau, fără îndoială, regele şi ducesa de York pe care îi viza profeția; sau erau regele şi ducele de

York, sau regele şi regentul? Cât despre dânsul, nu era el unul dintre oamenii cei mai sănătoşi din Anglia?

— Fraţii mei, declară el, nu sunt atât de zdraveni ca mine. Am dus o viaţă dintre cele mai regulate. E firesc să le supravieţuiesc. Regalitatea mi-e făgăduită mie şi copiilor mei.

După acestea ieşi să facă o plimbare şi se întoarse cu picioarele umede. Neglijă să-şi schimbe ciorapii şi căpătă un guturai. În curând se ivi o complicaţie la plămâni şi în ziua de 22 ianuarie se afla în pragul morţii. Printr-o ciudată coincidenţă, tânărul doctor Stockmar era în acel moment invitatul ducelui. Cu doi ani în urmă asistase la moartea principesei Charlotte şi acum tot el veghea la agonia ducelui de Kent. După sfatul său, se grăbiră să pregătească un testament. În ce priveşte bunurile pământeşti, ducele nu avea decât datorii, dar era important să asigure ducesei tutela copilei, încă inconştientă şi al cărei destin se schimba în chip curios. Ducele întrebă dacă iscălitura îi era citeaţă, apoi îşi pierdu cunoştinţa; muri a doua zi de dimineaţă. Şase zile mai târziu, prezicerea cărturăresei se împlini: George III, rege al Angliei, îşi sfârşea lunga sa viaţă, atât de văduvită de fericire şi de glorie.

II

Ducele îşi lăsase chestiunile financiare într-o asemenea încurcătură, încât ducesa se găsi lipsită de bani pentru a-şi plăti voiajul de la Sidmouth la Londra. Prinţul Leopold veni în grabă şi el însuşi, trecând prin lente şi dureroase etape, îşi aduse sora înapoi la Kensington. Văduva, înfăşurată în crep, trebui să dispună de multă bunăvoinţă spre a se acomoda cu o situaţie mai îndoielnică ca niciodată. Avea personal un venit de şase mii de lire. Dar în faţa ei, datoriile soţului se ridicau ca un munte. Află în curând că ducesa de Clarence era din nou însărcinată. Ce mai putea nădăjdui în Anglia? De ce să rămână într-o ţară străină, printre oameni a căror limbă nu o vorbea, ale căror moravuri nu le înţelegea? Nu era mai nimerit să se întoarcă la Amorbach, unde ar fi putut, în sânul familiei, să-şi crească fetele, fără fast şi fără cheltuieli? Dar nimic nu putea stăvili optimismul ducesei. Îşi petrecuse

viața luptând împotriva evenimentelor; nu se va lãsa învinsã tocmai astãzi. Şi îşi iubea copilul din ce în ce mai mult. "E fericirea mea, farmecul meu, existența mea", spunea dânsa. Acest îngeraş trebuia crescut ca o prințesã englezã, oricare i-ar fi fost ursita.

Prințul Leopold oferi, generos, surorii sale trei mii de lire sterline rentã, şi ducesa rãmase la Kensington.

Mica principesã, foarte grasã, semãna uimitor cu bunicul.

— E imagina rãposatului rege! strigã ducesa.

Şi în timp ce copilul era purtat din mânã în mânã, doamnele de onoare repetau:

— E regele George în fuste!

Din ce în ce lumea începu sã dea oarecare atenție mamei de la Kensington. Şi, când la începutul anului 1821, prințesa Elisabeta, a doua fiicã a ducelui de Clarence, muri, atenția spori şi mai mult.

Puteri mari, rivalități furioase se îngrãmãdeau, în tainã, împrejurul leagãnului regal. Era vremea mâniilor şi a suspectãrilor, a represiunilor violente şi a invidiilor vijelioase. O mişcare puternicã, mult timp înãbuşitã de circumstanțe nefavorabile, începu sã agite țara. Patimi proaspete, dorințe noi animau inimile sau, mai bine, pasiuni vechi şi vechi pofte se manifestau cu o nouã tãrie: era dragostea de libertate, ura nedreptãții şi nãdejdea unui viitor glorios pentru omenire. Mãrimile acestei lumi mai stãteau pe tronurile lor, exercitând antica tiranie. Dar furtuna începuse a se pregãti, în umbrã; flãcãrile se proiectau deja pe cer. Cele mai mari forțe nu se pot manifesta decât tot prin gingaşe instrumente omeneşti; şi multã vreme se pãrea cã soarta liberalismului englez era legatã de viața copiliței de la Kensington. Nu mai era decât dânsa între țarã şi teribilul ei unchi, ducele de Cumberland, întruchipare odioasã a reacțiunii. În chip firesc, ducesa de Kent se aliase cu partidul soțului ei. Conducãtorii wighs, agitatori radicali, se grupau în jurul ei; era intimã cu îndrãznețul lord Durham; întreținea legãturi amicale cu primejdiosul O'Connell; îl primea pe Wilberforce, fãrã a merge pânã la a-l pofti sã se aşeze. Declara în mod public cã îşi punea toatã încrederea în "libertãțile poporului". Micei principese nu-i va lipsi educația. Totuşi, în spatele tronului, ducele de Cumberland

pândea sinistru. Lordul Brougham, scrutând viitorul cu cinismul său brutal, descoperi posibilitãți înspãimântãtoare.

"Nu m-am rugat niciodatã cu inima atât de sincerã pentru sãnãtatea unui prinț", scria el la aflarea veştii cã George al IV cãzuse la pat, bolnav. "Dacã ar fi murit, toate dificultãțile acestor mizerabili (miniştrii partidului tory) s-ar stinge cu el, şi Fred I (ducele de York) ar fi fost omul lor atât timp cât ar fi trãit, dar nici Fred I, nu va trãi multã vreme, şi "fratele William, acest prinț de pungaşi, nu e mai puțin amenințat de moarte; astfel ca vom ajunge în mod natural sã fim asasinați de regele Ernest I sau de regentul Ernest (ducele de Cumberland)."

Lordul Brougham nu era singurul care nutrea asemenea sentimente. Opinia publicã, profund tulburatã, lãsã sã-i scape de multe ori idei asemãnãtoare. Şi pânã în anul ce precedã urcarea ei pe tron, ziarele radicale nu înce-tarã sã insinueze cã prințesa Victoria avea sã se teamã de farmecele rãutãciosului ei unchi.

Nici un ecou al acestor presiuni şi certuri nu ajungeau pânã la urechile micuței Drina (era numele de alint dat principesei în cercurile intime). Se juca cu pãpuşile ei, alerga de-a lungul coridoarelor palatului sau se plimba în grãdinile de la Kensington, cocoțatã pe mãgãruşul pe care i-l dãruise unchiul ei, ducele de York. Copila cu pãrul blond, cu ochii albaştrii, era idolatrizatã de guvernante, de doamnele de companie ale mamei sale şi de sora ei Feodora; şi cu toatã severitatea ducesei, se putea crede la început cã va deveni râzgâiatã. Câteodatã era cuprinsã de supãrãri furtunoase, lovea cu piciorul în duşumea, nu voia sã audã nimic; orice i s-ar fi spus, ea nu voia sã învețe alfabetul; nu, nu voia! Apoi, se cãia şi izbucnea în suspine, dar nu învãța mai bine. Totul se schimbã când împlini cinci ani. Atunci îşi fãcu apariția Fräulein Lehzen. Fiica unui pãstor din Hanovra, ea fusese guvernanta principesei Feodora. Ea izbuti în scurt timp sã inspire sentimentele cele mai bune elevei sale.

La început a fost uimitã de furiile principesei. Nu vãzuse încã un copil atât de pasionat şi atât de neascultãtor, apoi, fãcu altã remarcã: copila era extraordinar de cinstitã; orice pedeapsã ar fi trebuit sã îndure, nu spunea niciodatã nici o minciunã. Noua guvernantã era

hotărâtă, foarte hotă-râtă, dar înțelese repede că toată fermitatea din lume n-ar fi servit la nimic atâta vreme cât n-ar fi câştigat inima micuței Drina. În sfârşit izbuti să se facă iubită, şi toate greutățile au fost brusc înlăturate.

Drina învăță alfabetul ca un înger, învăță şi alte lucruri. Baroana de Späthe o învăță să facă cutiuțe de carton, împodobite cu hârtie auritã şi flori pictate; mama ei o învăță religia. În fiecare dimineață, o puteai vedea la biserică, ascultând cu pioasă atenție nesfârşite predici, despre care trebuia să facă rezumate în după amiaza aceleiaşi zile. Ducesa voia ca fiica sa, din cea mai fragedă copilărie, să fie destul de bine pregătită pentru înalta situație care o aştepta spre a merita elogiile persoanelor celor mai respectabile. În sufletul ei simplu, de bună gospodină germană, ea era îngro-zită de orgiile de la Carlton House. Drina nu trebuia să uite niciodată adevăratele virtuți, simplicitatea, punctualitatea, decența şi devotamentul. De altfel, copila nu avea nevoie de asemenea lecții: era prin fire, simplă şi ordonată; era credincioasă fără să fie forțată; avea cel mai dezvoltat simț al convenienței, înțelegea prea bine tot ce reclama situația sa. Într-o zi (avea şase ani) o fetiță de vârsta ei, lady Jane Ellice, a fost adusă la Kensington de către bunica ei. Cele două fetițe începură să se joace împreună. Tânăra invitată, care ignora eticheta, îşi permise să se atingă de jucăriile micei Victoria cu prea multă nepăsare.

— Nu, spuse atunci principesa. Nu trebuie să pui mâna pe aceste jucării; sunt ale mele. Şi eu te voi numi Jane, dar tu nu trebuie să mă chemi Victoria.

Principesa avea atunci de prietenă pe Victoria, fiica lui sir John Conroy, şambelan al ducesei. Cele două fetițe erau foarte apropiate; se plimbau mână în mână prin grădinile de la Kensington. Dar micuța Drina nu uita nici o clipă că dânsa şi nu tovarăşa ei era urmată la o respectoasă distanță, de lacheul în livreaua de culoare stacojie.

Mai mult, inima ei era gata să se deschidă tutu-ror sentimentelor duioase. O iubea pe scumpa ei Lehzen, pe scumpa ei Feodora, pe scumpa ei Victoria, pe scumpa ei doamnă de Späthe. Şi, firește, că iubea pe scumpa ei mamă. Nu era de datoria ei s-o iubească? Şi totuşi,

nu ştia nici ea de ce, nu mai era atât de fericită ca la Claremont, în apropierea unchiului Leopold. Acolo, bătrâna doamnă Louis, care fusese pe vremuri în serviciul verişoarei ei Charlotte, o năpădea cu mângâieri şi atenţii drăgăstoase, şi chiar unchiul ei o trata cu o delicată afecţiune, îi vorbea cu blândeţe, serios, ca unei persoane mature. Victoria şi Feodora nu uitau să plângă că lua sfârşit scurta vizită şi erau nevoite să se înapoieze la Kensington unde le aştepta supravegherea afectuoasă şi lecţiile monotone. Câteodată, totuşi, când mama ei era reţi-nută acasă, i se îngăduia Victoriei să se plimbe în trăsură cu scumpa Feodora şi scumpa Lehzen; putea atunci să vorbească după voie şi să privească împrejur fără să roşească; şi nimic nu era mai plăcut.

Aceste vizite la Claremont erau destul de dese, dar când principesa împlini şapte ani, a făcut o vizită mult mai interesantă şi mai ciudată. A fost invitată de către rege la Windsor şi se duse acolo cu sora şi cu mama ei.

George IV[1], care transmisese asupra ducesei antipatia pe care i-o purtase ducelui, se lăsase, în sfârşit, de mârâit. Bătrânul crai, cu peruca şi guta sa, cu brelocurile şi imensul său pântece, flancat de metresa lui, strălucind de bijuterii, primi pe tânăra fetiţă în acelaşi palat care, cu ani mai târziu, va întreţine o curte cu totul diferită.

— Daţi-mi mânuţa voastră, spuse el. Şi două epoci se atinseră cu degetele.

A doua zi de dimineaţă, cum trecea la plimbare prin parc în faeton, cu ducesa de Gloucester, regele întâlni pe principesa Victoria întovărăşită de ducesa de Kent.

— Urc-o în trăsură, ordonă el. Şi ordinul fu imediat executat, spre groaza mamei şi plăcerea fetiţei. Şi iată-i cu hăţurile slobode, în drum spre Virginia Water, unde două bărci încăpătoare îi aşteptau: una plină de domni şi doamne venite la pescuit, cealaltă, încărcată cu muzicanţi. Regele se uita prin lornion la Feodora şi-i lăuda bunele maniere. Apoi, îndreptându-se către nepoţica sa:

— Care e cântecul tău favorit? întrebă el. Muzicanţii îl vor cânta.

---

[1] George IV - rege în perioada 1820-1830 (n.red.).

Şi principesa, fãrã a şovãi o clipã, rãspunse:

— God save the King, sire.

În acest rãspuns s-a vãzut un prim indiciu al acelui tact care a devenit mai târziu celebru. Victoria era foarte sincerã. Şi se prea poate ca "God save the King" (Dumnezeu salveazã regele) sã fi fost cântecul ei favorit.

III

În 1827, ducele de York muri, dupã ce uitase pierderea soției în tovărăşia ducesei de Rutland şi lãsã moştenitorilor imensul palat terminat de la Stafford House şi datorii în valoare de douã sute de mii de lire sterline. Trei ani mai târziu, muri şi George IV, la rândul sãu, şi ducele de Clarence îi urmã la tron.

Se ştia cã noua reginã nu va mai avea copii. Şi Parlamentul recunoscu pe principesa Victoria drept moştenitoare prezumtivã a Coroanei. Acordã ducesei de Kent, al cãrei venit fusese deja dublat încã cu cinci ani în urmã, o subvenție anualã de zece mii de lire pentru întreținerea principesei şi o numi regentã în caz cã regele va muri înainte de majoratul Victoriei. În acelaşi timp, o schimbare violentã zgudui țara. Puterea torilor care, timp de patruzeci de ani, fusese absolutã în Anglia, începea sã slãbeascã. O bãtãlie turbatã, corp la corp, începu şi, la un moment dat, se credea cã secularul edificiu se va prãbuşi şi cã lupta între oarba încãpãțânare a reacționarilor şi furia îndârjitã a duşmanilor nu putea avea alt sfârşit decât o revoluție. Dar triumful îl avurã clasele mijlocii.

Reforma electoralã a fost votatã. Centrul de gra-vitație al constituției se sprijinea acum pe burghezie. Partidul whig deveni foarte puternic şi guvernul se colorã cu o nuanțã de liberalism. Poziția ducesei de Kent şi a fiicei sale se schimbã în întregime. Ele erau pânã atunci protejatele unui grup din opoziție; şi acum se puteau sprijini pe majoritatea oficialã a națiunii. Şi principesa Victoria va simboliza de acum încolo victoria burgheziei triumfãtoare.

În acelaşi timp şi pentru aceleaşi motive, ducele de Cumberland se dãdu la o parte: Reforma electoralã îi tã-iase ghearele; încetã de a mai fi primejdios, deşi nu-şi pierduse nimic din urâțenie. Rãmase unchiul

cel rău, dar un unchi rău de vodevil.

Liberalismul ducesei de Kent nu era prea adânc. Ea urma căile soțului ei. Repeta cu convingere frumoasele fraze ale prietenilor ducelui şi iscusitele generalități ale fra-telui ei, Leopold. Personal, nu avea nici o pretenție intelectuală sau spirituală, nu-şi bătea capul să priceapă prea multe cu privire la legea pentru lumea săracă sau la tratamentul negrilor, ori cu privire la economia politică. Nădăjduia să-şi poată face datoria, nimic mai mult; mai spera cu înflăcărare că Victoria îşi va îndeplini datoria ei. Concepțiile ei despre educație erau exact acelea pe care doctorul Arnold începuse să le pună în circulație. Scopul doctorului Arnold era, mai înainte de toate, să facă din elevii săi "în sensul cel mai înalt şi mai adevărat, gentlemani creştini". Rafinamentul intelectual va veni după aceea.

Ducesa nu se îndoia că prima ei datorie în această lume este să se asigure că fiica ei devine o creştină. Spre această țintă tindeau toate eforturile ei, şi cu cât copilul creştea, cu atât se făIea ducesa că nu s-a trudit în zădar. Când Victoria împlini cincisprezece ani, ducesa dori ca episcopii de Londra şi de Lincoln s-o supună unui examen şi să-şi dea părerea despre progresele principesei. "Simt", ex-plica ducesa într-o scrisoare scrisă de propria ei mână, "că a sosit timpul să punem la încercare ce s-a făcut până acum, de a îndrepta greşelile ce au fost, poate, făcute, şi a supune planurile de viitor judecății celei mai folositoare... Asist în persoană la aproape toate lecțiile principesei, cel puțin la o parte din aceste lecții, şi, cum guvernanta sa e o doamnă dintre cele mai capabile, o ajută să-şi pregătească lecțiile pentru diverşii ei profesori; am făcut în aşa fel spre a fi eu însumi guvernanta ei... De cum a atins vârsta necesară, a început să asiste în mod regulat, cu mine, la serviciul divin, şi cred că nu mă înşel afirmând că are religia în inimă, şi că este atât de pătrunsă de religie încât va risca puțin spre a nu se înşela când va aplica-o propriilor ei sentimente. Firea ei se caracterizează printr-o inteligență puternică, uşor accesibilă oricărei învățări, având o mare uşurință de a lua hotărâri juste şi binefăcătoare, de câte ori i se cere părerea. E atât de mult sclavă adevărului încât acesta a devenit pentru ea o redută pe care nici o împrejurare nu va putea s-o dărâme."

Episcopii veniră la palat, şi rezultatul examenului a fost pe deplin

satisfăcător. "Principesa a răspuns unei mari varietăți de întrebări", declarară ei într-un raport, şi a arătat o cunoaştere exactă a evenimentelor celor mai importante ale Sfintelor Scripturi, astfel precum sunt predate de biserica anglicană; am găsit-o perfect familiarizată cu cronologia şi cu principalele fapte istorice ale Angliei, cum nu sunt, de obicei, tinerele persoane de vârsta ei. În ce priveşte geografia, astronomia, aritmetica şi gramatica latină, răspunsurile ei la întrebările noastre au fost tot atât de satisfăcătoare". În sfârşit, episcopii îşi dădură părerea că sistemul de educație al ducesei n-avea nevoie să fie îndreptat. A fost consultat arhiepiscopul de Canterbury şi concluziile sale n-au fost mai puțin măgulitoare.

Dar nu era totul. Ducesa explică episcopilor, că până atunci ea nu spusese nimic principesei despre rolul pe cate îl va juca, desigur, într-o zi. "Îşi cunoaşte îndatoririle, ştie că un suveran trebuie să trăiască pentru alții; când spiritul ei nevinovat se va găsi într-o zi față în față cu un viitor atât de strălucit, să sperăm că va fi atât de întăritã în principiile ei, spre a nu fi orbită şi va înțelege îndată ce aşteaptă lumea de la dânsa". În anul următor, s-a decis să fie luminată cu privire la acest punct.

Celebra scenă e cunoscută: lecția de istorie, tabloul genealogic al regilor Angliei, strecurat dinainte de guvernantă într-o carte, uimirea principesei; întrebările puse. Când înțelese, în sfârşit, că va trebui să fie regină a Angliei, rămase o clipă liniştită şi apoi izbucni:

— Voi fi înțeleaptă!

Aceste trei cuvinte erau mai mult decât o convențională exclamație, mai mult decât expresia unui sentiment banal infuzat de profesorii ei. În îngustimea şi intensitatea lor, în egoismul şi modestia lor, aceste trei cuvinte rezumau de pe acum calitățile ce aveau să-i stăpânească toată viața.

"Am plâns mult când am aflat că voi fi regină", a spus Majestatea Sa mult mai târziu. Fără îndoială, atât timp cât alții au fost prezenți şi chiar scumpa ei Lehzen, fetița îşi păstră cumpătul. Apoi se furişă într-un colț, unde putu, departe de privirile mamei ei, să-şi verse într-o batistă prisosul inimii ei agitate de sentimente profunde şi noi.

Dar privirile mamei ei nu erau uşor de evitat. Vigilența maternă nu obosea nici ziua, nici noaptea, nici seara, nici dimineața.

Copilul deveni fată, şi fata, femeie tânără; mai dormea încă în camera mamei ei; n-avea întotdeauna un loc unde s-ar fi putut retrage ca să rămână singură. Fiecare pas îi era supravegheat. Până în ziua suirii pe tron ea nu coborî o singură dată scara fără a avea lângă dânsa pe cineva care-i ţinea mâna.

Simplicitatea şi ordinea domneau în palat. Orele, zilele, anii, treceau încet şi metodic. Păpuşile, nenumăratele păpuşi, atât de îngrijit îmbrăcate şi care aveau fiecare numele înscris într-un registru, au fost oarecum înlocuite prin puţină muzică şi dans. Taglioni a fost însărcinată să insufle principesei graţia şi demnitatea prestanţei, şi Lablache îndrumă vocea ei subţire să-şi urmeze basul profund. Superiorul de la Cluchester, perceptor oficial, îşi continua nesfârşitele sale lecţii de istorie bisericească şi ducesa de Northumberland, guvernanta oficială, prezida lecţiile cu toată solemnitatea trebuitoare. Desigur că în ceea ce era foarte bună principesa, erau limbile străine. Fireşte, mai întâi, a vorbit germana. Dar engleza şi franceza au urmat imediat, şi dânsa vorbea aceste trei limbi cu o uşurinţă aproape egală; totuşi gramatica engleză rămase îndoielnică. În acelaşi timp studia italiana şi câteva elemente ale limbii latine. Citea, dealtfel, foarte puţin. Lectura nu o distra de fel, poate, pentru că volumele ce i se dădeau erau predici plicticoase sau culegeri de poezii. Romanele erau cu severitate interzise. Lordul Durham obţinu totuşi să i se îngăduie a citi măcar câteva povestiri ale domnişoarei Martineau pe care aceasta le compusese spre a ilustra economia politică. Principesa a fost fermecată, dar ni-e teamă că a fost cuceritǎ de plăcerea ineditǎ pentru dânsa de a gusta ficţiunea şi că n-a priceput niciodată mare lucru din teoria schimbului sau despre natura rentei.

A fost o nenorocire pentru dânsa, în timpul acestor ani ai adolescenţei, să fi respirat o atmosferă cu totul femeiască. Nici un tată, nici un frate, n-a venit vreodată să deranjeze monotonia amabilă a existenţei ei zilnice: nici o impetuozitate, nici o lipsă de atenţie, nici un râset imprudent, nici un suflu de aer proaspăt, bătând din lumea din afară. Niciodată principesa nu se auzi strigată de un glas aspru şi viguros; niciodată n-a simţit un obraz aspru şi înflăcărat lipindu-se de obrazul ei delicat; niciodată n-a sărit un gard împreună cu un băiat. Chiar vizitele la Claremont, acele vesele escapade la un bărbat, se

sfârşirã când avu unsprezece ani şi prinţul Leopold pãrãsi Anglia, spre a deveni regele Belgiei. Ea îl iubea încã; nu încetase sã fie "il mio secondo padre[1], sau, mai precis, solo padre[2], cãci, într-adevãr e ca adevãra-tul meu tatã, deoarece n-am altul", dar aceastã paternitate nu mai rãzbãtea pânã la Victoria decât în mod vag şi indirect, pe calea glacialã a corespondenţei. Şi, apoi, nãpãditã de îndatoriri feminine, de eleganţe femeieşti, de entuziasme feminine ce o împiedecau şi o înãbuşeau, spiritul ei a fost inaccesibil faţã de douã mari influenţe fãrã de care nici o fãpturã tânãrã nu se poate dezvolta liber, şi care sunt umorul şi imaginaţia.

Adevãratul centru al vieţii ei era scumpa Lehzen, pe care regele George IV, înainte de a muri, o ridicase la rangul de baroanã în nobleţea hanovrezã. Dupã mãritişul Feodorei, dupã plecarea unchiului Leopold în Belgia, baroana nu mai avu rivali în afecţiunea principesei. Victoria dãdea mamei ei tot respectul cuvenit, dar inima îi aparţinea baroanei Lehzen. Astfel, fiica pastorului hanovrez, atât de demonstrativã, atât de corectã şi care îşi împrejmuise eleva cu atâta devotament, culegea din plin rodul muncii sale. Victoria o adora cu pasiune. Principesa ar fi trecut prin foc pentru "neprețuita ei Lehzen, cea mai bunã, cea mai credincioasã prietenã pe care a avut-o vreodatã". În jurnalul ei, început pe când avea treisprezece ani şi în care îşi nota zi cu zi, micile evenimente şi impresii ale vieţii ei, se resimte la fiecare paginã de urmele şi influenţa baroanei. Tânãra fatã pe care o vedem pictatã de propria-i mânã, cu o naivã claritate, ar fi putut, în inocenţa, simplicitatea şi viile ei afecţiuni, sã fie chiar dânsa fiica unui onest pastor german. Plãcerile, admiraţiile, entuziasmul ei erau dintre acelea ce se exprimau prin cuvinte subliniate şi semne de exclamaţie. "A fost o delicioasã plimbare cãlare. Adorabila mica Rosy a mers de mi-nune! Ne-am înapoiat la unu şi un sfert. La şapte fãrã douãzeci, am fost la Operã... A apãrut Rubin şi a cântat aria din "Anna Bolena", minunat de bine. Ne-am întors acasã la unsprezece şi jumãtate". Comentariile pe care le face cu privire la lecturile sale relevã pretutindeni spiritul baroanei. Într-o zi, desigur dintr-o eroare, i s-a îngãduit sã citeascã un volum de memorii de Fanny Kemble. "Nimic mai obraznic şi mai orig-

1 Tatãl meu al doilea - în limba italianã (n.red).

2 Singurul tatã - în limba italianã (n.red).

inal decât această carte. După stil, nu te poți opri să gândești că autoarea e o femeie impertinentă și fără educație; e plină de expresii vulgare. Nu e regretabil că o persoană dăruită cu atât talent poate să-și dea atât de puțină importanță și să publice o carte plină de absurdități, care nu-i poate face decât rău? N-am adormit decât la nouă și douăzeci de minute".

Scrisorile doamnei de Sévigné, pe care le citea baroana cu glas tare, au fost mai mult apreciate. "Ce stil cu adevărat elegant și firesc! Ce plină e cartea de naivitate, spi-rit și grație!" Dar cele mai vii elogii ale principesei erau rezervate pentru expunerea Evangheliei, după Sfântul Matei, de episcopul de Chester. "Iată, într-adevăr, o carte frumoasă, și cu totul din rândul celor ce-mi plac, adică, simplă, ușor de înțeles, plină de adevăr și de sentimente frumoase. Nu e una dintre acele lucrări savante ale cărei dificultăți te opresc la fiecare pasaj. Lehzen mi-a dat-o în duminica în care m-am împărtășit". Câteva săptămâni înainte, într-adevăr, făcuse prima ei împărtășanie, și iată cum descrie ea acest eveniment: "Am simțit că prima mea împărtășanie era unul din actele cele mai solemne și mai importante din viața mea. Doream să aibă un efect salutar asupra spiritului meu. M-am căit adânc de tot răul pe care l-am putut face și mă spovedeam Atotputernicului spre a-mi întări spiritul și inima și spre a mă face să părăsesc tot ce este rău și a mă lega de tot ce e bun. Am plecat de la Sfânta Taină cu ferma voință să devin o adevărată creștină, spre a sprijini pe scumpa mea mamă în toate suferințele ei, în toate încercările și grijile și a mă arăta o fiică devotată și iubitoare, și a fi ascultătoare față de scumpa mea Lehzen, care a făcut atâtea pentru mine. Purtam o rochie de dantelă albă și o bonetă de crep alb, împodobită cu o ghirlandă de trandafiri albi". Nu ai impresia că ții în mână o pietricică de cristal, fără asperități, fără defecte și umbre, și atât de transparentă că o poți străpunge cu o singură privire?

Și, totuși, cercetând mai bine, putem găsi o pată în această puritate, și urme neașteptate în această materie încă virginală. În cursul acestei existențe monahale, cele mai neînsemnate vizite păreau evenimente palpitante; și, cum ducesa avea numeroase rude, vizitele erau foarte dese. Unchi și mătuși soseau din Germania, și verișori pe deasupra. Principesa avea paisprezece ani când a avut deosebita plăcere să primească doi tineri, pe principii Alexandru și Ernest de Wurtemberg,

fii ai unei surori ai mamei sale şi ai ducelui domnitor. "Amândoi, scrie ea în jurnalul ei, sunt extrem de înalți. Alexandru e foarte frumos şi Ernest are înfățişarea agreabilă", plecarea lor îi pricinuiesc atâtea regrete pe câtă bucurie îi procurase venirea lor. "I-am văzut urcându-se în barcă şi, de pe țărm, îi priveam cum se îndepărtau. Erau atât de amabili, atât de plăcuți ca musafiri; erau întotdeauna voioşi, întotdeauna bine dispuşi; Alexandru îmi purtă cel mai mult de grijă, când coboram de pe vas; se urcă călare alături de mine, şi Ernest la fel". Un an mai târziu a venit rândul celorlalți veri, prinții Ferdinand şi August.

"Scumpul nostru Ferdinand", scrie Victoria, "a stârnit admirația tuturor. E atât de lipsit de înfumurare, atât de distins ca înfățişare şi prestanță! Ambii sunt doi tineri foarte simpatici şi încântători. August e foarte amabil şi, când îl cunoşti, dovedeşte mult bun simț". În altă zi mai scrie: "Scum-pul nostru Ferdinand s-a aşezat alături de mine şi mi-a vorbit atât de gentil şi cu atât bun simț. Îl iubesc atât. Scumpul nostru August şedea lângă mine Şi îmi vorbea şi el; şi el este un tânăr foarte drag şi bun, şi apoi, e foarte frumos". Care era cel mai frumos dintre amândoi? Nu putea să se hotărască. "În definitiv, conchise ea, îl găsesc pe Ferdinand mai frumos decât pe August: are ochi atât de frumoşi şi o expresie atât de vie şi de inteligentă! Ambii au o expresie dintre cele mai blânde. Ferdinand are ceva cuceritor în expresie, când vorbeşte şi surâde, şi e atât de bun!" La urma urmei de ce n-ar mărturisi că "amândoi erau foarte blânzi şi foarte scumpi?" Dar puțin mai târziu sosiră alți doi veri care făcură să fie uitați precedenții. Erau prinții Ernest şi Albert, fiii ducelui de Saxa-Coburg, frate mai mare a ducesei de Kent. "Ernest, scrie principesa, e tot atât de înalt cât Ferdinand şi August. Are părul negru, ochi frumoşi şi sprâncene dese şi întunecate, dar nici nasul, nici gura nu sunt frumoase; are expresia cea mai amabilă, cea mai cinstită, cea mai inteligentă, şi statura e remarcabilă. Albert, care e tot atât de înalt ca şi Ernest, dar mai gras, e extrem de frumos. Părul lui are aproape aceeaşi culoare ca al meu. Are ochi mari şi albaştrii, un nas superb şi o gură fermecătoare, cu dinți frumoşi. Dar cel mai mare farmec al său e în expresia care răspândeşte totdeodată bunătatea cea mai amabilă şi cea mai vie inteligență". Şi adaugă: "Cei doi veri ai mei sunt atât de amabili şi buni, sunt mult mai formați, mai oameni de lume decât August. Vorbesc foarte bine englezeşte şi eu

vorbesc cu ei această limbă. Ernest va împlini optsprezece ani la 21 iunie, şi Albert, şaptesprezece, la 26 august.

Scumpul meu unchi Ernest mi-a trimis un delicios lori[1], atât de domesticit încât îl pot ține în mână, îi poți băga degetul în gură şi poți face ce vrei cu el fără să încerce vreodată să te muşte. E ceva mai mare decât papagalul mamei."

Şi într-altă parte: "Stăteam pe canapea între scumpii mei veri şi admiram nişte gravuri. Amândoi desenează foarte bine, mai ales Albert, şi le place foarte mult muzica; cântă foarte bine la pian. Cu cât îi văd mai mult, cu atât mă încântă şi cu atât îi iubesc mai mult... E delicios să fii cu ei împreună; le place atât să se ocupe cu ceva; sunt adevărate modele pentru orice tânăr". Când, după trei săptămâni de găzduire, a venit clipa plecării, despărțirea a fost foarte melancolică. "A fost ultimul nostru *Ah!* fericit. Un fericit dejun cu acest scump unchi şi cu aceşti scumpi şi iubiți veri pe care îi iubesc cu atâta tandrețe, mult mai mult decât pe toți ceilalți veri. Oricâtă afecțiune aş avea pentru Ferdinand şi August, îi iubesc pe Ernest şi Albert mai mult decât pe ei, oh! mult mai mult... Amândoi au făcut studii serioase şi sunt foarte inteligenți, au o inteligență naturală, mai cu seamă Albert, care e cel mai rațional dintre amândoi; le place să vorbească despre lucruri serioase şi instructive, şi în acelaşi timp sunt atât de veseli, atât de voioşi şi de fericiți cum le şade bine tinerilor. Albert avea întotdeauna o vorbă de haz sau o replică spirituală, la dejun sau în orice altă împrejurare, şi se distra atât de nostim cu Dash!... Prea scumpul nostru Albert, cânta la pian când coboram. La orele unsprezece, scumpul meu unchi, verii mei dragi şi Carol ne părăsiră, întovărăşiți de contele Kolowrat. Îmbrățişea cu căldură pe cei doi scumpi veri ai mei precum şi pe iubitul meu unchi. Am plâns amar, foarte amar."

Îşi împărțea extazele şi cuvintele subliniate între cei doi prinți. Dar e uşor de văzut pe cine îl prefera. "Şi mai ales, Albert!" Abia împlinise şaptesprezece ani şi asupra temperamentului ei a fost profundă impresia lăsată de tânărul bărbat, prin farmecul său, prin bunătatea lui, prin talentele sale, prin ochii săi mari şi albaştri şi nasul său superb, prin gura sa fermecătoare şi dinții săi frumoşi.

---

1 Lori (*Loris gracilis*) - mamifer lemurian din India şi Sri Lanka (n.red.).

IV

Regele William[1] nu-şi putea suferi cumnata şi ducesa îi înapoia, din plin, antipatia. De altfel, aşezaţi cum erau unul vizavi de celălalt, le-ar fi trebuit mult tact şi răbdare spre a evita scânteile. Or, ducesa avea foarte puţin tact, iar regele n-avea un dram de răbdare. Era un domn bătrân şi agitat, cu apucături de marinar rău crescut, cu ochi rotunzi pe care îi mişca neîncetat, şi un cap în formă de pepene. Brusca lui urcare pe tron, după cincizeci şi şase de ani de completă obscuritate, l-au făcut să-şi piardă aproape simţurile. De o exuberanţă firească, nu exercita nici un control asupra acţiunilor sale; alerga dintr-o parte în alta, făcând lucrurile cele mai absurde, vorbind fără încetare, răspândind în toate părţile râsul nebun şi stupoarea. Limbajul său era tipic hanovrez, cu repetiţiile, refrenele ridicule, ("asta e altă chestie, asta e altă chestie!"), cu vorbăria lui nestăpânită şi indiscreţia sa răsunătoare. Îşi consterna miniştrii prin discursuri improvizate în orice ocazie şi pline de toate fanteziile şi de toate furiile ce-i agitau creierul, necontenit. Se spunea că era alcătuit dintr-un sfert de porc şi din trei sferturi de bufon; totuşi, intimii săi nu se puteau opri să-l iubească; intenţiile sale erau bune şi, când ştiai să-l iei, era într-adevăr bun şi binevoitor. Dar, când nu te pricepeai să-l iei, trebuiai să fii pregătit de furtună. E ceea ce ducesa de Kent recunoscu numaidecât.

Incapabilă de să-l înţeleagă, ea îl trata, cu o oarbă stângăcie. Ea îşi avea poziţia sa, responsabilităţile, datoriile şi pe fiica sa: mai putea ea să se ocupe de supărările şi susceptibilităţile unui bătrân stricat şi ridicol? Era mama moştenitoarei tronului. Regele trebuia să se încline în faţa acestei realităţi, să-i dea o poziţie demnă de ea, cu precădere unei principese de Walles, văduvă şi cu o însemnată subvenţie în caseta particulară. Ea nu se gândea ce umilitoare puteau fi asemenea pretenţii, pentru un suveran, care nu avea copii legitimi, dar care păstra o tainică nădejde să-i capete. Cu o vigoare greoaie, ea se îndrepta spre ţinta propusă. Era împinsă de sir John Conroy, irlandez fără judecată şi plin de el însuşi, care era consilierul ei intim. Nu era el indicat ca prin el Victoria să cunoască diverse ţinuturi ale Angliei? În cursul câtorva

[1] William IV - rege în perioada 1830-1837 (n.red.).

veri, principesa a fost plimbatã în vest, în centru, în Ţara Galilor. Intenţia acestor voiaje era excelentã; executarea a fost stângace. Anunţate de jurnale, atrãgând mulţimi entuziaste şi garnisite cu recepţii oficiale, aceste cãlãtorii dãdeau impresia unor turnee regale. Cetãţeni credincioşi pronunţau discursuri; şi ducesa, cuceritã, umflatã de importanţa ce şi-o dãdea, sub penele pieptãnãturii ei şi reducând la nimic pe micuţa principesã, citea cu glas tare, cu accentul ei german, rãspunsuri condescendente, dinainte pregãtite de sir John; şi el însuşi, important şi ridicul, pãrea cã joacã totdodatã rolul de şambelan şi de prim-ministru. Fireşte, regele, citind ziarele la Windsor, turba.

— Femeia asta e îngrozitoare! Îngrozitoare! zbiera el.

Biata reginã Adelaida, amabilã în ciuda dezamãgirilor, îşi dãdea osteneala sã aranjeze lucrurile, schimba cursul conversaţiilor şi scria scrisori afectuoase Victoriei, dar aceasta nu folosea la nimic. Se aflã cã ducesa de Kent, care trecea cu vaporaşul pe Solent, ceruse ca yahtul ei sã fie salutat cu salve de tun regale de cãtre toate vasele de rãzboi şi de toate forturile. Regele declarã cã aceste lovituri de tun trebuiau sã înceteze. A fost consultat primul ministru şi primul lord al Amiralitãţii, şi ei scriserã scrisori particulare ducesei, implorând-o sã nu facã uz de drepturile ei. Dar ducesa nu voia sã audã, şi sir John Conroy rãmânea neclintit.

— Şi în calitate de consilier intim al Alteţei Sale Regale, spunea el, nu aş sfãtui-o sã cedeze în aceastã pri-vinţã.

În cele din urmã, regele, în culmea întãrâtãrii, a fãcut Consiliul sã proclame cã de acum înainte e interzis sã fie salutate cu salve de tun vasele ce n-ar duce pe suveran în persoanã şi pe soţia sa.

Când regele discutã cu miniştrii wighs, lucrurile se-nveninarã şi mai mult; cãci, de acum înainte, ducesa adãuga altor greşeli şi greşeala de a susţine pe duşmanii suve-ranului.

În 1830, regele încercã sã pregãteascã o uniune între principesa Victoria şi unul dintre fiii prinţului de Orania. În acelaşi timp, fãcu tot posibilul sã împiedece pe tinerii de Coburg sã facã vreo vizitã la Kensington. Dar dãdu greş în ambele planuri, şi unicul rezultat al întreprinderilor sale a fost acela cã a stârnit supãrarea regelui Belgiei care, ieşind din rezerva sa regalã, scrise nepoatei sale o scrisoare plinã de indignare. "Sunt foarte surprins, scria el, de conduita bãtrânului dumi-

tale unchi, regele; această invitație trimisă prințului de Orania şi fiilor săi, acest mod de a-i impune celorlalți, sunt extraordinare... Nu mai târziu ca ieri, am primit din Anglia o comunicare oficială insinuând că ar fi de dorit ca vizita rudelor dumitale să n-aibă loc în acest an; ce spuneți? E pentru că rudele regelui (şi Dumnezeu ştie în ce grad!) trebui să vină cu gloata ca să conducă țara. În timp ce Anglia va fi interzisă rudelor dumitale şi, aceasta o ştiți, că toate rudele dumitale s-au arătat atât de devotate şi atașate față de rege. Într-adevăr, n-am văzut şi n-am auzit ceva asemănător, şi sper că aceasta îți va turbura puțin calmul; acum că sclavia a fost ri-dicată în coloniile engleze, nu reuşesc să pricep de ce destinul tău singur ar fi acela de a fi închisă în Anglia ca o mică sclavă albă pentru plăcerea Curții care, după câte ştiu, nu v-a cumpărat şi n-a cheltuit o centimă pentru întreținerea dumitale... O, constanță, o, fidelitate în politică sau într-altă parte, unde trebui să te căutăm!"

Puțin mai târziu, regele Leopold veni el însuşi în Anglia şi primirea lui a fost destul de rece la Windsor, pe cât de caldă a fost la Kensington. "Când îl asculți pe scumpul unchi Leopold vorbind despre orice subiect", scrie prințesa în jurnalul ei, "ți se pare că citeşti o carte de cel mai mare interes; conversația sa e atât de limpede, atât de instructivă. E considerat ca unul dintre cei mai mari oameni politici ai epocii sale. Îmi spune că Belgia e un adevărat model de organizare, de industrializare, de prosperitate; finanțele au atins desăvârşirea. Unchiul Leopold e atât de iubit, atât de respectat de către supuşii săi, încât trebui să găsească în devotamentul lor o compensație a grelelor suferințe pe care le-a îndurat." Nu era şi părerea celuilalt unchi. "Nu puteam suferi", spunea regele Angliei, "un băutor de apă". Şi regele Leopold refuza să bea o picătură de vin.

— Ce beți acolo, sire? îl întrebă într-o zi regele Angliei.

— Apă, sire, răspunse regele Belgiei.

— Pe Dumnezeu, sire, răspunse regele Angliei, de ce oare nu beți vin? Nu permit nimănui să bea la masa mea apă.

Nu putea încăpea îndoială că o furtună va fi eminentă. Şi furtuna izbucni în timpul zilelor fierbinți ale lunii august. Ducesa şi principesa erau plecate la Windsor spre a sărbători aniversarea regelui; şi, între timp, regele însuşi, care îşi petrecea ziua la Londra spre a proroga

Parlamentul, făcu, în absența lor, o vizită la Kensington. Acolo, descoperi că ducesa, în ciuda ordinelor exprese, își însușise un apartament de șaptesprezece camere pentru uz propriu. Mare i-a fost furia, și, după înapoierea sa la Windsor, unde salută pe principesă cu multă dragoste, se îndreptă către ducesă și-i făcu o mustrare publică. Și nu era încă nimic. A doua zi avu loc un banchet spre a sărbători ziua de naștere a regelui. Au asistat o sută de persoane. Ducesa de Kent era așezată la dreapta regelui, principesa Victoria, în față. La sfârșitul dineului, se bău în sănătatea regelui, care, drept răspuns se sculă în picioare, și, într-un lung discurs gălăgios și pătimaș, își împroșcă torentele mâniei asupra ducesei. O insultase, declară el, vulgar și încontinuu; ea reținuse pe principesă, disprețuind convenințele, departe de el; era înconjurată de consilierii nepricepuți și nu era capabilă să se conducă într-un mod convenabil în situația înaltă pe care o ocupa, dar el nu mai tolera o asemenea stare de lucruri; va afla, în sfârșit, că el era stăpânul; era hotărât să facă a fi respectată autoritatea sa; principesa va asista de acum înainte la toate ceremoniile Curții, cu cea mai mare regularitate; nădăjduia că Dumnezeu îi va dărui încă șase luni de viață spre a fi evitată calamitatea unei regențe ca astfel funcțiunile Coroanei să poată trece direct în mâinile moștenitoarei prezumtive, în locul persoanei care "e așezată alături de el" și a cărei conduită nu putea să inspire decât neîncredere.

Acest val de mânie și de reproșuri se revărsă un timp ce păru nesfârșit invitaților. Regina deveni roșie ca focul; principesa izbucni în lacrimi; musafirii consternați, nu îndrăzneau să ridice privirile. Ducesa nu rosti un cuvânt până când tirada nu ajunse la capăt și până când societatea nu se retrase. Atunci abia, într-o descărcare de furie și jignire, își adună oamenii și anunță că va pleca imediat la Kensington. Cu mare greutate s-a ajuns la o aparentă împăcare și s-a obținut de la ducesa ultragiată să amâne plecarea pe a doua zi. Dar nu era la sfârșitul suferințelor. După ce părăsi palatul Windsor, găsi acasă amare certuri domestice. Palatul de la Kensington fierbea de necredințe ascunse, de gelozii, de ranchiune înrăutățite de ani de viață în comun și de întărâtări reciproce.

Era un războiu de moarte între sir John Conroy şi baroana Lehzen., dar nu era totul. Ducesa se legase cam prea mult de şambelan, îşi permitea cu el intimităţi ce puteau fi găsite izbitoare. Într-o zi, îi surprinse principesa. Mărturisi ceea ce văzuse baroanei şi scumpei aliate a baroanei, doamna de Späthe. Din nenorocire, aceasta, care era indiscreţia personificată, făcu prostia să mustre pe ducesă, care o dădu afară. Dar era mai greu să se scape de baroană, prudentă şi rezervată, ea păstra o atitudine ireproşabilă. De altfel, poziţia ei era dintre cele mai tari. Ştiuse să-şi câştige sprijinul regelui. Sir John nu putea face nimic împotriva ei. Dar de acum înainte, palatul de la Kensington a fost împărţit în două lagăre; ducesa îl susţinea pe sir John cu întreaga ei autoritate, dar baroana avea un sprijin care nu era de fel neglijabil. Principesa Victoria nu spunea nimic, dar fusese prea ataşată de doamna de Späthe, şi o adora pe scumpa ei Lehzen.

Ducesa nu putea ignora faptul că fiica sa era împotriva ei. Avea tot felul de supărări, de plictiseli şi suporta reprobarea morală a celor mai apropiaţi oameni ai casei. Zădarnic căuta o consolare în conversaţiile afectuoase cu sir John, în observaţiile ascuţite ale Florei Hastings, una din doamnele ei de onoare, care o detesta pe baroană. Fiica sărmanului pastor oferea uşor un subiect de ironizare. Cu toată atitudinea ei de rigoare şi superioritate, avea obiceiuri ce frizau ridiculul şi-i trădau originea: îi plăceau la nebunie se-mînţele de chimion. I se trimeteau din Hanovra săculeţe pline şi ea presăra cu aceste grăunţe întregi felii de pâine şi nu se lipsea de varză şi de friptură de vacă. Lady Flora nu putea rezista plăcerii de a face o glumă. Vorbele inspirate de se-mînţele de chimion au fost transmise baroanei, care ţuguie buzele. Şi discordia spori numaidecât.

V

Regele ceruse cerului să-i îngăduie să trăiască până la majoratul nepoatei sale. Şi, câteva zile înainte de a împlini optsprezece ani - data majoratului oficial - căzu la pat şi era să moară. Totuşi se făcu bine şi principesa se putu bucura, fără gânduri ascunse, de festivităţile aniver-

sării sale. A avut loc un bal la Curte şi vizite de felicitare.

"Contele Zichy", notează ea în jurnalul ei, "e foarte bine în uniformă, dar nu-i stă bine costumul civil. Contele Waldstein e remarcabil de bine în frumoasa lui uniformă maghiară. Dar a fost o dificultate de neînvins. Nu ştie să danseze cadrilul, şi cum poziţia mea mă oprea să valsez sau să galopez, n-am putut dansa cu el."

Regele îi făcu un dar ce ar fi încântat-o, dacă nu ar fi cauzat o scenă domestică destul de penibilă. Cu toată furia unchiului ei din Belgia, ea rămăsese în termeni buni cu unchiul ei din Anglia. A fost întotdeauna foarte bun cu dânsa şi faptul că se certase cu ducesa de Kent nu era un motiv să-i retragă afecţiunea. "E straniu", spunea ea, "şi ciudat, dar intenţiile lui sunt deseori rău înţelese". La majoratul ei, el îi scrise o scrisoare prin care îi oferea o rentă de zece mii lire sterline, de care putea dispune singură, independent de voinţa mamei ei. Lordul Conyngham, şambelan al regelui, a fost însărcinat să predea scrisoarea în mâinile prinţesei. Ajuns la Kensington, a fost introdus la ducesă şi la fiica ei, şi când voi să dea scrisoarea, ducesa întinse mâna s-o ia. Lordul Conyngham o rugă pe Alteţa Sa Regală să-l ierte, şi repetă ordinele regelui. Ducesa se întoarse şi principesa luă scrisoarea. Răspunse imediat unchiului ei mulţumind pentru dar. Ducesa a fost foarte nemulţumită; patru mii de lire anual ar fi fost de-ajuns pentru Victoria, cât despre restul de şase mii lire ar fi fost drept să le primească dânsa.

Regele William se însănătoşise şi îşi reluă viaţa cotidiană. Încă o dată se întruni regalul cerc de la Windsor, Majestăţile lor, bătrânele principese şi câteva plictisite soţii de miniştrii căscară timp de ore, împrejurul unei mese de acaju, în timp ce regina tricota şi regele moţăia, iar, din timp în timp, tresărind din somn, striga:

— Perfect, doamnă, perfect!

Dar vindecarea bătrânului nu era decât aparentă. Boala reveni curând. În aparenţă nu suferea decât de o slăbiciune extremă, dar era limpede pentru toată lumea că moartea îl păştea.

Toate privirile, toate gândurile se îndreptau către principesa Victoria. Dar ea, închisă în singurătatea de la Kensington, rămânea o neînsemnată făptură necunoscută, pierdută în umbra imperioasă a ducesei de Kent.

Totuşi, în cursul anului precedent, caracterul ei se dezvoltase mult. Pentru prima oarã, antenele fine ale spiritului ei se îndreptarã spre lucruri mai serioase. Unchiul ei Leopold o ajutase. Dupã întoarcerea sa la Bruxelles, reluase corespondența cu dânsa, dar pe un ton mai grav. Discuta detaliile politicii externe; stabilea îndatoririle regalității; observa prostiile şi nedreptãțile presei. Acest ultim subiect îi aţâţã acreala: "Dacã toți directorii de gazete", spunea el, "din toate țãrile în care existã libertatea presei, s-ar întruni, ar forma o bandã cãreia nimeni n-ar voi sã-i încredințeze câinele, dar mai ales onoarea sau reputația". Pãrerile sale despre funcțiile unui monarh erau ireproşabile. "Datoria aceluia care ocupã primul loc în stat, fãrã îndoialã cã e acela de a acționa fãrã vreo pãrtinire şi cu spirit de dreptate pentru toți". Şi, în acelaşi timp, gusturile principesei, se dezvoltau, deşi încã era robitã cu pasiune dansului şi etichetei, începuse sã se-ndrãgostească serios de muzicã şi sã se îmbete cu tiradele şi ariile din diverse opere italieneşti. Începu sã guste şi poezia, cel puțin poezia lui sir Walter Scott.

Când aflã regele Leopold cã regele William era pe moarte, scrise nepoatei sale mai multe scrisori lungi, pline de sfaturi excelente. "De câte ori vã scriu", îi spunea el, "țin sã vã repet cã principalele voastre calitãți trebuie sã fie, cum au fost şi pânã acum curajul, fermitatea şi onestitatea". Cât despre rest, nu trebuia sã se lase alarmatã, ci sã-şi urmeze bunul simț şi acea dragoste de adevãr care-i stãtea în fire; trebuia sã evite a face ceva în pripã, sã nu jignească amorul propriu al nimãnui şi sã continue a se încrede în guvernul partidului whig". Regele Leopold nu se mulțumi sã dea sfaturi prin scris. Pentru ca principesa sã nu ducã lipsa unui îndrumãtor conştiincios, îi trimise pe prietenul sãu încercat pe care, cu douãzeci de ani în urmã, îl strânsese la pieptul sãu lângã patul mortuar al prințesei Charlotte. Astfel, încã odatã, ca şi cum ar fi fost predestinat sã joace un rol în istoria Angliei, apãru Stockmar în aceastã orã fatalã.

La 18 iunie 1837, regele se afla în agonie. Arhiepiscopul de Canterbury era la cãpãtâiul sãu cu toate ajutoarele bisericii, şi sfintele cuvinte nu cãdeau în urechi rebele: de mulți ani, regele era un credincios convins.

"Când eram tânãr", spusese el odatã la un banchet public, "dupã câte îmi aduc aminte, nu credeam decât în plãcere şi nebunii. Dar când,

odată, pe mare, m-a prins furtuna şi am înţeles minunile acestor genuni infinite, arunci am devenit credincios; şi de atunci, am fost mereu un creştin sincer." Era aniversarea bătăliei de la Waterloo, şi muribundul îşi reaminti. Spuse că ar fi fericit să trăiască până la amiaza acelei zile, dar că nu va vedea alt apus de soare.

— Nădăjduesc că Majestatea Voastră va vedea încă multe altele, spuse doctorul Chambers.

— Oh! răspunse regele, asta-i altă chestie, asta-i altă chestie!

Cu toate astea mai ajunse să vadă încă un asfinţit de soare. Şi muri în dimineaţa zilei de 20 iunie 1837.

Când se sfârşi totul, arhiepiscopul de Canterbury şi Marele Şambelan cerură să li se pună o trăsură cu cai la dispoziţie şi, cu hăţurile întinse, porniră de la Windsor spre Kensington. Ajunseră la palat la orele cinci şi obţinură cu greu să li se deschidă poarta. La orele şase, ducesa îşi trezi fiica şi-o vesti că arhiepiscopul de Canterbury şi lordul Conyngham se aflau acolo şi doriau să o vadă. Se dădu jos din pat, îşi puse un capot şi se duse singură, în camera unde o aşteptau solii. Lordul Conyngham căzu în genunchi la picioarele principesei şi-i anunţă oficial, moartea regelui; arhiepiscopul dădu câteva amănunte despre sfârşitul său. Văzând pe aceşti mari demnitari încovoiaţi în faţa ei, pricepu că este regina Angliei. În aceeaşi zi scrise în jurnalul ei: "Deoarece Providenţa a vrut să mă pună în acest loc, voi face tot posibilul să-mi îndeplinesc îndatoririle faţă de ţara mea; sunt foarte tânără, şi, în multe privinţe, dacă nu chiar în toate, foarte neexperimentată, dar mă îndoiesc că s-ar găsi o persoană cu mai multă bunăvoinţă şi cu o dorinţă mai sinceră ca a mea de a face ceeace este bine şi drept".

Nu avea timp de pierdut cu reflecţii. Vârtejul chestiunilor de stat o prinse numaidecât. Stockmar veni să ia masa cu dânsa şi-i dădu sfaturi bune. Îi scrise unchiului ei Leopold o scrisoare şi un răvaş grăbit surorii sale Feodora. Primi o scrisoare de la primul-ministru, lordul Melbourne, care îşi anunţă sosirea. Îşi făcu apariţia la orele nouă, în mare ţinută a Curţii, şi-i sărută mâna. Îl primi între patru ochi şi-i repetă lecţia pe care Stockmar o învăţase la dejun:

— Am demult intenţia să păstrez pe domnia voastră şi prezentul guvern în capul afacerilor statului.

După aceste cuvinte, lordul Melbourne îi sărută iarăşi mâna şi o

părăsi. Scrise apoi o scrisoare de condoleanțe reginei Adelaida. La orele unsprezece apăru din nou lordul Melbourne şi la orele unsprezece şi jumătate co-bora în salonul roşu, unde ținu primul ei consiliu. Înalta adunare de lorzi, de notabilități, de episcopi, de generali şi de miniştri de stat văzură deodată uşile deschizându-se şi făcând loc unei tinere fete foarte micã, foarte subțiricã şi foarte simplă în marele ei doliu, care intră singură şi înainta cu multă demnitate şi grație, spre locul care-i era rezervat; văzură un chip nu prea frumos, dar atrăgător: păr blond, ochi albaştri, un mic nas curbat, o gură întredeschisă care arăta dinții superiori, o bărbie micuță, un ten clar şi peste toate astea, un aer de inocență şi totdodată de gravitate, de tinerețe şi de siguranță; ascultară un glas subțire, clar, care citea fără cea mai micã şovăială; şi apoi, când ceremonia luă sfârşit, văzură aceeaşi micuță persoană ridicându-se şi, cu aceeaşi grație desăvârşită şi uimitoare demnitate, ieşind din salon, singură precum intrase.

Capitolul III
LORDUL MELBOURNE

I

Tânăra reginã era aproape necunoscută de către supuşii ei. Până atunci, când apăruse în public, părea eclipsată de umbra mamei sale. Viața ei particularã era aceea a unei călugărițe dintr-o mănăstire: niciodată nu-i adresase un străin vreun cuvânt; niciodată nu rămăsese într-o camerã singură cu vreo persoană, excepție făcând mama sa şi baroana de Lehzen. Astfel nu era numai marele public care nu ştia nimic despre ceea ce o atingea; cercul privilegiat al oamenilor de stat, al înalților funcționari şi doamnelor din marea societate, nici ei nu ştiau nimic despre dânsa.

Impresia produsă asupra țării a fost imediată şi profundă. Atitudinea ei în timpul primului ei consiliu stârnise admirația tuturor celor ce asistaserã la acel consiliu. Ducele de Wellington, sir Robert

Peel şi însuşi teribilul Croker şi chiar glacialul şi ironicul Greville, toți fuseserã încântați. Tot ce se vorbi mai pe urmã despre faptele şi vorbele ei pãrea de bun augur. Perceperea ei era rapidã, deciziile ei, înțelepte; limbajul ei, mãsurat; îşi îndeplinea îndatoririle de reginã cu o surprinzãtoare uşurințã. Un val de entuziasm strãbãtu țara.

Sentimentalismul şi romantismul erau la modã; inimile sensibile nu mai încãpeau de dragoste şi încredere față de aceastã reginã, aproape copil, parcurgând capitala în trãsurã, inocentã, modestã, cu pãrul ei blond şi obrajii trandafirii, dar ceea ce izbea mai mult spiritele, era contrastul dintre regina Victoria şi unchii ei. Bãtrânii aceia urâcioşi, desfrânați şi egoişti, încãpãțânați şi ridiculi, fãrã demnitate şi încãrcați de datorii, dispãruserã ca zãpada topitã de soare; şi primãvara venise, strãlucitoare şi încununatã. Lordul John. Russel, într-un discurs de o eleganțã desãvârşitã, exprimã sentimentul general. El nãdãjduia cã Victoria va fi o Elisabetã fãrã tiranie, o Anã fãrã slãbiciuni. Cerea Angliei sã roage pe Dumnezeu ca "ilustra principesã" care se urcase pe tron, animatã de intențiile cele mai pure şi de dorințele cele mai drepte, sã-i fie dat sã vadã suprimarea sclaviei, diminuarea criminalitãții, progresul instrucțiunii. Dorea ca poporul englez sã-şi tragã de aici înainte puterea şi legalitatea din principiile morale şi religioase cele mai luminate şi astfel întãritã, domnia Victoriei sã devinã celebrã în ochii posteritãții şi în ochii tuturor națiunilor globului.

Foarte curând s-a observat cã viitorul nu avea sã fie atât de simplu, nici atât de roz precum îl visa un popor idolatru. Poate cã existau în ființa "ilustrei principese" câteva trãsãturi de caracter ce nu-şi gãseau locul în imaginea amabilã a unei eroine, bine crescute, de roman educativ. Desigur cã "intențiile ei erau dintre cele mai curate şi dorințele ei, cele mai juste", dar nu mai era şi altceva? Nu se mai putea observa oare, de cãtre un om atent, un semn de rea prevestire şi de temut în conturul acelei guri mici? Dupã primul ei consiliu, cum îi ieşi înainte mama ei care o aştepta în anticamerã, o întrebã:

— Acum, mamã, sunt cu adevãrat o reginã?

— Vezi bine cã eşti.

— Atunci, scumpã mamã, doresc sã-mi satisfaci prima cerere ce ți-o fac în calitate de reginã. Permite-mi sã rãmân singurã timp de o orã.

Şi timp de o orã rãmase singurã. Pãrãsi camera spre a da un ordin

destul de semnificativ: acela de a i se scoate patul din camera mamei ei.

Era condamnarea ducesei de Kent.

Anii lungi de aşteptare luaserã sfârşit; ceasul pe care îl dorise toatã viaţa ei, sunase; fiica ei era regina Angliei; şi chiar în acest ceas o zvârlea în neant. De acum încolo se gãsi în mod iremediabil despodobitã de orice influenţã, de orice încredere, de orice putere. I se lãsau, într-adevãr, toate semnele exterioare ale respectului şi consideraţiei. Dar realitatea poziţiei ei era cu atât mai crudã. Pãzitã de zidul formalitãţilor de etichetã, complicate cu îndatoririle ei de fiicã, Victoria devenise pentru dânsa inaccesibilã. Nu cãuta sã-şi ascundã dezamãgirea şi mânia. "Pentru mine nu mai existã viitor, îi spunea ea doamnei de Liéven, nu mai sunt nimic". Timp de optsprezece ani, mai spunea ea, acest copil fusese unicul scop al existenţei, al gândurilor, al speranţelor ei; şi acum... Nu! nu voia sã fie consolatã; pierduse totul, era cea mai nenorocitã dintre fãpturi. Frumosul vapor care, cu pânzele întinse, cu drapelele fâlfâind în vânt, strãbãtuse cu atât curaj toate furtunile din larg, intrase acum în port; şi aceasta spre a nu afla decât pustiul şi desperarea.

O lunã dupã urcarea ei pe tron, realitãţile acestei noi situaţii luarã o formã vizibilã. Toatã Casa Regalã se mutã de la Kensington în palatul Buckingham şi în aceastã locuinţã nouã, a fost pus la dispoziţia ducesei de Kent un apartament cu totul separat de reginã. Victoria a fost încântatã de aceastã schimbare. Putea prea bine sã-şi îngãduie oarecare risipã de sentimentalism în clipa în care a pãrãsit Kensingtonul.

"Deşi mã bucur, pentru mai multe raţiuni, de a mã duce sã locuiesc la Buckingham", scria ea în jurnalul ei, "nu fãrã regret spun adio pentru totdeauna locului meu de naştere, unde am crescut şi care îmi este cu adevãrat scump!"

Stãruia asupra fericitelor viziuni ale trecutului: mãritişul surorii ei, fermecãtoarele baluri, delicioasele concerte... şi mai erau şi alte amintiri. "Am suportat aici multe scene penibile şi dezagreabile, e adevãrat, dar nu sunt cu mai puţin legatã de bietul şi sãrãcãciosul palat."

În acelaşi timp mai luã o hotãrâre importantã; era decisã sã nu mai vadã pe sir John Conroy. Îl plãti cu ge-nerozitate pentru serviciile din trecut; îi dãdu titlul de baron şi o pensie de trei mii de lire sterline. El

rãmânea ataşat casei ducesei. Dar orice legãturã dintre el şi reginã încetã brusc.

II

Orice ar fi putut însemna aceste schimbãri, marcau, în orice caz, triumful unei persoane: baroana de Lehzen. Fiica pastorului contempla nãruirea duşmanilor ei. Victorioasã şi discretã, ea rãmânea stãpâna câmpului de bãtãlie. Nu mai pãrãsi nici un pas pe reginã, pe elevã, pe prietenã; şi, în umbra palatului, tainica ei prezenţã se fãcea simţitã peste tot. Când intrau miniştrii pe o uşã, baroana ieşea prin altã uşã, şi, când ei se retrãgeau, ea revenea numaidecât. Nimeni nu ştia şi nu va şti exact puterea influenţei ei. Ea pretindea cã nu discutã niciodatã chestiuni de stat cu regina şi cã nu se ocupa decât de afacerile ei particulare: scrisori intime şi amãnunte ale vieţii casnice. Fãrã îndoialã cã se simte mâna ei în toatã corespondenţa Victoriei din aceastã epocã. Jurnalul pare sã fie scris de un copil. Scrisorile nu sunt atât de simple; şi ele sunt opera unui copil, dar corijate de o guvernantã. Şi guvernanta era departe de a fi o proastã: era, poate, mãrginitã, geloasã, provincialã, dar era o femeie viguroasã şi cu o vedere clarã şi care, printr-o remarcabilã perspicacitate, cãpãtase o remarcabilã influenţã. Şi aceastã influenţã se gândea s-o pãstreze. Era poate adevãrat cã nu se amesteca de fel în afacerile de stat, dar e greu şi subtil de fãcut distincţia între ce este oficial şi ce este particular; mai ales acest lucru se simte când e vorba de un prinţ regal. Vom vedea imediat. Dacã ţinem seamã de caracterul personajelor şi de caracterul epocii, era oare numai o realitate de ordin privat cã în palatul Buckingham, camera baroanei Lehzen se gãsea uşã în uşã cu cea a reginei?

Cu toate acestea, influenţa baroanei pe cât pãrea de întinsã, cel puţin într-un domeniu, nu era fãrã limitã. Se simţeau şi alte forţe. Astfel, credinciosul Stockmar se instalase în palat. În decursul a douãzeci de ani ce trecuserã de la moartea principesei Charlotte, el fãcuse experienţe remarcabile şi variate. Fost pe vremuri un obscur sfetnic al unui prinţ dezamãgit în ambiţiile sale, cu încetul devenise un personaj de importanţã europeanã. Devotamentul pentru stãpânul sãu nu era numai absolut, dar şi prudent şi înţelept. Avizul lui Stockmar

hotărâse pe principele Leopold să rămână în Anglia în timpul anilor critici de după moartea soției sale şi-i asigurase un punct de sprijin atât de util în țara lui adoptivă. Când prințul acceptase şi apoi refuzase coroana Greciei, scrisoarea lui Stockmar aplanase dificultățile. Şi tot Stockmar îl împinsese pe prinț să devină suveran constituțional al Belgiei. Dar, mai ales, tactul, onestitatea şi finețea diplomatică a lui Stockmar care, după îndelungate şi lungi demersuri, făcuse marile puteri să garanteze neutralitatea Belgiei. Serviciile sale fuseseră răsplătite printr-un titlu de baron german şi prin încrederea desăvârşită a regelui Leopold. Şi nu numai la Bruxelles era tratat cu respect şi ascultat cu atenție. Oamenii de stat care guvernau Anglia: lordul Grey, sir Robert Peel, lordul Palmerston, lordul Melbourne, veniseră să facă mare caz de probitatea şi inteligența lui: "E unul dintre oamenii cei mai voioşi şi inteligenți pe care i-am văzut vreodată", spunea lordul Melbourne. "Nimeni nu posedă mai multă discreție, bun simț şi sânge rece". Şi lordul Palmerston cita pe baronul Stockmar ca pe singurul om absolut dezinteresat pe care l-ar fi întâlnit vreodată. Se putu, în sfârşit, retrage la Coburg şi, timp de câțiva ani, să se bucure în sânul familiei, cu soția şi copiii săi, pe care nu-i putuse vizita până atunci din pricina lucrărilor de serviciu încredințate de stăpânul său, afară de o lună, două, la mari intervale de timp. Dar, în 1836, i-a fost încredințată o importantă negociere. El fu acela care aranja căsătoria dintre principele Ferdinand de Saxa-Coburg, nepotul regelui Leopold, cu regina Maria II a Portugaliei. Astfel începu casa de Coburg să prindă cheag în toată Europa. Şi Stockmar, instalat în palatul Buckingham, îi pregătea o nouă şi strălucitoare mărire.

Regele Leopold şi consilierul său ne arată, prin îndoitul lor exemplu, ciudata diversitate a ambițiunilor omeneşti. Dar, dacă dorințele omului sunt minunat de variate, nici mijloacele pe care le întrebuințează spre a le realiza nu sunt mai puțini numeroase şi astfel lumea îşi merge drumul înainte.

Sufletul corect al lui Leopold aspira la tot apara-tul regalității. Puterea despuiată de semnele exterioare n-ar fi avut nici un farmec pentru el; voia să fie rege, şef încoronat al unui popor. Nu era suficient să exercite puterea; era nevoie ca această putere să fie recunoscută; nu putea să se mulțumească cu mai puțin. Măririle pe care le visa se des-

fãşurau printre tot felul de ceremonii şi rituri. Sã fii majestate, vãr de rege, sã te cãsãtoreşti cu o principesã de Bourbon pentru raţiuni diplomatice, sã corespondezi cu regina Angliei, sã practici austeritatea şi exactitudinea, sã întemeiezi o dinastie, sã plictiseşti de moarte ambasadorii, sã trãieşti pe cea mai înaltã culme pe de-a întregul închinatã binelui obştesc, era tot ce dorea; şi toate acestea le-a îndeplinit. "Marchizul Puţin-Câte-Puţin", cum îl tachina George IV, dobândi ceeace dorise. Dar niciodatã n-ar fi obţinut toate acestea, dacã, printr-un hazard fericit, ambiţiile lui Stockmar n-ar fi îmbrãcat forme complementare. Baronul nu umbla dupã o putere accesibilã din toate privinţele. Fiinţa lui intimã se complãcea în obscuritate, în anonimat, dorea sã treacã, neobservat, în dosul unei uşi disimulate şi acolo, aşezat liniştit, sã tragã sforile cele mai subtile ce pun în mişcare lumea întreagã. Câteva personalitãţi foarte supuse şi bine informate ştiau cã baronul Stockmar era un om de mare importanţã: lui îi era de ajuns. Astfel, şansele stãpânului şi ale slujitorului, se influenţau reciproc, ridicându-se împreunã. Abilitatea ocultã a baronului oferise lui Leopold o împãrãţie fãrã defecte; şi, pe mãsurã ce timpul trecea, Leopold putea da drept rãsplatã baronului chei din ce în ce mai numeroase spre a deschide tot mai multe uşi secrete.

Stockmar se stabili în palatul Buckingham din partea şi drept trimis al regelui Leopold, dar în special, în ca-litate de amic şi sfetnic: o reginã copil încã nu avea oare nevoie de sfaturi şi prietenie? Ar fi o greşalã sã credem cã Stockmar şi Leopold erau mânaţi de un egoism vulgar. Desigur cã regele nu-şi ignora interesele. O viaţã plinã de aventuri şi de schimbãri fãcuse din el un om prudent, bun cunoscãtor al oamenolor; şi nu se sfia, la nevoie, sã-şi întrebuinţeze cunoştinţele spre a-şi întãri poziţia şi a-şi spori influenţa. Dar cu cât poziţia lui va fi mai solidã şi mai vastã influenţa sa, şi Europa va fi în progres; n-avea nici o îndoialã în aceastã privinţã. De altfel, nu era el un monarh constituţio-nal? Şi n-ar fi fost dezagreabil pentru un monarh constituţional sã fi avut ambiţii meschine şi egoiste? Cât despre Stockmar, aceastã dezinteresare pe care o observase Palmerston, se afla chiar la temelia temperamentului sãu; intrigantul vulgar e întotdeauna optimist; şi Stockmar, chinuit de o boalã de stomac şi obsedat de prevederi lugubre, era prin natura sa cel mai melancolic dintre oameni. Fãrã

îndoialã cã era un intrigant, dar înnoda intrigile cu sfialã şi cu prudenţã, spre a sãvârşi binele. Sã facã bine? Se poate da un scop nobil unor intrigi? Orice intrigã e primejdioasã, totuşi.

Lehzen supraveghea pe Victoria în cele mai mici detalii ale conduitei ei; Stockmar se afla în camera învecinatã, gata sã-i dea reginei ocazia sã se folosească de ştiinţa şi de experienţa sa; scrisorile unchiului Leopold rãspândeau asupra ei o ploaie de încurajãri, de consideraţii generale, de îndrumãri excelente. Chiar de n-ar fi avut alţi îndrumãtori, Victoria n-ar fi fost lipsitã de sfaturi. Dar avea un alt sfetnic. Totul pãli în faţa unei stele noi, o stea de primã mãrime, ce rãsãri la orizont şi-i stãpâni întreaga viaţã.

III

William Lamb, vicontele Melbourne, avea cinci-zeci şi opt de ani. De trei ani era prim-ministru. În ceea ce priveşte viaţa exterioarã, era unul dintre cei mai norocoşi oameni. Se nãscuse în mijlocul strãlucirii bogãţiei şi-a puterii. Mama sa, femeie delicatã şi finã, avusese un salon whig important; crescuse în acest mediu al unei societãţi fericite care, în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, reunea toate perfecţiunile dobândite timp de o sutã de ani de o aristocraţie triumfãtoare. Natura dãruise lui Melbourne frumuseţea şi spiritul; moartea neaşteptatã a unui frate mai mare îi dãduse averea, un titlu şi fãgãduinţa unui viitor strãlucit. În acest cerc încântãtor orice defecte ai avea, insuccesul nu mai este cu putinţã. Şi pentru dânsul, cu toate avantajele sale, succesul s-ar putea spune cã era inevitabil. Fãrã prea multã strãdanie, atinsese o înaltã poziţie politicã. Când triumfã partidul whig, el deveni unul dintre cei mai importanţi membrii ai guvernului; şi, când lordul Gray îşi dãdu demisia de prim-ministru, el îi luã uşor locul. Dar soarta nu-i oferise decât favoruri materiale; îi dãduse o fire destul de finã şi bogatã spre a purta cu eleganţã povara acestor facile succese. Un spirit simplu şi stufos totodatã, un temperament calm şi sensibil îi permitea nu numai sã lucreze, dar sã trãiascã cu o perfectã uşurinţã, cu acea graţie

1 Persoanã care vorbeşte cu uşurinţã şi ştie sã întreţinã o conversaţie plãcutã - în limba francezã (n.red.).

ce ia naştere din putere. În lume se credea a fi un "causeur"[1] desãvârşit, captivant, fermecător. Dacã priveai mai adânc, puteai vedea cã nimic banal nu era în el. Picanteria conversațiilor şi manierelor sale, felul sãu degajat de a fi, distracțiile sale, atitudinile sale nepãsãtoare şi leneşe, nenumãratele sale jurãminte, toate acestea nu erau decât un divertisment; era manifestarea exterioarã a unei individualități profund originale.

Nu era de altfel uşor de definit exact aceastã individualitate; era alcãtuitã din elemente îndoielnice, complexe poate, contradictorii. Exista, de fapt, un ironic dezacord între istoria intimã a omului şi destinul sãu aparent. Datora totul naşterii sale, şi naşterea sa fusese ruşinoasã. Toatã lumea ştia cã maicã-sa iubise cu patimã pe lordul Egremont şi cã nu era fiul lordului Melbourne. Cãsãtoria sa, care pãrea sã fie încoronarea unei tinereți amoroase, a fost în realitate o îndelungatã, nenorocitã şi îngrozitoare decepție:

"...With pleasures too refined to please,
With too much spirit to be ever at ease,
With too much quickness to be ever taught,
With too much thinking to have common thought."[1]

Nemaipomenita lady Carolina a fost aproape ruina vieții sale. Când scãpã în sfârşit de spaimele şi uluiala, ce i le pricinuia aceastã smintitã, şi de excesele, furiile, dispe-rãrile şi afecțiunea ei, se gãsi singur, cu amintirea unei înde-lungate tragedii amestecate cu elemente de farsã, şi un fiu, care era idiot. Totuşi aceasta nu era totul ce-i datora lui lady Carolina. În timp ce dânsa era fermecatã de Byron într-un vârtej frenetic de dragoste şi viațã mondenã, el rãmânea acasã, indulgent, aproape cinic, şi îşi amãgea singurãtatea, citind. Astfel cãpãtase obiceiul studiului, acel gust pentru lucrurile de spirit, acea cunoaştere vastã şi exactã a literaturii antice şi moderne, tot acel bagaj intelectual de neprevãzut pentru un om ca dânsul. Pasiunea cititului nu-l pãrãsea

[1] *"Cu plãceri prea cãutate spre a place,*
Cu prea mult spirit spre a fi fericitã,
Cu prea multã uşurințã spre a putea învãța,
Cu prea multã gândire spre a gândi ca toatã lumea." - în limba englezã (n.red).

niciodată. Printre lucrările unui prim-ministru, mai găsea timp să citească toate cărțile importante, pe măsura apariției lor. Paradoxal în toate, studiul său favorit era teologia; şi acest desăvârşit umanist cunoştea temeinic pe toți Părinții Bisericii. Examina cu o meticuloasă iuțeală dense volume de exegeză; şi deseori, în clipele de răgaz, îl găseai răsfoind biblia, împrumuta soțiilor prietenilor săi lucrări cu privire la Apocalipsă, însemnate cu note marginale, scrise de mâna sa, sau *Observațiile cu privire la erorile Evreilor în ce priveşte convertirea Mariei Magdalena* de doctorul Lardner. Cei mai cre-dincioşi nădăjduiau că astfel de studii îl vor aduce pe calea cea bună, dar nimic nu părea mai puțin probabil, când îl ascultai vorbind într-un salon, după cină.

Cariera sa politică oferea şi ea un ciudat paradox. Aristocrat prin temperament şi conservator prin convingere, parvenise la putere ca şef al partidului popular. Reprobase puternic reforma electorală şi n-o acceptase decât ca pe un rău inevitabil, şi fără reforma electorală guvernul său nu mai avea nici rațiune de a exista, nici semnificație. Prea sceptic pentru a crede în orice progres, se gândea că cel mai bun lucru, sau cel mai puțin rău, e să laşi lucrurile aşa cum sunt. Adeseori spunea: "Nu încerca să faci binele, dacă vrei să eviți enervarea." Credea că orice educație era o himeră. Dar educația poporului era o himeră primejdioasă. Copiii în uzină? "Oh! Grație, lăsați-i în pace!" Liberul schimb era o iluzie; scrutinul secret, o absurditate; şi "democrația nu exista!" Totuşi, lordul Melbourne nu era reacționar; era numai oportunist. "Unica datorie a guvernului", spunea el, "e să împiedice crima şi să facă a fi respectate contractele". Tot ce se putea nădăjdui, era să dăinuiască. Şi el însuşi dura admirabil, prin compromisuri continue, prin fluctuații şi contradicții, şi tot felul de slăbiciuni, şi, în acelaşi timp, cu grație, cu dibăcie, cu conştiință, cu o uşoară şi delicată stăpânire a oamenilor şi a evenimentelor. Nimic nu egala nepăsarea cu care îşi conducea treburile. Persoane importante, introduse la el spre a discuta chestiuni importante, îl găseau întins pe un pat de odihnă, înconjurat de cărți şi hârtii, sau bărbierin-du-se, distrat, într-un cabinet de toaletă, dar când plecau îşi dădeau seama că ministrul scosese de la dânşii toate informațiile pe care dorea să le afle. Nu putea să se decidă să primească o delegație cu gravitatea necesară. Onorabilii

de-legați ai fabricilor de lumânări, sau ai Societății pentru ridicarea pedepsei cu moartea, se simțeau ofensați să-l vadă, în mijlocul frumoaselor lor discursuri, preocupat deodată să sufle într-o peniță, sau făcând un calambur indecent. Puteau ei oare bănui că în noaptea trecută studiase toate detaliile afacerii lor? Detesta să împartă funcții - sentiment foarte rar la miniştrii. "Cât despre episcopi", spunea el: "pe cuvânt de onoare, cred că mor numai spre a mă exaspera".

Dar când, în sfârşit, numirea era făcută, aceasta era cu discernământul cel mai subtil. Colegii săi mai remarcară că dădea şi o altă dovadă de iresponsabilitate... sau era cumințenie? Adormea în timpul şedințelor Consiliului.

Probabil, dacă s-ar fi născut cu câțiva ani mai curând, ar fi fost mai simplu şi mai fericit. Dar era un copil al secolului al XVIII-lea rătăcit într-un veac nou, dificil, pe care îl pricepea cu greu. Se asemăna cu un trandafir de toamnă. Blândețea sa gingaşă, ironia sa, nepăsarea sa nu îl împiedecau să fie zbuciumat de o spaimă adâncă. Cinic şi sentimental, credincios şi sceptic, era, în tainã, cotropit de nelinişte şi melancolie. Şi mai ales, nu ştia să fie aspru. Petalele sale prea sensibile fremătau la orice suflare de vânt. Orice s-ar fi putut crede despre el, lordul Melbourne era întotdeauna uman, suprauman, poate prea uman!

Şi acum, în pragul bătrâneții, viața sa lua o întorsătură ineditã, neaşteptatã, extraordinară. Deodată, devenise consilierul intim şi tovarăşul de fiecare zi al unei tinere fete, scăpatã de doicã, spre a se urca pe tron. Raporturile lordului Melbourne cu femeile fuseserã împestrițate, ca tot ceea ce îl atingea. Nu s-a ştiut niciodată nimic precis despre variațiunile pasionale ale vieții sale conjugale. Lady Carolina dispăruse, dar el păstrase ciudata lui sensibilitate. Tovărăşia femeilor îi era necesară şi nu se lipsea de ele; îşi petrecea o mare parte de zi cu asta. Tot ce avea în el feminin îl mâna în chip firesc să se împrietenească cu femeile. Dar elementul viril nu era mai puțin viguros în dânsul: era normal să devină, câteodată, mai mult decât un prieten. Se povesteau multe istorii... Numele lordului Melbourne fusese amestecat în două procese de divorț, dar tot de două ori îşi câştigase cauza. Şi judecătorii achitaserã şi pe frumoasa lady Brandon, şi pe strălucitoarea şi nefericita doamnă Norton. Mai mult nu se ştia. Dar aceste zvonuri romantice puneau într-o situație delicată poziția sa la

palatul Buckingham. Din fericire, era învățat cu pozițiile delicate; şi se descurcã şi de astã datã cu o desãvârşitã stãpânire de sine. Mai întâi, ținuta sa era perfectã; în raporturile sale cu tânãra reginã, a ştiut sã amestece cu gingãşie duioasa vi-gilență a unui tatã cu respectul unui om de stat şi al unui curtean. Plin de deferență şi de afecțiune, a fost totodatã un slujitor şi un îndrumãtor. În acelaşi timp, i se primenirã toate obiceiurile. Zilele lui care erau altãdatã leneşe şi nepãsãtoare, de fel riguroase, se supuserã severei discipline a unui palat. Nu mai stãtea întins pe canapele; şi nici un "Drace!" nu-i mai scãpa vreodatã de pe buze. Omul de lume care fu-sese prietenul lui Byron şi al regentului, cozeurul ale cãrui calambururi fermecaserã pe toți la Holland House, cinicul care distrase atâtea orgii cu frazele sale riscante, amantul ale cãrui drãgãstoase cuvinte cuceriserã atâtea frumuseți şi atât spirit şi stârnise atâtea patimi, putea fi vãzut acum, searã de searã, risipind tezaure de politețe spre a sta de vorbã cu o tânãrã fatã, în mijlocul liniştii de la Curte şi a bãțoşeniei etichetei.

IV

Din partea ei, Victoria cãzu numaidecât sub farmecul lordului Melbourne. Fireşte cã recomandarea lui Stockmar pregãtise calea; şi, cu prudență, s-au asigurat de sprijinul domnişoarei Lehzen; aceastã primã impresie, atât de favorabilã, nu se mai şterse niciodatã. Regina îşi gãsi mi-nistrul desãvârşit; şi perfect rãmase în ochii ei. Nimic mai firesc decât aceastã adorare absolutã şi devotatã. Care fatã inocentã ar fi putut rezista atracției şi afecțiunii unui asemenea om? Dar pentru Victoria toate senzațiile aveau pe deasupra o savoare specialã. Dupã ani de gol, de plictiseală, de monotonie, aflã, în sfârşit, în toatã puterea tinereții, deliciile libertății şi ale puterii. Era stãpânã pe ea, pe marile palate, pe întinsele domenii; era regina Angliei! Ce importanță mai aveau responsabilitățile şi greutățile, oricât de anevoioase ar fi fost? Un sentiment domina şi le absorbea pe toate celelalte: un sentiment de bucurie. Totul o încânta. De dimineața pânã seara nu mai putea de bucurie. Creevey, acum bãtrân şi aproape de sfârşit, o observã la Brighton şi fu impresionat de veselia ingenuã a "micuței Vie". "N-am mai vãzut", spunea el cu un grãunte de acrealã, cum îi era obiceiul, "o

fiinţă mai simplă când era la largul ei, şi-ţi sare în ochi că doreşte să fie din ce în ce tot mai mult la largul ei. Râde fără gânduri ascunse, deschizând gura mare şi arătându-şi gingiile ce nu sunt prea frumoase... Mănâncă cu aceeaşi poftă cu care râde; se poate spune că înghite... Roşeşte şi râde în fiece clipă şi cu atâta naturaleţe încât rămâi dezarmat". Dar nu erau numai râsul şi mâncatul ce o încântau; avea cea mai mare plăcere să-şi îndeplinească îndatoririle oficiale. "Am într-adevăr multe de făcut", scria în jurnalul ei, câteva zile după urcarea pe tron. "Primesc atâtea rapoarte din partea miniştrilor mei! Dar asta îmi place mult." Şi mai departe: "Repet ce am spus: primesc atâtea comunicări de la miniştrii mei, şi le adresez atâtea şi am atâtea hârtii de semnat în fiecare zi, încât am întotdeauna enorm de lucru. Asta chiar mă încântă". Dincolo de naivitatea şi lipsa de experienţă a tinerei fete, se simte născând şi crescând, cu o iuţeală aprinsă, cu o delicioasă vigoare, gusturile puternice, gusturile predestinate ale femeii.

În mijlocul atâtor fericiri, să însemnăm în special un amănunt. Fără a vorbi de poziţia socială atât de frumoasă şi de situaţia ei politică atât de importantă, Victoria mai era şi în fruntea unei mari averi. De cum s-a convocat Parlamentul, i s-a votat o listă civilă[1] de 385.000 lire sterline, din care îi rămâneau 68.000 lire, după plata tuturor cheltuielilor casei. Se mai bucura pe deasupra de veniturile ducatului de Lancester ce-i aducea mai mult de 27.000 lire anual. Prima întrebuinţare pe care a dat-o banilor a fost destul de caracteristică; plăti datoriile tatălui ei; în chestiunile băneşti ca şi-n toate celelalte chestiuni, era hotărâtă să fie corectă. Avea instinctul unui om de afaceri şi n-ar fi putut trăi niciodată cu finanţele în dezordine.

Tinereţea şi fericirea îi aureau toate clipele: zilele treceau în voioşie; şi lordul Melbourne era parcă pivotul fiecărei zile. Jurnalul ei pune într-o vie luminã viaţa tinerei suverane în timpul primelor luni ale domniei sale. E o viaţă agreabil de regulată, plină de treburi ce par fermecătoare, de plăceri simple şi, mai ales, fizice, eticheta, mesele, dansul; o viaţă grăbită, uşoară, fără complicaţii şi artificii şi care îşi este sieşi suficientă. Limpezimea dimineţii o iluminează şi, în această rozalbă strălucire, chipul "lordului M" se desprinde, suprem şi glorifi-

[1] Sumă de bani pe care o poate cheltui anual din fondurile statului, pentru nevoile personale, şeful statului (n.red.).

cat. Regina este eroina basmului, dar lordul M este eroul. Şi, cu adevărat, sunt mai mult decât un erou şi o eroină, căci nu mai sunt alte personaje decât ei doi. Lehzen, baroana, unchiul Leopold nu sunt decât figuranţii piesei. Paradisul ei nu era populat decât de două personaje; şi nu era de ajuns? Ţi se pare că-i vezi citind paginile naive ale jurnalului. Alcătuesc o ciudată pereche în această ma-gică iluminare a unei aurori ce strălucise acum aproape un veac. Iată pe gentilomul elegant, rafinat, cu prestanţă, cu părul şi favoritele sure, cu sprâncenele dese şi negre, cu buzele fremătând, ochii mari şi plini de suflet; şi, alături de el, micuţa reginã, blondă, subţire, graţioasă, activă, în rochia ei simplă de domnişoară şi mica ei pelerină de dantelă, cu buzele întredeschise, îl priveşte cu gravitate, cu adorare, cu ochii ei albaştri, inocenţi. Astfel ne apare la fiecare paginã; la fiecare paginã lordul M e prezent: lordul M vorbeşte, lordul M e amuzant, instructiv, delicios şi totodată afectuos; şi Victoria îi soarbe frazele pline de miere, râde spre a-şi arăta gingiile, încearcă să înţeleagă bine ceea ce aude şi, de cum rămâne singură, se duce să scrie în jurnalul ei tot ce poate.

Conversaţiile lor îndelungate atingeau nume-roase subiecte. Lordul M vorbea despre cărţi, făcea unele observaţii cu privire la constituţia engleză sau, în trecere, o reflecţie asupra vieţii umane în general, şi istorisea la infinit poveşti despre marile personaje ale veacului al XVIII-lea. Şi apoi mai erau şi treburile. Într-o zi, lordul M citi o telegramă trimisă din Canada de lordul Durham, dar trebui să dea mai întâi câteva explicaţii, "Îmi spuse", scrie regina, "că trebuie să ştiu că mai înainte Canada aparţinuse Franţei şi că nu fusese cedată Angliei decât în 1760, după expediţia victorioasă a lui Wolfe. «O expediţie foarte îndrăzneaţă», îmi spuse el. Canada era pe atunci în întregime franceză; englezii s-au instalat mai târziu... lordul M explică acestea foarte clar, şi mult mai bine decât o fac eu aici, şi-mi mai spuse încă multe lucruri, cu privire la acest subiect. Apoi îmi citi telegrama lui Durham, care e foarte lungă şi a cărei lecturã a durat o jumătate de ceas. Lordul M o citi admirabil, cu vocea sa dulce, şi cu atâta expresie încât e inutil să mai spun că am fost extrem de interesată".

După terminarea treburilor, conversaţia lua o întorsătură mai personală. Lordul M îşi descrise copilăria, şi regina află că purtase părul lung, cum erau purtaţi pe atunci toţi băieţii, până la vârsta de şapte-

sprezece ani ("ce bine trebuie să-i fi stat!"). Sau îi descoperea gusturi şi apucături bizare; nu purta niciodată ceas, ceea ce părea extraordinar, "întreb întotdeauna cât e ceasul pe servitor", explica lordul M, "şi el îmi răspunde ceea ce îi place". Sau, cum privea ciorile zburând în preajma copacilor, "într-un chip ce prevestea ploaia", spunea că "ar fi putut să le contemple ceasuri întregi şi părea foarte surprins că eu nu le iubeam. Lordul M mi-a mărturisit că ciorile sunt pasiunea lui."

Rutina fiecărei zile, atât la Londra cât şi la Windsor, era aproape neschimbată. Dimineaţa era consacratã treburilor şi lordului M. După amiazã, întreaga Curte se plimba călare. Regina, într-o rochie de călărie de catifea şi cu o pălărie înaltă, împodobită cu un voal, era în fruntea ca-valcadei, şi lordul M călărea alături de dânsa. Plimbările bandei vesele erau lungi, spre marea fericire a Majestăţii Sale. Întorşi la palat, mai rămânea timp să se distreze înaintea dineului. Se jucau cu mingea sau alergau prin coridoare cu copiii. Când suna ora mesei, ceremonialul devenea mai sever. Gentilomul cu cel mai înalt grad lua loc la dreapta reginei. La stânga ei, asta deveni în curând ca o regulă stabilită, se aşeza lordul Melbourne. După plecarea doamnelor, bărbaţii nu mai aveau voie să rămână mult timp în sufragerie. Se spunea chiar că puţinele clipe ce le erau îngăduite spre a-şi bea vinul cauzaserã una dintre cele mai originale certuri ce au avut loc între reginã şi primul ei ministru. Ducele de Bedford spuse lui Greville că era sigur că a fost un războiu între ea şi Melbourne... cu privire la obiceiul pe care îl aveau bărbaţii să rămână la masă după plecarea doamnelor; auzise pe reginã spunând lui Melbourne cu destulă mânie: "E un obicei oribil". Dar când doamnele părăsirã masa, a fost dat un ordin ca bărbaţii să mai rămână doar cinci minute. (Greville, 26 februarie 1840)

Ea avu însă câştig de cauză şi, de atunci, n-a mai fost elegant să se îmbete bărbaţii după dineu. Când societatea se întrunea în salon, eticheta era severă. Timp de câteva minute, regina vorbea pe rând cu fiecare invitat, şi în timpul acestor scurte convorbiri plictiseala regalităţii devenea câteodată dureros de vãditã. Într-o searã, Greville luă masa la palat. Când veni rândul bătrânului chefliu, cu obrazul aspru, tânăra reginã îi spuse:

— Aţi încălecat astăzi, domnule Greville?

— Nu, doamnă, n-am încălecat, răspunse Greville.

— Ce zi frumoasă! continuă regina.

— Da, Doamnă, o zi foarte frumoasă.

— Dar era cam frig.

— Într-adevăr, Doamnă, era cam frig.

— Sora dumneavoastră, lady Frances Egerton, călăreşte, nu-i aşa? întrebă regina.

— Da, Doamnă, câteodată călăreşte.

Interveni o tăcere şi Greville, fără a îndrăzni totuşi să schimbe subiectul, cutezã să întrebe:

— Majestatea Voastră s-a plimbat călare astăzi?

— Oh! da, o plimbare foarte lungă, răspunse regina, animată.

— Majestatea Voastră are un cal agreabil?

— Oh! da, foarte agreabil, spuse regina.

Convorbirea luă sfârşit. Majestatea Sa zâmbi şi înclină capul. Greville făcu o reverenţă profundă şi regina se adresă următorului. După ce veniră toţi musafirii la rând, ducesa de Kent se aşezã la jocul de whist, şi toţi asistenţii se grupară împrejurul mesei rotunde. Lordul Melbourne era aşezat lângă reginã şi, luând deseori drept subiect câte o gravură din albumele ce acopereau masa rotundă, vorbea perseverent până la orele unsprezece şi jumătate, ora culcării.

Câteodată erau şi mici diversiuni: seara era petrecută la operă sau la teatru. A doua zi de dimineaţă, Victoria îşi nota cu atenţie regeştile sale critici: "S-a jucat Hamlet, tragedia lui Shakespeare, şi am ajuns la începutul spectacolului. Carol Kean, fiul bătrânului Kean, juca pe Hamlet şi, trebuie s-o spun, în chip admirabil; concepţia sa despre acest personaj atât de enigmatic şi, o pot spune, atât de greu de înţeles, e uimitoare; declamă minunat toate ma-rile tirade, are foarte multă graţie şi toate gesturile sale sunt excelente, cu toate că nu e frumos... Am plecat exact când Hamlet se terminã". Mai târziu se duse să vadă pe Macready în Regele Lear. Nu cunoştea nimic din piesă şi, mai întâi, o interesă foarte puţin ce se petrecea pe scenă. Se amuza vorbind şi râzând cu Marele Şambelan. Dar, pe măsură ce acţiunea înainta, deveni mai atentă. Nu mai râse. Totuşi era încurcată. Ce poveste ciudată, oribilă! Ce gândea lordul M? Lordul M se gândea că era o piesă foarte frumoasă, dar, firește "o piesă vulgară, se resimţea de epoca în care a fost scrisă şi ale cărei caractere erau grozav de exagerate. Sunt fericit

cã ați văzut-o", adãugã el. Dar serile ce plãceau mai mult Victoriei erau fãrã îndoialã acelea în care se dansa. Toate prilejurile i se pãreau nimerite spre a ordona sã se dea o seratã intimã: sosirea verişorilor, zilele de naştere, prezența câtorva tineri. Şi atunci, când orchestra începea sã cânte, când dansatorii se agitau ritmic şi când ea însãşi se simțea rãpitã de ritmul muzicii, şi împrejmuitã de veselia tinereții, atunci fericirea ei atingea apogeul, ochii ei sticleau şi nu voia sã se oprească înainte de ivirea zorilor. Şi, pentru câteva minute, chiar lordul M era uitat.

V

Lunile zburau. Vara trecuse. "E cea mai plãcutã varã pe care am petrecut-o vreodatã", scria regina, "şi niciodatã nu voi uita această primãvarã a domniei mele". Şi iatã cã, într-un ritm grãbit, venise o nouã varã. Serbãrile încoronãrii trecurã ca un vis ciudat.

Strãvechiul ceremonial, complicat, interminabil, funcționa pe cât se poate de bine, ca o maşinã imensã cu nenumãratele ei rotițe, puțin ruginite. Mica figurã centralã îşi îndeplini toate mişcãrile. Se aşezã, umblã, se rugã; purtã un glob prea greu pentru mâinile ei; arhiepiscopul de Canterbury înainta şi-i vâra greoi, în deget, un inel, încât trebui sã țipe de durere, bãtrânul lord Roll, cum urca cãtre tron spre a da omagiul, se împiedecã în mantia lui de Curte şi se rostogoli pe trepte; a fost condusã într-o capelã alãturatã unde era altarul acoperit cu o cuverturã şi încãrcat de sandvişuri şi de sticle cu vin; o observã pe Lehzen într-o lojã şi, de pe tronul lui Eduard Confesorul, unde era aşezatã sub coroana şi mantia sa regalã, schimbã un zâmbet cu baroana, "îmi voi aduce aminte întotdeauna de această zi ca de cea mai mândrã din toatã viața mea", scrie dânsa. Dar orgoliul a fost în curând scufundat din nou de tinerețe şi simplitate. Când, în sfârşit, se întoarse la palatul Buckingham, ea nu se simți obositã. Alergã în apartamentele sale private, îşi scoase minunatele ei gãteli şi, ca în fiece searã, fãcu o baie câinelui ei Dash.

Viața îşi reluã cursul ei molcom, tulburatã uneori de câteva vâltori. Conduita unchiului Leopold, de pildã, era dezolantã. Regele Belgiei nu putuse rezista tentației sã se servească de legãturile de sânge pentru

scopuri politice. Dar de ce să vorbim de rezistențe? Departe de a ceda unei tentații, nu proceda el după obiceiurile sale? La ce bun căsătoriile regale dacă nu permiteau ele suveranilor, în ciuda constituțiilor stânjenitoare, să controleze politica externă? Şi, mai e nevoie s-o spunem? cu cea mai nobilă procedură. Regina Angliei era nepoata sa, aproape fiica sa, şi la Curtea acestei regine veghea un agent confidențial al său, căruia regina îi acorda cea mai intimă favoare. În asemenea împrejurări, n-ar fi fost absurd, n-ar fi fost chiar necorect să nu fi profitat de a îndrepta după dorințele sale şi în dosul miniştrilor englezi, politica externă a Angliei?

Leopold se puse pe lucru cu toate precauțiunile convenabile. Continuă să-şi umple scrisorile cu cele mai admirabile sfaturi. Câteva zile după urcarea pe tron a tinerei regine, îi recomanda deja să reamintească, cu toate prilejurile, naşterea ei engleză, să laude națiunea engleză. "Vă mai recomand şi Biserica anglicană, oricât veți vorbi despre acest subiect nu vă veți angaja cu nimic special, înainte de a hotărî ceva important, aş fi fericit de-ați voi să mă consultați; asta ar avea şi avantajul să vă dea timp. Nimic nu e mai supărător decât a fi luat prin surprindere şi a fi împins la decizii grăbite şi greşite." Nepoata lui îi răspunse imediat cu toate expresiile ei obişnuite de călduroasă afecțiune. Dar scrisoarea fusese scrisă în grabă; şi termenii erau poate cam vagi? "Sfaturile Voastre, spunea ea, sunt întotdeauna pentru mine de cea mai mate importanță."

Mersese oare prea departe? Delicată problemă. Victoria, se poate că scrisese în pripă. În orice caz, îşi spunea el, trebuia să fie prudent, să dea înapoi, dar spre a face saltul mai bine, întrebuința un surâs.

În scrisorile următoare, nu mai povățui pe nepoata sa să se sfătuiască cu el, nu insistă decât asupra faptului de a nu lua decizii cu uşurință. Şi, în această privință, sfatul său a fost ascultat. Se putea observa că regina dădea rareori răspunsuri imediate. Şi, când lordul Melbourne însuşi îi cerea părerea despre orice, ea îi spunea că se va gândi şi că îi va comunica a doua zi.

Regele Leopold îi mai dădea şi alte informații. Prințesa de Liéven, spunea el, este o femeie primejdioasă. Era de temut să nu se amestece

în lucrurile ce nu o priveau. Victoria să n-aibă încredere! "Nu ştiu cum să-ți recomand mai insistent de a nu permite niciodată oricui ar fi să vă vorbească despre afacerile voastre, afară dacă l-ați fi rugat. Dacă se-ntâmplă una ca asta, schimbați subiectul şi faceți să simtă persoana în cauză, că se înşelă." Şi acest sfat a fost urmat.

Ceea ce prevăzuse regele, se petrecu într-adevăr.

Doamna de Liéven solicită o audiență şi păru că vrea să atace subiecte confidențiale. Imediat, luând o înfățişare încurcată, regina începu să vorbească despre lucruri banale. "Persoana în cauză" simți că se înşelase.

Regele mai dădu apoi nepoatei sale un avertisment curios. Scrisorile, o lămurea el, sunt aproape întotdeauna citite la poştă. Era, desigur, un inconvenient din care se putea trage însă şi avantaje. "Vă voi da un exemplu: Prusia ne plictiseşte întotdeauna cu privire la fortărețele ei. Spre a face să afle guvernul prusian multe lucruri pe care n-am dori să i le spunem în mod oficial, ministerul va adresa prin poştă o telegramă ambasadorului nostru din Berlin. E sigur că Prusienii o vor citi; şi vor afla astfel ceea ce ne convine nouă să ştie. S-ar putea şi în Anglia să se ivească împrejurări asemănătoare. Vă ofer procedeul spre a-l putea dejuca." Acestea erau subtilitățile monarhiei constituționale.

Timpul părea nimerit pentru o altă tranzacție. Scrisoarea următoare era plină de politică externă: situația Spaniei şi a Portugaliei, caracterul lui Ludovic-Filip. Răspun-sul a fost favorabil. Victoria, într-adevăr, începea prin a mărturisi că arătase lordului Melbourne partea politică a scrisorii regelui, dar, nu mai puțin, tăia orice discuție asupra politicei externe: firește, nu refuza să schimbe cu unchiul ei păreri cu privire la acest subiect. Până aici toate mergeau strună. Dar regele Leopold era prudent. Cu toate că era eminentă o criză în întreprinderile sale diplomatice, şovăia să înainteze mai mult. Dar, în sfârşit, se decise să-şi trădeze gândurile ascunse. În intrigile sale cu Franța şi Olanda, îl interesa foarte mult să fie sau să arate cel puțin că e susținut de Anglia. Dar guvernul englez părea că ia o atitudine neutră. Era prea mult: cine nu era cu dânsul, era împotriva lui; nu se vedea asta? Poate că nu era încă decât ezitare; poate că dacă Victoria ar exercita o uşoară presiune

asupra miniştrilor sãi, totul mai putea încã fi salvat. Se hotãra sã expunã chestiunea Victoriei, cu delicatețe, dar şi cu fermitate; aşa precum o vedea el însuşi. "Tot ce cer amabilei voastre Majestãți, scrie el atunci, e sã spuneți miniştrilor voştri, dacã va fi cazul, şi mai cu seamã excelentului lord Melbourne, cã întrucât aceasta ar fi compatibil cu interesele propriului vostru imperiu, nu doriți ca guvernul sã aibã mânã tare în mãsurile ce-ar putea în scurt timp, sã pricinuiascã ruina acestei țãri cât şi a unchiului şi a familiei voastre".

Rezultatul acestei scrisori a fost cu totul altul decât acela la care se aştepta regele: regina pãstrã o tãcere mormântalã mai mult de o sãptãmânã. Când îi scrise în sfârşit, fãcu risipã mai întâi de expresii afectuoase: "Ar fi foarte rãu pentru dumneata, iubitul şi scumpul meu unchi, sã te gândeşti cã profundele mele sentimente de vie afecțiune pentru dumneata s-ar putea schimba; nimic nu va putea schimba aceste sentimente". Dar observațiile Victoriei cu privire la politica externã, deşi foarte dezvoltate, erau dintre cele mai vagi şi aveau o formã aproape oficialã şi diploma-ticã.

Miniştrii ei, aşa spunea ea, împãrtãşeau punctul ei de vedere; înțelegea şi deplângea dificultãțile scumpului ei unchi; şi el trebuia sã fie sigur cã "lordul Melbourne ca şi lordul Palmerston doreau prosperitatea şi binele Belgiei".

Asta era totul. Regele, rãspunzând Victoriei, declarã cã era încântat de scrisoarea nepoatei sale şi-i înapoie protestele sale de dragoste. "Prea scumpa şi prea iubita mea Victoria, spunea el, mi-ați scris o scrisoare foarte lungã şi foarte dragã care mi-a dat multã satisfacție şi mi-a fãcut mare plãcere". Nu voia sã admitã cã ea se fãcea cã nu-l pricepe.

Câteva luni mai târziu izbucni criza. Regele Leopold se declarã pentru un demers îndrãzneț; voia, de astã datã, sã mişte pe reginã printr-o puternicã îmbrâncealã de autoritate regalã şi familiarã. Brusc, într-o scrisoare aproape fãrã replicã, îşi expuse din nou cazul nepoatei sale. "Din experiență ştiți, scria el, cã nu vã cer niciodatã nimic... Dar, precum am mai spus-o, dacã nu vom fi atenți, ar putea mai mult sau mai puțin sã afecteze pe toatã lumea; şi aceasta ar trebui sã ne angajeze

la cea mai mare bãgare de seamã. Rãmân, scumpa mea Victoria, unchiul vostru care vã iubeşte, Leopold R." Regina trimise îndatã aceastã scrisoare lordului Melbourne, care rãspunse prin formule cãutate cu grijã şi care nu însemnau absolut nimic. Regina, dupã sfatul lui, le copie în scrisoarea cãtre Leopold supraîncãrcând scrisoarea cu "scumpe unchiule"; încheie printr-un mesaj de "afecțiune scumpei mãtuşi Luisa şi copiilor". Atunci abia fu obligat sã priceapã regele Leopold. În scrisoarea urmãtoare, nu mai fãcu nici o aluzie la politicã. "Sunt fericit, scrie el, cã Brighton vã place în anul acesta mai mult decât în anul trecut. Gãsesc foarte agreabilã localitatea Brighton în acest sezon, atât timp cât vântul de est n-o începe sã sufle. Pavilionul, de altfel, e confortabil; e un fapt ce nu poate fi contestat, înainte de cãsãtoria mea, acolo mã întâlneam cu regentul. Charlotte veni în sfârşit cu bãtrâna reginã Charlotte. Cât de îndepãrtate sunt toate astea şi, totuşi, cât de prezente în memorie!" Asemeni bietei doamne de Liéven, Majestatea Sa belgianã simțea cã se înşelase.

Totuşi, regele nu pãrãsi întreaga speranțã. Mai fãcu un efort, dar fãrã multã convingere, şi, de altfel, fãrã nici un succes. "Scumpul meu unchi, îi scrise regina, trebui sã vã mulțumesc pentru ultima voastrã scrisoare pe care am pri-mit-o duminicã. Deşi aveți oarecare interes pentru luminile mele politice, poate cã ar fi mai bine sã nu mai înmulțesc aceste lumini şi, mai ales, cã în aceastã privințã vãd, cu regret, cã nu ne putem înțelege. Mã voi mãrgini deci sã vã exprim toate urãrile mele pentru fericirea şi prosperitatea Belgiei".

După asta, ce se mai putea zice? De aici încolo se observã în scrisorile regelui un ton ciudat de elegiac. "Scumpa mea Victoria, micuța şi delicioasa voastrã scrisoare a sosit tocmai acum şi mi-a mers direct la inimã ca o sãgeatã. Da, scumpa mea Victoria, vã iubesc într-adevãr cu multã dragoste; vã iubesc pentru voi înşivã; iubesc în Voi copilul pentru al cãrui bine am vegheat cu tandrețe".

Desigur, suferise mult, dar, dacã viața avea dezamãgirile ei, avea în schimb şi recompensele ei. "Am primit toate onorurile posibile; şi, din punct de vedere politic, am cea mai solidã poziție". Dar nu era numai politica, mai erau şi romanticele aspirații ale inimii sale: "Tot ce mai doresc încã, este sã vãd Orientul; poate cã viața mea se sfârşeşte; şi

sculându-mă în Apus mă voi culca în Răsărit". Cât despre devotamentul său pentru nepoată, nimic nu l-ar fi putut stinge. "Nu vă pripesc niciodată să acceptați serviciile mele, să-mi urmați sfaturile mele, deşi pot spune, fără a exagera, că, grație extraordinarului meu destin pe care mi-l păstra Providența, experiența mea în domeniul politic e vastă, ca şi în domeniul vieții private; sunt totdeauna gata să vă fiu folo-sitor în orice împrejurare; şi o repet, tot ceea ce vă cer în schimb e să-mi acordați puțină afecțiune sinceră".

VI

Această corespondență cu regele Leopold lasă să se întrevadă multe trăsături încă ascunse ale caracterului reginei Victoria. Atitudinea față de unchiul ei nu se schimbase cu nimic. La toate avansurile lui, ea se împotrivi cu o fermitate inflexibilă. Politica externă engleză nu îl privea, aceasta n-o privea decât pe Victoria şi pe miniştri ei; insinuările regelui, rugămințile sale, luptele sale, totul era inutil; şi trebuia să înțeleagă aceasta. Şi această rigurozitate era cu atât mai izbitoare cu cât era întovărăşită de atâta respect şi afecțiune. Regina, inflexibilă, nu încetă niciodată să fie nepoata cea mai devotată. Chiar Leopold invidia o asemenea corectitudine. Dar, ceea ce pare admirabil la un politician versat, e neliniştitor la o fată de nouăsprezece ani. Privilegiile pe care le observa de aproape tânăra reginã nu erau fără temeri. Această stranie combinație de uşurință, de ingenuitate uşoară şi de hotărâre fermă, de franchețe şi de rezervă, de naivitate şi de orgoliu părea că prevesteşte un viitor de complicații şi primejdii. Pe măsură ce timpul trecea, cele mai puțin drăgălaşe calități ce compuneau acest ciudat amestec se arătau mai des şi mai serios. Se observau semnele unei predispoziții imperioase, peremtorii, de un egoism dur şi violent. Eticheta palatului, departe de a slăbi, devenea din ce în ce mai asprã. Era, se spunea, opera domnişoarei Lehzen, dar în acest caz Lehzen avea o elevă foarte docilă. Căci cele mai uşoare violări a liniei ei glaciale şi a deferenții erau numai-decât subliniate de privirile pătrunzătoare şi disprețuitoare ale reginei. Dar ochii Majestății Sale nu erau încă nimic pe lângă gura sa. Aceşti mici dințişori ieşiți în evidență, acea micã bărbie retrasă revelau mai mult decât o falcă puternică, o voință neliniştitoare: o voință

de nepătruns, imperturbabilă, dincolo de raţiune; o voinţă primejdios de apropiată de încăpăţânare. Şi încăpăţânarea monarhilor nu seamănă cu aceea a celorlalţi oameni.

Doi ani numai după urcarea pe tron a reginei, norii ce se adunaseră încet pe cer, izbucniră în vijelie. Rela-ţiile Victoriei cu mama ei nu deveniseră mai bune. Ducesa de Kent, neputincioasă şi neconsolabilă, în ciuda întregului aparat exterior de un respect filial derizoriu şi umilitor, nu mai era la Buckingham decât un personaj uitat într-un colţ. Sir John Conroy, văduvit de prezenţa reginei, mai conducea încă casa ducesei, şi vechile ostilităţi de la Kersington continuau pe un nou câmp de bătaie. Lady Flora Hastings tot îşi mai zvârlea săgeţile sângeroase; şi baroana nu pusese capăt duşmăniei ei. Dar, într-o zi, lady Flora a fost aceea care a fost atinsă. La începutul anului 1839, cum se întorcea din Scoţia în suita ducesei, se nimerise în aceeaşi trăsură cu sir John. O schimbare intervenită în ţinuta ei a devenit pretextul unei glume răutăcioase. Gurile rele începură să pălăvrăgească, şi gluma deveni serioasă. Se şoptea că lady Flora era însărcinată. Starea sănătăţii ei părea să dea oarecare aparenţă acestui zvon. Ea consultă pe sir James Clark, medic al reginei; şi, după consultaţie, sir James vorbi şi el. Un scandal îngrozitor izbucni. Nu se mai vorbea de altceva. Baroana spunea că nu era de fel surprinsă; şi ducesa îşi apără doamna de onoare cu patimă. Chestiunea a fost repetată reginei. În sfârşit, s-a recurs la calea extraordinară a examenului medical, în decursul căruia, dacă ar trebui s-o credem pe lady Flora, sir James se purtă cu o obrăznicie brutală, în timp ce celălalt doctor se arătă extrem de curtenitor. Oricum ar fi fost, ambii medici semnară un certificat ce scotea din cauză pe doamna de onoare. Dar aventura nu se sfârşi cu asta. Cei din familia Hastings erau puternici în lume: se aruncară în luptă cu furie, jurând să răzbune insulta adusă onoarei casei lor şi inocenţei lui lady Flora. Lordul Hastings ceru o audienţă reginei, scrise ziarelor, ceru concedierea lui sir James. Regina îşi exprimă regretele lui lady Flora, dar sir James n-a fost concediat. Opinia publică se îndreptă cu violenţă împotriva reginei şi a consilierilor ei; societatea înaltă arătă un profund dezgust, văzând spălându-se toate aceste rufe murdare în palatul Buckingham; şi publicul era indignat de tratamentul urât dat lui lady Flora. Spre sfârşitul lunii martie, nu mai rămăsese nimic din strălucitoarea popularitate ce

înconjurase pe reginã, la începutul domniei sale.

E sigur cã prea puținã discreție a fost pãstratã de Curte în aceastã privințã. S-a permis a fi rãspândite o seamã de palavre rãutãcioase, în loc de a fi oprite la timp. Chiar tronul se lãsa sã fie amestecat în animozitãțile personale ale palatului. Situația lui sir James Clark ridicase o problemã grozav de neplãcutã. A fost consultat ducele de Wellington, la care era obiceiul sã se recurgã în conjuncturile importante şi spinoase. El rãspunse cã nu putea fi demis sir James fãrã o anchetã publicã şi cã sir James trebuia sã-şi pãstreze locul. Fãrã îndoialã cã ducele avea dreptate. Dar neamul Hastings nu iertã niciodatã reginei cã pãstrase în serviciul ei pe medicul vinovat şi publicul pãstrã penibila impresie cã n-au voit sã îndrepte o greşealã. Cât despre Victoria, dânsa era foarte tânãrã şi foarte neexperimentatã; nu poate fi învinuitã cã se arãtase inferioarã faţã de o datorie extrem de gingaşã; desigur cã ar fi fost datoria lordului Melbourne sã fi acționat în locul ei. El cunoştea lumea şi ar fi putut cu puținã vigilențã şi dibãcie, sã stingã focul scandalului în timp ce încã mai mocnea. N-a fãcut-o. Era leneş şi nepãsãtor; baroana era încãpãțânatã; lãsã lucrurile sã-şi meargã cursul lor. Fireşte cã situația sa nu era uşoarã. Pasiunile bântuiau cu furie în palat, şi regina nu era numai tânãrã, mai era şi foarte îndãrãtnicã. Ținea el în mânã oare bagheta magicã care ar fi putut stãpâni acest aprig armãsar? Nu era sigur. Şi deodatã izbucni o altã crizã violentã care revelã în chip şi mai lãmurit ca-racterul autentic al aceleia pe care era chemat s-o îndrume.

VII

De multã vreme, Victoria era chinuitã de groaza de a fi forțatã într-o zi sã-şi îndepãrteze primul ministru. Din clipa în care a fost votatã reforma electoralã, puterea partidului whig nu încetase sã scadã, treptat şi sigur. Alegerile din 1837 nu-i lãsase decât o majoritate foarte slabã în Camera Comunelor şi de atunci au avut greutãți continue, în strãinãtate, în Anglia, în Irlanda. Grupul radical le devenise ostil; mai puteau ei sã supraviețuiascã multã vreme? Regina supraveghea cu fricã această desfãşurare de evenimente. Era prin naştere şi educație whig; şi era prin relațiile sale particulare şi publice; chiar dacã toate aceste

legături n-ar fi existat niciodată, lordul M era şeful partidului whig: acest fapt era suficient să orienteze politica reginei. Căderea partidului whig trăgea după sine şi căderea lordului M; mai avea o consecinţă şi mai grozavă: lordul M ar fi părăsit pe Victoria şi prezenţa zilnică a lordului M devenise un element esenţial al existenţei ei. Şase luni după urcarea ei pe tron scria în jurnalul ei: "Aş fi dezolată să-l pierd, fie şi pentru o seară". Şi acest sentiment de dependenţă faţă de ministrul ei crescuse. În aceste împrejurări era firesc că devenise partizană whig. Cât despre fondul intim al afacerilor politice, n-avea habar de nimic; tot ce ştia dânsa era că prietenii ei erau la cârmă şi că trăiau în preajma ei; şi ar fi fost groaznic ca lucrul acesta să înceteze. "N-am cuvinte să spun", scria ea în clipa unui vot critic al Camerei, "deşi nu mă îndoiesc de succesul nostru, cât de tristă şi deprimată mă simt la gândul că poate acest om excelent şi într-adevăr bun ar putea într-o zi să nu mai fie ministrul meu! Totuşi, doresc cu înflăcărare ca acela care m-a protejat atât de minunat faţă de atâtea greutăţi, să nu dezerteze în acest moment. Aş fi vrut să exprim aceste nelinişti ale mele lordului M, dar în timpul întrevederii noastre eram mai aproape de lacrimi decât de cuvinte şi mi-era teamă că mă voi înăbuşi dacă aş fi vorbit". Lordul Melbourne nu lăsa să se înţeleagă cât de plicticoasă era o asemenea stare sufletească pentru un suveran constituţional care, din-tr-o zi pe alta, era menit să accepte ca ministru pe şeful partidului din opoziţie. Făcu tot posibilul spre a calma pe reginã, dar totul a fost în van.

El însuşi contribuise foarte mult şi în mod imprudent la această supărătoare stare de lucruri. Din ziua urcării ei pe tron, el înconjurase pe reginã cu doamnele alese din partidul la putere. Stăpâna garderobei şi toate doamnele de onoare erau whig. Cu rare excepţii, regina nu vedea niciodată un tory; şi ea îşi dădea osteneala să facă aceste excepţii şi mai rare. Avea o aversiune pentru întreaga rasă şi nu tăinuia acest lucru. Avea în special aversiune pentru sir Robert Peel şi era aproape sigur că, după lordul Melbourne, el va fi prim-ministru. Manierele sale erau detestabile şi voia să cadă lordul M. Acei care îl sprijineau nu valorau mai mult. Cât despre sir James Graham, nu putea suporta să-l vadă; părea că se înşelase cu privire la sir John Conroy.

Povestea lui lady Flora întâri şi mai mult ura ei de partide. Familia Hastings erau tory. Lordul Melbourne şi Curtea au fost atacaţi fără

cruțare de către presa tory. Interesul reginei pentru whig spori proporțional. Dar ceasul atât de temut nu se apropia cu mai mică iuțeală. În luna mai, guvernul părea că se clatină. Într-o chestiune politică de primă importanță nu obținu la Camera Comunelor decât o majoritate de cinci voturi. Miniştrii hotărâră să-şi dea demisia. Când primi regina vestea, izbucni în lacrimi. Era cu putință ca totul să se fi sfârşit? Va trebui să spună ea adio lordului M pentru totdeauna? Lordul M sosi; şi e straniu să vezi pe tânăra fată, într-o asemenea încurcătură de evenimente şi necazuri, notându-şi cu obişnuita ei precizie momentul exact al sosirii şi plecării ministrului ei prea iubit; întrevederea lor îndelungată şi mişcătoare nu se putea sfârşi decât într-un fel: trebuia ca regina să-l cheme pe ducele de Wellington. Ducele veni a doua zi şi sfătui pe Victoria să-l cheme pe sir Robert Peel. "Într-o stare de griji înspăimântătoare", a ştiut totuşi să-şi stăpânească plânsul; şi, cu energie, se pregăti pentru odioasa întrevedere.

Peel era de o naturalețe rezervată, mândru şi timid. Era suficient să se simtă încurcat; devenea atunci şi mai bățos şi mai înțepat, şi picioarele lui băteau tactul, mecanic, pe covor, ca picioarele unui profesor de dans. Chiar dorința prezentă de a câştiga favorurile reginei îl făcea şi mai incapabil să le merite. Nu ştiu să facă nici un progres în simpatia tinerei fete disprețuitoare şi ostile care se afla în fața lui. Ea notă rece în jurnalul ei că "părea nenorocit şi încurcat". Şi, în timp ce o privea într-un chip fals, făcând câteodată un pas greşit, ea cădea pradă desperării, în fața apucăturilor sale "atât de deosebite, oh! atât de deosebite de manierele deschise, sincere, fireşti, amabile, călduroase ale lordului Melbourne". Audiența se termină totuşi fără dezastre. Numai într-un punct a existat între ei o umbră de deosebiri de ve-deri. Peel se gândea că ar fi fost necesar să fie schimbată alcătuirea Casei reginei: trebuia ca regina să nu fie înconjurată de soțiile şi surorile acelora care vor fi de acum înainte adversarii guvernului; trebuia ca cel puțin câteva persoane dintre ele să fie favorabile noului guvern. Regina răspunse că nu va admite nici o schimbare în Casa ei, şi sir Robert răspunse că problema va putea fi rezolvată mai târziu; apoi se retrase spre a stabili toate amănuntele cabinetului său. Atât timp cât stătuse lângă dânsa, Victoria, de-ar trebui s-o credem pe dânsa, se arătase "stăpână pe sine, politicoasă, mândră şi nu manifestase nici o tulbu-

rate". Dar de îndată ce rămase singură, căzu pradă durerii. Apoi îi scrise lordului Melbourne spre a-i povesti întrevederea ei cu Peel şi spre a-şi deplânge propria melancolie. "Regina ştie", spunea ea, "că lordul Melbourne va înțelege această tristețe de a se găsi de acum înainte printre duşmanii acelora care fuseseră până atunci sprijinul ei, dar răul cel mai mare era de a nu-l mai vedea ca înainte pe lordul Melbourne".

Lordul Melbourne scrise un răspuns foarte înțelept. Ținea să liniştească pe regină şi-o sfătuia să accepte de bună voie noua ei situație. Şi nu găsi decât cuvinte amabile pentru conducătorii partidului tory. Cât despre doamnele de onoare, era de părere că asupra acestei chestiuni ce o privea pe ea însăşi, regina trebuia să-şi susțină punctul ei de vedere. "Totuşi", a adăugat el, "dacă sir Robert se va afla în imposibilitate de a-i fi pe plac, nu trebuie să refuze să cedeze sau să evite discuția". E puțin probabil că lordul Melbourne avea dreptate în acest punct de vedere. Chestiunea era complicată şi subtilă şi nu fusese pusă mai înainte. Uzanța a fost stabilită mai târziu, ca regina să consimtă la dorințele primului ministru în ceea ce priveşte personalul feminin al Casei sale. Dar înțelepciunea lordului Melbourne a fost cheltuită în zadar. Regina, neînduratã, nu voia să asculte de nici un sfat. Nu era oare nedemn pentru partidul tory s-o priveze de doamnele ei de onoare? În această noapte se hotărî să nu admită concedierea nici uneia dintre ele. A doua zi de dimineață, când a fost anunțat Peel, dânsa era pregătită de luptă. El începu prin a-i explica amănunțit compoziția Cabinetului, apoi adăugă:

— Şi acum, doamnă, doamnele de onoare...

— Nu mă pot lipsi de nici una din ele, îl întrerupse regina.

— Cum, doamnă, spuse sir Robert, Majestatea Voastră are intenția să le păstreze pe toate?

— Pe toate! răspunse regina.

Sir Robert făcu un gest straniu. Nu putea să-şi tăinuiască enervarea.

— Directoarea garderobei şi doamnele de onoare? spuse el în sfârşit.

— Toate! răspunse din nou regina.

Degeaba discută şi pledă Peel. Zadarnic şi din ce în ce mai pompos şi rău dispus, vorbi el despre constituție, despre reginele domnitoare şi

interesul obştesc; zadarnic dansa el pe covor melancolicele sale menuete. Ea rămase inflexibilă. Dar nici el, oricât de încurcat era, nu voia să cedeze nimic. Şi când plecă, nimic nu era hotărât şi noul Cabinet plutea încă în nori. Nebună de furie, Victoria îşi închipui că sir Robert voise să-şi bată joc de ea, să-i răpească prietenii, să-i impună voința lui. Dar nu era totul. Deodată, în timp ce bietul om se agita în fața ei, ea întrevăzuse ceea ce dorea cu atâta aprindere: o scăpare. Luă un condei şi scrise în pripă un răvaş lordului Melbourne. "Sir Robert", spunea ea, "s-a purtat foarte rău. A insistat să-mi concediez doamnele de onoare, la care lucru am răspuns că nu voi consimți niciodată. N-am mai văzut un om atât de speriat... Eram calmă, dar hotărâtă, şi cred că ați fi fost mulțumit de sângele meu rece şi de desăvârşita mea fermitate. Regina Angliei nu va cădea în curse atât de grosolane. Fiți gata: s-ar putea să avem nevoie de dumneavoastră". Puse condeiul jos când fu anunțat ducele de Wellington.

— Doamnă, spuse el intrând, aflu cu mare necaz că s-a ivit o dificultate.

— Oh, spuse numaidecât regina, el a început şi nu eu.

Ea simțea că acum era un singur lucru necesar: să rămână hotărâtă. Şi veneratul învingător al lui Napoleon se văzu biruit prin calmul inexorabil al unei tinere de nouăsprezece ani. Ea nu pierdu nici un metru de teren, îndrăzni chiar să facă unele glume:

— Sir Robert e atât de slab încât se teme de opoziția doamnelor?

Ducele protestă pe scurt, şi, cu umilință, făcu o reverență adâncă şi ieşi.

Biruise dânsa? O va afla în curând. În aşteptare, scrise o altă scrisoare: "Nu trebuie ca lordul Melbourne să creadă că regina acționase fără să se gândească... Regina simțea că au vrut să vadă dacă n-o pot conduce şi a o prinde cu momeli ca pe un copil. Torii nu erau numai răi, mai erau şi ridiculi. Peel, după ce exprimase dorința să retrimită numai membrii Casei reginei care erau parlamentari, se agăța acum de doamne! Au intenția, izbucni dânsa, cu un dispreț triumfător, să instaleze pe aceste doamne în Parlament!".

Sfârşitul crizei se apropia. Sir Robert reveni şi spuse reginei că, dacă va stărui să-şi păstreze toate doamnele de onoare, el nu va putea forma guvernul. Ea îi răspunse că îi va comunica în scris decizia ei.

A doua zi de dimineaţă, Cabinetul demisionar se întruni. Lordul Melbourne citi scrisorile reginei şi un val extraordinar de entuziasm înflăcăra pe aceşti bătrâni oameni politici. Ştiau toţi foarte bine că, pentru a nu spune mai mult, regina, fără îndoială, nu procedase constituţional; că nu ţinuse seamă de sfaturile lordului Melbourne şi că în realitate nu era nici un motiv să revină asupra demisiei lor. Dar aceste consideraţiuni se spulberară în faţa pasionatei insistenţe a Victoriei: puterea voinţei şi dorinţei ei îi răpi ca un fluviu năvalnic. Toţi simţeau "că era cu neputinţă să părăsească o asemenea reginã şi o asemenea femeie". Uitând că nu mai sunt miniştri Majestăţii Sale, luară o decizie fără precedent până atunci; o sfătuirã în scris pe reginã să întrerupă întrevederile cu sir Robert Peel. Asta şi făcu. Totul se sfârşise: triumful ei era desăvârşit. În acea seară avu loc la palat un bal. Toată lumea era prezentă. "Peel şi ducele de Wellington păreau destul de stânjeniţi". Ea era cu desăvârşire fericită. Lordul M era din nou prim-ministru, şi era lângă dânsa.

VIII

Fericirea revenise odată cu lordul M. Dar nu era o fericire fără umbre, încurcătura casnică nu încetă, deşi ducele de Wellington, retrimis ca ministru, a fost rechemat în calitate de doctor moral al familiei regale. Izbuti, în sfârşit, să convingă pe sir John Conroy să-şi părăsească postul de pe lângă ducesa de Kent şi a părăsi pentru totdeauna palatul. Făcu mai mult: obţinu ca regina să scrie o scrisoare drăgăstoasă mamei sale. O împăcare părea de aici încolo posibilă. Dar furtunoasa ducesă tot mai era supărată. Nu voia să creadă că Victoria în persoanã scrisese scrisoarea; nu recunoscu scrisul fiicei sale; şi chemă pe duce spre a i-o spune. Ducele jură că scrisoarea era chiar de la reginã şi rugă pe ducesă să uite trecutul. Dar trecutul nu se lăsă uitat atât de uşor.

— Ce trebuie să fac dacă lordul Melbourne se va apropia de mine?

— Ce puteţi face, doamnă? Foarte simplu: să-l primiţi curtenitor.

Ei, bine, va face un efort!

— Dar ce să fac, dacă Victoria îmi va cere să dau mâna domnişoarei Lehzen?

— Ce să faceți, doamnă? O veți cuprinde în brațe şi o veți săruta pe ambii obraji.

— Ce?

Ducesa se cutremură, şi toate penele pieptănăturii ei fremătară. Apoi, izbucni în râs.

— Nu, doamnă, spuse ducele râzând şi el. Nu pe Lehzen trebuie s-o îmbrățişați, ci pe regină.

Ducele ar fi putut izbuti să readucă unirea în palat dacă n-ar fi intervenit un eveniment tragic. Se descoperi că lady Flora suferea de multă vreme de o maladie intimă, care se dezvoltase repede. Era pe moarte. Regina pierdu dintr-o-dată orice rest de popularitate. A fost de mai multe ori insultată în mod public. Într-o zi, când apăru în balcon, două glasuri țipară: "Doamna Melbourne!" La Ascot a fost fluieratã, în trecere, de către ducesa de Montrose şi de lady Sara Ingestre. Lady Flora muri. Scandalul izbucni din nou şi cu o violență nouă. Şi, în palat, cele două partide se găsirã din acea clipă despărțite printr-un styx[1] de nestrăbătut.

Dar lordul M era acolo şi toate necazurile păreau că se îneacă în încântarea prezenței şi a vorbei sale. El însuşi suferise mult şi, cu atât mai mult, cu cât nu-şi făcea iluzii despre greşelile sale. Înțelegea că, dacă ar fi intervenit la timp, scandalul Hastings ar fi putut fi evitat. Mai pricepea că în certurile doamnelor de onoare, îngăduise rațiunii sale să fie furată de sentimentele sale şi conduita să-i fie dictată de pornirile Victoriei. Dar el nu făcea parte dintre acei care se lasă zdrobiți de remuşcări. Cu toată plictiseala şi eticheta Curții, raporturile sale cu regina deveniseră interesul de căpetenie al vieții sale. Nu s-ar fi putut lipsi de aceste raporturi fără o adâncă mâhnire. Această durere, nici el nu ştia cum i-a fost cruțată. Revenise şi încă, aproape, în triumf. Trebuia să se bucure din plin de aceste ore fugare. Astfel, încălzită de soarele călduț al favorurilor regale şi îngrijită cu dragoste şi pioşenie de o fată tânără, roza toamnei îmboboci minunat în aceste ultime luni ale anului 1839. Îşi resfiră bogatele ei petale pentru ultima oară. Pentru ultima oară, în decursul acestei prietenii neaşteptate, paradoxale, aproape de necrezut, bătrânul epicurean savura gustul delicios al romanului.

---

1 Styx - unul dintre fluviile infernului în mitologia greacă (n.red.).

Să supraveghezi, să sfătuieşti, să opreşti, să încurajezi pe această tânără reginã, era de-acum mult, dar să simţi într-o continuă intimitate, elanul acestei vii afecţiuni, acestei vitalităţi strălucitoare, era şi mai mult. Şi era mai mult, poate, să întârzii într-o nepăsătoare şi amuzantă contemplare, să te risipeşti fără scop în propuneri graţioase şi vane, să faci glume despre un măr sau o fâşie de stofă plisată, să te pierzi în reverii. Ascunse multă vreme în străfundurile sufletului său, izvoarele sensibilităţii sale ţâşneau şi se revărsau, în sfârşit. Adeseori, când se pleca spre a săruta mâna reginei, îşi simţea ochii plini de lacrimi.

Era cu neputinţă ca o asemenea intimitate să nu producă nici un efect, chiar asupra unei firi atât de sensibile influenţelor ca aceea a Victoriei. Regina nu mai era fetiţa care se urcase pe tron cu doi ani mai înainte. Schimbarea ivită în ea se vădea până şi-n atitudinea ei în public. Expresia ei, care păruse pe vremuri "ingenuă şi seninã" părea acum "grăbită şi de o proastă dispoziţie", învăţase să cunoască grijile şi plăcerile puterii, dar nu era totul. Lordul Melbourne, acest maestru atât de amabil, voise s-o conducă pe căile moderării şi ale înţelepciunii. Dar, fără să-şi dea seama, toată povara naturii sale subconştiente trăsese pe reginã într-o direcţie cu totul alta. Mica pietricică, durã şi transparentă, supusă atât de multă vreme acestei fluidităţi învăluitoare şi viclene, suportase o ciudată coroziune; părea că se tulburase şi se muiase. Slăbiciunea omenească, sentimentele umane sunt contagioase; era posibil să se fi molipsit eleva atât de bine stilată de către Lehzen? Îşi aplecase ea auzul la glasul sirenelor? Instinctele tainice ce împing făptura umană să se dezvolte în chip liber - cine ştie? - vor pune stăpânire oare pe viaţa ei? O clipă, copilul unui veac nou se întoarse şi îşi aruncă privirile şovăitoare spre veacul al XVIII-lea. A fost momentul cel mai critic al carierei ei. Dacă aceste influenţe ar mai fi durat, evoluţia caracterului, istoria vieţii ei s-ar fi schimbat cu totul.

Şi de ce n-ar fi zăbovit? Nu dorea ea acest lucru? Nu dorea ea să fi durat totdeauna? Era înconjuratã de whig, putea face orice voia, îl avea pe lordul M; nu îşi imagina o fericire mai mare. Orice schimbare i-ar fi ratat viaţa. Şi cea mai rea schimbare... nu, nici nu voia să se gândească. Căsătoria ar fi răsturnat totul. Între timp, toţi din preajma ei păreau că o râvnesc: publicul, miniştrii, rudele de Saxa-Coburg. Era mereu acelaşi refren. Fără îndoială că ea nu ignora faptul că erau raţi-

uni excelente pentru acest lucru. Mai întâi, dacã n-ar fi avut copii şi ar fi murit, unchiul ei, ducele de Cumberland, care era acum regele Hanovrei, ar fi fost succesorul tronului Angliei.

Ar fi fost, desigur, un eveniment foarte neplãcut; şi ea simpatiza cu aceia care nãdãjduiau sã-l abatã de la acest gând. Dar de ce atâta grabã? Ea se va mãrita oricum, la urma urmei, dar de ce sã nu mai aştepte doi, trei ani? Cel mai rãu lucru era cã unchiul Leopold nu numai cã hotãrâse cã se va mãrita, dar cã va trebui sã-l ia pe vãrul ei Albert. Unchiul Leopold nu fãcea altceva nimic; voia numai sã se amestece în toate cele. Dealtfel, dacã e vorba sã fim drepți, ea îi scrisese pe vremuri, e mult de atunci, pe un ton care justificau puțin ideile sale de azi. Ea îi spusese atunci cã Albert poseda "toate calitãțile ce o puteau face perfect fericitã"; ea îl rugase pe scumpul ei unchi sã vegheze asupra sãnãtãții aceluia care-i era de acum înainte atât de scump şi de a-l lua în mod special sub protecția sa. Şi adãugase: "Doresc din toatã inima ca totul sã se împlineascã cu bine în aceastã chestiune atât de importantã pentru mine". E drept cã aceste toate se petrecuserã cu mulți ani în urmã, când nu era decât un copil; poate cã, judecând dupã stil, scrisoarea fusese scrisã de Lehzen. Oricum ar fi fost, atât sentimentele ei cât şi împrejurãrile erau acum cu totul altele! Albert nu o mai interesa de fel.

Mai târziu, regina declarã cã nu se gândise niciodatã sã se mãrite cu altul decât vãrul ei. Scrisorile şi jurnalul ei povestesc totuşi o istorie cu totul diferitã. În 26 august, ea scrie: "Astãzi e a optsprezecea aniversare a zilei de naştere a prea scumpului meu vãr Albert, şi rog cerul sã potopeascã toate binecuvântãrile peste capul lui atât de iubit". Dar în anii urmãtori, aceeaşi datã trecu fãrã comentarii. Era hotãrât ca Stockmar sã întovãrãşeascã pe Albert în Italia; şi credinciosul baron pãrãsi pe reginã spre a-l urma pe principe. Din Italia scrise de mai multe ori Victoriei, nu fãrã a vorbi despre tânãrul sãu tovarãş în termeni favorabili. Dar decizia sa era hotãrâtã. Ea îl iubea şi îl admira mult pe Albert, dar nu se gândea sã se cãsãtoreascã cu el. "În ce mã priveşte, spunea dânsa lordului Melbourne, sunt cu totul, pentru moment, împotriva ideii de a mã mãrita vreodatã". Când voiajul din Italia se sfârşi, ea începu sã se neliniştească. Ea ştia cã, dupã proiecte fixate de multã vreme, viitoarea vizitã a prințului va fi în Anglia. Fãrã

îndoialã cã va sosi în toamnã. Şi, începând din iulie, Victoria fu cuprinsã de o intensã indispo-ziție. Se hotãrî a scrie unchiului ei spre a clarifica toate lucrurile. "Trebuie sã se ştie, spuse ea, cã nu existã nici un angajament între noi". Chiar dacã Albert îi plãcea, ea nu putea "nimic promite în acest an, cãci nici un eveniment în acest gen nu putea avea loc mai devreme cu doi sau trei ani". Îi era silã sã îşi schimbe starea de spirit. Şi, dacã prințul nu i-ar fi plãcut, ea voia "sã se înțeleagã cã nu va rupe nici un angajament fiindcã nu luase nici unul". A fost şi mai explicitã încã cu lordul Melbourne. Îi spuse "cã nu dorea de fel sã-l vadã pe Albert şi cã toatã aceastã chestiune îi era odioasã; ea detesta sã ia o decizie în acest gen". Şi mai repetã încã o datã cã-i va fi desagreabil sã-l revadã pe Albert. Dar nu era nici un mijloc sã evite acest pas. Trebuia ca prințul sã vinã în Anglia şi ea trebuia sã-l primeascã. Vara trecuse şi era de-acum toamnã. În ziua de 10 octombrie, seara, Albert, întovãrãşit de fratele sãu, Ernest, sosi la Windsor.

Albert sosi; şi Victoria vãzu cum toatã construcția vieții ei se prãbuşi ca un joc de cãrți. "E frumos", murmurã ea cu o voce întretãiatã. Şi cu asta spusese totul. Într-o clipã, mii de taine le-au fost revelate; trecutul şi prezentul apãrurã deodatã într-o luminã nouã. Înşelãtoarele iluzii ale atâtor ani se spulberarã; şi, în lumina ochilor sãi albaştri, în fața zâmbetului acestei guri încântãtoare, ea fu nãvãlitã de o certitudine irezistibilã. Orele urmãtoare n-au fost decât o îndelungatã încântare. A fost în stare sã mai observe câteva amãnunte: "nasul delicat, mustãțile fine, uşoare şi favoritele firave, ținuta frumoasã, cu umeri largi şi talia atât de subțire". Cãlãri alãturi de prinț, dansã şi vorbi cu el; şi toate acestea au fost foarte plãcute. Nici o şovãialã n-o umbrea. El sosise într-o joi searã. Şi duminicã de dimineațã, ea mãrturisea lordului Melbourne cã "opinia sa despre cãsãtorie se schimbase destul de mult". În dimineața urmãtoare îi spuse cã se hotãrâse sã se cãsãtorească cu Albert. Şi, a doua zi, îşi chemã vãrul. Îl primi singurã. "După câteva clipe i-am spus cã ştia fãrã îndoialã de ce dorisem vizita sa şi cã aş fi foarte fericitã dacã ar consimți la dorința mea sã mã mãrit cu el. Şi atunci "ne-am sãrutat şi a fost atât de încântãtor, atât de afectuos". Ea îi spuse cã era nedemnã de el, şi el îngânã cã ar fi foarte fericit sã trãiascã alãturi de ea. Se despãrțirã şi ea se simți "cea mai fericitã ființã omeneascã".

În această clipă intră lordul M. La început, ea nu îndrăzni să atace subiectul cel mare; vorbi despre timp şi de alte lucruri indiferente. Era posibil să se fi simțit puțin jenată față de vechiul ei prieten? În sfârşit, luându-şi din toată inima curaj:

— Totul s-a petrecut cu bine cu Albert, spuse ea.

— Ah! într-adevăr, spuse lordul M.

Capitolul IV
CĂSĂTORIE

I

Era o adevărată uniune de familie. Prințul Francisc-August-Albert-Emanuel de Saxa-Coburg-Gotha, căci acesta era numele lui, se născuse cu trei luni după vara sa Victoria, şi aceeaşi moaşă asistase la ambele naşteri. Bunica lor comună, văduva din neamul Saxa-Coburg, sperase, de la început, că într-o zi se vor căsători. Pe măsură ce creşteau, ducele, ducesa de Kent şi regele Leopold se grăbeau să împlinească această dorință. Prințul, din ziua în care doica sa îi spusese că se va căsători într-o zi cu "mica floare de mai, englezã" nu îşi putea imagina că s-ar putea să aibă altă soție. Şi când însuşi baronul Stockmar îşi dădu aprobarea pentru acest proiect, se poate spune că afacerea a fost încheiată.

Ducele avea un alt fiu, prințul moştenitor Ernest, cu un an mai vârstnic decât fratele său. Ducesa era o blondă cu ochii albaştri, frumoasă şi vioaie. Albert îi semăna mult şi nu îşi ascundea predilecția sa pentru el. Dar, la vârsta de cinci ani, a fost despărțită de el pentru totdeauna. Curtea ducală nu era de o prea severă moralitate. Ducele era galant şi se şoptea că soția lui îi urma exemplul. Circulau zvonuri scandaloase. Se vorbea despre unul din şambelanii Curții, un om fermecător, de origine israelită. La urma urmelor a ieşit o despărțire şi apoi un divorț între duce şi ducesă. Ea se retrase la Paris, unde muri în 1831, în chip dramatic. Memoria ei a fost întotdeauna scumpă prințului Albert.

Era un băieţaş frumos, inteligent şi plin de viaţă. În genere, cuminte, câteodată se lăsa furat de violenţă. Ştia foarte bine ce voia, şi în certurile sale cu fratele său, mai puţin pătimaş, nu aşa de decis ca el, Albert era acela care îi înfierbânta. Cei doi copii trăiau în genere în casele de la ţară ale ducelui, printre dealuri frumoase, păduri şi pârâiaşe. Foarte tineri - Albert n-avea nici patru ani - au fost despărţiţi de guvernantele lor şi încredinţaţi unui pedagog până în momentul intrării în universitate. Au fost crescuţi cu simplitate, fără ostentaţie, căci ducele era sărac şi principatul său era mic şi neînsemnat. Foarte curând s-a observat că Albert era un copil model: inteligent şi muncitor, era atins de spiritul moral şi serios al epocii sale. La unsprezece ani, îşi uimise foarte mult tatăl, spunându-i că ar vrea să devină "un om virtuos şi util". Dar aceste lucruri nu îl împiedecau să fie vesel. Lipsit, poate, puţin de ironie, îi plăcea gluma, farsele, imitaţiile comice. Nimic n-avea în el de găinã plouată: călărea, vâna, făcea scrimă. Şi, mai cu seamă, viaţa în aer liber îl încânta. N-a fost niciodată atât de fericit ca în timpul îndelungatelor sale vagabondări, cu fratele său, prin ţinutul sălbatec de la Rosenau. Fugărea căprioarele, admira peisajul, aduna ciudăţenii pentru colecţia sa de istorie naturală. Mai avea şi pasiunea muzicii. Într-un punct se deosebea de fratele său. Fie din pricina educaţiei, fie datoritã caracterului său, avea un dezgust remarcabil pentru sexul opus. La cinci ani, la un bal de copii, izbucni în ţipete de furie, când i se aduse o micã fetiţă spre a dansa cu ea. Mai târziu s-a priceput mai bine să mascheze această aversiune, dar aversiunea dăinuia.

Cei doi fraţi erau foarte populari la Coburg. Când ajunserã la vârsta primei comuniuni, Sala Giganţilor, unde, după obicei, prinţii trebuiau să fie supuşi unui examen preliminar, a fost invadată de o mulţime entuziastă de funcţionari, eclesiaşti, de delegaţi din satele ducelui şi de curioşi de tot felul. Ducele, ducesa văduvă, Alteţele lor Serenisime, prinţii Alexandru şi Ernest de Wurtemberg, prinţul de Leiningen, prinţesa de Hohenlohe-Langensburg şi principesa de Hohenlohe-Schillingsfurst erau toţi prezenţi. Doctorul Iacobi, preotul Curţii, prezida ceremonia lângă un altar decorat în mod simplu, dar cu gust, şi aşezat într-o extremitate a sălii. Un cor intonă mai întâi un verset al rugăciunii: Vino, Sfinte Duh... După o scurtă introducere, doctorul Iacobi începu examenul. Ţinuta demnă şi decentă a prinţilor,

atenția datã întrebãrilor, sinceritatea, hotãrârea, justețea rãspunsurilor produserã o vie impresie asupra numeroasei asistențe. Ceea ce uimi mai mult, a fost sentimentul profund şi o intimã convingere de care erau animați, întrebãrile puse nu erau dintre acelea la care se putea rãspunde printr-un da sau un nu. Au fost calculate cu grijã spre a informa auditorul exact asupra opiniilor şi a sentimentelor tinerilor prinți. A fost un moment mişcãtor, în special, atunci când prințul moştenitor, rãspunse cã aderã la biserica Evanghelicã şi adãugã: "Fratele meu şi cu mine suntem hotãrâți sã rãmânem credincioşi credinței recunoscute". Examenul, care a ținut o orã, a fost urmat de câteva observații ale doctorului Iacobi, care fãcu apoi o rugãciune. Se cântã al doilea şi al treilea verset din aceeaşi rugãciune, şi ceremonia se sfârşi. Prinții coborârã de la altar şi furã urmați de duce şi de ducesa vãduvã. Şi cinstiții locuitori din Coburg se împrãştiarã, foarte sa-tisfãcuți de un spectacol atât de edificator.

Spiritul prințului Albert se completa acum cu iuțealã. În decursul celui de al şaptesprezecelea an începu un curs serios al literaturii şi filosofiei germane. Se dedicase cu totul studiului, precum spunea el perceptorului sãu, cãutând sã adânceascã ideile marelui Klopstock, dar mai adãuga, cu modestie, cã de multe ori nu parvenea la acest lucru. Scrise un scurt tratat despre *Modul de gândire al Germanilor* şi un eseu despre *Istoria civilizației germane*, întrebuințând, spunea el, "împãrțeala dictatã de subiect"; concluzia era un "tablou retrospectiv al defectelor epocii noastre", unde sfãtuia pe fiecare "sã-şi îndrepte greşelile lui însuşi, servind astfel de exemplu altora".

Încredințat pentru câtva timp supravegherii un-chiului sãu, regele Leopold, îl întâlni la Bruxelles pe Adolphe Quetelet, profesor de matematici, care se interesa în mod special de aplicarea calculului probabilitãților fenomenelor politice şi morale. Aceste cercetãri îl atraserã pe principe; se legã de Quetelet printr-o prietenie care ținu pânã la moarte.

De la Bruxelles se duse la Universitatea din Bonn, unde se evidenția prin activitatea sa intelectualã şi socialã. Se adânci în metafizicã, drept, economie politicã, muzicã, scrimã şi comedie de salon. Treizeci de ani mai târ-ziu, vechii sãi camarazi îşi mai aduceau aminte, amuzați, de râsetele provocate de prinț, prin imitațiile profesorilor sãi.

Se aprecia mai cu seamã verva cu care Alteța Sa Serenisimã imita tonul vocii unui dascãl, care avea obiceiul sã spunã, arãtând o vedere din Veneția: "Acesta e podul Rialto", şi altul care, cãzând în cursã, fusese nevoit sã fugã dupã ochelarii sãi.

Dupã un an de facultate la Bonn, se luã hotãrârea ca prințul sã voiajeze, şi baronul Stockmar veni din Anglia spre al întovãrãşi în Italia. Cu doi ani mai înainte, regele Leo-pold ceruse de acum baronului pãrerea sa cu privire la o eventualã cãsãtorie între Victoria şi Albert. Rãspunsul a fost admirabil. Cu acea prevedere care îl caracteriza, cu acea lipsã de optimism, cu acel simț al elementelor morale ale unei probleme, el fixã esențialele condițiuni ce trebuiau, dupã el, sã asigure reuşita acestei uniuni. Albert, scria el, era un tânãr frumos, bine dezvoltat pentru vârsta sa şi înzestrat cu calitãți agreabile şi în acelaşi timp utile. Era probabil cã în câțiva ani va deveni un bãrbat frumos şi puternic, cu maniere pline de demnitate şi totuşi amabile şi simple. "Astfel, adãugã baronul, avea toate calitãțile exterioare ce plac sexului frumos şi care, în orice loc şi în orice timp, trebuie sã placã". Dacã Victoria însãşi era pentru mãritiş, rãmânea de vãzut dacã însuşirile intelectuale ale prințului erau acelea care conveneau unui soț al reginei Angliei. Cu privire la asta, continuã baronul, se spunea mult bine despre dânsul; trecea drept discret şi inteligent. Dar asemenea pãreri erau întotdeauna pãrtinitoare, şi Stockmar preferã sã-şi pãstreze opinia şi sã judece personal. Şi adãuga: "Dar toate acestea nu sunt suficiente; pretendentul la mâna reginei nu trebuia sã fie numai plin de calitãți, ci şi ambițios în cel mai bun sens al acestui cuvânt şi dotat cu o mare putere de voințã; mai trebuia şi un spirit serios şi gata sã jertfeascã agreabilul, utilului. Dacã prințul nu se va putea felicita mai târziu de a-şi fi creat una dintre cele mai influente situații din Europa, cât de mult va regreta cã n-a încercat aventura! Dacã, de la început, nu înțelege misiunea al cãrei scop îi angajeazã onoarea şi fericirea, e puțin probabil cã va izbuti".

Acestea erau pentru Stockmar calitãțile necesare lui Albert spre a îndeplini cu bine funcțiunile pentru care îl destinase familia sa; el spera, în timpul voiajului prin Italia sã studieze pe prinț şi sã vadã pânã la ce grad le posedã. Albert, de partea lui, a fost foarte mult impresionat de baron pe care îl vãzuse pânã atunci foarte rar. Mai fãcu şi

cunoştinţa unui tânăr englez, locotenentul Francisc Seymour, pe care i l-au ales de tovarăş, pe care îl găsise foarte potrivit şi de care se legă printr-o vie prietenie. L-a fermecat peisajul şi muzeele din Florenţa, Roma îl lăsă mult mai indiferent "În afară de câteva frumoase palate, această cetate n-are nimic spre a se deosebi de un oraş german oarecare". În timpul unei întrevederi cu Papa Grigore VI, îşi arătă erudiţia. Papa, observând că Grecii moşteniseră arta lor de la Etrusci, Albert răspunse că, după părerea sa, o moşteniseră mai de grabă de la Egipteni; Sanctitatea Sa consimţi cu politeţe. Pretutindeni unde mergea, se străduia să-şi sporească cunoştinţele şi, la un bal în Florenţa, se observă că nu dădea nici o atenţie doamnelor şi că vorbea animat cu savantul Capponi: "Iată un prinţ de care putem fi mândri, spuse în franceză marele duce de Toscana; frumoasele dansatoare îl aşteaptă, iar savantul îl preocupă". Întors în Belgia, Stockmar mărturisi regelui Leopold impresiile sale despre Albert: aprobarea era amestecată încă cu puncte de vedere critice. Albert, spunea el, e inteligent, bun şi amabil; era plin de cele mai nobile intenţii; judecata lui, în multe privinţe depăşea ceea ce se putea aştepta de la vârsta lui. Dar o muncă mai îndelungată îi displăcea; era foarte dispus să-şi cruţe lucrul şi bunele sale intenţii nu duceau deseori la nimic. Era regretabil mai ales faptul că nu îl interesa de fel politica şi nu citea niciodată ziarele. Şi manierele sale ar fi putut fi mai bune". Baronul adăuga: "Va avea întotdeauna mai mult succes faţă de bărbaţi decât faţă de femei, pentru care arată prea puţin interes şi prea multă indiferenţă".

Mai era un punct pe care bătrânul doctor îl observase cu multă fineţe: constituţia prinţului nu era viguroasă. Dar, în concluzie, Stockmar era favorabil ideii căsătoriei cu Victoria. Singurul obstacol în acest moment se afla într-altă parte: Victoria nu părea de fel dispusă. Şi apoi, la plecarea sa în Anglia, Albert era hotărât să se retragă şi să nu joace rolul amorezatului sfios, dar felul în care a fost primit la Windsor schimbă cu totul efectul lucrurilor. Roata norocului prinse să se învârtească cu iuţeală. Şi prinţul află în braţele reginei indiscutabila certitudine a minunatului său destin.

II

Nu era îndrăgostit de ea. Afecțiune, gratitudine, simțea toate sentimentele ce trebuie să fi născut în el dragostea irațională a unei verişoare încântătoare care mai era şi reginã, dar el nu răspundea acestei pasiuni printr-o pasiune egală. Avea, desigur, multă prietenie pentru Victoria, dar în ciudata poziție în care se afla, ceea ce îl interesa mai mult, era el însuşi, nu dânsa. Uimit, fermecat, dansând, cântând, râzând printre splendorile de la Windsor, el simțea o senzație cu totul nouă: în inima lui se năştea ambiția. Fireşte, va deveni mare şi invidiat de oamenii Dar nu zăbovea binevoitor asupra acestei idei. Lecțiile de religie, sfaturile lui Stockmar, convingerile sale intime, toate îi vorbeau acelaşi limbaj, totul îi spunea că ținta lui nu e să îşi satisfacă propriile gusturi, ci să facă binele. Rolul său va fi să fie "nobil, viril, princiar în toate cele"; şi "va trăi, se va sacrifica pentru noua sa patrie"; "va face uz de puterea sa pentru o soartă mare, aceea de a asigura binele pentru o mulțime de oameni". Aceste gânduri grave se împleteau unul într-altul. Desigur că pentru moment farmecul îl făceau bogățiile şi vârtejul de la Curtea Angliei, dar, dincolo de toate, inima îi rămăsese la Coburg. "Cheltuind, fără să țină seamă, grijile şi energia mea pentru țara căreia îi voi aparține şi unde sunt chemat să ocup un loc atât de înalt, scria el bunicii sale, nu voi înceta să fiu un german." Vai! Trebuia să părăsească Coburgul pentru totdeauna! Acest gând îi îngheță fericirea. Se refugia lângă fratele său Ernest. Cei doi tineri se închideau împreună şi, aşezați la pian, uitau prezentul şi viitorul în dulceața familiară a unei sonate de Haydn.

Se înapoiară în Germania. Şi, în timp ce Albert, într-o vacanță supremă, se bucura pentru ultima oară de scumpa sa patrie, Victoria îşi relua pentru ultima oară, la Londra şi Windsor, viața de fecioară. Scria în fiecare zi logodnicului ei scrisori îmbelşugate în care germana cu engleza se îmbinau, dar obicinuita rutină nu-şi pierdea drepturile ei: era zilnic acelaşi program, de îndatoriri şi întrerupt de plăceri. Lordul M. era din nou fără încetare lângă ea; şi tory nu erau mai puțin netoleranți ca înainte; erau şi mai şi: vechile uri, în aceste clipe, se redeşteptau cu furie proaspătă. Impetuoasa suverană îşi dădu seama atunci că

erau unele inconveniente de a fi dușmanul declarat al unuia dintre marile partide ale statului. De două ori se opuserã tory dorințelor ei în chestiuni ce-i erau aproape de inimã. Ea voia ca rangul soțului ei sã fie stabilit prin statut, şi partidul tory o împiedeca. Ea voia ca soțul ei sã primeascã o listã civilã de cincizeci de mii lire sterline; partidul tory fãcu sã fie redusã la treizeci de mii. Era prea mult! Când a fost discutatã chestiunea în Parlament, s-a fãcut remarca cã populația se aflã într-o mare mizerie, şi cã treizeci de mii de lire era întregul venit al ducatului de Coburg. Dar unchiul Leopold primise cincizeci de mii de lire; nu era ruşinos sã se ofere mai puțin lui Albert? Sir Robert Peel, era de aşteptat, avusese obrãznicia sã voteze pentru suma cea micã.

Era indignatã şi se va rãzbuna neinvitând pe nici un tory la nunta ei. Va face o excepție pentru bãtrânul lord Liverpool, dar refuza sã-l invite chiar pe ducele de Wellington. I se spuse cã absența ducelui de la nunta ei va produce un scandal național; asta n-a fãcut decât s-o irite mai mult.

— Ce, acest bãtrân rebel? strigã ea; nu vreau sã-l vãd!

A putut fi în sfârşit decisã sã-i trimitã o invitație, dar nu îşi ascunse amãrãciunea; ducele însuşi ştia foarte bine tot ce se petrecuse..

Dar enervarea Victoriei nu era sporitã numai de tory. Pe mãsurã ce mãritişul ei se apropia, buna dispoziție a reginei scãdea. Era agasatã de regina Adelaida. Regele Leopold era şi el lipsit de bunãvoințã. "Scumpul nostru unchi", scria ea lui Albert, "îşi închipuie cã toate trebuie sã le punã el la cale...". Şi adãugã cu oarecare acrealã: "Dar nu e defel necesar", însãşi Albert nu era fãrã prihanã. Absorbit în întregime de iubitul lui Coburg, pãrea cã înțelege greu complexitatea treburilor englezeşti. Se iveau dificultãți cu privire la compoziția Curții prințului. Credea cã nu trebuie sã fie înconjurat doar de violenții din partidul whig. Nu înțelegea el cã altã alternativã nu existã? În loc de whig violenți, tory violenți. Şi ar fi fost cea mai mare absurditate ca gentilomii Casei sale sã voteze împotriva oamenilor reginei? Voia sã-şi numeascã singur pe secretarul sãu particular. Dar cum sã aleagã persoana convenabilã? Era clar ca ziua cã lordul M va trebui sã aleagã în numele prințului; şi lordul M hotãrâse sã-i dea pe propriul sãu secretar, George Anson, un whig încercat. Zadarnic protestã Albert. Victoria îl anunțã simplu cã Anson a fost numit şi împuternici pe Lehzen sã-i trimitã

lãmuriri scrise. Şi încã un lucru: prinţul ceruse cu insistenţã, în una din scrisorile sale, ca cea mai strictã moralitate sã fie observatã la Curte. Eleva lordului M era de pãrere cã scumpul Albert era puţin scrobit şi, într-o scrisoricã alarmatã, jumãtate în englezã, jumãtate în germanã, îşi dezvãlui propriile sentimente. "Iubesc mult pe «lady A»", spune dânsa, "dar gãsesc cã o face pe dificila; e foarte severã cu aproapele ei, ceea ce e rãu; gãsesc cã trebuie sã fim întotdeauna indulgenţi; cãci, dacã n-am fi fost atât de bine supravegheaţi, ne-am fi putut şi noi înşela. E ceea ce gândesc mereu. Fireşte, trebuie sã arãtãm dispreţ pentru rãul ce se afişeazã, dar e primejdios sã fim prea severi; şi sunt sigurã cã oamenii care au sã-şi impute greşeli, regretã amar de a nu fi fost mai prudenţi în tinereţe. V-am scris atât de rãu şi atât de stângaci v-am explicat toate acestea încât mi-e teamã cã veţi înţelege cu greu".

Mai era intratabilã asupra unui punct. De când cu afacerea Flora Hastings, medicul sir James Clark nu mai avusese noroc. Strãlucita sa clientelã îl pãrãsise cu totul; nimeni nu mai voia sã îl consulte. Singurã, regina îi rãmãsese credincioasã. Voia sã arate lumii ce puţin caz fãcea ea de dezaprobarea lui; ea dorea ca "sãrmanul Clark" sã devinã medicul curant al lui Albert. Prinţul se lãsã înduplecat, dar n-a putut sã se felicite pentru asta.

Ziua nunţii se apropia; era timpul ca Albert sã se smulgã din sânul familiei şi de pe locurile pe care îşi petrecuse copilãria. Cu inima sfâşiatã, vizitase locurile atât de dragi: pãdurile, vãile, pe unde petrecuse atâtea ore fericite, vânând iepuri şi colecţionând plante pentru ierbarul sãu. Asistase, întristat, la banchetele de adio şi ascultã Freischutz, cântatã de orchestra principatului. În sfârşit, trebui sã plece. Cum strãbãtea pentru ultima oarã strãzile, în trãsurã, le vãzu pline de lume; încã o clipã ochii sãi s-au bucurat de veselele chipuri germane şi urechile i-au fost mângâiate de auzul acelor voci guturale şi familiare. Se opri sã spunã un ultim rãmas bun bunicii sale. A fost o clipã sfâşietoare. "Albert! Albert!" ţipã dânsa şi cãzu leşinatã în braţele doamnelor de onoare, în timp ce trãsura nepotului se îndepãrta. Destinul îl rãpea pe prinţ, fãrã milã. La Calais gãsi un vapor care îl aştepta; copleşit de tristeţe, urcã pe vas cu fratele şi tatãl sãu. Ceva mai târziu, tristeţea lui se adânci; drumul era greu; marea rea. Ducele coborî grãbit în cabinã, în timp ce cei doi fraţi rãmaserã în cele douã pãrţi ale scãrii "într-o stare

de complectã neputinţă". La Dover o mulţime imensă era adunată pe chei; şi "nu fără mare efort se ridică prinţul care fusese bolnav să salute oamenii". Simţământul datoriei triumfă. Nu era asta o prevestire ciudată? Sosirea lui pe pământul englez întruchipa deja în mic toată viaţa sa ce avea s-o trăiască, pe pământul Angliei.

Între timp Victoria, din ce în ce mai agitată, era dată pradă proastei sale dispoziţii şi nervilor ei. Avu febră, şi sir James Clark declară că va căpăta vărsat, dar şi de astă dată sir James se înşelă în diagnosticul său. Nu vărsatul o cuprinse, ci o altă boală, o maladie de fricã, de regret, de îndoială. Timp de doi ani fusese propria sa stăpână; şi aceşti doi ani, cei mai fericiţi din viaţa sa, aveau să se sfârşească. Altul o va stăpâni, altul căruia va trebui să-i făgăduiască onoare şi supunere şi care, poate, o va contrazice şi se va opune dorinţelor ei... Nu era înspăimântător? De ce să încerce o experienţă atât de hazardată? De ce nu s-a mulţumit cu lordul M? Era sigură că îl iubea pe Albert. Dar iubea şi puterea. Ceea ce era cert, era faptul că măritându-se cu Albert, nu va fi mai puţin regina Angliei. Îl revăzu; purta o uniformă fermecătoare; la vederea lui, toate ezitările ei se topiră ca zăpada în faţa soarelui. Căsătoria avu loc la 10 februarie 1840. Tinerii căsătoriţi plecară la Windsor. Fireşte că n-au rămas absolut singurei. Suitele lor îi întovărăşeau. Şi în suita lor se aflau, în special, două persoane: baroana Lehzen şi baronul Stockmar.

III

Albert prevăzuse că viaţa sa de om căsătorit nu va trece fără piedici. Dar nu şi-a dat niciodată seama că va fi atât de complicată şi de grea. În politică nu însemna mai mult decât un zero. Lordul Melbourne nu era numai prim-ministru. Era de fapt secretarul particular al reginei; şi astfel toată existenţa politică a suveranei se afla sub controlul său. Un soţ de regină este o entitate necunoscută în constituţia engleză; părea că nu era loc pentru el în afacerile de Stat; şi Victoria însăşi era de părere că era bine aşa. Când, în timpul logodnei lor, se propuse a se da prinţului un titlu englez, Victoria îi scrise: "Englezii au o mare aversiune faţă de un străin care s-ar amesteca în afacerile ţării lor. Câteva ziare au şi mani-festat teama că aţi vrea să vă amestecaţi. Ştiu bine că

nici nu vã gândiți la asta, dar dacã veți accepta un titlu de pair, nu vor întârzia sã spunã cã aspirați la un rol politic. Ştiu cã nici nu vã gândiți!" În realitate, regina nu era atât de sigurã.

Dar voia sã se facã bine înțeleasã. Nãdãjduia cã va deveni un soț ideal; în ceea ce priveşte guvernarea țãrii, îşi va da el seama cã lordul M şi cu dânsa se descurcã fãrã ajutorul lui.

Dar nu numai în domeniul politic gãsea prințul cã i se atribuia un rol neînsemnat, înțelese cã şi funcția de soț va fi redusã aproape la nimic. Baroana de Lehzen domnea peste toatã viața particularã a Victoriei; şi se gândea sã nu-i scadã cu o iotã aceastã dominație desãvârşitã. De la urcarea pe tron a reginei, puterea baroanei sporise mult. Fãrã a mai pune la socotealã imensa şi nedefinita influențã ce-i permitea sã exercite controlul ce îl avea asupra întregii corespondențe intime a reginei, era acum supraintendentã a Casei regale şi se ocupa şi cu cheltuielile private ale reginei.

Albert îşi dãdu seama în curând cã nu era stãpân la el acasã; toate detaliile vieții lui şi ale soției sale erau controlate de o terțã persoanã; nu se putea face nimic fãrã consimțirea baroanei Lehzen. Şi Victoria, care o iubea încã pe Lehzen cu pasiune, nu vedea nimic rãu în aceastã situație.

Prințul nu era mai fericit nici în relațiile sale mondene. Strãin, timid, simțindu-se prost în tovãrãşia femeilor, puțin expansiv şi totuşi sigur de el, nu era predestinat sã aibã mult succes în lume. Şi înfățişarea îl deservea. Deşi era pentru reginã încarnarea frumuseții virile, lumea englezã şi, mai ales, înalta societate, ce privea pe prinț cu ochi mai puțin teutonici, nu împãrtãşea aceastã pãrere. Ei gãseau lui Albert, în obrazul şi ținuta lui, în felul lui de a fi, un aer foarte puțin englez. Fãrã îndoialã cã avea trãsãturi regulate, dar chipul sãu avea ceva fad şi mãlãieț; era înalt, rãu zidit şi nu se ținea drept când mergea.

Într-adevãr, acest tânãr semãna mai mult cu un tenor de operã. Aici era marele dezavantaj. Prințul nu fãcu nimic spre a-l contrabalansa. De la început, fie din stângãcie sau din dragoste de corectitudine, şi spre a descuraja fami-liaritãțile deplasate, se arãtã grozav de bãțos şi convențional în manierele sale. Oriunde apãrea îşi punea o platoşã de etichetã, împrejmuindu-se parcã de un tufiş cu spini. Nu mergea niciodatã în altã lume decât în cea a Curții, nu se arãta pe strãzile Londrei.

Dacã ieşea cãlare sau se plimba în trãsurã, era întotdeauna întovărăşit de un aghiotant. Voia să fie perfect; şi dacă perfecţia excludea prietenia, ei bine, va renunţa la prieteni. De altfel nu avea stimă de fel pentru englezi. După câte putem judeca, nu ţinea decât la vânătoarea de vulpi şi la observarea regulilor religioase de duminică; englezii oscilau între prea multă frivolitate şi prea multă gravitate; dacă le vorbea amabil, nu înţelegeau; şi mai ignorau legile gândirii şi glumele uzuale din universităţile germane. Prinţul simţea că nu se va putea niciodată înţelege cu astfel de oameni. Atunci de ce să înfrângă din pricina lor legile etichetei? În intimitate prinţul se pricepea să fie natural şi încântător. Seymour şi Anson îi erau foarte ataşaţi şi el răspundea simpatiei lor, dar ei nu erau decât subordonaţi, miniştri-confidenţi ai voinţei sale. Albert nu găsea lângă nimeni sprijinul şi consolarea unei prietenii de la egal la egal.

Totuşi avea un prieten, sau mai degrabă, un mentor. Baronul, stabilit din nou la reşedinţa regală, era decis să se devoteze lui Albert precum se devotase pe vremuri lui Leopold. Situaţia sa actuală pe lângă acesta se asemăna mult cu poziţia de altădată faţă de celălalt, dar erau unele de-osebiri. Dificultăţile erau tot atât de mari acum ca şi atunci; erau mai complexe şi mai interesante. Tânărul doctor necunoscut şi neînsemnat, care n-avea drept sprijin decât spiritul său şi protecţia unui prinţ, se transformase într-un sfetnic al regelui şi al miniştrilor, desăvârşit, celebru, copt de vârstă şi de o îndelungată experienţă. Putea să-l trateze pe Albert cu autoritate afectuoasă şi aproape părintească. Pe de altă parte, Albert nu era Leopold. Prinţul (şi baronul îşi dădea bine seama), n-avea rigida ambiţie a regelui, nici prezumţia sau dorinţa măririi personale. Era plin de virtuţi şi de bune intenţii, inteligent, instruit, dar nu avea interes pentru politică şi nu dovedea o prea mare putere de caracter. Lăsat propriilor sale mijloace, va deveni desigur un personaj distins şi nul, un diletant fără ţel, ocupat să-şi cultive spiritul, o mobilă de palat, fără influenţă şi fără importanţă. Dar Stockmar era acolo. Disimulat în umbră, îşi împingea din spate noul elev pe drumul pe care îl împinsese odinioară pe Leopold.

Şi, de astă dată, scopul era mai mult decât rega-litatea mediocră la care Leopold ajunsese. Dragostea sa dezinteresată, energia sa nedezmințită pregătea cea mai înaltă şi strălucită recompensă lui

Albert.

Începutul a fost greu mai cu seamã. Albert se descuraja repede. La ce bun atâta efort spre a juca un rol care îl plictisea şi unde nu era decât baronul singur, dornic sã-l aplaude. Nu era mai simplu şi mai puțin obositor sã fie lãsate lucrurile în voia lor? Dar Stockmar nici nu voia s-audã. Fãrã încetare atingea întotdeauna douã coarde sensibile din inima prințului: sentimentul datoriei şi orgoliul sãu. Uitase Albert scopul nobil cãruia dorise sã se dedice? Va îngãdui el ca soția, familia şi întreaga sa existențã sã fie guvernate de baroana Lehzen? Acest ultim argument era tare. Prințul nu era obişnuit sã cedeze şi a ceda acuma era mai umilitor decât altãdatã. De altfel, nu îl exaspera numai poziția baroanei în familia regalã, avea motive mai multe şi mai grave. Ştia bine cã era superior intelectualiceşte soției sale; şi totuşi vedea cu ciudã cã spiritul Victoriei scãpa influenței sale. Când, împins de baron, încerca sã vorbeascã despre politicã cu dânsa, ea rãspundea vag, cãdea în generalitãți şi schimba discuția. Îl trata cum îl tratase pe vremuri pe unchiul sãu. Prințul, într-un sfârşit, protestã; ea rãspunse cã proceda aşa cã voia sã uite obositoarea politicã atunci când se afla lângã dânsul. Scuza era mai rea decât greşeala. Era el soțul şi ea femeia? S-ar fi putut crede. Dar baronul afirmã cã Lehzen era la rãdãcina rãului: ea era aceea care o împingea pe reginã sã aibã secrete; şi mai rãu: care submina sinceritatea firească a Victoriei şi o încuraja, fãrã ca ea sã-şi dea seama, sã dea pretexte false conduitei sale.

Mici resentimente se ivirã spre a învenina lucrurile şi mai mult. Prințul şi regina n-aveau aceleaşi gusturi. Albert, obişnuit cu o simplicitate de Spartan şi cãruia îi plãcea sã se culce devreme, gãsea cã marile recepții ale Curții sunt grozav de lungi şi anoste. Pe la zece şi jumãtate adormea în colțul unei canapele. Reginei, dimpotrivã, nu-i plãcea nimic mai mult decât sã danseze pânã la ziuã şi sã iasã pe balconul cu uşi din sticlã al palatului ca sã privească rãsãritul soarelui de dupã catedrala Sf. Paul şi turnurile de la Westminster. Adora Londra pe care prințul o detesta. Nu-i plãcea sã trãiascã decât la Windsor. Dar nici Windsorul nu era lipsit de torturi. În timpul zilei putea sã se plimbe, sã picteze, sã cânte la pian, dar dupã cinã se lãsa o neagrã plictiseală peste palat. Ar fi vrut sã invite savanți, oameni de litere, sã le cearã pãrerea despre cutare sau cutare punct de vedere artistic sau ştiințific şi apoi sã-

şi expunã pãrerile sale. Din nefericire, Victoria nu se gândea "sã încurajeze pe oamenii aceştia". Ştia cã nu va strãluci în compania lor; şi dorea ca rutina serilor sã nu se schimbe întru nimic. Era acelaşi schimb banal de platitudini, cu persoane oficiale, apoi cercul în jurul mesei rotunde şi albumele cu gravuri, în timp ce prinţul fãcea nesfârşite partide de şah cu trei din aghiotanţii sãi.

Era prea firesc ca acest ciudat amestec de pu-tere, pasiune şi orgoliu sã producã mai mult decât simple accese de enervare: voinţe exasperate se înfruntau. Nici Victoria, nici Albert nu erau obişnuiţi sã joace un rol secund. Proasta şi tiranica dispoziţie a Victoriei izbucnea. Vitalitatea, îndãrãtnicia ei, înalta idee ce şi-o fãcea despre situaţia ei ar fi putut, fãrã îndoialã, sã combatã victorios drepturile şi superioritãţile prinţului. Dar platoşa reginei avea un punct vulne-rabil, încetase de a mai fi propria ei stãpânã; era dominatã de un sentiment puternic, care o invadase încet-încet pânã la rãdãcinile fiinţei ei. Era îndrãgostitã la nebunie. Nu cunoaş-tem amãnuntele acestor curioase certuri. Dar prinţul Ernest care rãmase câtva timp în Anglia cu fratele sãu, le contempla cu o privire amicalã şi surprinsã. Povestirea unei dintre ele a ajuns pânã la noi. E, poate, o întruchipare a adevãrului, poate e o legendã, dar care, conform legendelor, simbolizeazã şi rezumã o situaţie. Într-o zi, prinţul, înfuriat, se închisese în camera lui. Regina, şi ea furioasã, se duse sã batã la uşã.

— Cine e acolo? întrebã prinţul.

— Regina Angliei!

Nici un rãspuns; şi din nou o grindinã de bãtãi în uşã.

— Cine e acolo? întrebã din nou prinţul.

— Regina Angliei.

Şi aşa mai departe. În sfârşit, se fãcu linişte. Apoi, bãtãile reîncepurã, dar mai domol.

— Cine e acolo? întrebã, aspru, prinţul.

Dar de data asta, rãspunsul a fost altul:

— Soţia ta, Albert. Uşa se deschise imediat.

Încet, încet, poziţia prinţului se schimbã, începu sã gãsească studiul politicii mai puţin fad decât îşi imaginase. Citea pe Blackston şi lua lecţii de drept englez. Asista câteodatã la conversaţiile miniştrilor cu regina; şi, dupã sfatul lordului Melbourne, i se prezentau toate

telegramele ce priveau politica externã. Câteodatã fãcea un expozeu scris asupra pãrerilor sale şi le citea primului ministru care, infinit de curtenitor şi de amabil, asculta cu atenție dar rãspundea rar.

O mãsurã importantã a fost luatã înainte de naşterea principesei regale: se decise, fãrã nici o opoziție a Parlamentului, ca prințul sã devinã regent în caz de moarte a reginei. Grație intervenției lui Stockmar pe lângã partidul tory, a fost luatã aceastã fericitã decizie.

Baronul crezu cã poate sã se ducã la Coburg spre a se odihni în sânul familiei. Dar solicitudinea sa pentru prinț, revãrsatã în nenumãrate scrisori, nu scãdea. "Scumpul meu prinț sunt satisfãcut de noutãțile pe care mi le dați. Greşelile, erorile, obstacolele ce se pun de-a curmezişul destinelor noastre trebuie sã fie considerate altfel decât ceea ce sunt, adicã fenomene naturale ce ne aratã una din pãrțile vieții, partea întunecatã. Sãrind peste ele, spiritul face exerciții, se antreneazã, se luminează; caracterul se întãreşte, se oțeleşte".

Pânã aici prințul se descurcase onorabil, dar trebuia sã continue pe acelaşi drum. Mai cu seamã, trebuia "sã lucreze fãrã pauzã". Sã lucreze fãrã încetare spre a-şi pune la încercare mãrinimia; sã lucreze fãrã preget spre a despãrți în mod logic ceea ce e mare şi esențial de ceea ce este meschin şi fãrã importanțã; sã lucreze fãrã odihnã spre a atinge un ideal înalt, sã facã eforturi spre a fi întotdeauna constant, rãbdãtor, curajos. Era acesta, poate, un program cam auster pentru un tânãr de douãzeci şi unu de ani; şi totuşi aceastã austeritate atingea adâncul inimii lui Albert. Ofta, dar asculta; i se pãrea cã ascultã vocea unui duh inspirat de adevãrul divin. "Stelele de care ai nevoie în aceste clipe şi poate încã pentru o vreme sunt iubirea, cinstea, adevãrul. Sufletele torturate, spiritele mai puțin agere riscã sã nu vã recunoascã meritele, sã nu vadã în Voi omul care sunteți sau, cel puțin, ce ați putea deveni... Supravegheați-vã, deci, fãrã încetare; aveți privirea ațintitã în toate direcțiile... ceea ce doresc pentru prințul meu, e o inimã largã, nobilã, cãlduroasã, credincioasã, ce ar putea sã nutreascã cele mai nobile idei despre firea omeneascã şi hotãrârea fermã de a le pune în practicã".

Momentul decisiv nu întârzia. Alegerile noi fãcurã reîntoarcerea tory iminentã. Regina nu avea pentru ei mai puținã aversiune ca în trecut. Dar, sprijiniți de o considerabilã majoritate în Camera Comunelor, erau în mãsurã sã se facã ascultați. Lordul Melbourne, primul a înțeles

cã inevitabila tranziție trebuia sã se îndeplinească cât mai paşnic. Prințul, cu consimțãmântul ministrului, se apropia de tory, cum o mai fãcuse şi cu prilejul actului de regență; şi, prin intermediul lui Anson, începu negocieri cu sir Robert Peel. Într-o serie de întrevederi secrete, au ajuns sã cadã pe de-a-ntregul la înțelegere cu privire la doamnele de onoare. A fost decis sã nu fie de fel invocatã constituția: când va fi format guvernul tory, principalele doamne whig se vor retrage şi alte doamne, alese de sir Robert, le vor lua locul. Astfel, Coroana renunța de fapt la pretențiile ei din 1839, şi de atunci nu le-a mai va-lorificat. Această tranzacție a fost o rãscruce însemnatã în cariera prințului. Într-o chestiune delicatã, arãtase tact şi dibãcie; intrase în relații prieteneşti şi intime cu noul prim-ministru; evident cã îl aştepta un mare viitor politic. Victoria a fost foarte impresionatã şi adânc recunoscãtoare. "Iubitul meu înger", scria dânsa regelui Leopold, "mi-e într-adevãr un mare sprijin. Are cel mai viu interes pentru tot ce se petrece; îmi împãrtãşeşte toate sentimentele; şi, totuşi, în chestiunile pe care le discutãm îndelungã vreme împreunã, se abține întotdeauna de a mã influența; şi, precum spuneți, judecata lui e dreaptã şi ponderatã". Şi e sigur cã avea mare nevoie de sprijin şi de reconfortare: lordul M pleca şi ea îl antipatiza pe sir Peel atât de mult încât cu greu izbutea sã-i adreseze un cuvânt. Da, de aum înainte, va discuta totul cu Albert.

Stockmar, care se înapoiase în Anglia, privea cu satisfacție demisia lui Melbourne. Dacã totul va merge normal, Albert va putea acum sã exercite asupra Victoriei o supremã influență politicã. Dar oare va decurge totul cu bine? Un eveniment neprevãzut dãdu baronului oarecare temeri. Când sosi înspãimântãtoarea clipã sã spunã adio, cu disperare, iubitului ei ministru, cãzurã la învoialã sã nu se vadã prea des în viitor dar, cel puțin, sã continue corespondența. Lordul Melbourne nu arãtã niciodatã mai mult ca atunci slãbiciunile caracterului sãu. Atât cât fusese la putere, avusese față de Peel o conduitã ireproşabilã; fãcuse tot posibilul spre a uşura schimbarea guvernului; îi dãduse chiar sfaturi, prin mai mulți intermediari, cum sã câştige bunele grații ale reginei. Dar de abia cãzu în opoziție şi inima îi slãbi: nu se putea resemna sã pãrãseascã cu totul plãcerea şi privilegiul de a da sfaturi reginei, sã fie vãduvit de acea putere pe care o exercitase atât timp, de acea intimitate de care se bucurase atâta. Deşi fãgãduise sã arate în scrisori cea mai

perfectă discreție, nu putea rezista tentației pe care i-o ofereau aceste scrisori; discuta amănunțit diverse chestiuni de interes public; dădea numeroase sfaturi pentru alegerea titularilor pentru însărcinări importante. Aceste sfaturi au fost urmate. Lordul Melbourne recomandase pe lordul Heytesbury, ale cărui merite le lăuda, pentru postul de ambasador la Viena. Opt zile mai târziu, regina scrise ministrului Afacerilor Străine, rugându-l să încredințeze lordului Heytesbury, om de mare merit, o misiune importantă. Vie alarmă din partea lui Stockmar. Compuse o notă în care arăta cât de contrară Constituției era conduita lui Melbourne, şi încurcătura în care ar fi putut intra regina dacă aceasta ar fi ştiut-o Peel; şi însărcina pe Anson să ducă această notă fostului prim-mi-nistru. Lordul Melbourne, întins pe canapea, o citi până la sfârşit, cu buzele țuguiate:

— Iată o părere foarte exactă, spuse el. Dar când Anson voi să-şi înfigă stiletul şi insinua că era foarte neplăcut pentru un şef al opoziției să păstreze relațiuni intime cu suverana, bătrânul om se supără şi se înroşi la obraz:

— Doamne, Dumnezeule! strigă el, ridicându-se brusc de pe sofa şi alergând dintr-un colț într-altul al camerei, dar asta depăşeşte răbdarea umană!

Continuă să scrie reginei ca şi în trecut. A mai fost nevoie de două atacuri viguroase ale lui Stockmar spre a fi redus la înțelepciune. Apoi, din ce în ce, scrisorile sale deveniră mai rare, cu aluzii din ce în ce mai vagi la afacerile de stat; sfârşiră prin a fi inofensive. Baronul surâse: lordul M acceptase inevitabilul.

Ministerul whig se retrăsese în Septembrie 1841. A trebuit să treacă mai mult de un an înainte de a se împlini alt eveniment important: concedierea baroanei Lehzen. Căci, la sfârşit, a fost înfrântă şi misterioasa guvernantă. Nu se ştie cum a fost decisă Victoria să accepte această concediere fără revoltă, poate chiar ca o uşurare, dar e sigur că poziția lui Albert în căsnicia sa se întărise odată cu venirea celor doi copii. Naşterea principesei regale a fost urmată în 1841 de aceea a prințului de Walles; şi un al treilea copil era aşteptat. Baroana, în ciuda marii ei iubiri, nu mai putea să ia parte decât foarte palid la aceste bucurii familiare. Pierdea teren văzând cu ochii; se observă cu surprindere că, odată sau de mai multe ori, în călătoriile regale, a fost lăsată la

Windsor. Prințul era foarte prudent. De la schimbarea guvernului, lordul Melbourne îl sfătuise să profite pentru a activa. El crezu de cuviință că era mai bine să aştepte; timpul şi împrejurările lucrau pentru el; în fiecare zi situația sa devenea mai bună; în fiecare zi şi în fiecare noapte, înțelese în sfârşit că nu mai trebuia să ezite, că cea mai infimă veleitate a sa, abia exprimată, era împărtăşită de Victoria. Vorbi, şi Lehzen se topi pentru totdeauna. Niciodată nu va mai domni în această inimă regală şi sub aceste acoperişuri regale. Niciodată nu va mai privi de la fereastra din Windsor, cu un zâmbet triumfător, cum eleva şi suverana sa trecea pe terasă printre re-verențele mulțimii. Se întoarse în Hanovra ei natală şi se stabili la Buckeburg într-o căsuță micã, dar confortabilă ale cărei ziduri au fost acoperite în întregime cu portretele Maiestății Sale. Baronul, în ciuda bolii sale de stomac, tot mai surâdea încă: Albert triumfa.

IV

Dezacordurile începutului fură uitate: totul era scufundat în armonia unei uniuni desăvârşite. Un nou mister, de necrezut, i se revelase Victoriei; îşi dăduse întregul suflet soțului ei. Frumusețea, farmecul care o cucerise la prima vedere nu erau decât învelişul exterior al autenticului Albert. Biată oarbă, ea nu observase atunci decât puțin din această frumusețe: era bun, era mare!

Cum a putut ea să gândească pe vremuri că ar putea să-şi ridice voința împotriva înțelepciunii prințului, ignoranța împotriva ştiinței, capriciile ei, împotriva perfectului său gust? Iubise ea cu adevărat Londra şi orele târzii şi plăcerile societății? Ea, care acum nu mai era fericită decât la țară, care sărea în fiecare dimineață din pat, - ah! atât de devreme - spre a face o plimbare împreună cu Albert! Ce deliciu să se lase instruită de el, să învețe din gura lui numele copacilor şi obiceiurile albinelor! Şi, mai târziu, să coasă la gherghef, în timp ce dânsul îi citea *Istoria constituțională a Angliei* de Hallam! Sau să o asculte cântând la noua ei orgă, "orga e primul între instrumente", spunea el; sau să-i cânte o romanță de Mendelsohn, dând mare atenție măsurii şi respirațiilor, şi lăsând sa-i scape rareori note false! După dineu mai erau şi alte plăceri: prințul - ah! ce bun era! - părăsise jocul de şah, ast-

fel cã se putea juca în cerc împrejurul mesei rotunde, şi se distra în chipul cel mai fermecător jucându-se cu jetoanele şi inelele. O minune era apariția copiilor! Pussy era atât de inteligentã! Într-o zi ea strigã, furioasã: "Nu sunt Pussy! Sunt principesã regalã!" Cât despre Berti, ea nu se ruga decât cu cea mai mare ardoare lui Dumnezeu ca micul prinț de Walles "sã semene sub toate raporturile sufleteşti şi trupeşti îngerului sãu de tatã". Şi scumpa ei mamã fusese din nou adusã în cercul familiei; Albert sãvârşise o împãcare; şi plecarea domnişoarei Lehzen contribuise ca trecutul sã fie dat uitării.

Pentru Victoria viața devenise o idilã; şi viața ei era o idilã, dacã elementele esențiale ale idilei sunt fericirea, dragostea şi simplitatea, dar era o idilã sã buimãceascã pe Teocrit. "Albert", scria Majestatea Sa în jurnalul ei, "a adus-o pe mica Pussy într-o rochiță atât de frumoasã pe care i-a dat-o mama, cu blanã de merinos albã şi albastrã, şi avea pe cap o bonețicã atât de frumoasã şi a aşezat-o pe patul meu, aşezându-se şi el alãturi; şi a fost atât de cuminte şi drãgãlaşã l Şi în timp ce prețiosul, incomparabilul meu Albert era lângã mine şi micul nostru amor între noi, mã simțeam plinã de fericire şi de gratitudine față de Dumnezeu".

Trecutul, un trecut vechi abia de trei ani, îi pãrea atât de îndepãrtat, atât de straniu, încât nu şi-l putea explica decât ca pe o iluzie, o eroare nenorocitã. Într-o zi, când reciti un vechi caiet al jurnalului ei, dãdu peste aceste rânduri: "Cât despre încrederea Coroanei, Dumnezeu ştie cã nici un mi-nistru, nici un prieten, n-a avut-o niciodatã atât de complet ca acest excelent lord Melbourne!" O cuprinsese remuşcarea; luã imediat tocul şi scrise pe margine: "Recitind acestea, nu m-am putut împiedeca sã remarc cât de superficialã era pe atunci fericirea mea, şi ce binecuvântare e sã cunosc acum, grație soțului meu, o fericire veritabilã şi solidã, pe care nici afacerile politice, şi nici o întorsãturã mondenã nu o poate schimba. Fericirea mea de atunci nu putea dura; cât de bun ar fi fost lordul M, cât de perfect ar fi pentru mine, n-aveam plãcere decât în lume, şi trãiam din aceste izvoare superficiale pe care le numeam eu pe atunci fericire. Mulțumesc Domnului, toate acestea s-au schimbat pentru mine şi pentru alții şi ştiu ce este adevãrata fericire. - V. R." Cum o ştia? Şi ce diferență este între o fericire veritabilã şi o fericire simțitã? Un filosof, poate cã lordul M, ar fi putut pune

această întrebare. Dar ea nu era un filosof; lordul M nu era decât o umbră, iar Albert era alături de ea. Era de ajuns.

Fireşte, era fericită. Voia ca toată lumea s-o afle. Scrisorile către regele Leopold sunt toate invadate de extaz. "Oh! Scumpul meu unchi, dacă ai putea şti cât mă simt de fericită şi de binecuvântată, cât sunt de mândră să am o fiinţă atât de desăvârşită cum e soţul meu!..." Aceste strigăte vrăjite păreau că ţâşnesc de la sine din peniţa ei. Într-o zi, cum lady Lyttelton, fără să se gândească, spunea despre o femeie că e fericită "ca o regină" şi se opri deodată, puţin încurcată:

— Nu vă întrerupeţi, lady Lyttelton, spuse Majestatea Sa. O regină e o femeie într-adevăr fericită.

Dar această nouă fericire n-avea nimic din visul care dă fructul lotusului. Nu amorţea, mai degrabă o ţinea trează. Niciodată nu simţise Victoria mai mult nevoia să-şi facă datoria. Mai mult ca oricând lucra cu metodă pentru afacerile de Stat. Supraveghia numeroasele ei scrisori; se ocupa de fermă, de lăptăria ei, de întreaga gospodărie, de dimineaţa până seara. Micuţa ei persoană, vie şi activă, fu-gind cu paşi grăbiţi în urma paşilor mari ai lui Albert, prin coridoarele şi aleile de la Windsor, părea însăşi expresia stării ei sufleteşti. În mijlocul dulceţii şi a deliciilor unei fericiri fără pete, printre valurile umflate ale sentimentelor, ea păstra întreaga ei rigiditate naivă. Lady Lyttelton care, în calitate de guvernantă a familiei regale, era mai bine decât oricine plasată spre a putea observa pe regină, spunea: "O vână de fier străbate această extraordinară naturã".

De multe ori plăcutele obiceiuri gospodăreşti erau întrerupte. Trebuia să plece de la Windsor la Buckingham, să deschidă Parlamentul, să aibă întrevederi cu persoane oficiale, sau, când se ivea prilejul, să primească la palat oaspeţi străini. Curtea se înveşmânta atunci cu o măreţie spontană şi suveranii de partea cealaltă a Mării - Ludovic-Filip, regele Prusiei sau regele de Saxa - găseau la "Windsor serbări în-tr-adevăr regale. După părerea generală, puţine spectacole în Europa produceau un efect atât de impunător ca un banchet în marea sală Waterloo, strălucitoare de diamante şi uniforme, cu întinşii pereţi acoperiţi de portretele majestoase ale eroilor şi cu masa împovărată de greoaia veselă de aur a regilor Angliei. Dar, în mijlocul splendorii, obiectul cel mai impunător era regina. Micuţa Hausfrau[1] care, cu o zi

[1] Hausfrau - gospodină în limba germană (n.red.).

înainte, îşi scosese copiii la plimbare, inspectase ogrãzile şi grajdurile, exersase la pian şi umpluse paginile jurnalului cu descrieri minunate despre soţul ei, scânteia deodatã, fãrã artã, fãrã efort, printr-o tranziţie spontanã şi firească, ca o încarnare a majestãţii. Chiar şi ţarul Rusiei a fost impresio-nat. Victoria, de partea ei, îl privea cu o tainicã teroare pe formidabilul Nicolae. "Vizita sa e, fãrã îndoialã, un mare eveniment şi o mare cinste", scria unchiului ei, "şi poporul englez e foarte mãgulit. E desigur un om foarte izbitor şi, pe deasupra, frumos. Profilul sãu e magnific şi manierele sale sunt extrem de demne şi de gingaşe. E foarte politicos, de o politeţe ce intimidează prin atenţia civilităţilor. Dar expresia ochilor sãi nu e mai puţin teribilã şi deosebitã de tot ce am vãzut pânã acum". Ea însãşi, şi Albert şi "bunul rege de Saxa", care se afla atunci la Windsor (şi despre care spunea ea: "Îl iubim atât; e atât de puţin pretenţios!") erau strânşi ca nişte pui timizi împrejurul acestui vultur impresionant. După plecarea lui, au stat de vorbã despre chipul sãu, despre nenorocirile şi puterea sa despoticã peste milioane de supuşi. Ah! cât despre ea, nu se putea opri sã nu îl deplângã; şi mulţumea Domnului cã era regina Angliei.

Când venea momentul sã rãspundã unora dintre aceste vizite, perechea regalã se îmbarca pe iaht, spre bucuria Victoriei.

Ea izbucnea:

— Ador vapoarele!

Se urca pe scãri şi cobora cu o surprinzãtoare agilitate, glumind cu marinarii. Prinţul era mai reţinut. Îi fãcurã o vizitã lui Ludovic-Filip la castelul d'Eu; vizitarã pe regele Leopold la Bruxelles. Se afla atunci în capitala Belgiei o englezoaicã şi mai remarcabilã decât regina, dar nimeni nu-i dãdu vreo atenţie; şi Victoria trecu, fãrã sã o vadã, sub privirea scrutãtoare a suplinitoarei de la pensionul Heger. "O micã doamnã grasã şi vioaie, fãrã prea multã demnitate, de altfel, nici de pretenţii". Aceasta a fost impresia lui Charlotte Brontë, în timp ce trãsura regalã, în trapul a şase cai, trecu ca un fulger prin faţa ei, forţând-o sã rãmânã o clipã nemişcatã pe trotuar şi sã-şi întrerupã gândurile. Victoria era antrenatã şi reuşi chiar sã aducã puţinã veselie la trista Curte a unchiului ei. Fireşte cã regele Leopold era pe deplin mulţumit. Nãdejdile sale cele mai scumpe se împliniserã; toate ambiţiile sale erau

satisfăcute. Nu mai avea decât să se bucure de tronul său, de înalta sa respectabilitate şi de exacta îndeplinire monotonă a îndatoririlor sale. Din nenorocire, fericirea celor care îl înconjurau nu era tot atât de perfectă. Curtea sa, se şoptea că era mai ternă decât o adunare religioasă; şi, în această Curte nefericită, nimeni nu era mai nenorocită decât regina. "Lasă glumele, Doamnă!" strigase regele într-o zi când, la începutul căsniciei, biata femeie îndrăznise să facă un palid calambur. Nu pricepea dânsa că frivolitatea era o necuviinţă pentru soţia unui monarh constituţional? A înţeles imediat şi încă cum! Şi când pereţii surprinşi ai saloanelor luxoase răsunară de vorbăria şi de râsetele Victoriei, biata femeie îşi dădu seama că nu mai putea zâmbi.

În alt an a fost vizitată Germania, şi Albert o făcu să admire frumuseţile patriei sale. Când Victoria trecu frontiera, dădu semne de emoţie şi de surprizã. "Să ascult vorbindu-se germana", scria ea în jurnalul ei, "să văd soldaţi germani, toate acestea mi se par ciudate". Revenindu-şi în fire, găsi ţara încântătoare. A fost pretutindeni sărbătoritã; mulţimea de prinţi de prin vecinătate alergară să-i ureze bun venit, şi încântătoare grupuri de ţărani, îmbrăcaţi cu straie duminicale, îi oferirã buchete de flori. Principatul de Coburg, cu peisajul romantic şi cu locuitorii bine crescuţi, o fermecară în mod special. Şi când, trezindu-se dimineaţa, se află în "scumpul Rosenau, locul natal al dragului meu Albert", a fost "ca un vis frumos". Întoarsă în Anglia, descrise amănunţit, într-o scrisoare adresată unchiului ei, plăcerile călătoriei şi intensa ei afecţiune pentru locul natal al lui Albert. "Am pentru Germania sentimente pe care nu le-aş putea zugrăvi. Le-am resimţit atât de adânc la Rosenau! E ceva care mă mişcă, care îmi merge drept la inimă şi mă face să plâng. N-am resimţit în nici un loc mulţumirea calmă şi pacea pe care o trăiam. Mi-e teamă să n-o iubesc prea mult".

V

Soţul nu era atât de fericit ca soţia sa. Situaţia sa se îmbunătăţise mult; familia îi sporea; femeia lui îl adora. Dar era încă străin într-o ţară străină; încântarea spiritului şi pacea sufletului îi erau încă

refuzate. Era mult cã se impu-sese anturajului apropiat, dar nu era de ajuns. Şi dealtfel, nici succesul sãu nu se realiza fãrã amãrãciune. Victoria îl adora, dar el voia sã fie înțeles şi nu adorat. Şi Victoria, atât de plinã de el, pânã la ce punct îl înțelegea ea? Pânã la ce adâncime înțelege ciutura fântâna? Prințul era singur. Se aşeza la orgã şi începea sã improvizeze savante modulații pânã când sunetele se ridicau şi se lãsau în cadențe complicate, putând sã aducã unele consolãri inimii sale. Apoi, cu elasticitatea spiritului tinereții, alerga sã se joace cu copiii, sau sã deseneze o nouã cocinã, sau sã citeascã Victoriei *Istoria eclesiasticã a Scoției*, sau sã facã piruete în fața ei, ca un director de balet, cu piciorul ridicat, cu zâmbetul fix, spre a-i arãta cum trebuia sã se ținã în public. Acestea erau distracțiile lui Albert. Dar era o distracție pe care nu şi-o îngãduia. Nu flirta niciodatã; nu, nici mãcar cu cele mai frumoase femei ale Curții. În timpul logodnei lor, Victoria fãcuse remarca lordului Melbourne cã prințul nu dãdea atenție nici unei alte femei, bãtrânul cinic rãspunse:

— Lucrurile astea vin mai târziu.

Victoria îl certase cu severitate şi fugi sã repete aceste cuvinte lui Stockmar. Dar baronul o încuraja. Ceea ce spusese lordul Melbourne putea fi adevãrat în anumite cazuri, dar n-avea cu nimic a se teme de Albert. Şi baronul avusese dreptate. În timpul îndelungatei sale vieți conjugale, nici o altã femeie, cât de fermecãtoare ar fi fost, nu pricinui nici cea mai palidã gelozie Victoriei.

Ceea ce absorbea pe prinț din ce în ce mai mult, era lucrul sãu; şi de acolo îşi pompa singura lui reconfortare. De la venirea lui Peel la putere, începuse sã intervinã în toate afacerile de Stat. Aceşti doi oameni aveau mai multe asemãnãri: calitatea inteligenții lor, seriozitatea ideilor lor morale, şi chiar rigiditatea şi lipsa de uşurințã a manierelor lor. Îi legau şi simpatii; şi Peel era dispus sã îl asculte pe Stockmar şi sã îl îndrume pe prinț în viața publicã. Tocmai era vorba sã se numeascã o comisie regalã spre a se vedea dacã reconstrucția palatului Parlamentului n-ar putea servi spre a ajuta a încuraja artele frumoase în Statele Unite; el ceru prințului sã prezideze. Era vorba sã dea dovadã de un spirit pãtrunzãtor. Nimic nu-i convenea mai mult lui Albert decât, un lucru în acest gen: va putea totodatã sã-şi satisfacã dragostea de artã, pasiunea de metodã şi dorința de a intra în raporturi

intime cu oameni distinşi, fãrã a uita însã distanţele. Se puse pe lucru cu pasiune. Câţiva dintre membrii comisiunei au fost puţin speriaţi ascultându-l pe prinţ, vorbind în discursul sãu de inaugurare despre împãrţirea subiectului pe "categorii"; gãsirã cã acest cuvânt atingea în chip primejdios metafizica germanã, dar recãpãtarã încredere când Alteţa Sa Regalã arãtã o extraordinarã cunoaştere tehnicã a picturii de frescã. Când au început sã discute, dacã decoraţia zidurilor trebuia sã aibã intenţii morale, prinţul arãtã oportunitatea: desigur cã mulţi oameni nu vor arunca spre aceste picturi decât priviri fugare, dar pictorul nu trebuia sã uite cã mulţi alţii le vor contempla cu un ochi mai isteţ şi mai interesat. Acest argument convinse comisia, şi se hotãrî ca motivele freştii sã fie de naturã educativã şi moralã. Au fost executate în consecinţã; din nenorocire, dupã puţinã vreme, au pãlit într-atât încât au devenit invizibile chiar pentru ochiul cel mai interesat şi pãtrunzãtor. Era cu putinţã ca aceste cunoştinţe tehnice ale Alteţii Sale Regale sã fi fost incomplete?

În curând, prinţul îşi luã o sarcinã şi mai anevoioasã; aceea de a reforma Casa regalã. Aceastã reformã era urgentã. De ani de zile, confuzia, neconfortul, o scandaloasã risipã domnea la reşedinţa regalã şi, mai cu seamã, în palatul Buckingham; nu s-a putut încerca nici o îmbunãtãţire, atât timp cât Lehzer guvernase în chip de suveranã. Dar funcţiile baroanei trecuserã acum în mâinile prinţului, care în 1844 se puse curajos la lucru. Cu trei ani mai înainte, Stockmar revelase, dupã o amãnunţitã anchetã, într-un memoriu detailat, o extraordinarã stare de lucruri. Controlul Casei regale era împãrţit, se pare, într-un mod cu totul curios, între mai multe autoritãţi independente unele de altele şi posedând fiecare puteri vagi, fãrã rãspundere şi fãrã coordonare. Dintre aceste autoritãţi, cele mai importante erau exercitate de Marele Intendant şi de Marele Şambelan, seniori de mare rang şi de importanţã politicã remarcabilã, care îşi schimbau atribuţiile cu fiecare guvern; nu trãiau la Curte şi nu aveau nici reprezentanţi tocmiţi. Funcţiile lor respective erau curioase şi rãu definite. La palatul Buckingham, se pãrea cã Marele Şambelan avea rãspunderea tuturor apartamentelor, excepţie fãcând bucãtãriile şi cãmãrile pe care le avea în pãstrare Marele Intendant; totuşi împrejurimile palatului nu depindeau nici de unul, nici de altul, ci de ministrul apelor şi al pãdurilor; şi astfel, în

timp ce geamurile erau şterse în interior de funcţionarii Marelui Şambelan sau de cei ai Marelui Intendent, în exterior geamurile erau şterse de Ministrul apelor şi al pădurilor. Dintre slujbaşi, guvernantele, micii lachei şi fetele în casă depindeau de Marele Şambelan; şeful bucătăriilor, bucătarii, uşierii în livrea şi sub-şefii de casă erau sub conducerea unui alt funcţionar, al Maestrului Grajdurilor. Fireşte că în aceste condiţiuni, serviciul era foarte prost făcut şi disciplina era detestabilă. Servitorii lipseau când le plăcea şi cât voiau; "şi, după cum remarca baronul, se fumează şi se bea în dormitoarele în care valeţii dorm câte zece sau doisprezece şi nimeni nu-i poate împiedeca". Cât despre oaspeţii Majestăţii Sale, nu era nimeni să-i conducă la camerele lor, şi erau câteodată părăsiţi pentru câteva ceasuri întregi, incapabili să se regăsească în labirintul complicat al coridoarelor. Această stranie împărţire a puterilor se întindea nu numai asupra persoanelor, ci şi asupra lucrurilor. Regina observase că nu era niciodată foc în sufragerie, întrebă care e cauza acestei neglijenţe. I se răspunse: "Marele Intendent pregăteşte focul; Marele Şambelan îl aprinde". Subordonaţii acestor doi mari funcţionari nu reuşiră să se înţeleagă, nu era nimic de făcut: regina trebuia să mănânce în frig.

Un incident surprinzător revelă tuturor confuzia şi neglijenţa ce domneau în palat. Cincisprezece zile după naşterea principesei regale, sora de caritate auzi un zgomot suspect în camera învecinată camerei reginei. Chemă un valet care, uitându-se dedesubtul unei mari canapele, descoperi, ghemuit sub mobilă, un tânăr cu "aspectul cel mai respingător". Era "tânărul Jones", personaj enigmatic ale cărei escapade umplură coloanele ziarelor timp de mai multe luni şi al cărui caracter şi intenţii au rămas pentru totdeauna inexplicabile. Era fiul unui croitor de haine bărbăteşti, avea şaptesprezece ani, dar părea şi mai tânăr; se introdusese în palat, sărind zidul grădinii şi intrând printr-o fereastră deschisă. Cu doi ani mai înainte, sub înfăţişarea unui coşar, mai onorase odată palatul Buckingham cu o asemenea vi-zită. Declarase că a petrecut trei zile în palat, ascunzându-se sub toate paturile şi hrănindu-se cu supe şi alte merinde; se aşezase pe tron, văzuse pe reginã, auzise ţipând pe principesa regală. Toate detaliile acestei stranii afaceri au fost cu aprindere discutate. *Times* istorisea că junele Jones "din cea mai fragedă copilărie, iubise lectura, dar expre-

sia sa era dintre cele mai stupide". Şi ziarul adãugã: "Canapeaua sub care a fost descoperit Jones e una din cele mai frumoase şi mai scumpe ce se pot vedea, atât pentru bogãţia materialelor cât şi pentru perfecţia lucrãturii. A fost comandatã pentru uzul oaspeţilor regali şi iluştri care vin sã aducã omagii Majestãţii Sale". Vinovatul a fost trimis pentru trei luni într-o casã de corecţie. N-a ieşit de acolo decât pentru a se întoarce imediat în palatul Buckingham. Descoperit, a fost retrimis în casa de corecţie pentru încã trei luni. La eliberare, un music-hall i-a oferit patru lire sterline pe sãptãmânã pentru a fi prezentat pe scenã. A refuzat aceastã ofertã şi, scurt timp dupã asta, poliţia l-a descoperit rãtãcind în preajma palatului. Autoritãţile au acţionat cu hotãrâre; şi, fãrã altã formalitate, îl expediarã pe tânãrul Jones pe un vapor. Un an mai târziu, vaporul îşi aruncã ancora la Portsmouth; imediat Jones debarcã şi se îndreptã spre Londra. A fost arestat înainte de-a ajunge la palat şi trimis înapoi pe vaporul Warspite. Se observã cã "aspectul sãu se schimbase şi arãta mult mai bine". Astfel pãrãsi tânãrul Jones lumina istoriei şi întrã în neant. Mai ştiu însã cã în 1844 cãzu, noaptea, în mare, între Tunis şi Alger. A fost pescuit. Dar e de crezut - cum explicã un ofiţer de pe Watspite, într-o scrisoare adresatã ziarului *Times,* - cã nu cãzuse în mare din pricina unui accident: sãrise în apã "ca sã vadã lumina semnalului de oprire". Se putea aştepta altceva din partea unui asemenea personaj trãznit?

Inconfortul şi nesiguranţa nu erau totul. Proasta economie a Casei regale ducea la cheltuielile cele mai nebu-neşti şi mai inutile, la fraudele cele mai neruşinate. Nu era decât abuz şi profit. Astfel, o veche şi încremenitã uzanţã cerea ca o lumânare sã nu fie aprinsã mai mult decât o singurã datã: nimeni nu ştia ce se fãcea cu aceste resturi de lumânãri. Alt exemplu: prinţul cercetând socotelile, fu surprins descoperind o cheltuialã de treizeci şi cinci de şilingi sãptãmânal pentru "vinul din Camera Roşie". Fãcu o anchetã şi descoperi în sfârşit, şi nu fãrã greutate, cã de pe timpul lui George III, în castelul de la Windsor, o camerã vopsitã în roşu servise drept corp de gardã, şi cã o sumã de cinci şilingi pe zi era alocatã pentru vinul ofiţerilor. Corpul de gardã fusese de multã vreme mutat într-altã parte, dar se continua a se plãti vinul Camerei Roşii, şi banii intrau în buzunarul unui ofiţer cu jumãtate de soldã ce ocupa sinecura de sub-şef de casã.

După migăloase şi dificile anchete şi lupte cu mulţimea de interese particulare strânse de pe urma anilor de neglijenţă, prinţul reuşi, în sfârşit, să săvârşească o completă reformă. Diversele autorităţi ce fuseseră atât timp în conflict, au fost îndemnate să predea toate atribuţiile în mâna unui singur funcţionar, Maestrul Casei Regale, care era de acum înainte responsabil de întreaga administraţie a palatului regal. Au fost realizate mari economii şi cavalcada străvechilor şi venerabilelor abuzuri a fost pusă pe fugă. Printre alţii, nefericitul jumătate-de-soldă al Camerei Roşii a fost poftit, spre marea lui surprindere, să renunţe la renta lui hebdomadară sau să îşi îndeplinească efectiv funcţia de subşef de casă. Chiar incorectitudinile de conduită ale valeţilor au fost considerabil împuţinate. S-au plâns, au ţipat; prinţul a fost acuzat că se bagă unde nu-i fierbe oala, că era nedrept să facă economii cu mucurile de lumânări. Se ţinu dârz; şi, în curând, admirabila administraţie a Casei Regale a fost citată ca o dovadă a, perseverenţei şi a chibzuinţei sale.

În acelaşi timp, activitatea sa sporea într-un domeniu mai important. Devenise secretarul particular al reginei, consilierul ei intim, al doilea ei eu. Asista întotdeauna la întrevederile ei cu miniştrii. Ca şi regina, se interesa în special de politica externă, dar nu era, de altfel, nici o chestiune politică de care să nu se fi interesat. Printr-o mişcare dublă şi simultană, în timp ce, pe deoparte Victoria resimţea influenţa superiorităţii lui intelectuale, el era din ce în ce mai mult interesat de mecanismul politicii înalte, de necontenitele şi complexele treburi ale unui mare stat. Nu mai putea fi considerat diletant; era un muncitor, o personalitate publică, un om activ.

Stockmar, triumfător, nota această transformare. "Prinţul", scria el, "a câştigat mult în ultimul timp. Fără îndoială că e înzestrat pentru politică. În acelaşi timp a devenit mult mai independent. Activitatea sa spirituală nu încetează să evolueze şi cea mai mare parte din timp o consacră afacerilor fără să se plângă". Şi adăuga: "Cât despre relaţiile sale cu soţia sa, sunt tot ceea ce s-ar putea dori".

Mult timp înainte de retragerea lui Peel, Victoria îşi schimbase cu totul atitudinea faţă de el. Cazul pe care îl făcea despre prinţ ministrul, îndulcise inima reginei; o cucerise pe de-a-ntregul prin această sinceritate şi căldură firească ce schimbau, în intimitate, stângăcia

manierelor sale în delicatețe. Parveni să îl respecte şi chiar să îl iubească infinit de mult. Ea vorbea despre "excelentul nostru Peel"; avea pentru el "o admirație extremă" ; el făcuse dovadă "de o loialitate, de un curaj, de un patriotism, de o lipsă de egoism fără limite". Şi adăugă: "Conduita sa față de mine a fost, să zic aşa, aproape cavalerească". Începu să regrete demisia lui cum o regretase altădată pe aceea a lui Melbourne. Ar fi o mare calamitate". Ce ar fi gândit ea, cu şase ani mai înainte, dacă i-ar fi anunțat un profet că va fi îngrozită de triumful partidului whig? Totuşi, nimic nu putea împiedeca acest triumf; trebuia să înfrunte întoarcerea vechilor ei amici. În timpul crizei ministeriale din 1845 şi 1846, prințul jucă un rol de prim rang. Toată lumea simțea că era în centrul negocierilor, că el era de fapt acela care dispunea în realitate de puterile şi funcțiile Coroanei. Avansase cu un pas atât de discret că nimeni nu băgase de seamă. Dar, se poate afirma cu certitudine, în clipa în care Peel părăsea guvernul, Albert devenise rege al Angliei.

VI

În timp ce prințul urca spre slăvi, lordul Melbourne se afunda în neant. Un an după plecarea sa de la minister, avusese un atac; părea că îşi revenise, dar prospeți-mea sau tinerețea sa erau definitiv pierdute. Sumbru, neliniştit, nenorocit, rătăcea prin oraş ca o fantomă, se risipea în monologuri necuviincioase prin localuri publice sau punea întrebări bizare, brusc, cu privire la încălțămintea oamenilor.

— Să fiu spânzurat, mylord, dacă voi face asta pentru dumneata, spuse el într-o zi în holul de la Brooks.

Era singur şi vorbea cu o cornişă, după ce reflectase adânc.

Altădată, la lady Holland, aplecat peste masă, în timpul unei tăceri, întrebă deodată pe un invitat:

— Nu găsiți, domnule, că a fost o acțiune afurisit de respingătoare din partea lui Henric al IV-lea să abjure religia sa pentru a-şi asigura Coroana?

Rămânea acasă să mediteze timp de ore întregi într-o singurătate

mizerabilã. Răsfoia cărțile sale, autorii clasici şi Testamentele, dar nu găsea nici o înviorare. Suspina după imposibil, după reîntoarcerea trecutului, după ce nici el nu ştia, după dulcile platitudini de la Windsor. Prietenii săi îl părăsiseră; şi era foarte natural, spunea el cu amărăciune, focul se stinsese; nădăjduia în tainã o revenire a sa la putere; studia cu atenție ziarele şi ținea din când în când un discurs la Camera Lorzilor. Continua schimbul de scrisori cu regina şi venea câteodată la Curte, dar nu mai era decât fantoma celui ce fusese. Şi Victoria scria: "Visul a trecut". Cât despre părerile sale politice, nu mai erau de suportat. Prințul era un zelos partizan al liberului schimb; şi regina îi împărtăşea părerile. În clipa când Legea cerealelor au fost anulatã, lordul Melbourne, care cina la Windsor, exclamã deodatã:

— Doamnã, e un act afurisit de necinstit!

Toți asistenții au fost grozav de încurcați. Regina încercã sã ia chestia în glumã şi voi sã schimbe cursul conversației. A fost în van. Lordul Melbourne reveni, repetând de mai multe ori:

— Vã spun, Doamnã, cã e un act afurisit de necinstit!

Regina îi spuse în sfârşit:

— Lord Melbourne, trebui sã vã rog a nu mai spune nimic acum despre acest subiect!

Era încã bunã cu el, îi scria scrisori întinse şi nu-i uita niciodatã ziua naşterii. Dar bunătatea ei era distantã şi el o ştia. Devenise acest "biet lord Melbourne". Era mãcinat de nelinişte. Încerca sã-şi fixeze spiritul asupra situației agriculturii şi a mişcărilor de la Oxford. Scria copioase şi nedescifrabile memorii. Era urmărit de gândul cã îşi pierduse întreaga avere şi cã nu era destul de bogat spre a fi cavaler al Jartierei.

Nu mai conta. Şi totuşi, dacã Peel ar fi părăsit puterea, el putea fi rechemat; de ce nu? N-a mai fost rechemat niciodatã. Whig îl ignorau; şi sir John Russel deveni şeful lor. Când lordul John Russel luã preşedinția Consiliului, a fost o mare risipã de politețe, dar lordul Melbourne n-a fost rugat sã facã parte din Cabinet, îndurã loviturile cu multã blândețe, dar înțelese cã era sfârşitul.

Se mai târî încã doi ani, cãzând treptat în senilitate. Câteodatã, susținut de perne în fotoliul sãu, murmura, brusc, ca un apropo

neaşteptat, cuvintele lui Samson:

"Cu durere-mi simt sufletul cãzut şi copleşit
Şi multele mele speranţe mi s-au nãruit
Şi natura din mine de sine s-a plictisit.
Calea de glorii şi umilinţe s-a isprãvit,
Curând voi fi lângã cei ce pe veci s-au liniştit."

Câteva zile înainte de moartea sa, Victoria, aflând cã nu mai era nici o nãdejde, evocã ceea ce fusese pe vremuri lordul M. "Vei fi întristat", scria dânsa regelui Leopold, "cã scumpul, bunul, vechiul nostru prieten Melbourne e pe moarte... Nu pot uita cât de bun, de amabil, de fermecãtor era; sfârşitul sãu îmi readuce în minte atâtea amintiri! Şi, totuşi, Dumnezeu ştie cã n-aş vrea sã retrãiesc acele timpuri!"

N-avea cu nimic a se teme. Curentul împrejurãrilor o împingea cu un elan irezistibil cãtre destine cu totul diferite. Seriozitatea soţului ei, îndatoririle faţã de copiii ei, povârnişurile cele mai intime şi acele ale lumii înconjurãtoare, totul o mâna pe cãrarea cea mai strâmtã a obligaţiilor ei domestice şi publice. Familia ei sporea mereu. Optsprezece luni dupã naşterea prinţului de Walles, se nãscu prinţesa Alice; un an mai târziu, veni prinţul Alfred; apoi, prinţesa Elena; şi, doi ani mai târziu, principesa Luisa; şi fermecãtorul buchet de bebeluşi regali nu era încã complet. Pãrinţii, din ce în ce mai mult absorbiţi de bucuriile şi necazurile familiare, îndurau cu greu pompa de la Windsor şi doreau un refugiu mai potolit. Dupã sfatul lui Peel, cumpãrarã domeniul Osborn, în insula Wight. Dibãcia şi chibzuinţa lor în materie financiarã le permiseserã sã punã deoparte o sumã frumoasã; erau în stare, nu numai sã cumpere domeniul, ci sã mai şi cheltuiascã douã sute de mii de lire sterline spre a-şi construi şi mobila o casã nouã. La Osborn, la marginea mãrii, şi printre pãdurile pe care le plantase Albert, în amintirea pitorescului Rosenau, familia regalã îşi petrecu de acum înainte orice orã pe care o putea smulge Londrei şi castelului Windsor: ore fericite de adâncã izolare şi de muncã liniştitã. Publicul privea şi aproba. Zadarnic mârâiau câţiva aristocraţi: regina îşi recucerise

întreaga popularitate. În special, clasa mijlocie era satisfăcută. Îi plăcea mult această căsătorie din dragoste; admira această existență ce împerechea avantajele regalității cu cele ale virtuții şi unde credea că vede, ca într-o minunată oglindă, imaginea transfiguratã a propriei ei vieți. Şi propria ei viață, mai puțin sublimă, dar atât de analogă, împrumuta o excelentă şi nouă satisfacție a orelor matinale, regularității şi gulerelor puritane, jocurilor inocente, fripturii de vită şi pudding-ului Yorkshire de la Osborn. Într-adevăr, era o Curte model. Nu numai regina şi prințul erau modele de cuviință şi virtute, dar nici o umbră de incorectitudine, nici un suflu de scandal, nici o adiere de necuviință n-avea să răzbească niciodată în mediul înconjurător. Căci Victoria, în zelul ei de neofită, înălța acum idealul purității morale cu o severitate ce depăşea chiar pe aceea a lui Albert. Roşea gândindu-se că odată crezuse că nu trebuia să fie prea strictă cu aceste lucruri şi că trebuia să dovedească indulgență cu păcatele altora. Dar ea nu mai era eleva lordului M: era soția lui Albert. Mai mult: era personificarea, simbolul unei noi generații. Ultimul vestigiu al secolului al XVIII-lea dispăruse, cinismul, subtilitatea erau colb; datoria, munca, morala, viața de familie triumfau. Chiar scaunele şi mesele, răspunzând nevoilor timpului, luaseră aspectul serios al corectitudinii. Era victoriană era în floare.

VII

Mai trebuia să se dea o expresie materială acestor noi forțe, acestui nou ideal, spre a fi revelate, într-o glorie vizibilă, întregii lumi. Şi era rolul lui Albert a se îngriji de aceasta. Medita şi inspirația îi veni: avu ideea Marii Expoziții.

Fără a consulta pe nimeni, îşi dezvoltă cu grijă proiectul până în cele mai mici detalii. Au mai fost expoziții, dar aceasta trebuia să le întreacă pe toate. Această expo-ziție trebuia să întrunească tot ce producea fiecare țară în domeniul materialelor brute, în maşini şi invenții mecanice, în obiecte artizanale şi de artă. Nu va combina numai utilul cu plăcutul; va fi şi o înaltă lecție de morală. Va fi un monument internațional, închinat binefacerilor supreme ale civilizației: pacea, progresul, prosperitatea. De câtva timp, prințul consacrase o bună parte din

vreme studiind problemele co-merțului şi ale industriei. Avea gust pentru tot ceea ce făcea parte din mecanică; adeseori, privirea lui ascuțită remarca absența unei rotițe într-o maşină uriaşă şi complicată. O vizită la Liverpool, unde inaugurase Albert Dock, l-au făcut să priceapă imensitatea forțelor industriale moderne, deşi într-o scrisoare în care împărtăşea Victoriei experiențele sale, a avut grijă să păstreze acea uşurință de ton care-i era fami-liară: "În clipa în care vă scriu, trebuie să fiți ocupată cu îmbrăcatul şi veți întârzia la dineu... Entuziasmul locuitorilor e mare, dar căldura e şi mai mare. Dacă populația oraşului Liverpool ar fi fost cântăritã azi de dimineața şi apoi ar fi fost recântăritã seara, cred că s-ar constata o mare pierdere de greutate. Docurile sunt minunate şi numărul vaselor e de necrezut".

Cât despre artă şi ştiință, prințul se interesase despre ele încă din copilărie. Reforma Casei regale pusese în evidență talentul său de organizator. Astfel, din toate punctele de vedere, prințul era la înălțimea misiunii sale. După o matură cugetare a planurilor, convocă un mic comitet şi expuse părțile esențiale. Comitetul aprobă, şi marea întreprindere a fost pusă în mişcare fără zăbavă.

Au trecut doi ani până s-au sfârşit lucrările. Timp de doi ani prințul a muncit cu o energie extraordinară şi neobositã. La început totul a mers bine. Principalele mari industrii sprijiniră pe prinț foarte mult; coloniile, societatea Indiilor orientale îi arătară simpatie; marile națiuni se grăbiră să tri-mită contribuția lor; sir Robert Peel îşi dădu concursul şi guvernul aprobă întrebuințarea terenului situat în Hyde Park şi ales de prinț. Dintre cele două sute treizeci şi patru de proiecte propuse pentru monumentul expoziției, Albert preferă pe cel al lui Iosif Paxton, celebrul desenator de sere gigantice. În sfârşit, lucrul era pe punctul de a fi executat, când intervenirã dificultăți numeroase şi neaşteptate. O opoziție surdă, ce bântuise în diverse locuri împotriva ideii prințului, izbucni deodată. Se protestă mai întâi, cu *Times* în frunte, împotriva alegerii Hyde-Park-ului: expoziția trebuia să fie mutată într-o mahala, dar, după o dezbatere furioasă în Parlament, partizanii Hyde-Park-ului biruiră. S-a observat după aceea că întreprinderea era lipsită de un sprijin financiar suficient, dar şi acest obstacol a fost trecut, şi se subscrise un fond de 200.000 lire sterline.

Imensul edificiu de sticlă se ridica din ce în ce mai sus, acoperind hectare de teren, închizând sub cupola sa ulmi înalți; atunci mânia dușmanilor atinse apogeul. Oameni eleganți, oamenii prudenți, persoane pioase scoaserã țipete asurzitoare. Se afirma cã toți vagabonzii Angliei se vor strânge acolo, cã toți rãzvrãtiții Europei vor veni şi cã în ziua inaugurării vor fi tulburări, ba chiar şi o revoluție. Se mai pretindea cã acoperişul de sticlã era permeabil şi cã murdãriile a cincizeci de milioane de vrãbii vor distruge bogãțiile atât de prost protejate. Non-conformiştii agitați declararã cã expoziția era o întreprindere de orgoliu şi impietate care va aduce peste națiune pedeapsa cerească. Colonelul Sibthorpe, în şedința de deschidere a Parlamentului, rugã cerul sã trimitã foc şi grindinã spre a nimici acest lucru blestemat. Prințul, cu o perseverență neîntreruptã, cu o linişte infinitã, mergea drept cãtre țintã. Sãnã-tatea lui era serios atinsã: nu mai dormea şi puterile sale erau gata sã-l pãrãsească. Dar îşi aducea aminte de intervențiile lui Stockmar: lucra fãrã pauzã. Avea de fãcut în fiecare zi tot mai mult; lucrul sãu deveni prodigios. Se obosea în comitete, prezida reuniuni publice, ținea discursuri, intra în legãturã cu toate colțurile lumii civilizate. Eforturile sale au fost rãsplãtite. La 1 mai 1851, Marea Expoziție a fost inauguratã de cãtre reginã, în mijlocul unei numeroase asistențe de vizitatori, în toatã strãlucirea unui spectacol de un entuziasm triumfal.

Victoria însãşi era într-o stare sufletească apropiatã de delir, îşi juca rolul într-o stare de transã, amestecatã cu fericire, gratitudine, încântare; şi, dupã inaugurare, îşi revãrsã în paginile jurnalului prisosul inimii ei. Aceastã zi nu fusese decât o desfãşurare de glorie, sau mai bine, o singurã glorie grandioasã, o unicã şi vastã strãlucire a lui Albert. Tot ceea ce vãzuse, tot ce auzise şi simțise fusese atât de frumos, atât de minunat, încât uitase sã sublinieze ca de obicei; penița îi fugea de la cuvânt la cuvânt, din minunație în mi-nunație: mulțimile imense, atât de corecte, atât de loiale; drapelele tuturor națiunilor fâlfâind în vãzduh, interiorul edificiului, atât de vast, cu miriade de oameni şi soarele ce strãlucea prin acoperiş; un mic vestiar unde îşi lãsase şalul; palmierii şi maşinile; scumpul Albert; locul atât de întins încât cu greu puteai auzi orga; recunoştința ei față de Dumnezeu; ciu-

datul amestec de oameni politici şi de artişti; marşul Ataliei; (Dumnezeu sã binecuvânteze pe scumpul meu Albert şi scumpa mea ţarã!) o fântânã toatã de sticlã; ducele şi lordul Anglesey mergând de braţ; o superbã amazoanã de bronz, de Kiss; Paxton, care putea fi mândru de opera sa şi care începuse prin a fi un simplu bãiat de grãdinãrie; sir George Grey vãrsând lacrimi; şi întreaga lume uimitã şi încântatã.

Un eveniment curios se produse când, dupã o scurtã rugãciune a arhiepiscopului de Canterbury, un cor de cinci sute de voci intona *Haleluia* de Händel. Un chinez în costum naţional înainta în mijlocul cercului central şi, apropiindu-se încet de Majestatea Sa, îi prezentã omagii. Regina, foarte impresionatã, nu se îndoi cã acela trebuia sã fi fost un eminent mandarin; şi, când se alcãtui procesiunea finalã, se dãdu ordin a i se face loc în cortegiul diplomatic, deoarece nici un reprezentant al Cerescului Imperiu nu asistase la ce-remonie. Şi Chinezul, cu cea mai mare demnitate din lume, urma cortegiul imediat dupã ambasadori. Apoi dispãru, şi gurile rele şopteau cã nu fusese decât un vulgar impostor. Dar nimeni n-a ştiut niciodatã ce gânduri s-au ascuns în dosul acestui chip galben.

Câteva zile mai târziu, Victoria îşi revãrsã plinul inimii într-o scrisoare cãtre unchiul ei. Ziua de întâi mai, spunea ea, a fost "cea mai mare zi a istoriei noastre, cea mai frumoasã, cea mai impunãtoare, cel mai mişcãtor spectacol ce-a fost vãzut vreodatã, şi triumful prea iubitului meu Albert... A fost ziua cea mai fericitã a vieţii mele, şi cea mai demnã de mândrie; şi nu mã pot gândi la nimic altceva. Numele prea iubitului Albert e fãcut nemuritor prin aceastã mare concepţie, pe de-a întregul a lui, şi scumpa mea patrie a arãtat cã era demnã. Triumful este imens".

Era adevãrat. Entuziasmul a fost universal. Chiar bârfitorii cei mai acrii au fost convertiţi şi îşi adãugarã glasurile la concertul laudelor. Felicitãrile oficialitãţilor cur-geau potop; oraşul Paris oferi o mare serbare Comitetului expoziţiei; regina şi prinţul fãcurã o cãlãtorie triumfalã în nordul Angliei. Rezultatele financiare n-au fost mai puţin remarcabile. Câştigul total realizat de expoziţie se ridicã la suma de 165.000 de lire sterline ce-au fost consacrate cumpãrãrii unui teren şi

la ridicarea unui muzeu național la South Kensington. În timpul celor şase luni cât a durat expoziția, au fost mai mult de şase milioane vizitatori şi nici un accident n-a avut loc. Dar lucrurile cele mai frumoase au şi ele sfârşit. Sosi timpul să fie transportat Palatul de Cristal din Hyde Park în îndepărtatul şi insalubrul Sydenham. Victoria, tristă dar resemnată, făcu o ultimă vizită la expoziție. "Era atât de frumoasă, spune dânsa; nu puteam crede că o văd pentru ultima dată. Ascultam cântând o orgă, acompaniată de un instrument pu-ternic mişcat de vânt, numit somerofon; această muzică mă cutremură! Tapiseriile s-au murdărit, perdelele roşii sunt decolorate şi multe lucruri, foarte uzate; efectul, totuşi, nu e mai puțin frumos ca întotdeauna! Fântâna de sticlă fusese de acum ridicată... Soldații de la geniu târâiau cuferele pe jos, ca înainte de deschidere. Ne-am simțit cu toți foarte melanco-lici". Dar regina nu zăbovi la aceste triste gânduri. Când totul luă sfârşit, îşi exprimă printr-o scrisoare ditirambică infinita satisfacție către primul ministru: numele soțului ei prea iubit, spunea ea, va fi imortalizat pentru totdeauna; şi aceasta era pentru dânsa o sursă de imensă gratitudine şi de fericire că întreaga țară recunoaşte acest lucru. "Regina simte recunoştință față de Providență", încheie ea, "că i-a îngăduit să se unească cu un prinț atât de mare, de nobil, de minunat; şi acest an va rămâne pentru totdeauna cel mai fericit şi mai mândru din întreaga-i viață; ziua închiderii expoziției (la care a regretat mult de a nu fi putut lua parte) se nimerise să fie a douăsprezecea aniversare a logodnei noastre; e o ciudată coincidență".

Capitolul V
LORDUL PALMERSTON

I

În anul 1851, norocul prințului atinse apogeul. Succesul Marii Expoziții sporise enorm renumele său şi părea că-i va asigura de acum înainte un rol de prim plan în viața națională. Dar, înainte de sfârşitul anului, trebuia să cunoască un alt triumf, într-un domeniu cu totul

diferit. Acest triumf, plin de consecințe importante, era el însuşi rezultatul unei întregi serii de împrejurări complicate, născute unele din altele, în decursul mai multor ani.

Timpul nu schimbase nimic în ce priveşte lipsa de popularitate a lui Albert în înalta societate. Mulți aristocrați încă îl priveau cu dispreț, şi el însuşi se ascundea în dosul unei rezerve la fel de dispreţuitoare. Se aflã cã prințul, în timpul unei vizite la țarã, vânase într-o goanã înverşunatã şi se achitase de minune. Se credea cã însuşirile sale de cãlãreț erau mediocre şi demne, mai mult sau mai puțin, de un strãin; şi afla acum cã sãrea palisadele cu cinci bare şi fugãrea vulpea de parcã ar fi trãit de când lumea în Leicestershire. Nu le venea sã creadã. Era cu putințã sã se fi înşelat toți în acest grad, şi Albert sã fie totuşi un bãiat bun? Dacã ar fi dorit sã-şi pãstreze aceastã reputație, ar fi cumpãrat imediat mai mulți cai de vânãtoare şi s-ar fi servit de ei în mod constant. Dar nu o dorea. Vânatul în galop îl plictisea şi o speria pe Victoria. Continuã sã cãlãreascã pentru cã era comod şi spre a face mişcare, cum spunea chiar el, şi nu spre a se distra. Şi trebuirã toți sã accepte cã, dacã prințul ştia sã se ținã în şa, n-avea nimic totuşi dintr-un sportiv.

Chestiunea era serioasã. Ce era important nu era faptul cã prințul era luat în râs de câteva doamne frumoase şi de câțiva domni distinşi; nu era numai cã Victoria, care jucase pe vremuri un anumit rol în societate, renunțase, sub influența soțului ei, la orice ambiție mondenã. De la Carol II, suveranii Angliei, cu o singurã excepție, nu mai erau în pas cu moda; şi faptul cã excepția o formase George IV, fãcea regula şi mai semnificativã. Ceea ce era important, era mai puțin lipsa de gust, ci absența unor alte calitãți mult mai importante. Ostilitatea aristocrației marca un antagonism ce izvora dincolo de maniere şi gusturi. Într-un cuvânt, prințul era strãin. Ceea ce însemna acest cuvânt exact, nu s-ar putea spune: dar faptul sãrea în ochi oricui. Lordul Palmerston, nici el nu era în pas cu moda; marii aristocrați ai partidului whig îl priveau de sus şi nu îl considerau decât ca pe o necesitate impusã de soartã. Dar Lordul Palmerston era englez, din creştet în tãlpi, trup şi suflet. Era ceva în el ce exprima, cu o extraordinarã vigoare, calitãțile fundamentale ale rasei engleze. Era antiteza vie a prințului. Un noroc rãutãcios a voit ca acest tipic englez sã se apropie, mai mult decât oricare compa-

triot făcuse până atunci, de străinul venit de dincolo de mare. Şi astfel, diferenţele, care în împrejurări mai fericite ar fi putut fi atenuate sau şterse, au fost puse în evidenţă, într-un chip atrăgător. Albert, în mod inconştient, îşi adunã toate puterile subconştiente şi misterioase ale sufletului pentru a-şi combate adversarul; şi, în conflictul înverşunat ce urmă, părea cã prinţul luptă chiar împotriva Angliei însăşi.

Palmerston îşi trecuse aproape toată viaţa în conducerea ţării. La douăzeci şi doi de ani fusese ministru; la douăzeci şi cinci, cu acea prudenţă care era o trăsătură neaşteptată a caracterului său, a refuzat să devină cancelar. Prima sa trecere prin guvern a durat douăzeci şi unu de ani, fără nici o întrerupere. Când veni lordul Grey la putere, Palmerston a fost chemat la Ministerul de Externe, post pe care îl ocupă, cu două intervale, încă douăzeci şi unu de ani. Renumele său în public sporise mereu şi, când în 1846 deveni Ministru al Afacerilor străine pentru a treia oară, era în ochii ţării aproape, dacă nu egal cu primul ministru, sir John Russel. Era un om de şaizeci şi doi de ani, de talie înaltă, cu chipul impunător, cu favoritele cănite, cu un obraz mare şi buza superioară, proeminentă şi răutăcioasă. Viaţa sa parti-culară era oarecum curată, dar îşi întărise cu mult poziţia în lume, căsătorindu-se cu lady Cowper, sora lordului Melbourne, şi care avea unul dintre saloanele whig cele mai importante. Puternic, plin de experienţă, sigur de sine în gradul cel mai înalt, nu acorda lui Albert, fireşte, nici o importanţă. Şi de ce i-ar fi acordat? Prinţul se interesa de afacerile străine? Cu atât mai bine, dar atunci era rolul prinţului să-i acorde lui atenţie, lui care fusese Ministru de Externe pe când Albert era în leagăn, lui care era conducătorul ales al unei mari naţiuni, lui, care nu se înşelase niciodată în tot ce întreprinsese. Nu că dorea atenţia prinţului, departe de el acest lucru; după câte putem judeca, Albert nu era decât un tânăr străin, care avea nenorocirea să n-aibă vicii, şi a cărui singură distincţie venea de acolo că era soţul reginei Angliei. Această judecată - lordul Palmerston a fost nevoit s-o afle în detrimentul său - era greşită. Albert nu era nicidecum un neînsemnat. Şi în dosul lui Albert era un alt personaj, nici el neînsemnat: Stockmar.

Dar Palmerston, ocupat cu proiectele şi ambiţiile sale, cu administrarea unui minister important, se lepăda de asemenea consideraţiuni. Era metoda sa, trăia prin instinct; avea privirea ageră, mâna sigură, o

dibăcie infinită, un simț pe jumătate inconştient al elementelor vitale ale unei situații. Era plin de îndrăzneală; nimic nu îl bucura mai mult decât să țină cârma statului, pe furtună şi pe o mare înfuriată, cu pânzele întinse. Dar există un punct dincolo de care îndrăzneala devine temeritate, un punct perceptibil numai intuiției, nu rațiunii; şi Palmerston nu depăşea niciodată acest punct. Momentul sosit, ştia să încetinească ritmul. Şi, de fapt, cariera sa, oricât de aventuroasă ar fi fost, oferea o admirabilă ilustrare a proverbului: "Totul vine la timpul său pentru cine ştie să aştepte". Dar când se hotăra să meargă repede, nimeni nu mergea mai repede decât dânsul. Într-o zi, cum se înapoia de la Osborn, observă că pierduse trenul pentru Londra. Comandă un tren special, dar şeful gării îl asigură că era primejdios să lase un tren special pe linia Londrei în acel moment al zilei şi că nu putea permite acest lucru. Palmerston insistă: avea la Londra afaceri importante şi care nu puteau aştepta. Şeful de gară, susținut de toți funcționarii, continua să refuze; societatea, spunea el, nu putea să-şi ia asemenea responsabilitate.

— Ei, bine, pe răspunderea mea, spuse Palmerston pe tonul său degajat şi hotărât.

Şeful gării ordonă să se formeze trenul şi mi-nistrul ajunse la Londra la timp şi fără nici un accident. Anecdota e tipică şi arată îndrăzneala lui de care făcea uz atât pentru afacerile statului cât şi pentru afacerile sale. Avea el obiceiul să spună:

"Anglia e destul de tare spre a înfrunta consecințele". Şi în aparență, era, după conduita lui Palmerston. În timp ce fiecare protesta şi tremura de teamă, el scăpa de nepoftiți şi spunea cu tonul său degajat: "Ei bine, pe răspunderea mea!" şi îndruma repede statul pe drumul ales de el, spre un destin triumfal şi fără accident. Datora vasta sa po-pularitate în bună parte acestor succese diplomatice, în parte afabilității sale externe, dar mai ales, sincerității şi simpatiei sale pentru sentimentele compatrioților săi şi pasiunii sale de a le sprijini interesele. Publicul ştia că avea în lordul Palmerston nu numai un stăpân de mare curaj, ci şi un slujitor devotat, că era în tot înțelesul cuvântului, un bărbat public. Fiind prim ministru, băgă de seamă într-o zi că peluzele de la Green Park fuseseră înconjurate cu garduri din fier; îi scrise imediat

ministrului responsabil şi-i ordonă în termeni severi să le scoată numaidecât: "Aceste bariere sunt de nesuferit; iarba e acolo, ca publicul să se poată plimba liber şi fără nici o constrângere; parcurile au fost făcute ca publicul să se bucure de ele." În acest spirit supraveghea el şi afa-cerile externe ale Angliei. Nimic nu putea fi mai drag englezilor, dar guvernele străine erau mai puțin încântate. Îl găseau pe lordul Palmerston indiscret, enervant şi neliniştitor. La Paris se vorbea în şoaptă despre "acest teribil lord Palmerston"; şi germanii compuseră, cu privire la el, un mic cuplet:

"Hat der Teufel einen Sohn
So ist er sicher Palmerston."[1]

Dar plângerile, amenințările, agitațiile, toate erau în van. Palmerston, cu buza lui superioară ridicată în sus disprețuitor, brava consecințele şi îşi urma drumul său.

Prima dificultate diplomatică ce se ridică după înapoierea sa la guvern, deşi prințul şi regina erau de aproape amestecați, a fost aplanată fără prea multe tergiversări între Curte şi ministru. De mai mulți ani se punea o pro-blemă ciudată cancelarilor perplecşi. Spania, care de pe vremea lui Napoleon, nu încetase să fie dată pradă luptelor interne, se bucura pentru moment de o linişte recentă şi re-lativă, sub conducerea Cristinei, regina mamă, şi a fiicei sale, tânăra reginã Isabela. În 1846, problema măritişului Isabelei, care servise mult timp diplomaților drept material speculativ, reclamă brusc o promptă rezolvare. Se propuseră mai mulți candidați la mâna reginei, printre alții, doi dintre verii ei, un prinț al Casei ei şi prințul Leopold de Saxa-Coburg, văr primar cu Victoria şi cu Albert. Pentru mai multe motive, alegerea nici unuia dintre ei nu părea satisfăcătoare. Isabela nu avea încă şaisprezece ani; şi se părea că măritişul ei putea fi amânat cu doi sau cu trei ani, dar era mult mai prudent să nu se aştepte mai mult: "Nu vă dați seama, spunea o persoană cu vază, ce însemnează o prințesă

[1] *"De-ar avea dracul un fecior,*
Acela ar fi Palmerston." - în limba germană (n.red.).

spaniolã; au pe dracul în ele, şi ni s-a spus întotdeauna cã dacã nu ne grãbim, moştenitorul va veni înaintea soţului". Se mai putea crede cã mãritişul tinerei regine era o afacere ce trebuia aranjatã între regina însãşi, mama ei şi guvernul spaniol, dar nu era aşa. Prin una din acele întoarceri periodice la procedeele secolului al XVIII-lea, aceastã cãsãtorie devenise o chestiune de mare importanţã pentru politica externã a Franţei şi a Angliei. De mai mulţi ani, Ludovic-Filip şi ministrul sãu Guizot, în liniştea Cabinetului, meditau asupra unui plan foarte subtil. Regele Francezilor voia sã reînnoiascã "lovitura" lui Ludovic al XIV-lea, dãrâmând Pirineii şi fãcând pe unul dintre nepoţii sãi sã se urce pe tronul Spaniei. Nu se hazarda pânã într-acolo încât sã propunã la mâna Isabelei pe cel mai tânãr fiu al sãu, ducele de Montpensier, ceea ce ar fi pãrut prea brutal şi ar fi ridicat numaidecât o opoziţie de neînvins. Sugera numai ca Isabela sã ia pe vãrul lui, ducele de Cadix, în timp ce Montpensier s-ar mulţumi cu sora mai micã, infanta Fernanda. Şi, mã rog, ce obiecţie s-ar fi putut aduce acestui proiect? Şiretul şi bãtrânul rege şoptea la urechile caste ale lui Guizot cã ştia din sursã sigurã cã ducele de Cadix era impotent şi astfel progenitura Fernandei ar moşteni coroana Spaniei; Guizot îşi freca mâinile şi se ocupa cu tragerea sforilor necesare. Dar, nu mai e nevoie s-o spunem, acest frumos plan nu întârzie sã fie demascat şi înţeles. Guvernul englez luã chestia în serios: echilibrul european era în joc, şi intriga francezã trebuia dejucatã, cu orice preţ. O luptã diplomaticã de mare intensitate urmã; şi se putea crede cã va izbucni un al doilea rãzboi de succesiune al Spaniei. Rãzboiul a fost evitat, dar aceastã ciudatã încurcãturã a avut consecinţe cu totul îndepãrtate şi diferite de ceea ce se prevedea. În cursul acestor îndelungate şi delicate negocieri, Ludovic-Filip insistã mai cu seamã asupra unui punct: candidatura prinţului Leopold de Saxa-Coburg. Mãritişul reginei Spaniei cu un prinţ al Casei de Coburg ar fi, declara el, tot atât de primejdioasã pentru echilibrul european ca şi cãsãtoria infantei Fernanda cu ducele de Montpensier; şi erau într-adevãr multe de zis în favoarea acestei opinii. Ruina sub care pãrea cã se înãbuşã Casa de Coburg în timpul rãzboaielor lui Napoleon, nu servise, se pare, decât a oţeli vitalitatea ei; se întindea acum peste

întreaga Europă. Regele Leopold era acum solid aşezat în Belgia; nepoata lui era regina Angliei; unul dintre nepoții săi era soțul reginei Angliei; un altul, soț al reginei Portugaliei; altul, duce de Wurtemberg. Unde ducea asta? S-ar fi putut zice că există un trust Coburg, gata să trimită pe unul din membrii ei spre a ocupa un loc vacant în orice loc al Europei. Şi contagiunea părea că se întinde şi mai departe. Un American sosit la Bruxelles asigurase pe regele Leopold că în Statele Unite exista o dorință puternică de a înlocui prostul guvern al poporului prin monarhie; sugerase, spre marea satisfacție a lui Leopold, că o ramură a Casei de Coburg ar fi foarte indicată pentru acest nou tron. Această primejdie era poate depărtată, dar pericolul spaniol era iminent, şi dacă prințul Leopold se va căsători cu regina Isabela, Franța ar fi, dacă nu amenințată, totuşi umilită. Acestea fură declarațiile lui Ludovic-Filip. Guvernul englez n-avea nici o dorință să sprijine candidatura lui Leopold; şi, oricâtă plăcere ar fi făcut acest măritiş lui Albert şi Victoriei, înțeleptul Stockmar îi povățui să nu se mai gândească la aceasta. Era deci cu putință o înțelegere: Anglia nu va susține pe Leopold cu condiția ca Franța să nu sprijine pe Montpensier. A fost încheiată o convenție la castelul d'Eu într-o serie de convorbiri între rege şi Guizot pe deoparte şi regina, prințul şi lordul Aberdeen pe de altă parte. Aberdeen, în calitate de Ministru al Afacerilor Străine, declară că Anglia nu va recunoaşte şi nici nu va sprijini candidatura prințului Leopold la mâna reginei Spaniei; în timp ce Ludovic-Filip făgădui, atât lui Aberdeen cât şi reginei, că ducele de Montpensier nu se va căsători cu infanta Fernanda, atât cât regina nu va fi măritată şi nu va avea moştenitori. Totul mergea bine, şi criza părea să fie trecută, când totul a fost din nou repus în discuție de către Palmerston, care succedase lui Aberdeen la Ministerul de Externe. Într-o telegramă către ambasadorul Angliei la Madrid, menționa pe prințul Leopold printre mai mulți candidați eventuali la mâna reginei Isabela, şi denunță în termeni violenți tirania şi incompetența guvernului spaniol. Această telegramă era indiscretă din toate punctele de vedere şi deveni şi mai mult prin faptul că a fost comunicată lui Guizot. Ludovic-Filip prinse ocazia. Deşi nimic în textul lui Palmerston nu spunea că prințul

Leopold era sprijinit sau recunoscut, regele avea aerul cã e de pãrere sã facã şi el la fel, deoarece englezii nu se ţineau de fãgãduialã. Trimise telegrama reginei mame, declarã cã Anglia trãgea sfori în favoarea prinţului de Coburg, sublinie animozitatea lui Palmerston împotriva guvernului spaniol, şi o rugã insistent sã scape de aceste neplãceri şi sã-şi asigure prietenia Franţei, mãritând pe Isabela cu ducele de Cadix şi pe Fernanda cu Montpensier. Regina, speriatã şi furioasã, se lãsã uşor convinsã. Nu era decât o greutate: Isabela nu putea suferi pe vãrul ei la Cadix. Dar se aranja destul de repede şi acest lucru; se organizã la palat un bal, în timpul cãruia se obţinu de la tânãra fatã tot ceea ce voiau. Puţin dupã aceea cele douã cãsãtorii au fost celebrate.

Noutatea a fãcut explozie ca o bombã asupra guvernului englez care, furios şi trãdat, îşi dãdu seama cã a fost complet dejucat de şiretlicurile regelui Franţei. Victoria mai cu seamã a fost indignatã. Nu numai cã ea era aceea care primise vestea de la prinţul Ludovic-Filip, dar acesta câştigase calea cãtre inima ei oferind prinţului de Walles o cutie cu soldaţi şi trimiţând principesei regale o minunatã pãpuşã din Paris, care închidea şi deschidea ochii. Şi acum adãuga infamiei insulta. Regina Franţei scrise reginei Angliei o scrisoare ceremonioasã în care îi anunţa foarte calm, ca pe un simplu eveniment de familie, cãsãtoria fiului ei Montpensier, cãsãtorie, spunea ea "care va ajuta fericirea noastrã interioarã, singura autenticã în aceastã lume, şi pe care, doamnã, ştiţi atât de bine s-o apreciaţi".

Dar regina Angliei nu aşteptã mult sã îşi ia revanşa. Optsprezece luni mai târziu, monarhia lui Ludovic-Filip, nepopular, discreditat, fatal slãbit prin cearta sa cu Anglia, care nu îl mai sprijinea, era azvârlitã în neant, în timp ce el însuşi şi familia sa venirã, cerşetori şi fugari, sã se arunce la picioarele Victoriei.

II

În toatã aceastã afacere, regina şi prinţul au fost foarte absorbiţi de stricãciunile fãcute de Ludovic-Filip spre a mai zãbovi la cele ale lui Palmerston; şi, de altfel, atitudinea lui în aceastã afacere era de acord

cu a lor, dar numai în această afacere. Toate celelalte dificultăți, şi au fost numeroase, pe care le ridică politica externă în anii următori, stârniră deosebiri de vedere continue şi profunde între perechea regală şi el. A fost o ceartă cu privire la Portugalia, unde partidele de opoziție se manifestară cu violență. Simpatiile regale erau, firește, câştigate de regină şi de prințul de Coburg, soțul ei. Palmerston, dimpotrivă, susținea elementele înaintate ale țării. Dar numai în 1848 tensiunea deveni penibilă. În acest an al revoluțiilor, în care cu o iuțeală tulburătoare se rostogoleau coroanele din toate părțile, Albert şi Victoria îşi dădură seama, consternați, că politica englezã, pretutindeni şi întotdeauna - în Germania, Elveția, Austria, Italia, Sicilia - favoriza forțele revoluționare. Situația era una dintre acelea ce plăceau inimii lui Palmerston: primejdioasă şi excitantă, reclama decizii prompte şi o acțiune rapidă. Discipol al lui Canning, bun gentleman englez, cu inima prea plină de dispreț şi antipatie pentru potentații străini, resimțea plăcere să privească popoarele răsculate şi tiranii dați afară în mod ruşinos din palatele pe care le dezonoraseră; era hotărât ca toată lumea să afle care era poziția Angliei în această mare luptă. Desigur că nu avea nici o urmă de radicalism filosofic; era dezbrăcat de orice filosofie; puțin îi păsa dacă era inconsecvent, conservator la el acasă şi liberal în afară. Avea tot felul de motive să stăpânească Irlanda cu o mână tare. Dar ce avea asta a face cu politica externă? Nici un om cinstit nu putea să citească, fără durere de inimă, o descriere a închisorilor politice din Napoli. Nu voia războiul, dar vedea că, fără a merge până la război, o judicioasă întrebuințare a puterii engleze putea să ajute mult cauzele liberale în Europa. Era un joc greu şi hazardat; şi, cu o sprintenă plăcere, îşi puse în gând să joace. Şi apoi, spre marea lui enervare, tocmai în clipa când avea nevoie de sânge rece şi de completă libertate de acțiune, îşi dădu seama că era reținut şi împiedicat la fiecare mişcare de... cei de la Osborn. Îşi dădu seama ce se petrecea: era opoziția sistematică a persoanelor foarte bine informate; regina singură ar fi fost incapabilă; în mijlocul chestiunei se afla prințul. Nimic mai jignitor, dar Palmerston era grăbit şi nu putea să aştepte; dacă prințul se încăpățâna să intervină, trebuia să treacă peste el.

Prințul era foarte mâniat. Dezaproba foarte mult politica şi metodele lui Palmerston. Firește că el însuşi era duşmanul abso-

lutismului. Dar acțiunile lui Palmerston îi păreau calculate spre a înlocui în Europa absolutismul prin ceva care nu valora mai mult, ba chiar, poate, mai puțin: anarhia partidelor şi violența populației. Primejdiile acestui ferment revoluționar erau serioase; chiar în Anglia, teoriile cartiste câştigau teren, o mişcare sinistrã ce putea, din clipã în clipã, sã rãstoarne constituția şi monarhia. De fapt, amenințatã în interior, Anglia îşi alegea prost momentul spre a încuraja anarhia în afarã.

Prințul, fireşte cã dãdea un interes special Germaniei. Instinctele, afecțiunea sa şi prejudecãțile erau nealterat germane; Stockmar, profesorul sãu, era strâns legat de politica germanã; şi el însuşi avea o mulțime de rubedenii în serviciu la familiile domnitoare din Germania, care rubedenii, în mijlocul tulburãrilor revoluționare îi adresau scrisori alarmante. După ce considerase viitorul Germaniei din toate punctele de vedere, ajunsese la concluzia, condus de Stockmar, cã toți amicii din Germania trebuiau sã do-reascã unirea sub suveranitatea Prusiei. Situația era extrem de complicatã şi era greu de prevãzut ce va aduce viitorul, în rãu sau în bine. Dar prințul vedea cu groazã cã Palmerston nu înțelegea şi nici nu ținea sã priceapã subtilitãțile acestei complicate probleme; mergea înainte, lovind în dreapta şi-n stânga orbeşte, fãrã sistem, aşa cel puțin îi părea prințului, fãrã alt motiv decât o bãnuialã puțin rațională față de Prusia.

Dar aceste divergențe de opinie în domeniul politic nu erau decât simptomul unor deosebiri mult mai adânci ce fãceau parte din caracterul ambilor oameni. În ochii lui Albert, Palmerston era un egoist grosolan şi îndrãzneț a cãrui ignoranță şi aroganță trebuiau sã ducã neapãrat spre dezastru şi nebunie. Nimic nu-i putea fi mai antipatic decât acest spirit atât de lipsit de rãbdare, de reflecție, de principii, atât de puțin obişnuit cu arta raționãrii. Cât despre el, nimic nu-i era mai potrivnic decât sã gândeascã în pripã, sã ia decizii la repezealã, sã asculte de instincte ce scãpau logicii. Totul trebuia sã se petreacã în bunã ordine, după o maturã reflecție; trebuia mai întâi sã stabileascã cu fermitate premisele; şi concluzia nu trebuia atinsã decât după o cale savant chibzuitã. În problemele complicate - şi care chesti-uni, dacã le examinai de aproape, nu erau complicate? - cel mai cuminte lucru era sã pui ideile pe hârtie; ceea ce Albert nu uita niciodatã sã facã, oricât l-ar fi obosit; astfel, în oricare împrejurare se descoperea cã Albert

compusese un memoriu. Într-o zi condensã pe şase coli de hârtie substanța conversației confidențiale cu sir Robert Peel; citindu-le apoi cu glas tare ministrului, îi ceru sã îşi punã semnãtura; sir Robert, care nu voia sã se compromitã pãru foarte jenat; şi prințul, înțelegând cã trebuia sã se adapteze susceptibilitãților ciudate ale englezilor, cu mult tact aruncã memoriul în foc. Cât despre Palmerston, nici nu-i dãdu prilejul sã citeascã vreun memoriu; ministrului nu-i plãceau desigur discuțiile; şi, înainte de a şti unde te afli, fãrã a da nici un avertisment, se lansa cu tot sufletul în întreprinderi violente şi riscate ce puteau duce în mod logic la un rãzboi european. Această prudență, această gândire era întovărăşitã la Albert de do-rința de a examina orice lucru în fond, din toate punctele de vedere, şi de a fãptui dupã principii bine definite. Sub tutela lui Stockmar, era neîncetat preocupat sã îşi lãrgeascã orizontul, sã priveascã problemele vitale sub un dublu aspect, teoretic şi practic, totodatã cu precizie şi cu profunzime. Pentru un asemenea spirit, activitãțile empirice ale lui Palmerston, care nu ştia de principii, pãreau a fi capriciile incoerente ale unui copil rãu crescut. Ce ştia el în definitiv despre economie politicã, despre ştiințã, despre istorie? Avea el cea mai micã grijã de moralã şi de educație? În tot decursul vieții sale, ce atenție acordase el îmbunãtãțirii rasei umane în general, şi a clasei muncitoare în special? Era uşor a rãspunde acestor întrebãri. Şi nu era iarãşi prea greu sã-ți imaginezi comentariile absurde ale lui Palmerston: "Într-adevãr, Alteța Voastrã Regalã s-a ocupat cu proiecte frumoase şi cu acțiuni frumoase. Foarte bine. În ce mã priveşte, eu sunt foarte satisfãcut de dimineața mea: am fãcut sã se ridice gardurile din Green Park."

Dar exasperantul personaj prefera sã nu facã comentarii şi îşi continua drumul primejdios, surâzând în tãcere. "Trecea peste". Telegrame importante, înainte de a pleca de la Foreign Office[1] erau supuse reginei spre aprobare atât de târziu cã nu mai avea vreme sã le corecteze; sau nu îi erau prezentate de fel; sau, dupã ce erau supuse reginei, care îndreptase câteva pasagii, erau totuşi expediate în prima lor formã. Regina se plângea, prințul se plângea, şi ambii îşi uneau plângerile, dar era zadarnic. Palmerston fãcea risipã de scuze, nu pricepea cum se

[1] Ministerul de Externe în Anglia (n.red.).

întâmplase chestia, jura să îi tragă de urechi pe funcționarii săi, făgăduind că ordinele Majestății Sale vor fi de acum încolo respectate şi că niciodată nu se va mai produce asemenea eroare. Dar, cum era de aşteptat, eroarea nu zăbovea să se producă, şi mustrările regale reîncepeau şi mai stăruitor. Victoria punea în aceste protestări o vehemență personală, ceea ce lipsea lui Albert. Oare lordul Palmerston va uita că e regina Angliei? Cum putea ea tolera o asemenea stare de lucruri? Cum aşa! Telegrame scrise în numele ei erau expediate în străinătate fără aprobarea şi semnătura ei? Nu era pentru dânsa culmea umilinței să primească scrisori indignate de la suverani care primeau aceste telegrame? Scrisori cărora nu ştia ce să le răspundă, căci aproba conținutul lor! Se adresă primului mi-nistru: "Mustrările n-au nici o influență asupra lordului Palmerston". Şi mai spunea cu alt prilej: "Lordul Palmerston a pretins întotdeauna că n-avusese timp să supună telegrama reginei înainte de a o expedia". Îl chemă pe lordul John, îşi revărsă întreaga indignare față de dânsul şi, după aceea, conform sfatului lui Albert, scrise un memoriu despre cele petrecute: "I-am spus că lordul Palmerston mi se părea că pune onoarea Angliei în primejdie prin maniera strâmtă şi preconceptă cu care tratează anumite chestiuni; că aceste telegrame erau întotdeauna pline de fiere şi făceau întotdeauna cel mai mare rău; ceea ce lordul John recunoscu şi că mă simțeam deseori bolnavă de spaimă". Apoi apelă la unchiul ei: "Situația Germaniei, spunea ea, descriind starea Europei, situația Germaniei e teribilă; şi nu poți evita un sentiment de ruşine când te gândeşti ce fericită şi liniştită era pe vremuri această țară. Nu mă îndoiesc că se mai găsesc acolo oameni de treabă, dar se lasă conduşi în mod ruşinos. În Franța pare să vină o criză iminentă. Ce figură caraghioasă facem noi în această mediație! De fapt, nu e cu totul imoral, atunci când Irlanda se zburleşte sub biciul nostru şi e gata să se răscoale, ca noi să forțăm Austria să renunțe la provincii pe care le stăpâneşte în mod legal? Ce-am spune dacă Malta, Canada etc. ar începe să ne plictisească? Sunt grozav de amărâtă din pricina asta." Dar ce-i păsa lordului Palmerston?

Poziția lordului John devenea din ce în ce mai grea. Nu aproba ati-

tudinea colegului său. Îl rugă să fie mai atent cu dorințele reginei. I s-a răspuns că douăzeci şi opt de mii de telegrame treceau pe la Foreign Office în cursul unui singur an; că, dacă fiecare ar fi supusă criticei regale, ar rezulta o grozavă întârziere; că, supraîncărcat de lucru, pierdea de acum destulă vreme supunându-i prințului ciorne spre examinare; şi că aceste întârzieri avuseseră de acum destule consecințe destul de supărătoare. Aceste scuze ar fi avut mai mult efect asupra lordului John, dacă el însuşi n-ar fi avut de îndurat o neglijență asemănătoare. De cele mai multe ori, lordul Palmerston nu credea de cuviință să-i comunice chiar lui telegramele importante. Ministrul de Externe era pe cale să devină o putere aproape independentă, activând din proprie inițiativă şi conducând politica engleză pe proprie răspundere. Odată mersese până într-acolo încât era să amenințe Franța cu ruperea relațiilor diplomatice fără a consulta Cabinetul, nici pe primul ministru. Şi asemenea incidente se repetau la infinit. Când află prințul, prinse ocazia de cap. Dacă ar fi putut agrava răceala ce exista oricum între cei doi miniştri, dacă şi-ar fi putut asigura alianța lordului John, mutarea lordului Palmerston ar fi urmat în chip firesc. Se puse pe lucru cu toată îndârjirea obişnuită. El însuşi şi regina îl presau în toate felurile pe primul ministru; scriseră, binecuvântară şi recăzură într-o tăcere de divinități ofensate. Le veni ideea că lordul Clarendon, un membru important al guvernului, ar putea fi un bun tălmaci al nedreptățirii lor. Îl invitară la dineu, la palat; şi, de cum se sfârşi masa (el însuşi istorisi asta mai târziu), "regina lăsă să-i izbucnească dispe-rarea şi zugrăvi cu o violență şi o amărăciune extremă întreaga conduită a lui Palmerston, efectul dezastruos ce îl produsese în lume, şi sentimentele pe care i le inspirase ei însăşi". Când termină, prințul reluă aceeaşi temă, cu mai multă moderație, dar cu aceeaşi vigoare. Lordul Clarendon se găsea într-o poziție penibilă; nu-i plăcea politica lui Palmerston, dar Palmerston era colegul său, şi el dezaproba conduita gazdei sale regale. Credea că "era greşit să do-rească ca politica externă a țării să fie condusă de oamenii de la Curte mai degrabă decât de miniştri; şi erau victimele unei curioase iluzii dacă considerau că Foreign Office era domeniul lor particular şi că aveau dreptul să con-

troleze sau să îndrume politica străină a țării". Le dădu de înțeles, cu multă politețe, că nu trebuia să conteze pe el. Dar, în realitate, lordul John nici nu trebuia să fie presat. Atacat de suve-rana sa, ignorat de Ministrul său de Externe, ducea o viață mizerabilă. Când se puse grozava problemă a Schleswig-Holstein-ului[1], chestiunea cea mai complexă din toată istoria diplomației europene, se găsi între ciocan şi nicovală, într-o poziție insuportabilă. Dorința sa era ca Palmerston să părăsească Externele. Dar ce se va întâmpla dacă Palmerston va refuza să plece?

Într-un memoriu compus de prinț, cam din acea epocă, cu privire la o convorbire între el, regină şi primul mi-nistru, găsim un ciudat ecou al preocupărilor acestor trei personaje: neliniştea şi iritarea lordului John, violenta asprime a Victoriei, animozitatea rațională a lui Albert; toți trei par strânşi sub umbra unei prezențe invizibile, cauzate de acest alergător olimpic: veselul, colosalul Palmerston. În timpul întrevederii, lordul John spuse că Foreign Office ar consimți desigur să schimbe postul; lordul Palmerston va înțelege că a pierdut încrederea reginei, dar din motive politice numai şi nu din motive personale. Cu privire la aceasta, prințul notă: "regina îl întrerupse pe lordul John, şi precizã că neîncrede-rea ei față de Palmerston avea şi motive personale, dar observai că lordul Palmerston nu se înşelase până aici şi că devenise antipatic reginei, nu numai prin persoana sa ci şi prin activitatea sa politică; şi regina îşi dădu asentimentul la vorbele mele". Prințul menționa după aceea posibilitatea unei demisii a guvernului şi întrebă dacă nu era de temut în acest caz ca lordul Palmerston să revină la putere în calitate de prim ministru. Lordul John îl linişti cu privire la acest punct; "socotea că lordul Palmerston era prea vârstnic (avea mai mult de şaizeci şi cinci ani), spre a mai face mare lucru în viitor". La urma urmei, s-au înțeles că nu se putea acționa pentru moment, dar că trebuia să se păstreze cel mai strict secret. Şi astfel luă sfârşit adunarea.

În 1850, păru că sosise ceasul dezrobirii. Publicul părea nițel plictisit de alarma cauzată de aventuroasa diplomație a lui Palmerston. Şi când, după sprijinul dat lui don Pacifico, supus englez, în conflict cu

[1] Provincii germane de unde în secolul V triburi ale anglilor au migrat în Britania (n.red.).

guvernul grec, se părea că Anglia va porni război cu Grecia, ba chiar şi cu Franța şi Rusia, un nor des de nemulțumiri şi neîncredere era gata să potopească capul ministrului. O moțiune îndreptată împotriva sa la Camera Lorzilor trece cu o mare majoritate. Chestiunea trebuia să fie după aceea discutată în Camera Comunelor; se prevedea încă un vot defavorabil ministrului, a cărui prăbu-şire părea sigură. Palmerston primi lovitura cu o perfectă nepăsare; apoi, în ultimul moment, lovi la rândul său. Într-un discurs care dură aproape patru ore şi în care amesteca, în chip fericit şi cu o artă desăvârşită, invectiva, rațiunea, limbajul familiar şi elocința înaltă, îşi zdrobi duşmanii. Moțiunea ostilă a fost respinsă, şi Palmerston redeveni eroul momentului. În acelaşi timp, Atropos[1] însăşi interveni în favoarea lui. Sir Robert Peel căzu de pe cal şi muri. Şi astfel, printr-un ha-zard tragic, Palmerston se văzu scăpat de unicul rival pe care îl considera capabil să lupte cu el. Crezu, şi nu fără motiv, că era omul cel mai popular din Anglia; şi când lordul John îi propuse să schimbe Foreign Office-ul cu alt minister, el refuză categoric.

Mare a fost încurcătura lui Albert, şi mare indignarea Victoriei. "Camera Comunelor, scria dânsa, devine destul de neascultătoare şi jenantă". Prințul, văzând că Palmerston era mai tare decât oricând, crezu că trebuie să ia măsuri violente.

Cu cinci luni înainte, prevăzătorul baron compu-sese un memoriu care, etichetat cu grijă, aştepta într-un dosar, gata a servi de critică. Momentul sosise: trebuia să se facă uz de memoriu. Regina copia textul lui Stockmar şi trimi-se copia primului ministru, cerând să i-o arate lui Palmerston. "Regina e de părere, cu privire la aceasta, spre a evita pe viitor orice neînțelegere, să explice pe scurt ce aşteaptă de la Ministrul ei de Externe. Doreşte: 1. să explice clar tot ce are de gând să facă în anumite cazuri, ca regina să ştie pentru ce anume îşi dă aprobarea regală; 2. că, aprobarea o dată dată pentru o măsură de luat, această măsură să nu fie ulterior schimbată în mod arbitrar de către ministru; o astfel de purtare ar fi considerată de reginã ca o lipsă de credință față de Coroană, şi ar merita să fie pedepsită exercitându-şi drepturile ei constituționale de a concedia ministrul." Lordul John

[1] Una dintre cele trei zeițe ale sorții (Moire) în mitologia greacă (n.red.).

Russel, urmând ordinul primit, trimise scrisoarea reginei, lordului Palmerston. Această tranzacție, care punea atât de grav chestiunea drepturilor Coroanei, a fost cu totul necunoscută publicului. Dacă Palmerston ar fi avut multă sensibilitate, şi-ar fi dat imediat demisia după primirea misivei regale. Dar avea prea puțină sensibilitate; iubea puterea; şi puterea lui era mai stabilă decât oricând; un instinct infailibil îi spunea că nu sosise momentul să se retragă. Dar n-a fost totuşi netulburat, înțelese că lupta împotriva unui adversar formidabil ale cărui putere şi dibăcie, dacă nu izbutea să le potolească, puteau să-i facă cel mai mare rău carierei sale. Scrise deci pe scurt lordului John că se închina în fața dorințelor reginei. "Am luat o copie după scrisoarea reginei şi nu voi uita să dau ascultare observațiilor pe care le cuprinde". În acelaşi timp ceru audiență prințului. Albert îl chemă imediat la palat şi a fost surprins să vadă - aceasta şi-o notă într-un memoriu - că, intrând în cameră, Palmerston "era foarte agitat, tremura, avea lacrimi în ochi, aproape să mă mişte pe mine care nu îl cunoscusem decât cu surâsul său impasibil". Bătrânul om de stat se risipi în protestări şi scuze pe care tânărul prinț le primi cu o rece politețe. În sfârşit, după o conversație foarte îndelungată şi puțin decisivă, prințul venindu-şi în fire, spuse, pentru a da lui Palmerston un exemplu de ceea ce dorea regina, că îi va pune o întrebare arzătoare. Lordul Palmerston asculta, respectos şi atent, şi prințul continuă:

— Ştiți bine că regina nu aprobă protocolul stabilit pentru Schleswig; şi cunoaşteți motivele dezaprobării ei: nu s-a ținut seamă de părerea ei. S-a semnat acest protocol care stabileşte dorința marilor puteri de a vedea respectată integritatea monarhiei daneze; după care, regele Danemarcei a năvălit în Schleswig, unde bântuie războiul. Dacă Holsteinul e şi el atacat, ceea ce e probabil, nimic nu va reține pe germani să-i sară într-ajutor, şi Rusia amenință să intervină cu armata dacă Schleswig-ul va fi victorios. Ce veți face dacă întâmplă toate acestea, aducând după sine un război european şi în care moment noi vom fi la Balmoral, iar lordul John în cine ştie ce parte a Scoției? Regina se încrede în preve-derea dumneavoastră, care va examina această eventualitate, şi doreşte să-i spuneți în mod categoric ce vă propuneți să faceți într-o asemenea împrejurare.

Lucru ciudat, ministrul părea incapabil să răspundă unei asemenea

întrebări. Observã cã problema era foarte complicatã şi cã era puţin probabil sã se producã evenimentele prevãzute de prinţ. Prinţul insistã, dar a fost zadarnic; timp de o orã, luptã sã obţinã un rãspuns precis, pânã când Palmerston se retrase în sfârşit cu vii plecãciuni. Albert, scandalizat, ridicã mâinile la cer: ce putea aştepta de la un asemenea om?

Ce era de aşteptat, într-adevãr? Cu toate scuzele şi fãgãduinţele lui, abia trei sãptãmâni se scurserã şi copilul teribil reîncepu figurile sale. Generalul austriac Haynau, care îşi câştigase un sinistru renume, reprimând rãscoalele din Ungaria şi Italia, unde pusese sã se biciuiascã femeile, veni în Anglia şi avu fantezia sã viziteze berãria *Barclay&Perkins*. Trãsãturile sale de "general hienã", cum era numit pretutindeni, enorma sa mustaţã cãruntã, se bucura de o sinistrã notorietate. Mai mult, se întâmplã cã printre funcţionarii berãriei sã fie un refugiat vienez care povesti camarazilor sãi cum experimentase personal şi pe pielea lui metodele ge-neralului. Ambasadorul Austriei, presimţind un pericol, îşi rugã prietenul sã nu aparã în public sau, dacã ţine cu orice preţ, sã-şi radã mustaţa. Dar generalul nici nu voia s-audã. Se duse sã viziteze berãria şi fu numaidecât recunoscut, înconjurat de o mulţime furioasã de muncitori, înjurat, îmbrâncit, tras de mustãţi pânã când, fugind printr-o alee, pe care hoarda dezlãnţuitã îl hãituia învârtind în mânã mãturi şi strigând: "Hienã!", ajunse într-o cârciumã în care se ascunse. A ieşit de acolo sub protecţia mai multor sergenţi de stradã. Guvernul austriac, foarte mâniat, ceru explicaţii. Palmerston care, asta se înţelege dela sine, era încântat, rãspunse cã era dezolat, dar cã, dupã pãrerea sa, generalul n-avusese tact venind în acel moment în Anglia. Şi remise nota ambasadorului fãrã s-o mai supunã reginei sau primului mi-nistru. Mare furtunã la curte, când faptul a fost cunoscut. Şi, mai ales, mare indignare a prinţului. Conduita berarilor îl umplea de dezgust şi nelinişte; simţea parcã "o probã de ce era capabilã o mulţime dezorganizatã de oameni fãrã educaţie". Lordul John îl rugã pe Palmerston sã-şi retragã nota şi s-o înlocuiascã cu alta în care orice blamare a generalului sã fie suprimatã. Ministrul de Externe ameninţã cu demisia, dar lordul John nu dãdu înapoi. O clipã, speranţele regale se înãlţarã la ceruri, dar numai spre a recãdea pe pãmânt, zdrobite de complezenţa inamicului. Palmerston, brusc, consimţi la

ceea ce se dorea; încã o datã a fost restabilitã pacea, coste cât va costa!

A durat un an, dar în octombrie 1851, sosirea lui Kossuth în Anglia aduse o nouã crizã. Palmerston dorea sã-l primeascã la dânsul pe patriotul maghiar; lordul John îi interzise acest lucru. Încã odatã, lupta a fost vie; încã odatã, Palmerston, dupã ce amenințã cu demisia, a sfârşit prin a ceda. Dar nimic nu îl putea reține sã fie liniştit. O sãptãmânã mai târziu primi la Foreign Office o delegație de radicali de la Finsbury şi Islington care îi ținurã un discurs în care împãrații Austriei şi Rusiei erau etichetați ca "odioşi şi detestabili asasini, tirani şi despoți fãrã milã". Ministrul în rãspunsul sãu, protestând palid împotriva acestor expresii, lasã sã se ghicească adevãratele sale sentimente cu o nepãsare puțin diplomaticã. Mare scandal: Curtea se umfla şi plesnea de furie şi imputãri.

— Cred, spuse baronul, cã acest om e nebun de multã vreme.

Şi Victoria, într-o scrisoare enervatã, îl rugã pe lordul John sã facã uz de autoritatea lui. Dar lordul John îşi dãdu seama cã în aceastã chestiune Palmerston avea de partea lui opinia publicã şi crezu cã e mai prudent sã aştepte.

Nu aşteptã mult timp. Această lungã serie de conflicte, amenințări, exasperări, îşi atinse punctul culminant înainte de sfârşitul anului. În ziua de 2 decembrie, Ludovic-Napoleon dãdu lovitura de stat; a doua zi, Palmerston, fãrã a consulta pe nimeni, îşi exprimã aprobarea într-o convorbire cu ambasadorul Franței. Două zile mai târziu, primul ministru, de acord cu o scrisoare a reginei, îi aduse la cunoştințã cã guvernul englez dorea sã pãstreze o strictã neutralitate față de evenimentele din Franța. Şi, firește, într-o telegramã oficialã cãtre ambasadorul Angliei la Paris, Palmerston repetã aprobarea loviturii de stat. Această telegramã nu fusese prezentatã nici reginei, nici primului ministru. Era prea mult. Lordul John, care după propria sa expresie, îşi epuizase ultimul strop de rãbdare, îl concedie pe lordul Palmerston.

Victoria era în extaz; şi Albert ştia cã acest succes era mai mult al sãu decât al lordului John Russell. Dorea ca lordul Grenville, un tânãr pe care îl credea supus influenței sale, sã ia locul lui Palmerston şi lordul Grenville a fost numit. De acum încolo, se pãrea cã prințul nu va mai întâmpina piedici la Foreign Office. După ani îndelungați de lupte şi umiliri, succesul îi surâdea din toate pãrțile. În familia sa, era tratat

drept stăpân adorat: în public, Marea Expoziție îi asi-gurase gloria şi respectul; şi acum, în împărăția tainică a pu-terii, dobândise o nouă supremație. Luptase cu teribilul lord Palmerston care reprezenta tot ce îi era în spiritul englez ostil; şi temutul său adversar fusese doborât. Însăşi Anglia era ea la picioarele sale? Poate; şi totuşi... Ni se dă asigurarea că englezii au o calitate foarte ciudată: nu ştiu niciodată când sunt bătuți. Lucru ciudat, Palmerston tot mai făcea paradă. Era cu putință? Mai credea el, în oarba-i îndrăznealã că, după ruşinoasa lui prăbuşire, mai putea "trece peste"?

III

Triumful prințului a fost de scurtă duratã. Câteva săptămâni mai târziu, din pricina influenței lui Palmerston, guvernul a fost înfrânt în Parlament şi lordul John îşi dădu demisia. După un scurt interval, o coaliție whig-tory ajunse la putere sub preşedința lordului Aberdeen, şi Palmerston făcu din nou parte din guvern. E drept că de astă datã nu mai era Ministru de Externe; era un punct câştigat; se putea spera că, în calitate de Ministru de Interne, va fi puțin primejdios şi neplăcut. Dar amabilul Grenville nu mai era la Ministerul de Externe; şi prințul ştia că nu trebuie să se bizuie pe lordul Clarendon, oricât de curtenitor era.

Totodată, aceste schimbări nu erau decât pre-vestirile unor evenimente mai serioase. Nori grei se strângeau din toate părțile; şi, deodată, țara se află sub amenințarea unui război de neînlăturat. Timp de mai multe luni, printre misterioasele mişcări ale diplomației, catastrofa devenea din ce în ce mai sigură şi publicul, din ce în ce mai nervos. În clipa în care ajunserã la punctul lor critic îndelungatele şi neliniştitoarele negocieri, se anunță demisia lui Palmerston. Atunci izbucni furtuna atât timp înăbuşitã. Țara simțise că în aceste împrejurări atât de complexe, cârmuitorii ei erau lipsiți de putere şi de certitudine; prinsese curaj la gândul că în inima guvernului se afla un om viguros, îndrăzneț, decis, în care avea deplinã încredere. Şi acum afla că acest om nu mai era la putere. De ce? Mânia, spaima, oboseala nervoasă duceau la presupuneri desperate; se dădeau demisiei lui Palmerston explicații misterioase şi îngrozitoare; se bănuiau comploturi; se pre-

supunea trădarea. Nu era greu de ghicit pe cine va cădea această furie.

Se afla în locurile cele mai înalte un străin care mărturisise o ură afişată şi neîmpăcată faţă de campionul adorat al ţării. În clipa în care se află demisia lui Palmerston, n-a fost decât un ţipăt; o furtună violentă de furie şi ură izbucni împotriva prinţului.

Se şoptea pretutindeni că soţul reginei era trădător de ţară, vândut Curţii Rusiei; că, spre a asculta de influenţele ruseşti, forţase pe Palmerston să plece de la Minister; şi că îndruma politica Angliei după interesele duşmanilor Angliei. Timp de mai multe săptămâni, aceste acuzaţii umplură coloanele ziarelor, repetate în întruniri publice şi înfrumuseţate în conversaţiile particulare, se răspândiră în întreaga ţară, din ce în ce mai vijelioase şi mai fantastice. În timp ce gazetele onorabile îşi descărcau invectivele cu solemnitate, foiţele mici colportate pe uliţele Londrei, repetau într-un stil vulgar şi burlesc, aceleaşi sentimente şi bănuieli. Circulau poveştile cele mai fanteziste.

În ianuarie 1854, se şoptea că prinţul fusese arestat, că era acuzat de înaltă trădare şi că va fi închis în Turnul Londrei. Unii afirmau chiar arestarea reginei; şi mulţimile de oameni staţionau în faţa Turnului spre a-i vedea încarceraţi pe criminalii regali.

Aceste halucinaţii se năşteau într-o atmosferă înfrigurată de apropierea războiului. De fapt, motivul demisiei lui Palmerston rămâne obscur; e posibil să fi fost pricinuit de continua ostilitate a Curţii. Dar pretinsa influenţă pe care Albert ar fi putut-o exercita în favoarea Rusiei nu avea nici un temei. Cum se întâmplă deseori în cazuri similare, guvernul oscilase între două politici neconciliabile; o politică de abţi-nere şi o politică de ameninţări sprijinite pe forţă; oricare dintre aceste politici, dacă ar fi fost dusă în mod constant ar fi putut da roade fericite şi pacifice, dar amalgamarea lor nu putea duce decât la război. Albert, meticulos ca de obicei, căutase să găsească drumul său în labirintul complex al politicii europene, şi se rătăcise, dar nici guvernul nu se descurcase mai bine decât dânsul. Şi când izbucni războiul, ura prinţului faţă de Rusia era tot atât de vie ca şi ura englezilor celor mai bătăioşi.

Totuşi, dacă acuzaţiile cele mai grave ce apăsau pe umerii lui Albert n-aveau desigur nici o bază, anumite fapte puteau explica, dacă nu justifica starea sufletească a poporului.

Era adevărat că soțul reginei era un străin, crescut la o Curte străină, impregnat de idei străine şi rudă apropiată a multor prinți străini. Această stare de lucruri era inevitabilă; era desigur supărător nu numai în teorie, dar şi în fapt. Au rezultat mai multe consecințe nenorocite şi nu lipsite de gravitate. Tendințele germane ale prințului erau mereu deplânse de către miniştri: lordul Palmerston, lordul Clarendon, lordul Aberdeen vorbiră mult despre reginã şi prinț şi, firește, elogios. Spunea că vederile prințului erau în genere juste şi cuminți, cu excepția violentului şi incorigibilului său unionism german; e gata de orice pentru Prusia. Toți spuneau acelaşi lucru; şi era necesar în gravele chestiuni de politică națională să se combată părerile preconcepute ale unei Curți la care opiniile şi sentimentele germane ocupau un loc disproporționat. Cât despre Palmerston, el îşi permitea, cu privire la acest subiect, aluzii fără perdea. În clipa în care era cel mai criticat din pricina părăsirii guvernului, spunea că fusese victima unei intrigi străine. Mai târziu şi-a moderat tonul acuzațiilor sale. Dar numai faptul că asemenea acuzații au putut veni din asemenea izvor, arătau gravele inconveniente ale naşterii şi educației străine ale prințului.

Nu era totul. Poziția prințului în Anglia ridica o problemă constituțională de cea mai mare importanță. Prezența sa dădea un interes proaspăt unei probleme vechi: delimitarea exactă a funcțiilor şi puterilor Coroanei. De fapt, aceste funcții şi puteri deveniseră cele ale prințului. Ce uz făcea de ele? E uşor de a cunoaşte părerile sale cu privire la poziția Coroanei în constituție; erau cele ale lui Stockmar, şi posedăm un expozeu detaliat a opiniilor baronului cu privire la acest subiect, într-o scrisoare adresată de el prințului tocmai în timpul crizei despre care vorbim, adică înainte de războiul din Crimeea.

În ochii baronului, monarhia constituțională en-gleză suferise o eclipsă dela reforma electorală; de acum încolo ea "risca în fiece moment să devină un guvern pur ministerial". Vechea tory care "avea un interes direct să susțină prerogativele Coroanei" se stinsese şi partizanii whig nu erau decât "republicani, în parte conştienți, în parte inconştienți, care se uitau la tron cum se uită lupul la miel". Exista o regulă după care era neconstituțional să introduci "numele şi persoana neresponsabilă a suveranului" în dezbaterile parlamentare cu privire la subiectele constituționale. "Această regulă", spunea baronul, "nu e

decât o ficțiune constituțională, foarte veche într-adevăr, dar plină de primejdii. Dacă Coroana Angliei permite unui ministru whig să pună această regulă în practică, fără excepție, n-ar trebui să se mire prințul văzând în scurt timp că poporul e urmărit de gândul că suveranul e în fața legii un fel de păpuşă al cărui rol e întotdeauna acela de a da din cap în semn de aprobare sau de negare, după bunul plac al miniştrilor săi". Baronul adăuga că, spre a preveni acest extremism, era de mare importanță "să nu lase să-i scape nici un prilej de a menține buna poziție a Coroanei, sarcină uşoară şi care n-ar împovăra pe nici un ministru când era vorba de persoane atât de loiale şi sincere ca regina şi prințul". Stockmar era de părere că cel mai modest dintre prerogativele regale trebuia să fie "dreptul pentru suveran de a fi preşedintele perpetuu al consiliului său de miniştri". Regele trebue să aibă "poziția unui prim ministru permanent, plasat peste preşedintele temporar al Consiliului, şi să exercite o autoritate supremă în chestiunile de disciplină. Suveranul putea chiar lua parte la elaborarea măsurilor guvernamentale, căci era absurd să gândeşti că un rege, atât de capabil, atât de desăvârşit, atât de patriot ca cei mai buni miniştrii ai săi, ar fi putut fi împiedicat să-şi folosească ca-litățile sale în deliberările consiliului său".

"Exercițiul judicios al acestui drept, concludea baronul, cere, desigur, un spirit superior: dar ar fi cea mai bună garanție a monarhiei constituționale şi, mai mult, o va ridica la un grad de putere, stabilitate şi simetrie pe care nu a atins-o până acum".

E posibil ca această interpretare a Constituției să fie legitimă, deşi, în realitate, e cu greu compatibilă cu doctrina fundamentală a responsabilității ministeriale. William III[1], care îşi prezida Consiliul, era un monarh constituțional; şi se pare că Stockmar avea în sufletul său o concepție a Coroanei ce i-ar fi dat în constituție locul ocupat pe timpul lui William III. Dar e sigur că o asemenea teorie care asigură Coroanei mai multă putere decât a avut vreodată, chiar sub George III, e contrarie oricărei dezvoltări a vieții publice în Anglia, de la revoluția engleză încoace. Şi era un fapt destul de grav că această teorie venea de la Stockmar şi a fost insuflată lui Albert de el. Căci erau motive să credem că aceste teorii nu erau aprobate de Albert numai teoretic, dar

1 William III - rege în perioada 1694-1702 (n.red.).

cã fãcea sforțări conştiente şi continue spre a le da o valoare practicã. Povestea luptei Coroanei cu Palmerston era dovada evidentã. Această luptã atinse punctul culminant când, în 1850, în memoriul lui Stockmar, regina afirma "dreptul ei constituțio-nal" sã-l concedieze pe Ministrul Afacerilor Străine, dacã ar fi schimbat orişice într-o telegramã ce obținuse aprobarea regalã.

Acest memoriu declara lãmurit cã, fireşte, Coroana se gândea sã activeze independentã de primul mi-nistru. Lordul John Russell, doritor sã-şi întãreascã cu orice preț puterea față de Palmerston, acceptã memoriul; astfel recunoscu, implicit, pretențiile Coroanei. Mai mult, după ce concediase pe Palmerston, printre motivele date Camerei Comunelor spre a se justifica, lordul John se sprijinea mai cu seamã pe memoriul din 1850. Era limpede cã nemulțumirea suveranului ajungea pentru dizgrația unui ministru puternic şi popular. Într-adevãr, pãrea cã sub direcția lui Stockmar şi Albert "monarhia constituționalã era pe punctul sã se ridice la un grad de putere şi de stabilitate pe care nu o atinsese niciodatã".

Dar aceste noi pretenții ale Coroanei, serioase prin ele înşile, se mãreau prin faptul cã erau întovãrãşite de circumstanțe neobişnuite, funcțiile Coroanei erau acum, de fapt, exercitate de o persoanã nerecunoscutã de Constituție şi care avea asupra suveranei o influență prost definită şi nelimitatã. Faptul cã această persoanã era soțul reginei, explica influența sa şi devenea inevitabilã, dar nu-i scãdea importanța. Un personaj stufos şi atotputernic venise sã tulbure vechiul echilibru, atât de subtil menținut de Constituția englezã. Acestea erau rezultatul neaşteptat al slabelor şi dibuitoarelor debuturi ale lui Albert în viața politicã. El însuşi nu fãcea nici un efort spre a scãdea numãrul sau importanța funcțiilor pe care le exercita.

Considera, aşa spunea el ducelui de Wellington în 1850, cã avea dreptul "sã-şi înece existența individualã în aceea a soției sale; sã nu îşi asume față de public nici o responsabilitate proprie, ci sã confunde poziția sa cu aceea a reginei; sã umple toate golurile pe care o femeie le lasã în chip firesc în funcțiile regale; sã supravegheze încontinuu şi în detaliu toate afacerile publice spre a putea întotdeauna sfãtui şi susține pe reginã în problemele grele pe care avea sã le rezolve, în multiplele îndatoriri pe care trebuia sã le îndeplinească în toate domeniile

internaționale sau politice, sociale sau personale. Şef al familiei sale, intendant al afa-cerilor personale, singurul sfetnic confidențial în politică, unic intermediar între ea şi funcționarii guvernului, prințul este, pe deasupra, soțul reginei, preceptorul copiilor regali, secretarul particular al suveranei şi ministrul ei permanent".

De fapt, elevul lui Stockmar făcuse un drum frumos. Elevul lui Stockmar! Exact! Publicul care simțea de acum preponderența lui Albert, începuse să simtă că profesorul Victoriei avea şi el la rândul său un profesor. Departe, în bezne, se bănuia baronul, încă un străin! Fără îndoială că alarma poporului era justificată. Un baron străin conducea un prinț străin; şi prințul străin cârmuia Coroana Angliei. Şi Coroana însăşi înainta semeață şi amenințătoare. La adăpostul floricelelor ei, baronul şi prințul încruntaseră sprân-cenele; şi, repede, un mare ministru, foarte iubit de popor, căzuse. Unde se vor sfârşi toate astea?

După câteva săptămâni Palmerston îşi retrase demisia şi furia populară se stinse aşa cum se aprinsese. Când se întruni parlamentul, şefii ambelor partide, în cele două Camere, pronunțară discursuri favorabile prințului, afirmând patriotismul său inatacabil şi susținând dreptul său de a sfătui pe suverană în toate afacerile de Stat. Victoria era încântată? "Poziția prea iubitului meu domn şi stăpân", spunea ea baronului, "a fost definită odată pentru totdeauna şi meritul său a fost recunoscut de către toate partidele. A fost o mare aglomerație de popor când ne-am dus la Camera Lorzilor, şi mulțimea a fost prietenoasă".

Scurt timp după aceea, izbucni războiul din Crimeea. În cursul luptei, patriotismul prințului se ridică peste orice bănuială, şi urmele trecutului au fost uitate. Dar războiul avu şi o altă consecință mai puțin plăcută perechii regale: încorona ambițiile lordului Palmerston. În 1855, omul pe care lordul John Russell îl declarase cu cinci ani în urmă "prea bătrân pentru a mai face mare lucru în viitor", deveni primul ministru al Angliei; şi, în afară de un mic interval, rămase în acest post timp de zece ani.

Capitolul VI
ULTIMII ANI Al PRINȚULUI CONSORT

I

Adolescentul lipsit de voință care nu dãdea nici un interes politicii şi care nu citea niciodatã un ziar, devenise un om inflexibil, a cãrui nestãpânitã energie se punea fãrã odihnã în slujba afacerilor guvernului şi a celor mai înalte chestiuni de stat. Lucra de dimineață până seara. În timpul iernii, înainte de ivirea zorilor, putea fi vãzut aşezat la biroul sãu, lângã lampa cu abajur verde pe care o adusese din Germania, şi pe al cãrei mecanism îl simplificase printr-un ingenios artificiu.

Victoria se deştepta şi dânsa de dimineață, dar nu atât de devreme ca Albert; şi, când în recea obscuritate, se aşeza la masa ei de scris, situatã lângã cea a prințului, gãsea un teanc de hârtii ordonate ce aşteptau semnãtura şi inspecția ei. Ziua astfel începutã, continua într-o activitate necurmatã.

La dejun apãreau ziarele, acele ziare altãdatã detestate; şi prințul, ocupat cu parcurgerea lor, nu rãspundea nici unei întrebãri şi nu întrerupea tãcerea decât spre a citi cu glas tare câteva articole ce i se pãreau mai interesate. Dupã aceea trebuia sã primeascã pe miniştrii şi pe secretarii de stat; apoi venea la rând vasta corespondență şi numeroasele memorii.

Victoria, sorbind fiecare cuvânt, pãstrând fiecare scrisoare, era numai atenție, pasiune şi ascultare. Câteoda-tã, Albert obosea sã-i cearã pãrerea. O ruga sã îi corijeze engleza, întinzându-i un text pentru semnat.

Şi astfel treceau orele, silitoare, captivante, minu-țioase. Momentele de recreație şi de exercițiu deveneau din ce în ce mai rare. Îndatoririle sociale erau reduse la indispensabil şi îndeplinite cu regret. Era mai mult decât o plãcere, era o necesitate sã se culce cât mai devreme cu putință; nu trebuiau sã se scoale dis-de-dimineață?

Dar lucrul guvernului, atât de important, atât de absorbitor, care devenise preocuparea dominantă a lui Albert, nu înăbuşise gusturile şi capriciile sale de odinioară. Rămânea cu patimă legat de artă, de ştiinţă, de filosofie; şi energia lui, mereu crescândă, se risipea într-o sumedenie de activităţi secundare. Pretutindeni unde îl chema datoria, prinţul alerga bucuros. Perseverent, neobosit, el inaugura muzee, punea piatra fundamentală la spitale, ţinea discursuri la Societatea regală de agricultură şi asista la reuniunile diverselor asociaţii. Îl interesa mai cu seamă Galeria Naţională de pictură: ordona să se grupeze tablourile pe şcoli; şi încercă, dar zadarnic, să transporte întreaga colecţie la South Kensington.

Feodora, devenită prinţesă Hohenlohe, după o vizită în Anglia, îi exprimă Victoriei admiraţia ei pentru Albert, şeful familiei şi bărbatul de stat. Şi în privinţa asta nu se încredea în propria ei opinie: "Trebuie să copiez ce mi-a scris de curând domnul Klump şi ceea ce îmi pare foarte just: «Prinţul Albert e unul dintre rarele personalităţi regale care poate să jertfească unui principiu toate ideile sau sentimentele cărora alţii, fie din îngustime de spirit, fie din preju-decăţi, le rămân atât de robiţi.» E ceva religios în asta şi în acelaşi timp, ceva de justeţe şi umanitate care îmi consolează inima atât de rănită sau tulburată de ceea ce văd şi aud".

Victoria, din adâncul inimii, subscria la elogiile Feodorei şi ale lui Klump. Sau, poate, le găsea insuficiente. Vedea pe scumpul ei Albert, coplişit de lucru şi de funcţii pu-blice, consacrându-şi rarele sale pauze îndatoririlor familiare, ocupaţiilor artistice şi intelectuale; îl auzea făcând glume la masa de prânz, cântând din Mendelsohn la orgă sau explicând meritele unui tablou de sir Edwin Landseer; îl asculta dând poveţe cu privire la creşterea vitelor sau ordonând să se agăţate mai sus un tablou de Gainsborough spre a se vedea mai bine; şi era obsedată că nici o altă femeie nu mai avusese asemenea bărbat.

În aparenţă, avea un geniu universal şi abia a fost surprinsă aflând că el descoperise un mijloc minunat de a transforma bălegarul în îngrăşăminte. "Principiul acestei descoperiri consta într-o filtrare de jos în sus, care printr-o substanţă oarecare, reţinându-se materiile solide, permitea excrementelor lichide să iasă la suprafaţă. Toate celelalte sisteme de acest fel, ar costa milioane; al meu nu costă aproape

nimic". Din nenorocire, o uşoarã eroare de calcul fãcu invenţia nepracticabilã. Albert nu se lãsã descurajat pentru atâta lucru; şi se aruncã, cu patima lui obişnuitã, într-un studiu îndelungat al principiilor litografiei.

Dar, e firesc, îngrijirile lor cele mai stãruitoare le consacrau copiilor lor. Doicele regale nu mai secau. Naşterea prinţului Artur în 1850, a fost urmatã trei ani mai târziu de aceea a prinţului Leopold; şi, în 1857, se nãscu principesa Beatrice. O familie cu nouã copii e întotdeauna un subiect de grea rãspundere. Şi prinţul înţelegea cât de mult sporea responsabilitatea unui tatã faţã de înaltul destin al acestor vlãstare. Credea din tot sufletul în valoarea educaţiei. Nu era el însuşi un exemplu? Stockmar fãcuse din el ce era azi. Era acum rândul sãu sã fie un Stockmar, sã fie mai mult decât Stockmar, pentru fiinţele tinere ce-i datorau viaţa. Victoria îl va ajuta în misiunea sa. Desigur, ea nu putea fi un Stockmar, dar putea sã exercite o continuã vigilenţã, sã unească seve-ritatea cu afecţiunea; şi putea sã dea întotdeauna exemplul cel bun. Aceste principii, nu mai e nevoie s-o spunem, se re-fereau mai cu seamã la educaţia prinţului de Walles. Orice lucru, cât de mic ar fi fost, n-avea o importanţã enormã în educaţia viitorului rege al Angliei? Albert se puse pe lucru cu energie. Supraveghea cu Victoria pânã în cele mai mici amãnunte instrucţia fizicã, intelectualã şi moralã a copiilor. Dar observã, în curând, cu supãrare cã fiul sãu cel mare nu-i dãdea satisfacţie deplinã. Prinţesa regalã era de o inteligenţã remarcabilã, dar Berti, deşi amabil şi dulce, pãrea cã dã dovadã de o îndepãrtare adâncã faţã de activitatea intelectualã sub toate formele ei. Era o nenorocire, dar leacul se înţelegea de la sine; trebuiau îndoite sforţãrile, întãritã educaţia, neîngãduind maşinii educative sã înceteze vreo clipã. Curând, venirã din ce în ce mai mulţi profesori; programul de studii a fost reluat şi corijat; orarul revãzut, memorii amãnunţite au fost redactate, gata pentru orice eventualitate. Esenţialul era sã nu existe nici o pauzã.

"Munca", spunea prinţul, "trebuie sã fie muncã". Şi era, de fapt, muncã. Copilul creştea într-o succesiune de pilde, de exerciţii, de sintaxã, de date, de tablouri genealo-gice. Necontenit se schimbau note

între Albert, reginã şi profesori: anchete, rapoarte, recomandări meticuloase. Şi toate aceste note erau cu grijă păstrate spre a fi consultate mai târziu. Era, dealtfel, de primă importanţă ca moştenitorul tronului să fie la adăpostul oricărei contaminări venite din lumea din afară: prinţul de Walles nu era un copil ca toţi ceilalţi. I se permite câte odată să invite fete de nobili, copii cu o moralitate ireproşabilă, să vină să se joace cu el în grădina palatului, dar tatăl său, cu o neliniştitoare minuţiozitate, prezida toate jocurile lor. În sfârşit, nu era precauţiune care să nu se fi luat, nici sforţare care să nu se fi făcut. Şi totuşi, lucru de necrezut, obiectul atâtor vigilenţe şi solicitudini continua să nu dea deplină satisfacţie; mai mult, părea că se înrăutăţeşte. Era cu putinţă? Cu cât avea Berti mai multe teme de făcut, cu atât le făcea mai puţin; cu cât era văduvit de plăceri şi de frivolitate, cu atât plăcerile păreau să îl atragă exclusiv. Albert era mâhnit, Victoria supăratã. Dar nici necazul, nici furia nu valorau mai mult decât supravegherea şi pedepsele; şi prinţul de Walles deveni bărbat fără a arăta cele mai palide semne de înţelegere pentru "planurile vieţii şi ale studiului", spunea unul dintre memoriile regale, pe care tatăl său le statornicise pentru dânsul cu atâta prevedere.

II

Osborn fusese un agreabil refugiu împotriva viclenelor griji politice, al plictiselii îndatoririlor sociale şi al pomposului lux al ceremoniilor oficiale. Dar chiar domeniul Osborn părea, cu vremea, prea aglomerat. Ţinutul Solent nu era decât o slabă barieră. Oh! farmecul unui refugiu îndepărtat, al unui sanctuar aproape inaccesibil, sau al unei intimităţi cu adevărat familiale în care s-ar fi putut petrece vacanţe fericite, ca şi cum ar fi un om oarecare!

De când făcuse voiajul cu Albert, la începutul căsniciei lor, în nordul Scoţiei, Victoria simţea că inima îi rămăsese în Highlands[1]. Revenise câţiva ani mai târziu, şi pasiunea ei crescuse. Ce romantice erau aceste locuri! Şi cum simţea şi Albert frumuseţea lor! Sufletul său

[1] *Highlands,* Ţara de Sus, ţinutul muntos din Scoţia, spre deosebire de *Lowlands,* Ţara de Jos, câmpia din Scoţia (n.red.).

era vrăjit în munți şi printre copaci. "Ce fericire să-l văd acolo" scria dânsa. "Oh! care farmece le pot egala pe cele ale naturii!" izbucnea în una din aceste vizite. Ce plăcere resimți! Lui Albert îi place atât de mult; e încântat!". Şi în ziua următoare: "Albert spune că principala frumusețe a peisajului se dato-rează infinitei schimbări de decor. Ne-am înapoiat la orele şase". Altădată făcură o excursie mai lungă, până la poalele unui munte înalt. "Ce scenă romantică! Eram singuri cu muntenii care ne țineau căluții, căci am descălecat de două ori pentru a ne plimba puțin. Ne-am înapoiat la orele unspre-zece şi jumătate; e cea mai delicioasă, cea mai romantică plimbare pe care am făcut-o vreodată. N-am urcat niciodată un munte atât de înalt; şi apoi ziua era atât de frumoasă". Şi muntenii scoțieni erau nişte oameni atât de extraordinari. Ea observase că "nu făceau niciodată dificultăți şi erau veseli, fericiți, bucuroşi, gata să meargă, să alerge, să facă orişice". Cât despre Albert, "el aprecia educația sănătoasă, simplitatea şi inteligența care făceau raporturile cu ei atât de agreabile, ba chiar instructive. Mai aveam obiceiul", scrie Majestatea Sa, "să stăm de vorbă cu oamenii, cu care vii deseori în contact în Highlands". Ea îi iubea în toate: moravurile şi costumele lor, dansurile lor şi instrumentele lor mu-zicale. "Erau nouă cântăreți din cimpoi la castel, scrie dânsa după o vizită la Breadalbone; câteodată cânta singur câte unul dintre ei şi câteodată cântau câte trei. Cântau întotdeauna în timpul dejunului; mai târziu, în timpul dimineții, la micul dejun, şi de câte ori plecam sau ne întorceam; mai cântau înainte de cină şi în timpul cinei. Ne-a cuprins pe amândoi o dragoste de cimpoieri."

Cum să nu fi dorit să se întoarcă mereu la asemenea plăceri! În 1848, regina închirie Balmoral House, o mică reşedință în apropiere de Braemar, în singurătatea de la Aberdeenshire. După patru ani cumpără domeniul. De acum încolo putea fi cu adevărat fericită în fiecare vară; putea fi simplă după placul ei; putea să se simtă romantică în fiece seară şi să îl adore pe Albert, fără ca nimic să îl sustragă tot timpul zilei. Chiar dimensiunile reduse ale casei erau farmecătoare. Ce poate fi mai amuzant decât să trăieşti într-una sau două odăițe, să îngrămădeşti copiii la primul etaj şi să n-ai a oferi ministrului de serviciu decât o singură cameră în care era obligat să şi lucreze! Ce deliciu să poți intra şi ieşi după plac, să desenezi, să te plimbi, să priveşti

cerbii din apropiere şi să faci vizite oamenilor în căsuţele lor! Câteodată îşi permiteau să fie şi mai aventuroşi, ducându-se să petreacă o zi sau două la Alt-na-giuthasach, unde nu erau decât două case mici cu un adăpost din lemn şi unde nu încăpeau decât unsprezece persoane! Şi apoi, mai erau de urcat două dealuri şi de ridicat cu mare pompă micile piramide de pietre pe care le fac excursioniştii când ajung în culmea unui munte. "Când, în sfârşit, se terminã piramida, înaltă de vreo opt picioare, Albert se urcă până în vârf şi puse ultima piatră, după care se strigă: «Hip, hip, hura!». A fost un spectacol vesel, încântător, mişcător, şi mă simţeam gata să plâng! Priveliştea acestor scumpi munţi era atât de frumoasă, ziua atât de minunată, toată scena atât de plăcută." Şi seara au avut loc dansuri cu sabia şi alte dansuri scoţiene.

Dar Albert hotărâse să dărâme vechea şi modesta casă şi să construiască un castel din proprie invenţie. Cu mare ceremonie, conform unui memoriu scris de prinţ cu acest prilej, a fost aşezată prima piatră şi noua reşedinţă a putut fi locuită cu începere din anul 1855.

Spaţios, construit din granit, în stilul feudal scoţian, împodobit cu un turn de o sută de picioare şi alte turnuleţe şi creneluri, castelul era abil plasat pe o înălţime de unde se puteau vedea munţii şi râul apropiat.

Albert şi Victoria dădură un deosebit interes decorului interior. Pereţii şi parchetele erau din lemn de pin răşinos şi acoperiţi cu stofă coloratã, ecosez, anume fabricatã. Stofa din Balmoral, roşie şi gri, desenatã de prinţ şi şalurile Victoriei, cu pete albe, desenate de reginã, se găseau în toate camerele; erau perdele scoţiene, cuverturi de stofă scoţiene şi chiar linoleum scoţian. Se remarca pe alocuri tartanul[1] regal al Stuarţilor, căci Majestatea Sa declara întotdeauna că era o înfocată Iacobină[2]. Schiţe în aquarelă, datorite penelului Victoriei erau agăţate pe pereţi alături de nenumărate coarne de cerbi şi capul unui mistreţ ucis de Albert în Germania. Într-o nişă din vestibul, se află o statuie a lui Albert, în mărime naturală şi în costum scoţian.

Victoria găsea toate acestea perfecte. "În fiecare an inima mi se

1 Ţesătură din lână în carouri specifică Scoţiei; fiecare clan avea o anume combinaţie de culori (n.red.).

2 Adeptă a regelui Iacob (n.red.).

leagã tot mai mult de acest scump paradis, şi mai cu seamã cã acum totul a devenit creaţia dragului meu Albert, lucrul sãu, desenele sale, construcţia sa; distinsul sãu gust şi semnele scumpei sale mâini se vãd pretutindeni."

Şi acolo, de fapt, îşi petrecea zilele ei cele mai fericite. Când se gândea mai târziu la aceasta, i se pãrea cã un soi de glorie, o strãlucire cereascã şi divinã învãluise acele ceasuri de aur. Revedea clipele fericite şi nu era una sã nu-i parã frumoasã, sclipitoare, plinã de înţeles. Cãci pe atunci, în aceste locuri dragi, fiecare eveniment, sentimental, banal sau grav, îi împodobise viaţa cu o strãlucire particularã, ca nişte lumini minunate: vânãtorile lui Albert; o searã în care se rãtãcise plimbându-se; Vicky aşezându-se pe un cuib de viespi; un bal la lumina torţelor; cu câtã intensitate se impregnaserã în conştiinţa ei aceste lucruri! Şi cum alerga ea sã le noteze în jurnalul ei! Şi moartea ducelui de Wellington! Ce moment! Tocmai desena, lângã un la un picnic, aşezatã lângã un lac, în munţii solitari, când i s-a adus scrisoarea lordului Derby: "Mândria Angliei, sau mai degrabã a Marii Britanii, gloria, eroul ei, cel mai mare om pe care l-a dat vreodatã, nu mai este!". Cãci acestea erau pãrerile ei despre bãtrânul "rebel" de altãdatã. Dar trecutul se uitase, nu mai rãmãsese nici cea mai micã umbrã. De ani întregi, îl venera pe duce ca pe o figurã aproape supraomeneascã. Nu îl susţinuse el pe excelentul sir Robert? Nu îi ceruse el lui Albert sã-i fie succesor în calitate de generalisim al armatei? Şi ce frumos moment pentru dânsa când fusese naşul fiului sãu, Arthur, în aceeaşi zi în care ducele împlinea optzeci şi unu de ani!

Astfel înnegri ea o paginã întreagã de jurnal cu panegiricul ducelui şi cu multe regrete: "Poziţia lui Wellington era cea mai înaltã pe care un supus o atinsese; se afla peste partide, venerat de toţi, idolul naţiunii, prietenul suveranei... Coroana n-a avut, şi mi-e teamã cã nu va avea niciodatã un supus atât de devotat, de loial, de credincios, un sprijin atât de solid! Pentru noi pierderea era ireparabilã... Dovedea faţã de Albert cea mai mare bunãtate şi o încredere integralã... În toatã ţara se vor ivi lacrimi în ochii tuturor." Erau aici gânduri grave, dar erau curând urmate de altele, nu mai puţin mişcãtoare prin evenimentele neuitate: o predicã a lui Mac Leod despre Nicodim, darul unui jupon de flanelã roşie fãcut doamnei P. Farqhuorson, şi altul, bãtrânei Kitty

Kear.

Dar, fără îndoială, ceea ce era mai plăcut, demn de reținut, erau rarele expediții ce se făceau în munții îndepărtați, prin ținuturi necunoscute, trecând peste râuri largi. Aceste excursii durau mai multe zile. Nu luau ca servitori decât doi munteni, Grant şi Brown, şi îşi luau pseudonime. Asta aducea mai mult cu un roman decât cu viața cotidiană. "Hotărâsem să ne numim lordul şi lady Churchill şi societatea lor; domnişoara Spencer şi doctorul Grey!

Brown uită odată să mă cheme "Majestatea Voastră", când urcam în trăsură; şi Grant uită să-l numească odată pe Albert "Alteța Voastră Regală"; asta ne făcu să râdem, dar nimeni nu băgă de seamă".

Plină de sănătate, viguroasă, entuziastă, adu-când pare-se fericirea cu ea (scoțienii declarau că avea "piciorul fericit"), regina avea plăcere de toate, se bucura de cocoțatul pe stânci, de peisaje, de odihna în hanurile rustice, de mesele simple, servite de Brown şi Grant. Ar fi putut continua astfel mereu; se simțea cu desăvârşire fericită, având pe Albert alături de dânsa şi pe Brown ducându-i căluțul de căpăstru. Dar venise clipa întoarcerii; vai! venea momentul înapoierii în Anglia! Era sfâşietor. Rămânea singură, aşezată în camera ei, şi privea, dezolată, cum cădea zăpada. Ultima zi! Ah! Dacă zăpada ar fi putut-o troeni pentru totdeauna la Balmoral!

III

Războiul din Crimeea[1] îi aduse impresii în parte, plăcute. Nu era plăcut să fii patrioată şi bătăioasă, să cauți rugăciunile proprii, ce trebuiau să fie citite în biserici, să primeşti veştile luptelor victorioase, să te simți mai orgolioasă ca oricând, reprezentanta Angliei? Cu acea spontaneitate caracteristică, Victoria răspândea peste "scumpii ei soldați" valuri de emoție, de admirație, de milă şi dragoste. Când le dădea decorații, exaltarea ei nu mai avea margini. "Nobilii băieți!" scria dânsa regelui Belgiei; "mărturisesc că îi iubesc ca pe proprii mei copii; inima îmi bate pentru ei ca pentru cei mai apropiați şi cei mai dragi. Erau atât de mişcați, atât de bucuroşi; mulți, mi s-a spus, au început să

[1] Războiul din Crimeea a avut loc în perioada 1854-1856 când Anglia a luptat pentru Turcia împotriva Rusiei (n.red.).

plângă; nu vor să-şi dea medaliile lor spre a li se grava numele pe ele, de teamă ca aceea pe care li se va înapoia să nu mai fie cumva aceea pe care am pus-o eu în mâinile lor; nu e mişcător? Mulţi erau crunt mutilaţi." Era în perfectă înţelegere cu ei. Găseau că le făcuse o mare onoare; şi ea, în toată sinceritatea ei, gândea la fel.

Atitudinea lui Albert în aceste chestiuni era cu totul alta. Exista în el o austeritate ce îl împiedica de la aceste revărsări emoţionale. Când generalul Williams, eroicul apărător de la Kars, se reîntoarse în Anglia şi fu prezentat Curţii, salutul aspru, distant al prinţului, la primire, aruncă un frig de gheaţă peste toţi asistenţii. Albert tot mai era un străin.

Dar ce importanţă aveau impresiile personale ale câtorva ofiţeri, ale câtorva oameni de la Curte? Îl preocupau alte lucruri mult mai importante, desigur. Lucra, lucra fără întrerupere să ducă războiul spre un final victorios.

Un val continuu de hârtii de stat, de telegrame, de memorii emana din partea lui. În cursul anilor 1853-1857, umplu cincizeci de volume in folio de comentarii, scrise de mâna lui, cu privire la problema Orientului. Nimic nu îl oprea. Miniştrii obosiţi se clătinau sub povara avizelor sale, dar el continua să dea avize; masa lui de scris era încărcată de hârtii. Şi nu erau avize ce puteau fi disprețuite. Talentele sale administrative pe care le întrebuinţase la reforma Casei Regale şi pentru a imagina Marea Expoziţie, nu se afirmau mai puţin în complexitatea şi confuzia războiului. De câte ori, sfaturile prinţului, mai întâi respinse şi disprețuite, au fost mai pe urmă executate şi găsite drept excelente!

Înrolarea unei legiuni străine, stabilirea unui depozit de trupe la Malta, instituirea raporturilor periodice asupra situaţiei armatei de la Sevastopol, acestea erau creaţiile acestui neostenit spirit. Făcea şi mai mult; într-o notă cuprinzătoare stabilea fundamentul unei reforme radicale a întregii administraţii a armatei. Asta însemna a te pune prea repede pe lucru, dar ideea unui "câmp de evoluţie", în care trupele ar fi concentrate şi instruite, a fost originea lui Aldershot.

Între timp, Victoria îşi cucerise un nou prieten: se lăsă brusc încântată de Napoleon III. La început îl detestase; îl considerase cun aven-

turier necinstit care uzurpase tronul bietului şi bătrânului Ludovic-Filip. De altfel, el mergea mână în mână cu lordul Palmerston. Multă vreme, deşi era aliatul său, ea refuzase să îl vadă. Dar o vizită a împăratului şi a împărătesei în Anglia sfârşi prin a împăca lucrurile. De cum apăru la Windsor, inima reginei prinse să se îndulcească. Se simți sedusă de manierele sale liniştite, de acel glas blând şi gros, de acea calmă simplicitate a conversației. Împăratul, spre a-şi întări poziția în Europa, avea neapărată nevoie de bunăvoința Angliei; se hotărâse s-o farmece pe Victoria. Izbuti. Era într-însa o tendință irezistibilă ce-o făcea să simpatizeze numaidecât cu naturile contrarii firii ei; şi gusta romantismul acestui contrast. Adorarea ei pentru lordul Melbourne izvora din tulburătoarea deosebire pe care o simțea aproape inconştient între ea şi acest bătrân rafinat, subtil, aristocratic. Se deosebea de Napoleon în alt chip, dar se deosebea. Dincolo de pavăza respectabilității, a convențiunilor, a fericirii atât de bine stabilite, ea observa, fugitiv, cu o stranie şi delicioasă plăcere, trecând prin fața ei ca un meteor, jucăria capriciului şi a destinului. Şi, surprinsă şi fermecată, acolo unde avea teamă de antagonisme, nu găsea decât simpatii. "E atât de liniştit, de simplu, de naiv chiar, atât de fericit să învețe ce nu ştie, atât de plin de tact, de demnitate, de modestie, atât de larg în atenții amabile față de noi, nespunând şi nefăcând nimic ce ne-ar fi putut fi dezagreabil... E în el ceva fermecător, melancolic, atrăgător, oricâte preju-decăți ai fi avut împotriva lui, şi fără vreun ajutor exterior, îmi place chipul său". Ea remarcă că "încăleca şi se ținea foarte bine în şa şi dansa cu multă demnitate şi avânt". Şi, mai ales, îl asculta pe Albert; îl asculta cu cea mai respectoasă atenție, arătând într-adevăr cât de fericit era "să învețe ceea ce nu ştia"; după care declară că nu mai întâlnise un egal al prințului. O dată, o singură dată numai, se arătă puțin îndărătnic. Prințul însemnă într-un memoriu că "în timpul unei conversații diplomatice, se întinsese cam prea mult asupra problemei Holstein-ului, care păru că îl plictiseşte pe împărat şi pe care prințul o credea foarte complicată.

Victoria se ataşă foarte mult şi de împărăteasă, ale cărei grații le admira fără nici o urmă de gelozie. Şi totuşi Eugenia, în toată strălucirea frumuseții ei, înfăşurată cu delicatețe în uimitoarele crinoline

parisiene, care-i puneau în valoare talia ei înaltă, subțire şi suplă, ar fi putut stârni ciuda gazdei sale care, foarte micã şi viguroasă, de fel frumoasă, îmbrăcatã fãrã gust, ca o micã burghezã, nu putea sã se simtã avantajatã în asemenea companie. Dar Victoria nu se îndoia de nimic. Puțin îi pãsa cã sângele i se urca în obraji de cãldurã, cã pelerina violetã fusese la modã cu un an înainte, în timp ce Eugenia, proaspãtã şi îmbrăcatã dupã ultimul jurnal, evolua alături de dânsa într-un nor de crețuri şi volane. Era regina Angliei. Nu era destul? Avea adevãrata majestate, şi ea o ştia. De mai multe ori, când apãrurã împreunã în public, aceea cãreia arta şi natura îi dãduse atât de puțin, eclipsa complet pe împodobita şi fermecãtoarea ei însoțitoare.

La despãrțire au fost vãrsate lacrimi, şi Victoria se simți foarte tristă, în timp ce musafirii sãi pãrãseau castelul de la Windsor. Dar puțin dupã aceea ea şi Albert înapoiarã vizita primitã. Toate îi pãreau în Franța delicioase; se plimbã la Paris incognito, în trãsurã, cu "un capişon comun", şi vãzu jucându-se teatru la Saint-Cloud; într-o searã, la o serbare datã de împãrat în castelul sãu din Versailles, se întreținu puțin cu un domn care pãrea distins, un Prusian, cu numele de Bismark. Apartamentele erau atât de mult pe gustul ei încât îi dãdeau impresia de "home"[1]; dacã cãțelușul ei ar fi fost acolo, s-ar fi simțit cu totul ca la ea acasã. Şi trei zile mai târziu, cum intra în camera ei, micul ei cãțeluş o primi cu lãtrãturi. Însãşi împãratul, fãrã a-i spune nimic, fãrã sã se uite la cheltuieli sau la greutãți, pregãtise aceastã fermecãtoare surprizã. Acestea erau atențiile sale.

Victoria se reîntoarse în Anglia mai încântatã ca oricând. "Într-adevãr, izbucni ea, cãile Providenței sunt ciudate!".

Alianța progresa, şi rãzboiul era pe sfârşite. Regina şi prințul, e drept, doreau ca pacea sã nu fie încheiatã prematur. Când îşi dãdu lordul Aberdeen pãrerea sã înceapã negocieri, Albert îl atacã într-o scrisoare, în timp ce Victoria primea cãlare parada trupelor ei. Dar Sevastopolul a fost cucerit în sfârşit. Vestea sosi la Balmoral, noaptea târziu. "În scurt timp, Albert şi toți domnii, în cele mai bãlțate costume, ieşirã din camerele lor şi, urmați de toți servitorii şi de toatã populația

[1] Home - acasã în limba englezã (n.red.).

satului, lachei, munteni, țărani, se urcarã până în vârful "piramidei". A fost aprins, de bucurie, un foc, cornurile buciumarã, tunurile bubuirã. Cam trei sferturi de orã mai târ-ziu, Albert se cobora şi spuse cã scena fusese de o vivacitate şi de o voioşie fãrã pereche. "Extazul" va face poate a doua zi loc unor sentimente de altã naturã. Dar, în orice caz, rãzboiul se sfârşise, deşi era într-adevãr greu de explicat atât începutul cât şi sfârşitul lui. Cãile Providenței continuau sã fie ciudate.

IV

Rãzboiul avu o consecințã neaşteptatã: transformase complet relațiile perechii regale cu Palmerston. Ura comunã față de Rusia apropie pe prinț de ministru; şi când vãzu Victoria necesitatea sã îl însãrcineze pe vechiul ei duşman cu formarea guvernului, o fãcu cu dragoste. În plus, Palmerston în calitate de prim ministru, se cumințea. Deveni mai puțin neliniştit, mai puțin dictatorial; asculta cu atenție propunerile Coroanei; era, de altfel, sincer uimit de cunoş-tințele şi de capacitatea prințului. Fireşte cã au mai fost frecuşuri; prințul şi regina se interesau mai mult decât oricând de politica externã; şi, de cum sfârşi rãzboiul, punctul lor de vedere se opuse din nou celui al ministrului. Afacerile italiene au fost mai ales pricina unor divergențe. Albert, partizan în teorie al guvernului constituțional, n-avea încredere în Cavour, se îngrozea de Garibaldi, şi se temea ca Anglia sã nu fie atrasã într-un rãzboiu împotriva Austriei. Palmerston, dimpotrivã, era un înfocat simpatizant al independenții ita-liene, dar nu mai era la Ministerul de Externe, şi lordul John Russell era acum acela care trebuia sã îndure povara capriciilor regale.

În câțiva ani situația se schimbase în chip ciudat. Lordul John era acum acela care îndeplinea rolul ingrat, dar ministrul Afacerilor Strãine, în lupta cu Coroana, era de astã datã susținut, în loc de a fi stânjenit de primul ministru. Lupta n-a fost mai puțin crâncenã.

În definitiv, unitatea Italiei nu trebuia sã se înfãptuiascã fãrã sprijinul Angliei, dar aceastã politicã de simpatie pentru Italia se izbea mereu de violenta opoziție a Curții.

Exista în Europa un alt centru de frãmântãri ce continuau sã-i insufle lui Albert sentimente cu totul diferite de cele ale lui Palmerston.

Marea dorință a prințului era să vadă Germania unită sub supremația unei Prusii constituționale şi virtuoase. Palmerston făcea prea puțin caz de acest proiect, dar afacerile Germaniei neinteresându-l de fel, nu făcu nici o dificultate a se ralia unei propuneri pe care prințul şi regina o făceau cu atâta căldură: aceea de-a uni Casa Angliei cu a Prusiei printr-o căsătorie între principesa regală şi Kronprinz[1]. Abia împlinise principesa cincisprezece ani, şi Kronprinzul, care avea douăzeci şi patru de ani, făcu o vizită la Balmoral, şi logodna fu anunțată. Căsătoria a avut loc doi ani mai târziu, în 1858. În ultimul moment s-a ivit o piedică. În Prusia se observă că prinții de sânge regal aveau obiceiul să îşi celebreze cununia la Berlin, şi nu exista nici un motiv ca prințul să nu respecte această tradiție. La auzul acestei pretenții, Victoria a rămas mai întâi mută de indignare; apoi, într-o notă foarte nervoasă, îl însărcina pe Ministrul de Externe să comunice ambasadorului Prusiei "să nu creadă că o asemenea chestiune s-ar putea pune; regina nu va admite niciodată, din tot felul de motive, atât publice cât şi particulare; era absurd, spre a nu spune mai mult, ca un prinț din Prusia să creadă că îşi pierde demnitatea venind în Anglia să se căsătorească cu o prințesă regală a Marii Britanii... Oricare ar fi fost uzanțele prinților din Prusia, nu se întâmplă în fiecare zi ca unul dintre ei s-o ia în căsătorie pe cea mai mare fiică a reginei Angliei. Trebuia să se considere incidentul "închis". Astfel se şi întâmplă şi căsătoria a fost ce-lebrată la biserica Saint-James. Au fost mari serbări, iluminații, concerte, mulțimi imense, distracții publice. Un mare banchet a fost oferit tinerilor căsătoriți, la Windsor, în sala Waterloo.

Victoria notă în jurnalul ei "că toată lumea a fost simpatică față de Vicky şi plină de acel entuziasm general, de care ne dă dovadă ducele de Buccleuch, găsindu-se el însuşi în mijlocul mulțimii, printre straturile sociale cele mai joase." Inima reginei se muie din ce în ce mai mult, şi când sosi clipa despărțirii, aproape să moară de atâta emoție; aproape, nu de tot. Ea scrise mai târziu: "Sărman copil! O strângeam în brațele mele şi o binecuvântam, şi nu ştiam ce să-i zic. Îl îmbrățişai pe bunul Fritz şi-i strânsei mâna de mai multe ori. Nu putea vorbi şi avea ochii plini de lacrimi. Îi sărutai din nou pe amândoi la portiera trăsurii, şi Albert se urcă în trăsura care era deschisă cu ei şi cu Berti...

[1] Kronprintz - prinț moştenitor în limba germană (n.red.).

Orchestra intona o melodie. Am spus adio bunilor Perponcher. Generalul Schreckenstein era foarte mişcat. Îi strânsei mâna şi o strânsei pe aceea a superiorului mănăstirii; apoi mă urcai repede la mine".

Ca şi generalul Schreckenstein, Albert era foarte mişcat. Pierdea un copil scump a cărui inteligenţă, abia îmbobocită, dădea deja semne de asemănare cu a sa, o elevă plină de atenţie care în câţiva ani, ar fi putut deveni o prietenă demnă de el. Un destin ironic voia ca fiica pe care o pierduse să fie înţelegătoare, inteligentă, înamorată, ca şi dânsul, de artă şi ştiinţă şi-i împărtăşea gustul pentru memorii; în timp ce nici una din calităţile sale nu se iveau la fiii ce-i rămâneau. Desigur că prinţul de Walles nu-i semăna tatălui său; dorinţele Victoriei n-au fost împlinite; şi, cât trecea timpul, cu atât era mai evident că Berti se dovedea o mlădiţă a Casei de Brunswick. Fireşte că defectele prinţului se moşteniseră; cu atât mai mult trebuiau dublate eforturile. Poate că nu era prea târziu să se forţeze ramura fragedă să crească pe calea cea bună. Nimic n-a fost economisit. Tânărul făcu un voiaj pe continent cu un corp de profesori aleşi pe sprânceană, dar rezultatele acestei experienţe n-au fost de fel satisfăcătoare.

După sfatul tatălui său, el ţinuse un jurnal pe care Albert îl examina la înapoiere. Dar ce decepţie! Jurnalul era descurajator de gol! Ce reflecţii interesante s-ar fi putut face, de pildă, cu privire la: "Primul principe de Walles îl vizitează pe Papă!" Nu era nici una.

"Tânărul prinţ plăcea tuturor, scria bătrânul Metternich lui Guizot, dar avea aerul încurcat şi era foarte trist". În clipa celei de a şaptesprezecea aniversări, primi un memoriu semnat de reginã şi prinţ, informându-l cã intra de-acum în vârsta raţiunii şi cã avea de îndeplinit îndatoriri de gentilom creştin: "Viaţa e alcãtuitã din datorii şi, îndeplinin-du-le punctual şi voios, te poţi arãta adevãrat creştin, adevãrat soldat, adevãrat gentleman... O nouã sferã de viaţã se deschide înaintea ta, în care vei trebui sã înveţi ce trebuie sã faci şi ce nu trebuie sã faci: subiect de studiu mult mai important decât toate câte te-au preocupat pânã acum".

Citind memoriul, prinţul începu sã plângã. În acelaşi timp, un alt memoriu a fost compus sub acest titlu: *Confidenţial,* spre a servi de îndrumare gentlemanilor ataşaţi pe lângã persoana prinţului de Walles. Acest document întins şi detaliat, stabilea "anumite principii" dupã

care trebuia să se execute conduita şi ţinuta însoţitorilor prinţului şi care putea folosi chiar prinţului însuşi". Calităţile, spunea documentul, ce disting pe un gentleman în lume, sunt:

1. Înfăţişarea, manierele, îmbrăcămintea;

2. Natura raporturilor cu ceilalţi şi chipul de a trata aceste raporturi;

3. Dorinţa şi putinţa de a se achita în avantajul său faţă de exigenţele conversaţiei sau de orice alte ocupaţii, oricare ar fi ele, în societăţile în care se află.

Urma o analiză a acestor trei puncte, minuţioasă, întinsă pe mai multe pagini. Memoriul se termina prin acest îndemn final: "Dacă vor şti să priceapă responsabilitatea po-ziţiei lor şi dacă vor lua cele trei principii indicate ca bază a conduitei lor, vor pune la contribuţie propriul lor bun simţ aplicând aceste principii în orice ocazie fără a crede că vreun detaliu oricât de mic ar părea că nu are însemnătate, dar mergând mereu pe acelaşi drum, tovarăşii tânărului prinţ îi vor putea face un serviciu esenţial, justificând alegerea măgulitoare a părinţilor regali." Un an mai târziu, prinţul a fost trimis la Oxford. Au fost luate toate măsurile să nu se amestece cu studenţii. Da, fără îndoială că se încercase totul. O singură experienţă nu s-a făcut: aceea de a i se permite lui Berti să se distreze. Dar de ce o asemenea experienţă. "Viaţa e alcătuită din datorii". Ce loc ar fi putut ocupa plăcerea în existenţa unui prinţ de Walles?

Albert îşi pierduse fiica, pe principesa regală; mai avu să sufere în acelaşi an o pierdere şi mai dureroasă. Baronul părăsi Anglia spre a nu se mai întoarce niciodată. Timp de douăzeci de ani, scria el regelui Belgiei, a jucat "rolul laborios şi istovitor al unui prieten patern şi al unui sfetnic credincios" pe lângă reginã şi prinţ. Avea acum şaptezeci de ani; era obosit sufleteşte şi trupeşte. Era vremea să se retragă. Se înapoie la el, la Coburg, unde, renunţând o dată pentru totdeauna la secretele împărăţiilor, se limită la bârfelile unei mici capitale şi la trăncănelile vieţii de familie. Aşezat la gura sobei, în jeţul său tare, scormonea istorii vechi; nu mai erau istorii cu împăraţi şi regi, ci fapte cu prieteni, vecini şi aventuri domestice: incendiul bibliotecii tatălui său, aventura unui ţap care se urcase până în camera surorii sale şi, după ce înconjurase de două ori masa, coborâse nevătămat. Indignarea şi melancolia îl mai bântuiau din când în când, dar, făcându-şi bilanţul,

oricum nu era nemulțumit de îndelungata sa carierã. N-avea remuşcări: "Am lucrat, spunea el, atât cât mi-au îngãduit puterile, şi într-un chip pe care nu îl poate nimeni condamna. Această credință e răsplata muncii mele, singurul preț pe care l-am dorit vreodatã."

Şi, într-adevăr, destinul sãu părea cã se desãvâr-şeşte. Grație lui, a cumințeniei, a răbdării sale, a pildei sale, se înfăptuise miraculoasa metamorfozã pe care o visase. Prințul era opera sa. Fãcuse din el un muncitor neobosit, care, plin de aspirațiile cele mai nobile, prezida destinele unei mari națiuni, îşi contempla opera şi o gãsea bunã. Dar nu era el măcinat de nici o neliniște? Nu se temea el câteodatã, nu cã îndeplinise prea puține, ci prea multe? Cât de subtile şi de primejdioase sunt cursele pe care le întinde destinul oamenilor celor mai precauți? Albert fireşte, cã părea sã fi realizat definitiv toate speranțele lui Stockmar; era virtuos, muncitor, perseverent, inteligent. Şi totuşi, îi lipsea ceva. Ce anume? Suferea.

Căci, în ciuda atâtor sforțări, nu atinsese fericirea. Munca sa, de care avea acum o nevoie aproape maladivă, era un paleativ şi nu un remediu. Nemulțumirea îi muşca inima; şi degeaba jertfea el acestui balaur nesățios tributul mereu crescând al nopților sale nedormite şi laborioase. Cauzele melancoliei sale erau ascunse, misterioase, poate necunoscute, prea bine înmormântate în profunzimile temperamentului sãu, pentru ca rațiunea s-o poatã descoperi. Firea sa era plinã de contradicții care, chiar pentru acei care îl cunoşteau mai bine, fãcea din el o inexplicabilã enigmã; era totdeodatã sever şi blând, modest şi disprețuitor, avid de afecțiune şi glacial de rezervat. Era singuratic şi singurătatea sa nu era numai aceea a exilatului, dar şi aceea a omului care se ştie superior şi vede cã superioritatea lui nu e recunoscutã. Avea orgoliul, resemnat şi presumțios, al doctrinarului. Şi totuşi, nu era numai doctrinar, căci doctrinarul îşi trage din sine însuşi o continuã satisfacție; şi Albert rămânea mereu nemulțumit. Ce dorea şi nu putea obține? Era vreo dragoste inefabilã, absolutã? Vreun succes extraordinar şi sublim? Poate şi una şi alta. Voia sã domine şi voia sã fie înțeles! Voia o cucerire triumfalã, întemeiatã pe supunere, dar şi pe comprehensiunea oamenilor. Dar vedea prea bine ce puțin erau înțelese aceste himere în lumea în care trãia. Cine oare din preajma sa îl apre-

cia la justã valoare? Cine îl putea aprecia în Anglia? Blânda tendinţă a desãvârşirilor sale ascunse nu îl duseserã la nimic. Drumul gloduros al forţei şi al dibãciei îl va duce oare mai departe? Îngrozitoarea ţarã a exilului sãu se întindea dinaintea lui, vastã, dârzã şi îngheţatã. Desigur cã nu trecuse chiar neobservat; câştigase respectul tovarãşilor sãi de lucru; probitatea, sârguinţa, exactitatea sa erau recunoscute de fiecare; influenţa sa, extremã.

Dar cum erau toate acestea prea puţin - ah! cât de puţini - pe lângã ceea ce visase! Cât de palide şi de vane îi pãreau toate eforturile împotriva mormanului imens de prostie, nebunie, ignoranţã şi confuzie ce stãtea în faţa lui! Câteodatã, fireşte cã putea, prin abilitate sau forţã, sã aducã unele îmbunãtãţiri, sã reformeze unele detalii, sã distrugã unele abuzuri, dar inima groaznicului organism nu fusese atinsã.

Anglia, greoaie, încãpãţânatã, satisfãcutã, îi urmãrea odioasa goanã fãrã sã se clintească. Se aşezase de-a curmezişul drumului spre a opri monstrul. Dar se trecuse peste el. Nici chiar Palmerston nu era câştigat. Se afla tot pe acelaşi loc, cu inconştienţa, cu spiritul sãu certãreţ, cu lipsa lui totalã de principii. Era prea mult. Nici natura, nici baronul nu fãcuse din el un optimist; sãmânţa pesimismului gãsea în sufletul sãu un teren favorabil.

"Întrebând lucrurile sã-i spunã
Minţii sale câte-n soare şi în lunã;
Lumea întreagã pãrea nebunã".

Crezu cã îşi ratase viaţa; şi începu sã deznãdãjduiască. Dar Stockmar îl povãţuise sã lucreze fãrã odihnã. Va continua deci, cu cele mai nobile aspiraţii; va merge, fãrã întrerupere, pânã la capãt. Pasiunea deveni aproape o manie. Lampa verde se aprindea din ce în ce mai des; corespondenţa devenea din ce în ce mai numeroasã, examinarea ziarelor, din ce în ce mai scrupuloasã; interminabilele memorii, din ce în ce mai meticuloase şi mai precise. Chiar recreaţiile erau îndatoriri: se amuza la ore fixe; vâna cerbul cu tot antrenul necesar; fãcea calambururi la dejun, dupã cum se şi cuvine; totul era dupã regulã. Mecanismul funcţiona admi-rabil, dar nu i se dãdea niciodatã o clipã

de rãgaz, nu se ungeau niciodatã roțile ce se învârteau fãrã întrerupere cu o precisã şi seacã exactitate. Da, orice s-ar fi întâmplat, prințul lucra întotdeauna fãrã pauzã. Absorbise perfect toate teoriile lui Stockmar. Ştia ce e binele şi voia sã îl facã, cu orice preț. Asta era sigur. Dar, vai, ce sunt în aceastã viațã, mizerabilele noastre certitudini? "Nu fi prea zelos în nimic, zice un bãtrân grec".

În toate operele omeneşti, justa mãsurã e cea mai bunã. Cãci deseori, acela care urmãreşte cu zel un lucru ce i se pare excelent, e, în realitate, rãtãcit de o putere care-l face sã gãseascã bune lucrurile rele şi rele, lucrurile ce i-ar fi spre binele sãu." Desigur cã prințul şi baronul ar fi putut medita la recea înțelepciune a lui Théognis.

Victoria observa cã soțul ei avea de multe ori aspectul deprimat şi surmenat; cãuta sã-l distreze. Vedea cu durere cã englezii tot îl mai considerau un strãin. Nãdãjduia sã-i îmbunãtãțească poziția conferindu-i titlul de prinț consort. "Regina are dreptul sã pretindã ca soțul ei sã fie englez", scria dânsa. Din nefericire, cu toate scrisorile de patentã regalã, Albert rãmânea strãin. Anii treceau şi melancolia lui sporea. Victoria lucra cu el, îl supraveghea, se plimba cu el în pãdurile de la Osborn, unde fluiera la privighetori, ca altãdatã la Rosenau. Când venea ziua de naştere a prințului, alegea cu cea mai mare atenție daruri ce i-ar fi putut place cu adevãrat.

În 1858, pentru a-şi sãrbãtori cei treizeci şi nouã de ani, îi dãdu "un portret al Beatricei, în ulei, mãrime naturalã, de Horsley, o colecție complectã de vederi fotografice din Gotha şi din împrejurimi, care fuseserã luate de Bedford" şi un press-papiers "desenat de Vicky" şi fãurit din granit de Balmoral şi din dinți de cerb. Albert a fost încântat şi buna sa dispoziție la reuniunea familiarã a fost mai voioasã ca oricând. Şi totuşi, ceva nu mergea.

Era, fãrã îndoialã, sãnãtatea. Prințul se istovea în slujba țãrii. Constituția sa, precum observase Stockmar de la început, nu era capabilã sã suporte eforturi îndelungate. Era foarte des indispus; suferea continuu de mici cãderi. Şi aspectul îi trãda slãbiciunea. Frumosul adolescent de nouã-sprezece ani, cu ochii scânteietori, cu tenul rumen, devenise un bãrbat palid şi obosit; corpul sãu, umflat şi îndoit, craniul sãu despodobit trãda pe sedentar. Persoanele rãuvoitoare care comparaserã altãdatã pe Albert cu un tenor de operã, îi gãseau acum oare-

care asemănări cu un majordom. Înfăți-şarea sa era în penibilă contradicție cu cea a Victoriei. Şi regina era grasă, dar trupeşia ei era aceea a unei matroane viguroase, şi focoasa ei vitalitate se vedea mereu în ținuta ei energică, în privirile inchizitoriale şi în ochii ei vioi, în gesturile mâinilor ei grăsuțe, îndemânatice, învățate să comande.

Ah! de ce nu putea ea prin magia dragostei sale, să insufle acestui trup bleg, acestui spirit uscat şi descurajat, puțin din seva şi siguranța ce-o animau.

Deodată înțelese că existau şi alte primejdii pentru prinț. În timpul unei vizite la Coburg, în 1860, era să fie ucis într-un accident de trăsură. Se alese cu câteva zgârieturi, dar emoția Victoriei a fost mare, deşi o ascunse.

"Când regina e mai emoționată", scria dânsa, "atunci pare mai calmă. Nu îndrăzneşte să vorbească despre ce s-ar fi putut întâmpla; nu îşi poate mărturisi sieşi întinderea primejdiei: inima n-ar rezista. Agitația nu i-a fost egalată decât de recunoştința către Dumnezeu. Simțea că nu va fi liniştită atât timp cât nu va da "un semn permanent al sentimentelor ei." Şi decise să doteze Coburgul cu o fundație de caritate. "O mie de lire sterline, sau două, dăruiți deodată sau prin vărsăminte anuale, n-ar fi prea mult pentru reginã." S-au oprit la cea mai mică din ambele sume: au fost depuse pe numele primarului din Coburg şi al principalului ministru al cultelor, spre a fi împărțite în fiece an tinerilor şi domni-şoarelor cu un caracter exemplar şi aparținând claselor sociale celor mai umile.

Puțin după aceea, pentru prima oară în viață, regina simți pierderea unei persoane din intimitate. La începutul anului 1861, ducesa de Kent căzu la pat. Muri în martie. Acest eveniment o cutremură pe Victoria. Cu o intensă şi morbidă complezență, ea descrise amănunțit în jurnalul ei ultimele ceasuri ale mamei ei, descompunerea, cadavrul ei: descrieri întretăiate de apostrofe violente şi înecate într-un val de reflecții sentimentale. Doliul prezent ştersese toate urmele trecutului.

Ideeia morții în toată oroarea şi misterul ei, a morții prezente şi reale, puse stăpânire pe imaginația reginei; toată ființa ei, de o atât de arzătoare vitalitate, se temea de crudul spectacol al acestei puteri întunecoase şi triumfătoare. Astfel, această mamă cu care trăise atât de mult alături, care părea aproape o parte din existența ei, intrase în neant

în fața propriilor ei ochi.

Încerca s-o uite; nu putea. Lamentările ei conti-nuau, abundente şi ciudat de stăruitoare. Presimțea ea, printr-o misterioasă şi subconştientă putere, că această formidabilă majestate a morții pregătea de pe acum săgeata înspăimântătoare care avea să-i străpungă inima?

Şi, de fapt, înainte de sfârşitul anului, o altă lovitură teribilă trebuia s-o atingă.

Albert, care suferea de multă vreme de insomnie, ieşi într-o zi friguroasă şi umedă să inspecteze clădirile Academiei militare din Sandhorst. La înapoierea sa, se observă că oboseala şi vremea rea îi afectaseră serios sănătatea. Suferea de reumatism, insomniile sale continuau şi se plângea de o indispoziție generală şi profundă. Trei zile mai târziu, o obligație penibilă îl chemă să se ducă la Cambridge: prințul de Walles îşi făcea acolo studiile din anul precedent şi avusese o astfel de conduită, încât o vizită şi o dojană părintească erau necesare. Tatăl dezamăgit, suferind cu trupul şi inima, îşi îndeplini fără zăbavă datoria, dar, întorcându-se la Windsor, căpătase o răceală ce se părea să-i să fie mortală. În cursul săptămânii următoare, se simți din ce în ce mai slab şi mai bolnav. Deprimat, slăbit, nu încetă să lucreze. Hazar-dul aduse o criză economică foarte gravă.

Războiul civil izbucnise în America; şi Anglia, angajată într-o violentă ceartă cu Statele din Nord, părea că va fi amestecată în conflict. O telegramă decisă a lordului John Russell a fost prezentată reginei; prințul înțelese că, dacă va fi trimisă aşa cum era concepută, războiul va fi inevitabil. În dimineața zilei de 1 martie, la orele şapte, se sculă şi, cu mână tremurândă, scrise o serie de proiecte menite să îndulcească limbajul telegramei şi a facilita o soluție paşnică. Guvernul acceptă aceste modificări şi astfel războiul fu evitat. Dar acesta a fost ultimul memoriu al prințului.

Spusese întotdeauna că privise moartea cu liniş-te. "Nu mă cramponez de viață, voi țineți la ea, dar eu nu-i dau nici un preț". Şi adăugase: "Sunt sigur că, dacă voi cădea grav bolnav, mă voi lăsa să mă sting foarte repede, nu voi lupta ca să trăiesc. N-am nici o tenacitate spre a trăi".

Se analizase bine. După câteva zile de boală, spuse unui prieten că era sigur că nu se va mai restabili. Slăbea din ce în ce mai mult. Totuşi,

dacă ar fi avut de la început o îngrijire inteligentă, ar fi putut fi salvat. Dar medicii se înşelară asupra diagnosticului. Trebui observat că principalul său medic era sir James Clark. Se sugeră că ar fi indicată o consultaţie; sir James declară că era o idee ridiculă: "Nu e nici un motiv de nelinişte", spunea el. Dar ciudata ma-ladie se întetea. În fine, după o scrisoare de furioase mustrări a lui Palmerston, fu chemat doctorul Watson; el înţelese numaidecât că venise prea târziu. Prinţul se afla în plină febră tifoidă. "Cred", spusese sir James Clark, "că totul merge bine până acum."

Agitaţia şi suferinţa din primele zile făcură loc unei toropeli şi unei tristeţi din ce în ce mai adânci.

Într-o zi, muribundul dori să asculte muzică, "un cor frumos de la distanţă"; un pian a fost instalat în camera învecinată, şi principesa Alice cântă câteva versete din Luther, după care, prinţul spuse o rugăciune.

Spiritul său rătăcea; câteodată, îi revenea în minte trecutul îndepărtat. Asculta păsărelele cântând în zori; şi se mai credea încă copil, la Rosenau. Alte dăţi, Victoria venea lângă el să-i citească, şi dovedi că poate urmări istoria; se pleca peste el şi murmura vorbe de alint în germană, şi-i mângâia obrajii. Regina era foarte agitată şi turburată, dar nu era serios neliniştită. Susţinută de bogata ei energie, nu putea crede că aceea a lui Albert va da greş. Nu voia să privească în faţă oribila posibilitate. Refuză să îl vadă pe doctorul Watson. Sir James Clark nu o asigurase că totul va merge bine? Numai cu două zile înainte de moartea prinţului, scrise regelui Belgiei, cu o încredere aparentă: "Nu veghez noaptea la căpătâiul său; n-ar folosi la nimic; şi, de altfel, nu e nici un motiv de teamă". Principesa Alice, încercă să-i deschidă ochii, dar regina nu voia să vadă nimic. În dimineaţa zilei de 14 decembrie, Albert părea că e mai bine; ea se aştepta la asta; fără îndoială, criza trecuse. Dar, în cursul zilei, starea bolnavului se înrăutăţi. Numai atunci înţelese regina că se afla la marginea unei prăpăstii îngrozitoare.

Toată familia a fost chemată; şi, unul după altul, toţi copiii îşi luară rămas bun de a tatăl lor. "A fost o clipă groaznică", scrise Victoria în jurnalul ei, "dar, slavă Domnului, am avut puterea să mă stăpânesc şi să rămân perfect calmă, şi am rămas aşezată alături de el." El îngână câteva cuvinte pe care nu le putu înţelege: i se păru că vorbeşte în

franțu-zeşte. Apoi, brusc, începu sã îşi orânduiascã pãrul "aşa cum fãcea când se îmbrãca când era sãnãtos".

Cãtre searã, ea se îndepãrtã puțin, dar a fost numaidecât rechematã. O singurã privire îi relevã o înspãi-mântãtoare transformare. Îngenunche lângã pat. Albert respirã adânc, respirã încet, apoi nu mai respirã deloc. Trãsãturile feții sale devenirã cu desãvârşire rigide. Regina dãdu un țipãt, un singur țipãt prelung şi sãlbatic care rãsunã dea lungul castelului îngrozit; şi ea înțelese cã îl pierduse pentru totdeauna.

Capitolul VII
VÃDUVIE

I

Moartea prințului consort a fost cotitura principalã în viața reginei Victoria. Simțea ea însãşi cã viața ei adevãratã sfârşise odatã cu aceea a soțului ei, şi cã restul zilelor ei nu vor mai fi decât un fel de amurg, epilogul unei drame terminate.

Şi istoricul are parcã o impresie asemãnãtoare. Şi pentru el existã o umbrã peste a doua jumãtate a acestei cariere îndelungate. În timpul primilor patruzeci şi doi de ani, viața reginei e parcã luminatã de tot felul de informații autentice.

După moartea lui Albert, se pare cã pogorâse un vãl. Doar câteodatã, din întâmplare şi fãrã continuitate, vãlul se ridicã puțin; se disting atunci câteva trãsãturi esențiale, câteva amãnunte izbitoare; restul nu e decât îndoialã şi presupunere. Astfel, deşi viața reginei a fost tot atât de lungã înainte ca şi după marele ei doliu, istoria ultimilor ei ani e incomparabil mult mai scurtã. În neştiința noastrã, trebuie sã ne mulțumim cu o povestire scurtã şi superficialã.

Moartea bruscã a prințului n-a fost numai o îngro-zitoare zguduire pentru Victoria; a fost un eveniment de cea mai mare importanță pentru Anglia şi pentru Europa. N-avea decât patruzeci şi doi de ani; se putea crede cã va mai trãi încã cel puțin treizeci, întreaga desfãşurare

a afacerilor pu-blice engleze s-ar fi putut schimba. În clipa morții lui, ocupa deja un loc unic în viața țării; în cercul intim, oamenii politici, îl considerau drept o rotiță inevitabilă şi utilă în mecanismul statului.

Lordul Clarendon, de exemplu, vorbea de moartea lui ca de o calamitate națională, mai mult decât îşi putea imagina publicul.

Deplângea pierderea prințului a cărui "sagacitate şi prevedere ar fi fost mult mai prețioase decât oricând" într-un eventual războiu cu America. Şi, dacă ar fi trăit, influența prințului ar fi sporit, de bună seamă. Căci, în afară de calitățile sale morale şi intelectuale, avea în acest joc întotdeauna asul: era permanent. Politicienii veneau şi plecau; prințul rămânea instalat mereu în inima treburilor. Ar fi îndo-ielnic să nu fi cucerit un extraordinar prestigiu spre sfârşitul veacului; un asemenea om, îmbătrânit în serviciul nației, virtuos, inteligent şi servit de experiența unică a unei întregi vieți de guvernare. Destul de tare în tinerețe spre a se măsura cu teribilul Palmerston şi să iasă cu cinste din luptă, de ce n-ar fi fost el capabil în anii înaintați ai vieții? Care ministru, chiar din cei abili, populari, ar fi putut rezista înțelepciunii, irepro-şabilei virtuți, întinsei autorități a venerabilului prinț? E uşor de imaginat că, sub un asemenea şef, s-ar fi putut îndrăzni a preface Anglia într-un stat atât de exact organizat, atât de atent dinamizat, atât de util echipat, atât de autocratic controlat, cum era Prusia. Atunci poate că elementele democratice ale țării s-ar fi întrunit sub un oarecare conducător puternic, un Gladstone, un Bright; ar fi urmat o luptă şi monarhia s-ar fi cutremurat până în temelie. Sau, dimpotrivă, ipoteza profetică a lui Disraeli s-ar fi realizat: "Cu prințul Albert, spuse el, am fi înmormântat pe suveran. Acest prinț german a guvernat Anglia cu o înțelepciune şi o energie necunoscute până atunci regilor noştri... Dacă ar fi supraviețuit câtorva "bătrâni rutinați", ne-ar fi dat binefacerea guvernului absolut."

Constituția engleză, această entitate nedefinită, e un lucru viu care creşte cum cresc oamenii şi care se transformă mereu, după legile complexe ale caracterului omenesc. Înțelepții din 1688 i-au dat aspectul pe care îl ştim, dar întâmplarea care vru ca George I să nu ştie englezeşte, şi atunci îi impuse una din caracteristicile cele mai esențiale: un consiliu independent de Coroană şi supus primului ministru. Cumințenia lordului Grey, îndrumând-o pe drumul demo-crației, o împiedecă să se

usuce şi să piară. Dar şi de astă dată interveni hazardul: o femeie urcându-se pe tron, se căsători cu un bărbat capabil şi perseverent; şi s-a crezut că un element latent timp de ațâți ani, acel al unei administrații iresponsabile, va deveni caracteristica principală a constituției şi că va schimba complet sensul în care trebuia să se dezvolte. Dar ceea ce dăruise hazardul, tot hazardul îl luă; prințul consort a fost răpit de soartă, şi constituția engleză, lăsând să-i moară această mlădiță, fără nici un tremur, continuă să-şi trăiască viața ei misterioasă, ca şi cum n-ar fi existat niciodată.

Singura făptură de pe lume, una singură, pricepu importanța celor întâmplate. Baronul, de lângă gura sobei, văzu imensul şi puternicul edificiu pe care îl ridicase până în nori, prăbuşindu-se deodată asemeni unei catastrofe ireparabile. Albert era mort: baronul trăise degeaba. Chiar în clipele sale cele mai întunecate, nu întrevăzuse un dezastru atât de cumplit. Victoria îi scrise, îl vizită, încercă să îl consoleze declarând, cu o focoasă convingere, că va continua opera soțului ei. Surâse cu tristețe, privind flăcările din sobă. Şopti apoi că se va duce unde s-a dus şi Albert, că nu va întârzia multă vreme. Se retrase în sine. Zadarnic îl înconjurară co-piii cu îngrijire şi solicitudine; inima baronului era frântă. Mai lâncezi optsprezece luni; apoi, aşa precum spusese, se duse să cerceteze umbrele şi pulberea în compania elevului său.

II

Brusc, printr-o îngrozitoare răsucire a norocului, Victoria trecuse de la limpedea şi senina atmosferă a fericirii la profundele întunecimi ale deznădejdii. În fața excesului durerii ei, toți dimprejur se temeau mai întâi să nu-şi piardă mințile. Dar fondul naturii ei era de fier şi... rezista. Se observă că între aceste violente excese de desperare, regina era calmă, îşi aduse aminte, de altfel, că Albert dezaproba întotdeauna excesele, manifestările sentimentale, şi do-rința Victoriei de acum înainte nu era alta decât aceea de a fi conformă cu dorințele defunctului prea iubit. Dar câteodată, regeasca ei durere înfrângea orice stăpânire. Într-o zi, o chemă pe ducesa de Sutherland şi o conduse în camera prințului; acolo, prăbuşindu-se printre vestmintele mortului şi

izbucnind într-un torent de lacrimi, o conjurã pe ducesã sã-i spunã dacã depãşise vreodatã cineva pe prinţ în frumuseţea de caracter. Altãdatã, o invada un sentiment vecin cu indignarea ."Sãrmana orfanã de opt ani", scria ea regelui Belgiei, "e acum o vãduvã de patruzeci şi doi de ani, cu desãvârşire zdrobitã şi disperatã! Pentru mine a trecut toatã fericirea vieţii! Lumea nu mai înseamnã pentru mine nimic... Oh! sã fii astfel schimbatã în toatã puterea vârstei! Sã vãd amputatã la patruzeci şi doi de ani, viaţa noastrã casnicã atât de curatã, de fericitã, de paşnicã şi care ea singurã îmi îngãduia sã-mi suport poziţia, aceastã poziţie pe care o detest. Nãdãjduisem, totuşi, cu o certitudine instinctivã, cã Dumne-zeu ne va lãsa sã trãim împreunã, deşi el vorbea întotdeauna de scurtimea vieţii. Asta e prea îngrozitor, prea crud!" Ai crede cã descoperi sub aceste rânduri un ton al Majestãţii ofensate. Se mira dânsa, în strãfundul inimii ei, cã Dumnezeu putea sã aibã atâta cutezanţã?

Dar toate emoţiile cedau înaintea hotãrârii forţate de a continua, fãrã a schimba nimic, atât timp cât va trãi, ascultarea, adorarea, idolatria lui. "Ţin sã repet un singur lucru", spunea ea unchiului ei, "şi e ferma mea intenţie, hotãrârea mea irevocabilã sã fac lege din dorinţele, din planurile, din intenţiile sale cu privire la orice. Nici o putere omeneascã nu mã va face sã deviez de la ceea ce a dorit şi a vrut el." Furia o orbea, numai la gândul cã cineva sau ceva ar putea sã intervinã între ea şi dorinţa ei. Unchiul îşi anunţase vizita; ar avea el oare pretenţia sã se amestece în treburile ei şi, ca odinioarã, sã "punã oala pe foc"? Ea îi dãdu un uşor avertisment: "Mai sunt decisã, ca nici o persoanã pe lume, fie ea chiar cea mai devotatã şi bunã dintre slujitorii mei, sã nu mã conducã, sã nu mã sfãtuiascã, sã nu mã îndrume. Ştiu cât de mult ar fi dezaprobat el asta... Deşi atât de slabã şi nenorocitã, simt cã mi se stârneşte mânia la ideea cã s-ar putea cineva atinge de dorinţele şi de proiectele sale". Îşi sfârşea scrisoarea prin mãrturii de suferinţã şi afecţiune. Şi semnã: "Copilul dumitale nenorocit, dar devotat, Victoria R." Apoi privi data: era 24 decembrie. O îngrozitoare durere o sfâşie şi mâzgãli acest post-scriptum dezolat: "Ce Crãciun! Nici nu vreau sã mã gândesc!"

La început, în tumultul deznãdejdii ei, ea declarã cã nu-şi poate primi miniştrii; şi principesa Alice, ajutatã de sir Charles Phipps, tre-

zorier regal, se achitã cât putu mai bine de rolul de intermediar. Dar, dupã câteva sãptãmâni, Cabi-netul îşi permise sã comunice reginei, prin lordul John Russell, cã aceastã stare de lucruri nu mai putea dura. Conveni şi ea; Albert ar fi fost de aceeaşi pãrere. Îl chemã pe primul ministru. Lordul Palmerston sosi la Osborn înflorind de sãnãtate, bine dispus, cu favoritele proaspãt cãnite şi îmbrãcat cu un pardesiu negru, cu un pantalon gri deschis, cu mãnuşi verzi, cu butonii de la cãmaşã, albaştri. Înfãțişarea sa n-a fãcut asupra reginei o impresie prea favorabilã. Totuşi, izbutise sã se ataşeze de vechiul ei duşman; şi ideea unei schimbãri politice îi cauza cele mai vii temeri. Ştia cã guvernul poate cãdea din moment în moment şi aceastã eventua-litate o umplea de fricã.

Dupã şase luni de la moartea prințului luã totuşi o hotãrâre fãrã precedent: îi adresã lordului Derby, şeful opo-ziției, un mesaj particular în care îi spunea cã era prea slãbitã sufleteşte şi trupeşte, spre a suporta oboseala moralã a unei asemenea schimbãri, şi, dacã va face sã cadã guvernul, va risca viața sau mintea reginei. "Dumnezeule Mare", spuse cinic lordul Derby, destul de surprins de a primi un asemenea mesaj, "nu ştiam cã îşi iubeşte miniştrii în asemenea grad!"

Violența suferinței ei se calmã, dar nu mai regãsi niciodatã mulțumirea. Timp de luni, de ani trãi într-o tristețe posacã şi voitã. A avut o existențã de întemnițatã, îmbrãcatã cu crepul cel mai des, ea rãtãcea, melancolicã, de la Windsor la Osborn, de la Osborn la Balmoral. Nevizitând capitala decât rareori, refuzând sã ia parte la ceremoniile oficiale, respingând orice fel de contact cu lumea, deveni în curând atât de puțin cunoscutã supuşilor ei ca un monarh oriental. Era motiv de plângere, n-o înțelegeau. Ce însemnau pentru dânsa, de acum încolo, acele vane plãceri, acel fast inutil? Alte preocupãri o solicitau. Era paznica credincioasã a unei religii sfinte. Locul ei era în sanctuarul doliului, în lãcaşul prea sfânt în care numai dânsa avea voie sã pãtrundã. Acolo simțea ea suflul unei prezențe misterioase; putea interpreta, firește, palid şi anevoie, comunicãrile unui suflet încã viu. Aceasta va fi de acum înainte glorioasa şi groaznica ei datorie. Şi era, într-adevãr, groaznicã. Cu cât treceau anii, cu atât pãrea cã sporeşte melancolia şi singurãtatea ei. "Mã aflu pe culmea dezolatã a unei mãreții solitare", spunea ea. Foarte des, simțea cã nu mai poate, cã se

va prăbuşi sub această povară. Dar imediat, vocea îi vorbea; şi ea se înăsprea încă o dată spre a înfăptui, cu o minuțioasă conştiință, datoria ei crâncenă şi sacră. Şi această datorie era mai înainte de toate să continue opera căreia Albert îi consacrase viața; trebuia să lucreze în slujba țării. Această imensă povară a muncii, care apăsase pe umerii prințului, trebuia s-o ducă ea de acum înainte. Se clătina sub această formidabilă greutate. Atât cât trăise soțul ei, lucrase, desigur, cu regularitate şi dibăcie. Dar lucrul îi era uşurat, îi era făcut plăcut prin grija soțului ei, prin părerile, prevederea şi infailibilitatea lui. Chiar sunetul acelui glas care-i cerea să semneze o hârtie oarecare, o făcea să tresară de plăcere; la dreapta prințului ar fi muncit bucuroasă toată viața. Dar acum, ce schimbare înspăimântătoare! Sub umbrarul lămpii verzi, nu mai erau teancuri de scrisori bine ordonate şi etichetate; nu mai erau lămuriri ce făceau simple problemele cele mai încurcate; şi nimeni nu avea să-i mai spună de acum încolo ce era bine şi ce era rău. Desigur că avea secretari: erau sir Charles Phipps, generalul Grey şi sir Thomas Biddulph; făceau şi ei ce puteau. Dar ei nu erau decât subordonați; orice inițiativă, orice responsabilitate se sprijinea pe ea singură. Nici nu putea fi altfel. "Sunt decisă", spusese ea, "ca nici o persoană de pe lumea asta să nu mă conducă, să nu mă îndrume, să nu-mi comande". O jurase şi trebuia să-şi țină jurământul. Va urma întrutotul exemplul prințului. El refuzase să-şi delege autoritatea; intrase personal în detaliile oricărei chestiuni; îşi făurise o regulă să nu semneze niciodată o hârtie fără s-o fi citit personal, ba chiar să o şi adnoteze. Va face şi ea la fel. De dimineața până seara, în mijlocul unui morman de mape, ea citea şi scria la biroul ei - biroul ei care, vai, va fi de acum singur.

Doi ani după moartea lui Albert, o furioasă furtună politică puse credința Victoriei la grea încercare. Grozava ceartă cu privire la Schleswig-Holstein, al cărei foc mocnea de zece ani, trebui să cotropească Europa. Nimic nu egala complicația acestei afaceri. "Nu sunt decât trei persoane, spunea Palmerston, care au înțeles în chip real problema Schleswig-Holstein-ului: prințul Albert, care e mort; un profesor german care a înnebunit; şi eu însumi care am uitat-o complet". Prințul murise, dar nu lăsase el un înlocuitor? Victoria se repezi în vârtej, cu toată pasiunea inspirației, cu capul înainte; consacră mai multe ore în fiecare zi să cerceteze chestiunea sub toate aspectele ei.

Exista un fir al Ariadnei care o conducea prin labirint; de câte ori a fost discutatã chestiunea, îşi aducea aminte cã Albert luase întotdeauna partea Prusiei. Calea îi era deci trasatã; deveni deci campionul convins al ambiţiilor prusiene. Era, spunea dânsa, un testament al prinţului. Ea nu îşi dãdea seama cã Prusia prinţului consort nu mai exista; şi cã o Prusie nouã se nãscuse: Prusia lui Bismack. Poate cã Palmerston, cu ciudata lui presimţire, înţelesese instinctiv aceastã nouã primejdie.

Pentru orice eventualitate, el se înţelese cu lordul John Russel, cu privire la necesitatea de a susţine Danemarca şi a se opune pretenţiilor Prusiei. Dar pãrerile erau foarte împãrţite, nu numai în ţarã ba chiar şi în Consiliu. Timp de optsprezece luni, bântui cearta. Victoria se lupta cu primul ministru şi cu Ministrul de Externe. Când izbucni în sfârşit criza finalã şi când pãrea cu putinţã ca Anglia sã de-vinã aliata Danemarcei într-un rãzboi împotriva Prusiei, agitaţia reginei dãdu în febrã. Faţã de rudele ei germane afecta o discretã aparenţã de imparţialitate. Dar îşi potopea miniştrii cu stãruinţe, aspre mustrãri şi observaţii. Invoca cauza sfântã a pãcii. "Singurul mijloc pe care îl avem sã menţinem pacea în Europa, e sã nu sprijinim Danemarca, spre a nu-i crea dificultãţi... Regina suferã mult şi nervii ei sunt din ce în ce mai zdruncinaţi... Dar deşi o istoveşte atâta nelinişte, nimic nu va schimba ferma ei hotãrâre sã reziste oricãrei tentative ca ţara ei sã fie antrenatã într-o luptã nesãbuitã şi inutilã. Ea declarã cã e gata pentru orice, fie cã ar rezulta de aici şi demisia Ministrului de Externe. Regina", spunea lordul Grenville, "e complet epuizatã de temeri şi aşteptãri; ajutorul, sprijinul, sfatul, iubirea prea-iubitului ei soţ, îi lipsesc într-un chip crud". Era atât de ostenitã de atâtea eforturi fãcute spre a menţine pacea, cã abia putea cu greu sã ţinã capul sus sau sã scrie cu tocul. Anglia nu porni la rãzboi; şi Danemarca a fost pãrãsitã şi lãsatã sorţii ei, dar e greu de spus, în actuala stare a cunoştinţelor noastre, pânã la ce punct contribui atitudinea reginei la acest rezultat. E probabil cã tendinţele pacifiste ale mai multor miniştri au cântãrit mai greu decât intervenţiile pasionate şi stãruitoare ale Victoriei.

Ceea ce e sigur, e faptul cã entuziasmul reginei pentru sfânta cauzã a pãcii a fost de scurtã duratã. În câteva luni îşi schimbã cu totul pãrerea. Ea pricepu, în sfârşit, ce era cu adevãrat Prusia ale cãrei intenţii cu privire la Austria aveau sã se demaşte în timpul Rãzboiului de şapte

săptămâni. Trecând brusc de la o extremă la alta, îşi implora acum miniştrii să sprijine Austria cu armele. Dar îi implorã în zadar.

Activitatea ei politicã, ca şi izolarea ei, nu erau aprobate de public. Pe măsurã ce treceau anii fãrã a uşura cu nimic doliul regal, cenzura publicã devenea din ce în ce mai severă şi mai unanimă. Retragerea reginei nu arunca numai o umbrã peste plãcerile înaltei societăți, ci priva şi poporul de serbări, în sfârşit, avea o influență nefastă asupra croitoriei, modei şi lenjeriei. Această ultimă considerație cântărea greu. În sfârşit, în 1864, se zvoni cã regina avea să pãrãseascã doliul; şi jurnalele intonarã cântece de veselie. Din nefericire, noutatea era falsă. "Acest zvon", spunea ea, "va trebui să fie puternic dezmințit. Regina e foarte fericită cã supuşii ei doresc s-o vadă; şi va face tot ce-i va sta în putință ca să răspundă acestei dorințe loiale şi afectuoase... Dar sunt datorii mai importante decât acele ale reprezentării; se cuvenea acum din partea reginei să se ajute singurã; va face tot posibilul ca, fãrã a prejudicia treburile publice, să nu-şi neglijeze îndatoririle ce apãsau mereu asupra umerilor ei şi o împovărează cu griji şi lucrări." Această justificare ar fi avut mai multă greutate dacă nu s-ar fi ştiut cã "aceste alte şi importante îndatoriri", adãugate cu atâta emfazã de reginã, consistau mai ales în a contracara cu cât mai repede posibil politica externă a lordului Palmerston şi a lordului John Russell. O mare parte, poate cã majoritatea națiunii era pentru Danemarca în cearta cu privire la Schleswig-Holstein; şi sprijinul pe care Victoria îl dãduse Prusiei a fost viu criticat în public. Un talaz de nepopularitate se ridica împotriva reginei, mult asemãnător cu acela care bântuise cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, cu privire la scandalul Hastings. Presa fu nepoliticoasă; lordul Ellenborough atacă pe reginã în Camera Lorzilor; se şoptea în locurile sus puse cã proiectase să abdice; şi se regreta cã nu abdica! Victoria, ultragiată de aceste injurii, se simțea neînțeleasă. Era profund nenorocită. După discursul lordului Ellenborough, generalul Grey declară cã „nu vãzuse niciodată pe reginã atât de demoralizată". Şi ea însăşi scria lordului Grenville: "Oh! E îngrozitor să fii bănuită, să nu fii nici încurajată, nici îndrumată, nici ajutată; oh! cât de singurã se simte sărmana reginã!" Da, suferea, dar nu era mai puțin îndărătnică; era hotărâtă să nu se abată un pas de la linia de conduită pe care o datorie supremă o desenase pentru dânsa; va fi fidelă până la capăt.

Astfel, când a fost uitat Schleswig-Holstein-ul, când începu să se stingă chiar amintirea prințului consort, vigilenta singuratică rămase nestrămutat legată de strania ei îndatorire. Vălurile negre ale Victoriei înfruntau curajos ostilitatea mereu crescândă a lumii. Lumea nu va înțelege oare niciodată? Nu era numai durerea care o obliga să rămână astfel întemnițată; ci era şi devotamentul, abnegația, erau legămintele vii ale amorului! Penița scria fără încetare pe hârtia cu margine neagră. Carnea îi era slabă, poate, dar va duce totuşi greaua povară mai departe. Şi, din fericire, dacă lumea va refuza s-o înțeleagă, nu va fi tot aşa cu prietenii ei credincioşi. Era lordul Grenville şi mai era bunul Theodor Martin. Poate că Martin, care era atât de inteligent, va găsi poate mijlocul să oblige oamenii s-o înțeleagă pe regină. Şi va trimite o scrisoare în care va însemna treburile pe care le săvârşeşte, dificultățile de care era asaltată; şi Martin ar putea scrie pentru câteva reviste un articol inspirat din această scrisoare. "Nu este, îi spunea ea în 1863, durerea ce o ține pe regină închisă; ci e lucrul zdrobitor şi sănătatea ei amenințată de suferință şi responsabilități. Alice Helps a fost uimită la vederea camerei reginei. De la ora deşteptării până la ora culcării, nu e decât muncă, muncă, muncă: scrisori ce trebuiesc scrise, întrebări la care trebuie răspuns etc. Toate acestea sunt istovitoare; şi dacă regina n-ar putea să se o-dihnească pe seară, fără îndoială că n-ar mai fi în viață. Spiritul ei e surmenat mereu". Era prea adevărat.

III

Prima ei datorie era să continue opera lui Albert, dar mai era una, nu mai puțin importantă şi care-i era poate şi mai mult aproape de inimă: era să-i facă pe supuşii săi să înțeleagă adevăratul geniu şi adevăratul caracter al prințului, îşi dădea seama că, în timpul vieții lui, n-a fost apreciat la reala lui valoare. Atât cât a trăit n-a putut să-şi dezvolte din plin întreaga întindere a spiritului său, calitățile sublime ale inimii sale, dar moartea va face de acum înainte orice barieră inutilă: trebuia ca prințul să fie revelat acum în toată măreția şi plenitudinea lui. Se puse pe lucru cu metodă; îl însărcina pe sir Artur Helps să adune alocuțiunile şi discursurile prințului; şi greoiul volum apăru în 1862. Apoi dădu ordin gene-ralului Grey să scrie istoria primilor ani ai lui

Albert, de la naştere la căsătorie; ea însăşi făcu planul operei, furnizã o mare cantitate de documente confidențiale, adãugã nume-roase note; generalul ascultã, şi lucrarea fu terminatã în 1866. Dar ce era important rãmânea încã de spus; Martin primi ordinul sã scrie o biografie completã a prințului consort. Lucrã timp de paisprezece ani. Cantitatea de materiale de care a dispus, întrece orice imaginație, dar se arãtã foarte iscusit şi, de altfel, putea sã recurgã mereu la ajutorul prețios al Majestății Sale. Un prim volum, foarte gros, apãru în 1874; altele patru urmarã; astfel cã opera monumentalã n-a fost terminatã decât în 1880.

Domnul Martin a fost recompensat printr-un titlu de cavaler; şi totuşi a fost evident cã nici sir Theodor nici predecesorii sãi nu atinseserã scopul pe care şi-l propusese regina. Poate cã nu avusese mânã fericitã în alegerea cola-boratorilor sãi, dar esențiala eroare venea desigur chiar de la Victoria. Sir Theodor şi ceilalți îndepliniserã cu fidelitate misiunea pe care le-o impusese; ridicase în fața publicului imaginea lui Albert astfel precum era întipãritã în inima Victoriei; nenorocirea era cã publicul nu gãsea atrãgãtoare aceastã imagine. Firea Victoriei, mai mult viguroasã decât subtilã, respingea toate nuanțele sugerate de perspicacitate sau de ironie, şi nu voia sã admitã decât categoricul şi absolutul. Când ura, o fãcea cu o putere irezistibilã care zvârlea în neant obiectul urii ei, fãrã discuție şi fãrã drept de apel. Şi dragostea ei era ca şi ura ei. În tot ceea ce îl atingea pe Albert, pasiunea ei de superlativ nu cunoştea margini. Ar fi considerat drept o necrezutã batjocurã sã nu fi vãzut în el modelul universal al virtuții, al cumințeniei, al frumuseții, mo-delul tuturor gingãşiilor şi al gloriei omului: fusese desãvârşit; şi trebuia sã fie arãtat în toatã strãlucirea acestei perfecțiuni. Şi astfel îl prezentase sir Arthur, sir Theodor şi generalul. Un portret mai puțin idealizat ar fi pretins, de la un pictor care zugrãvea chiar sub ochii reginei, talente pe care aceşti domni nu le aveau de fel. Dar nu era totul; printr-un surplus de nenoroc, Victoria înrolãa în serviciul ei un scriitor ale cãrui merite nu puteau fi puse la îndoialã. Poetul laureat Tennyson, fie din complezențã, fie din convingere, adoptând tonul suveranei, îşi adãugã vocea la corul de laude şi împrumutã formulei regale magica armonie a versului. Din acest moment, chestiunea a fost dincolo de orice discuție; era imposibil de uitat cã Albert purtase floarea albã a unei vieți fãrã patã.

Rezultatul tuturor acestor lucruri a fost de două ori nenorocit. Victoria, dezamăgită şi necăjită, era mâniată pe supuşii săi că au refuzat, în ciuda sforţărilor ei, să recu-noască adevărata valoare a soţului ei. Ea nu înţelegea că imaginea perfecţiunii personificate displace celor mai mulţi dintre oameni. Acest dezgust izvorăşte mai puţin din invidie cât din neîncredere; ţi-e teamă ca o perfecţiune atât de săvârşită să nu fie umană. Astfel, văzând publicul cum i se înfăţişează un erou din turtă dulce, un personaj de roman moral şi nu un om din sânge şi carne, îi întoarse spatele cu o smucitură din umeri, un zâmbet sau o zeflemea. Dar cetăţenii pierdeau tot atât de mult ca şi Victoria, căci Albert era o personalitate mult mai interesantă decât se putea bănui. Printr-o curioasă ironie a soartei, amorul reginei ridicase dinaintea imaginaţiei publicului cititor o perfectă păpuşă de ceară; şi omul veritabil, cu energia, cu luptele şi zbuciumul său, dispărea în dosul acestei fantoşe mincinoase, omul real, atât de misterios, atât de uman.

IV

Cuvintele şi cărţile sunt monumente nesigure, dar cine poate să nu recunoască vădita soliditate a bronzului şi a pietrei? La Fragmore, aproape de Windsor, Victoria construi un mausoleu vast şi complicat pentru ea însăşi şi pentru soţul ei. A costat două sute de mii de lire sterline. Dar nu era decât un monument privat şi casnic şi regina dorea ca, pretutindeni unde se întruneau supuşii ei, memoria prinţului să le fie reamintită. În întreaga împărăţie, la Aberdeen, la Perth, la Wolverhampton, se ridicau statuile prinţului; şi regina, punând capăt recluziunii ei, le inaugura ea însăşi. Capitala nu vru să rămână la urmă. O lună după moartea prinţului, se întruni un consiliu la Mansion House[1] spre a discuta mijloacele de a-i onora memoria. Opiniile erau împărţite. Trebuia să fie preferată o statuie sau o instituţie? A fost deschisă o subscripţie; un comitet, compus din personaje influente, a fost constituit. Regina a fost consultată. Majestatea Sa răspunse că prefera în locul unei instituţii un obelisc de granit ornat la bază cu sculpturi, dar Comitetul şovăia. Un obelisc demn de acest nume tre-

1 Primărie în limba engleză (n.red.).

buia, evident, să fie monolitic; şi unde era să găseşti în Anglia o carieră de piatră capabilă să furnizeze un bloc de granit de mărimea dorită? exista granit în Finlanda rusească, dar Comitetul a fost informat că suporta greu intemperiile. Comitetul propuse deci să ridice în memoria prinţului o statuie şi o instituţie. Majestatea Sa consimţi. Dar se ivi o nouă dificultate: se descoperi că subscripţia nu adunese decât şaizeci de mii de lire sterline, sumă neîndestulătoare spre a acoperi cheltuielile acestui monument dublu. S-a renunţat deci la instituţie. S-a menţinut ideea statuii. Arhitecţi eminenţi au prezentat proiecte. Comitetul sfârşi prin a avea la dispoziţia sa o sumă de o sută douăzeci mii de lire, publicul mai subscriind încă zece şi Parlamentul votând încă cincizeci. Câţiva ani mai târziu, o societate pe acţiuni se constitui şi execută Albert-Hall.

Regina şi Comitetul aleseră ca arhitect pe Gilbert Scott a cărui activitate, conştiinţă şi sinceră pietate îl aşezase în primele ranguri ale profesiunii sale. Îşi consacrase viaţa studiului stilului gotic, şi urmele degetelor sale se găseau nu numai într-o mulţime de monumente originale ci şi în cea mai mare parte a catedralelor engleze. Restaurările sale ridicaseră într-adevăr câteva plângeri. Dar Scott răspundea cu atâta vigoare şi sinceritate în articole şi broşuri, încât nu mai rămase nici un cetăţean neconvins. Putu astfel să-şi continue în linişte lucrările. Totuşi, odată, dragostea lui de gotic îl puse într-o situaţie penibilă. Era vorba de reconstituirea clădirilor guvernamentale de la Whitehall. Scott concură şi planurile sale au fost alese. Clădirile, nu mai e nevoie s-o spunem, erau concepute în stilul gotic şi logodeau în chip fericit "profiluri pătrate şi orizontale" cu ferestre în cruce, cu coame de zid, cu acoperişuri ţuguiate şi ferestruici cocoţate în pod. Gilbert Scott însuşi observă că desenele sale "erau poate cele mai bune care au fost vreodată trimise la un concurs sau aproape". După detaliile şi etapele obişnuite, lucrările aveau, în sfârşit, să înceapă, când deveni tocmai lordul Palmerston prim-ministru. Îndată îl chemă pe Scott.

— Ei, bine, domnule Scott, îi spuse el cu glasul său degajat, nu vreau să mai aud de acest stil gotic. Insist să faceţi un proiect în stil italienesc; veţi scoate-o bine la capăt, nu mă îndoiesc.

Scott a fost consternat. Stilul Renaşterii italiene nu era numai lipsit

de frumusețe, mai era şi imoral. Scott refuză cu dispreț să se conformeze.

— Desigur, spuse atunci lordul Palmerston pe un ton patern, nu putem cere unui arhitect gotic să construiască un monument clasic. Va trebui să găsesc pe altcineva.

Era prea de tot! Scott, întors acasă, scrise o scrisoare aspră primului ministru. Îi reamintea înalta lui po-ziție: era laureatul a două concursuri europene, membru al Academiei Regale, titular al unei medalii de aur a Institutului şi profesor de arhitectură al Academiei Regale. Această scri-soare n-avu nici un efect; lordul Palmerston nici nu-şi dădu osteneala să răspundă. Scott înțelese atunci că, printr-o chibzuită amalgamare, conservând caracterul esențial al goticului, putea da la lumină un proiect care ar produce, cel puțin în aparență, efectul stilului clasic.

— Nu, nu, spuse lordul Palmerston. Acest nou proiect nu face parte din nici un stil, e un bastard de care nu mai vreau s-aud.

După acestea, Scott crezu necesar să se retragă timp de două luni la Scarborough şi să facă o cură de chi-ninã. Îşi regăsi în sfârşit sănătatea, dar cu prețul convinge-rilor sale. În interesul familiei sale, hotărî că trebuie să asculte pe primul ministru. Şi fremătând de oroare în fața acestei noi misiuni, construi monumentul în cel mai curat stil al Renaşterii. Puțin după aceea, Scott se consolă să clădească hotelul Saint-Pancras în stilul crezului său.

O misiune şi mai agreabilă şi mai măgulitoare, îi reveni acum lui Scott. "Desenând planurile înălțării Memorialului, scrise el, mi-a venit ideea să construiesc un fel de ciborium[1], spre a proteja o statuie a prințului. Caracterul principal al monumentului stătea în faptul că acest ciborium era conceput până la un anumit punct în spiritul anticelor relicvarii. Acest relicvariu trebuia să fie un model aparte, cum n-a fost niciodată ridicat; gândul meu a fost să realizez un monument unic folosind materiale prețioase, cu incrustări etc."

Acest proiect era foarte potrivit ca stil cu conjuncturile. Prințul, de fapt, avusese el însuşi ideea, dar în sens invers: desenase şi făcuse să fie executate mai multe vase, pentru untdelemn, de argint, în acelaşi stil. La cererea reginei, a fost ales un loc în grădinile de la Kensington,

[1] Vas mare în formă de cupă (n.red.).

foarte apropiat de locul pe care a avut loc Marea Expoziție; şi, în mai 1864, au fost puse temeliile. Lucrul a fost îndelungat, complicat, greu. Un mare număr de muncitori şi mai mulți sculptori lucrau sub conducerea lui Scott. Schițe şi machete erau mereu prezentate reginei, care critica cu atenție toate amănuntele şi propunea mereu alte înfrumusețări. Friza care încercuia baza monumentului era ea singură o lucrare considerabilă. "Acesta", spunea Scott, "luat în ansamblu, e poate lucrul de sculptură cel mai laborios care a fost întreprins vreodată, deoarece consistă într-o înşirare de figuri de mărime naturală, în număr de o sută şaptezeci sculptate în altorelief, pe o lungime de două sute de picioare, executat în marmura cea mai dură pe care am putut-o procura." După trei ani de lucru, monumentul era departe de a fi terminat; Scott crezu de datoria lui să ofere un dineu lucrătorilor spre a le da "o dovadă tangibilă a satisfacției lui". "Două mese lungi, aşa ni se spune, au fost construite din planşe de schelă şi întinse în ateliere, fiind acoperite cu jurnale în loc de fețe de mese. Au luat parte la cină mai mult de optzeci de oameni. S-a servit din belşug carne de vacă şi de berbec, dulciuri şi brânzeturi; fiecărui mesean i s-au dat câte trei halbe de bere; răcoritoare din ghimbir şi limonadă au fost servite abstinenților care erau numeroşi... S-au rostit discursuri; mai mulți lucrători luară cuvântul, şi aproape toți începură cu aceste cuvinte: "Mulțumită Domnului suntem sănătoşi". Câțiva făcură aluzie la cumpătarea ce domnea printre ei; toți declarară că erau mândri şi fericiți că lucrează pentru o operă atât de mare".

Puțin câte puțin, edificiul se ridica; cea de a suta şaptezecea figură a frizei a fost sculptată, coloanele de gra-nit au fost înălțate, mozaicurile au fost îmbinate în frontoa-nele alegorice; cele patru statui uriaşe ale principalelor virtuți creştine şi colosalele statui ale celor patru virtuți morale au fost puse pe piedestalurile lor, cele opt statui de bronz ale principalelor ştiințe: astronomia, chimia, geologia, geometria, retorica, medicina, filosofia au fost fixate sus, pe sclipitoarele lor clopotnițe. A fost admirată mai ales statuia psihologiei. "Pe brațul drept", ne spune descrierea oficială, "ține un copil nou născut, care reprezintă dezvoltarea formelor fiziologice cele mai înalte şi perfecte, în timp ce cu degetul arată un microscop, instrument care ajută observarea organismelor vegetale şi animale cele mai infime". În fine,

crucea de aur fu urcatã peste constelațiile de îngeri suprapuşi unii peste alții, cele patru continente de marmorã albã formarã zidul în cele patru unghiuri ale bazei; şi, şapte ani dupã concepție, în luna iulie 1872, monumentul a fost deschis publicului.

Dar au mai trebuit sã treacã patru ani pânã ce a fost terminatã figura centralã, spre a fi aşezatã sub baldachinul înstelat. Era opera lui Foley. Scott nu impusese voința lui sculptorului decât într-o singurã privințã: "Am ales poziția aşezatã, pentru cã indicã mai bine demnitatea convenabilã unui personaj regal". Foley executã cu iscusințã concepția şefului sãu. "În atitudine şi expresie, scopul meu a fost, menținând individualitatea portretului, sã personific rangul, caracterul, o inteligențã luminatã, şi sã sugerez acel orizont spiritual ce se interesează activ şi nu pasiv de opera ci-vilizației, reprezentatã prin statui, grupuri şi reliefurile plasate jur împrejur... Spre a reaminti mai bine una dintre cele mai remarcabile întreprinderi în viața publicã a prințului, adicã Expoziția Internaționalã din 1851, a fost pus în mâna dreaptã a statuii un catalog al operelor adunate în aceastã primã adunare a industriei tuturor popoarelor". Aceastã statuie era din bronz aurit şi cântãrea aproape zece tone. S-a crezut, nu fãrã motiv, cã simplul cuvânt "Albert", gravat pe soclu va ajunge sã explice monumentul.

Capitolul VIII
DOMNUL GLADSTONE ŞI LORDUL BEACONSFIELD

I

Râsul lordului Palmerston - acel ha! ha! straniu şi metalic ce amintea vremurile lui Pitt şi al congresului de la Viena - nu mai rãsuna în Picadilly; lordul John Russell cãdea în mintea copiilor; lordul Derby pãrãsea scena cu pas împleticit. Un act nou începea şi actori noi, domnii Gladstone şi Disraeli rivalizau la lumina rampei. Victoria, de pe jețul ei de onoare, privea piesa cu acel interes pasionat pe care-l dãdea

întotdeauna politicii. Preferințele ei erau surprinzătoare. Gladstone, discipol al veneratului Peel, îşi câştigase şi aprobarea lui Albert; Disraeli, dimpotrivă, se arătase până la căderea lui sir Robert, duşmanul înverşunat al acestui ilustru bărbat de stat. Şi prințul declarase "că nu există în el nici o trăsătură de gentleman". Totuşi, regina nutrea față de Gladstone o neîncredere şi o aversiune ce sporeau zilnic, în timp ce dădea rivalului său semne de încredere, stimă şi afecțiune pe care însuşi lordul Melbourne abia le cunoscuse.

Atitudinea ei față de ministrul tory se schimbase din ziua în care băgase de seamă că, dintre oamenii de stat, el singur ghicise sentimentele ei, la moartea lui Albert. Putea spune despre ceilalți: "Au milă de mine, dar nu-mi înțeleg durerea". Disraeli, el înțelegea. Toate condoleanțele sale luaseră forma unor panegiricuri respectuoase. Regina declară că "el singur ştia să-l aprecieze pe prinț". Începu să-i arate o favoare deosebită; la căsătoria prințului de Walles îi dădu, pentru dânsul şi pentru soția sa, două din locurile atât de căutate în biserica St. George şi îl invită să petreacă o noapte la Windsor. Când a fost cerută o sumă Camerei Comunelor pentru monumentul lui Albert, Disraeli, în calitate de şef al opoziției, vorbi cu elocință în favoarea proiectului. A fost recompensat printr-un exemplar al discursurilor prințului, legat în marochin alb şi cu o dedicație scrisă chiar de mâna reginei. În scrisoarea lui de mulțumire, "îndrăzni să atingă un subiect sacru"; şi, făcând ecou, cu o justă precizie, sentimentelor Victoriei, stărui mult cu privire la absoluta perfecție a lui Albert. "Prințul, spunea el, e, după câte ştiu, singura ființă care a realizat idealul. Nici o persoană din câte cunosc nu s-au apropiat de el. În el se contopea grația virilă cu sublima simplicitate, şi cavalerismul cu splendoarea intelectuală ce caracteriza academia atică. Singurul om în istoria Angliei care ar fi putut fi apropiat de el, în oarecare măsură, este sir Philip Sidney: aceeaşi înălțime de spi-rit, aceeaşi cultură universală, aceeaşi dragoste amestecată cu vigoare, aceeaşi rară combinație de energie romantică şi linişte clasică". Cât despre raporturile sale cu prințul, spunea el că a fost "una din întâlnirile cele mai fericite ale existenții sale; mai păstrează amintiri pline de eleganță şi frumusețe ce vor exercita, cel puțin aşa nădăjduieşte, o influență calmantă şi totdeodată exaltantă asupra restului vieții sale".

Victoria a fost foarte mişcatã de cuvintele lui "de-licate şi profunde"; şi, de atunci, Disraeli ocupã un locşor sigur în afecţiunea ei. În 1866 venirã conservatorii la putere. Disraeli, devenit cancelar, vãzu în chip firesc cum se strâng raporturile sale cu suverana. Doi ani mai târziu îşi dãdu demisia lordul Derby, şi Victoria, cu o intensã bucurie şi cu o graţie particularã, salutã în Disraeli pe primul ministru, dar nu stãtu la putere decât nouã luni agitate, la sfârşitul cãrora guvernul lui, care era în minoritate la Camera Comunelor, fu mãturat de alegeri. Dar în timpul acestei perioade atât de scurte, legãturile ce legau pe reginã de ministrul ei, se întãrirã şi mai mult; raporturile lor nu mai erau acelea ale unei suve-rane recunoscãtoare cu un slujitor devotat, ci acelea a doi prieteni. Scrisorile oficiale ale lui Disraeli, în care strãbãtuserã întotdeauna trãsãturi personale, devenirã savuroase reportaje ale noutãţilor politice şi mondene, scrise, cum spunea lordul Clarendon, "în cel mai bun stil de romancier al sãu". Victoria era fermecatã; spunea cã nu mai primise niciodatã asemenea scrisori; pentru prima oarã ştia totul. Drept rãsplatã, cu venirea primãverii, trimise noului ei amic mai multe buchete de flori, culese cu propria ei mânã. El îi fãcu omagiu cu completa ediţie a romanelor sale; ea se arãtã foarte mişcatã şi recunoscãtoare. Ea însãşi publicase de curând *Pagini de jurnal ale vieţii noastre în Highland.* Se observã cã primul ministru, în conversaţiile lui cu regina, spunea adesea: "Noi ceilalţi autori, Doamnã". Ea îl sprijinea cu putere în chestiunile politice: "Într-adevãr, conduita opo-ziţiei e incalificabilã". Şi, când guvernul a fost înfrânt la Camerã, ea se arãtã "real jignitã de felul în care se comportã Comunele; discreditează mereu guvernul". Nu-i plãcea schimbarea; se temea cã, dacã liberalii vor insista ca Biserica Irlandei sã fie despãrţitã de stat, sã nu fie un obstacol Jurãmântul încoronãrii. Dar schimbarea era inevitabilã; şi Victoria cãutã zadarnic sã se consoleze cã îşi pierduse mi-nistrul favorit, ridicându-l pe Disraeli la rang de pair.

Gladstone era la Hawarden în cãmaşã, ocupat cu tãierea unui copac, când îi parveni mesajul regal. "Foarte important", spuse el, după ce sfârşi de citit scrisoarea, şi se apucã din nou sã reteze copacul. Dar gândurile sale ascunse erau mai puţin scurte. Le încredinţa jurnalului sãu: "Atot-pu-ternicul", scria el, "se pare cã mai pãstrează pentru mine un destin pe care L-a alcãtuit, deşi mã simt atât de nedemn. Glorie

numelui Său!"

Totuşi, regina nu împărtăşea opinia noului ei mi-nistru despre destinele Atotputernicului. Ea nu putea vedea mâna Atotputernicului în programul de schimbări radicale pe care Gladstone era hotărât să-l aplice. Dar ce era de făcut? Cu demonica lui energie şi cu sprijinul unei puternice majo-rități în Camera Comunelor, Gladstone era irezistibil. Timp de cinci ani (1869-1874), Victoria se văzu condamnată să trăiască într-o atmosferă de reforme interminabile: reforma Bisericii Irlandei şi a sistemului agrar irlandez, a educației, alegerilor parlamentare, a organizării armatei şi a marinei, a administrației şi a justiției. Ea se lupta, dojenea, se supăra; simțea că, dacă Albert ar mai fi trăit, lucrurile n-ar fi ajuns aici. Dar protestele şi plângerile ei erau zadarnice. Erau parcă înecate de un talaz de documente şi ea se istovea luptând cu valurile. Când sosi proiectul, atât de lung şi complicat numit Reforma Bisericii Irlandei, întovărăşit de o scrisoare a lui Gladstone care-i dădea lămuriri într-o caligrafie microscopică pe douăsprezece pagini, regina se văzu cuprinsă de dispe-rare. Mergea de la lege la explicația legii; şi una îi părea tot atât de obscură ca şi cealaltă. Dar avea să-şi îndeplinească datoria; nu trebuia numai să citească, ci să ia şi note. În sfârşit, încredința toate documentele lui Martin, care locuia la Osborn, şi ea îl rugă să-i facă un rezumat; hotărât că dezaproba mai mult decât oricând proiectul! Dar astfel era puterea guvernului şi, spre a evita un rău mai mare, a fost ea însăşi obligată să recomande moderarea inamicilor ministerului.

În mijlocul acestei crize, în timp ce viitorul bisericii Irlandei era dubios, o nouă reformă veni să solicite atenția Victoriei. Era vorba de a se permite marinarilor să poarte barbă. "Domnul Childers nu ştie nimic precis cu privire la bărbi?" scria, cu teamă, regina primului lord al Amiralității. După toate socotelile, Majestatea Sa aprobă inovația. "Personal prefer bărbile fără mustăți; aceasta având o aparență militară şi terestră, dar suprimându-se mustața, scopul ar fi ratat, adică suprimarea necesității rasului. Astfel, cel mai bun lucru ar fi să se mențină barba completă, cu condiția să fie tăiată scurt şi ținută curată". După ce meditase problema încă o săptămână, regina scrise o scrisoare decisivă. Ținea, spunea dânsa "să facă o ultimă observație cu privire la bărbi: să se ştie că nu trebuia să se permită în nici un caz, purtarea

mustãții fãrã barbã". Se puteau tolera inovații în marinã. Sã te atingi de armatã era un lucru mult mai grav. Din toate timpurile, au existat raporturi extrem de intime între armatã şi Coroanã; şi Albert consacrase mai multã vreme şi muncã în detaliile chestiunilor militare decât spre a studia procedeul picturii în frescã sau spre a face planuri de clãdiri pentru proletari. Dar acum era vorba de o schimbare considerabilã: Gladstone voia ca generalisimul sã nu mai depindã direct de suveran, ci de Parlament şi de Ministrul de Rãzboi. Dintre toate reformele liberale, aceasta a fost reforma care a amãrât pe Victoria cel mai mult. Ea considera cã ar fi o atingere a poziției sale personale, aproape o atingere a poziției personale a lui Albert, dar nu era capabilã s-o împiedice; şi ministrul a fost cel mai tare. Şi când aflã cã acest om teribil mai avea în vedere o reformã, cã îşi pro-punea suprimarea cumpãrãrii brevetelor ofițereşti, nici nu se mai mirã. Sperã o clipã cã va veni în ajutorul ei Camera Lorzilor. Pairii se opuneau reformei cu o vigoare neaşteptatã. Dar Gladstone, mai sigur ca oricând de ajutorul Atot-puternicului, se gândi la o stratagemã ingenioasã. Cumpãrarea brevetelor militare fusese instituitã cândva prin autorizație regalã: şi tot prin autorizație regalã va fi suprimatã. Victoria se aflã în fața unei curioase dileme. Dezaproba în întregime suprimarea, dar i se mai cerea şi sã opereze aceastã supresiune exercitând dreptul ei suveran; şi asta era pe placul ei. Nu şovãi mult. Şi, când guvernul o sfãtui sã semneze auto-rizația regalã, ea o fãcu cu bunã voie.

Oricât de inadmisibilã era politica lui Gladstone, exista ceva şi mai rãu. Victoriei nu-i plãcea modul în care o trata ministrul. Desigur cã în raporturile sale cu ea, Gladstone nu era lipsit nici de curtoazie, nici de respect. Dimpotrivã, convorbirile şi corespondența marcau o extraordinarã supunere în fața suveranei. Acest conservatorism profund şi pasionat, care pânã la sfârşitul paradoxalei lui cariere, îi colorã ciudatul sãu caracter cu o nuanțã atât de neprevãzutã, îl fãcea s-o privească pe Victoria prin ceața unei temeri aproape religioase; vedea în dânsa sacrosancta încarnare a tradițiilor venerabile, un element esențial al constituției engleze, o reginã mai presus de Parlament. Din nefericire, Doamna aprecia prea puțin acest fel de compliment. "Îmi vorbeşte ca unei adunãri publice", ar fi spus ea. Fraza are o savoare destul de epigramaticã; îți vine a crede cã nu-i a Victoriei, dar exprimã esența ati-

tudinii lui. Ea nu se opunea să se vadă într-însa o instituție; era o instituție, şi o ştia. Dar era şi femeie, Gladstone uita acest lucru şi asta ea nu o putea suferi. Degeaba îşi arăta el zelul, devotamentul, frazele ceremonioase, umilele lui reverențe, corectitudinea sa meticuloasă. Şi când, în excesul loialității sale, se gândi cu o oarbă smerenie, să împrumute obiectului cultului său acea subtilitate de spirit, acea vastă lectură, acel grav entuziasm pe care îl poseda el însuşi, eroarea deveni şi mai profundă. Dezacordul între această ciudată divinitate şi autentica Victoria produse rezultate dezastruoase. Plictiseala şi distanțarea reginei se transformară într-o veritabilă ostilitate; cu maniere întotdeauna perfecte, nu se clinti de fel în fața mi-nistrului, încurcat, înțepenit şi perplex. Dar credința lui n-a fost clintită. Când se întrunea Consiliul, primul ministru, plin de beatitudine, deschidea şedința cu citirea scrisorilor pe care i le adresase regina, cu privire la chestiunile zilei. Adunarea păstra tăcerea cea mai absolută, în timp ce, solemn servite de Gladstone, misivele regale îşi întindeau emfaza, exclamările şi ciudățeniile gramaticale. Nici un comentariu de nici un fel nu era hazardat. Apoi, după o respectoasă pauză, Consiliul se apuca de trebile curente.

II

Cât de puțin înțelegea Victoria atitudinea primului ministru față de ea, îi înțelegea totuşi utilitatea. Timpul nu făcuse decât să sporească nemulțumirea publică stârnită de izolarea ei. Această nepopularitate se manifesta acum zgomotos, stimulată de căderea celui de al doilea Imperiu, şi stabilirea Republicii Franceze se afirma mai puternic decât în 1848. Şi, pentru prima oară, devenea cum se cade să fie. Chartismul fusese până atunci doctrina claselor proletare. Acuma, membri ai Parlamentului, profesori distinşi, doamne titrate făceau paradă cu ideile cele mai subversive. Monarhia era atacată în teorie şi în fapt. Era atacată într-un punct vital: era acuzată că costa prea scump. Ce avantaje avea națiunea cheltuind sume atât de mari pentru suveran? Retragerea Victoriei dădea oarecare avânt acestor critici. Se observa că funcțiile aparatului Coroanei se reduseseră la nimic. Şi rămânea de

văzut dacă celelalte funcțiuni regale meritau o cheltuială anuală de 385.000 de lire sterline. Socotelile regale au fost examinate cu curiozitate. Un pamflet anonim, intitulat: *Ce face ea?* lămurea poziția financiară a reginei cu o malițioasă claritate. Lista civilă, aşa se spunea, acorda reginei 60.000 lire sterline pe an pentru uzul ei personal, dar restul acestui mare venit avea de scop să-i permită "a subvenționa cheltuielile Casei Regale şi a susține onoarea şi demnitatea Coroanei". Sărea în ochii oricui că, de la moartea prințului, ultimele ei cheltuieli au fost foarte reduse; era greu să nu ajungi la concluzia că o sumă considerabilă era anual îndrumată pe altă cale decât aceea pe care o stabilise Parlamentul, spre a îngroşa averea personală a Victoriei. Era cu neputință să descoperi întinderea exactă a acestei averi, dar erau serioase motive să crezi că această avere era imensă; nu era imposibil să atingă cifra de cinci milioane lire sterline. Pamfletul protesta împotriva unei asemenea stări de lucruri; şi aceste proteste găseau un ecou de complezență în presă şi în reuniunile publice. Fireşte că se exagera mult; nu era mai puțin adevărat că regina era foarte bogată. E probabil că economisea 20.000 de lire anual din lista ei civilă; veniturile ducatului de Lancaster sporeau mereu: moştenise o avere considerabilă de la prințul consort; şi un avar excentric, John Neild, îi lăsase prin testament, în 1825, o jumătate de milion de lire sterline. În aceste condiții, când în 1871, se ceru Parlamentului să voteze o dotă de 30.000 lire şi un venit anual de 6.000 lire pentru principesa Luisa cu prilejul măritişului ei cu fiul cel mai mare al ducelui d'Argyll, nu e surprinzător că s-au auzit țipete de protest. Pentru a împăca opinia publică, regina însăşi deschise Parlamentul; şi suma a fost votată aproape în unanimitate. Dar câteva luni mai târziu sosi o nouă cerere: prințul Arthur împlinind majoratul, se cerea națiunii să-i acorde un venit anual de 15.000 lire. Țipetele se dublară. Ziarele au fost pline de articole violente; Bradlaugh tună şi fulgeră împotriva "prinților calici" în fața unei mulțimi nemaivăzute până atunci în Trafalgar-Square; sir Carol Dilke propovădui republica printre alegătorii săi din Newcastle. Dotarea prințului Arthur a fost totuşi votată de Camera Comunelor cu o puternică majoritate; doar o minoritate de cincizeci de membrii votă în

favoarea unei reduceri a sumei la 10.000 lire.

Tuturor aspectelor acestei penibile chestiuni, Gladstone le opuse o frunte de marmurã. Dezavuã complet pe partizanii cei mai exigenți. Declarã cã regina putea pe bunã dreptate sã dispunã dupã bunul ei plac de venitul ei întreg; observã cã, plângându-se lumea de economiile regale, se încuraja risipa regalã; impuse, în sfârşit, Parlamentului dotările nepopulare care erau conforme cu uzanțele. Când, în 1872, sir Carol Dilke, luându-şi revanşa, ceru Comunelor sã fie examinate în detaliu, cheltuielile reginei, în vederea unei reforme complete a listei civile, primul ministru susținu Coroana cu toate resursele ingenioasei şi puternicei sale elocințe. A reuşit pe deplin. Şi, în mijlocul unui mare tumult, moțiunea lui sir Carol Dilke a fost respinsã cu dispreț. Victoria se simți uşuratã, dar nu stimã pentru asta mai mult pe Gladstone.

Acesta a fost poate cel mai trist moment al vieții ei. Miniştrii, presa, publicul, toți conspirau sã-i facã necazuri, s-o jigneascã, sã-i interpreteze greşit acțiunile, sã-i arate antipatie, s-o lipseascã de respect. Ea era "crâncen nerecunoscutã" spunea ea lui Martin şi se plângea amar de atacurile nedrepte ale cãror victimã era; ea declarã cã "singurã, fãrã sprijin, la o vârstã deja înaintatã şi cu o sãnãtate puțin robustã, zece ani de griji, de nelinişti, de muncã grea o istoviserã şi o reduserã aproape la deznãdejde".

Şi, într-adevãr, situația ei era de plâns. Pãrea cã îşi ratase viața, cã o prãpastie de netrecut o despãrțea pe reginã de popor. Dacã ar fi murit Victoria prin 1870, lumea ar fi proclamat insuccesul domniei ei.

III

Dar o aştepta cu totul alt destin. Această mare vâlvãtaie a republicanismului nu era în realitate decât ultima rãbufnire a unui foc aproape stins. Ideile liberale fãcuserã progrese constante de când cu Reforma electoralã: atin-seserã zenitul sub prima guvernare a lui Gladstone; şi cãtre sfârşitul acestui guvern, începuserã de-acum sã slãbeascã. Când veni reacțiunea, aceasta a fost spontanã şi desã-vârşitã. Alegerile generale din 1874 schimbarã fața lucrurilor şi liberalii au fost înfrânți; şi partidul tory, pentru prima oarã dupã mai mult de patruzeci de ani,

câştigã o supremaţie indiscutabilã. Nu putea încãpea îndoialã cã acest uimitor triumf a fost opera lui Disraeli, a dibãciei şi a vigoarei sale. Reveni la putere, nu ca şef dubios, în fruntea unei armate neîndestulãtoare, ci bãtând tobele şi cu drapelele fâlfâind, ca un învingãtor. Şi ca pe un erou îl primi Victoria pe primul ei ministru. Atunci începurã şase ani romantici de exaltare, de încântare, de fericire şi de glorie. Acestei fãpturi uimitoare care, la şaptezeci de ani, dupã o viaţã întreagã de lupte crâncene, îşi realiza, în sfârşit, visele cele mai nebuneşti ale adolescenţei, nu-i fu greu sã cucereascã în întregime inima doamnei suverane al cãrei slujitor şi stãpân totodatã îi devenise în chip atât de miraculos. Inimile femeilor nu avu-seserã niciodatã secrete pentru dânsul; aceste inimi capricioase şi curioase fuseserã pivotul carierii lui; şi, cu cât au fost mai ciudate, cu atât a ştiut sã le priceapã mai bine. Dar lady Beaconsfield, cu idolatria şi nebunia ei, şi doamna Brydges William, cu papucii de claun, cu trupeşia şi darurile ei testamentare dispãruserã. Avea în faţa sa un fenomen remarcabil; îl privea cu un ochi de cunoscãtor, pe care nimic nu-l descurajeazã. Vedea totul: complicaţiile circumstanţelor, exagerând complexitatea caracterului; acel orgoliu de rang, atât de strâns legat de un umor obraznic; acel fel naiv de a vedea viaţa, acea solidã, laborioasã respectabilitate, strãbãtutã atât de neprevãzut de necesitãţile unui temperament avid de culoare şi bizarerie; acea inteligenţã atât de original limitatã; şi elementul feminin, misterios şi esenţial, care impregna fiecare parte a acestui întreg. Un surâs trecu peste trãsãturile neclintite ale ministrului, şi o numi pe Victoria "the Fairy", dupã *The Fairy Queen*[1], un poem de Spencer. Aceastã poreclã îl încânta, cãci în ansamblul epigramatic, exprima exact ideea ce şi-o fãcea despre reginã. Aluzia la eroina lui Spencer, eleganta evocare a Glorianei era desigur amabilã, dar şi mai mult: acest supranume fãcea sã te gândeşti la o micã fãpturã, dãruitã cu magice şi mistice calitãţi, cu puteri legendare, într-un dezacord aproape ridicul cu restul persoanei ei. Decise ca nimfa sã nu mai ridice bagheta decât pentru el singur. Nepãsarea e o calitate foarte rarã; şi rarã mai ales printre politicieni, dar acest egoist, îmbãtrânit sub arme, o poseda în cel mai înalt grad. Ştia ce avea de fãcut, şi o fãcea, dar şi mai mult, era spectator tot atât de bun pe cât actor; gusta cu o plãcere de amator, fiecare mişcare

1 Regina Zânelor - în limba englezã (n.red.).

a acestui balet, fiecare situație a acestei delicate drame, fiecare amănunt al rolului pe care îl juca el însuși cu o artă atât de rutinată.

Un surâs trecea peste chipul său și dispărea; salutând plecat, grav și supus, ca un bun oriental ce era, se puse pe lucru. El a priceput imediat că trebuia să-și apropie zâna altfel decât o făcuse Gladstone. Îi convenea: lui nu-i plăceau piedicile, îndemnurile, lungile discursuri conștiincioase și oficiale. Îi plăcea să acopere cu flori cărările afacerilor, să exprime într-o frază fericită esența unui argument serios, să insinueze ce avea în suflet cu un aer amical și o confidențială curtenire. Manierele sale erau prea puțin nepersonale; și, băgase omul de seamă că asemenea maniere îi deschideau inima reginei, ca o cheie de aur. Astfel, el nu-și îngădui în raporturile lui cu dânsa să piardă tonul intimității; împrumută tuturor problemelor de stat farmecele conversațiilor sale familiare. Victoria rămânea mereu doamna regală, stăpână adorată și veneratã, iar el, prietenul devotat și re-verențios. De cum au fost stabilite raporturile lor în acest chip, orice dificultate pieri. Dar, spre a menține asemenea raporturi, fără întreruperi și piedici, era nevoie de atenții stăruitoare; trebuia incontinuu să ungi roțile. Și această unsoare, Disraeli o cunoștea bine. "Ați auzit că sunt numit un linguşitor", îi spunea el lui Matthew Arnold, "și e adevărat. Toată lumea îndrăgește măgulirea; și, când e vorba despre prinți, trebuie s-o întinzi cu mistria". Își punea maximele în practică. Nu înceta să-și servească adulația în tranșe dense: "Nu există onoare, nu există recompensă pe care lordul Beaconsfield s-o poată compara cu posesia bunăvoinței Majestății Voastre. Toate gândurile sale, toate sentimentele, toate îndatoririle, toate afecțiunile vor fi concentrate de acum înainte asupra Majestății Voastre, și nu dorește altceva nimic decât a-și petrece restul vieții în serviciul Majestății Voastre; sau, dacă acest serviciu va lua sfârșit, să-și aducă aminte ca de perioada cea mai încântătoare a vieții sale. În această lume, e nevoie să ai un păstrător sacru căruia să-i încre-dințezi gândurile tale, și lordul Beaconsfield are pretenția să caute întotdeauna un asemenea păstrător în persoana stăpânei lui suverane". Ea nu era numai singurul său sprijin; ea era și singurul suport al statului.

"Dacă Majestatea Voastră ar cădea la pat", scria el în timpul unei grave crize politice, "lordul Beaconsfield n-ar întârzia să moară și el. Totul, cu adevărat, depinde de Majestatea Voastră". Nu trăia decât pen-

tru ea, declara el solemn, şi nu lucrează decât pentru ea; fără ea totul e pierdut. Când veni ziua ei de naştere, el îi oferi o piesă gravată cu complimente hiperbolice. "S-ar cădea poate ca lordul Beaconsfield s-o felicite pe suverană pentru întinderea şi pu-terea imperiului ei, pentru forţa şi succesul flotei şi armatei sale, dar nu poate: gândurile lui merg într-altă parte. Nu se poate gândi decât la minunatul destin care a vrut ca el să devină slujitorul unei regine atât de mari a cărei infinită bunătate, strălucită inteligenţă şi puternică voinţă i-au permis să întreprindă lucrări care n-ar fi fost realizabile fără ea, şi care l-a sprijinit în orice lucru cu acea caldă condescendenţă care, în ceasurile grele, ştie să vrăjească şi totdeodată să inspire. Fie ca Providenţa atotputernică să răspândească peste suverana atâtor ţări şi atâtor inimi, toate binecuvântările dorite de înţelepciune şi meritate de virtute!" În mâinile sale îndemânatece, mistria nu lua oare forma unui nobil simbol masonic, ornat şi strălucitor, ce transmitea iniţiaţilor adevăruri necunoscute profanilor?

Desigur că aceste tributuri de admiraţie erau plăcute, dar rămâneau în neguroasa înălţime a vorbelor; şi Disraeli se hotărâse să dea mai multă soliditate măgulirilor sale. Încuraja fără scrupule această înaltă idee pe care o avea regina despre poziţia sa şi pe care principiile lui Albert şi învăţătura lui Stockmar i-o întăriseră. Aspira la o renovare a constituţiei, care îi dădea suveranului un loc preponderent în consiliile guvernului. Dar declaraţiile acestea rămâneau vagi. Şi, când afirma că trebuia să existe "un adevărat tron", fără îndoială că-şi spunea în sine că acest tron ar fi ireal dacă persoana care îl ocupa ar fi insensibilă la alintările sale. De altfel, această atmosferă de vag, adăuga ceva picant pro-punerilor sale; confundând vădit pe femeie cu regina, arunca cu un gest măreţ, ca pe un omagiu personal adus suveranei, toată guvernarea Angliei la picioarele Victoriei. În prima sa audienţă, după revenirea lui la putere, el o asigură "că tot ceea ce ar putea dori, va fi înfăptuit". Când consiliul de miniştri discută legea atât de importantă cu privire la regulamentul cultului public, îi spuse că "unicul său obiectiv, era să sprijine în acest proiect dorinţele reginei". Când dădu marea "lovitură" a canalului de Suez, o lăsă pe Victoria să înţeleagă că în această tranzacţie ea era singura care avea de câştigat: "Totul se va aranja, scria el, triumfal. Asta este, doamnă, patru milioane de lire sterline! Şi aproape

imediat! Numai o bancă i-ar putea avansa: Rotschild. Au fost admirabili; au împrumutat banii cu o dobândă foarte mică şi toate veniturile Khédivului sunt acum ale Voastre, doamnă!"

Şi nu se mulţumea cu aceste insinuări. Cu întreaga autoritate pe care i-o dădea postul său, el scria reginei că avea dreptul să concedieze un ministru susţinut de o puternică majoritate la Camera Comunelor. O împingea chiar să o facă, dacă, spunea el: "Majestatea Voastră crede că guvernul, fie din încăpăţânare, fie din slăbiciune, a dezamăgit pe Majestatea Voastră". Spre spaima lui Gladstone, nu numai că ţinea pe reginã în curent cu afacerile discutate în Consiliul de miniştri, ba chiar îi dezvăluia şi fiecare parte pe care o luase fiecare la discuţie. Lordul Derby, fiul bătrânului ministru şi Ministru de Externe în guvernul Disraeli, nu era lipsit de nelinişti. "Nu ne putem teme că îşi va face o idee prea mare despre puterea ei personală şi că nu va ţine seamă de ce anume aşteaptă publicul de la dânsa? Pun numai întrebarea. Rămâne să judecaţi dumneavoastră".

Cât despre Victoria, ea accepta totul fără să clipească: complimente, măguliri, prerogative nemaicunoscute de pe vremea Elisabetei. După îndelungatul doliu al văduviei ei, după răceala disciplinei lui Gladstone, se risipea în amabilităţi către Disraeli, ca parfumul unei flori în bătaia soarelui. Şi, de fapt, situaţia ei se schimbase ca prin farmec. Nu mai avea să-şi bată capul ceasuri întregi cu enigma complicată a treburilor; n-avea decât să ceară o explicaţie lui Disraeli, şi el i-o dădea sub forma cea mai concisă şi mai agreabilă. Nu mai era tulburată de informaţii alarmante; nu mai risca surpriza să vadă în faţa ei un gentleman respectuos şi cu gâtul înfundat în vastul său guler, care o trata ca pe un principiu politic dotat cu o cunoaştere tainică a limbii greceşti. Şi acela care o dezrobise era, într-adevăr, cel mai fermecător dintre oameni. Era în el, ca şi în Napoleon III, o nuanţă de impostură, de care regina se simţea inconştient atrasă. Ca un om care şi-a trăit viaţa în cea mai monotonă abstinenţă şi se îmbată la primul păhărel de lichior, tot astfel spiritul naiv al reginei, absorbea cu deliciu, cu sete, seducţiile ministrului, ce-o atrăgeau în cursă. Ea credea tot ce-i spunea el despre ea însăşi. Şi astfel îşi regăsea încrederea în sine, pierdută puţin câte puţin în timpul perioadei sumbre ce urmase după moartea lui Albert. Se umfla de un proaspăt orgoliu, în timp ce el trezea în faţa ei

viziuni minunate şi orientale, şi o orbea evocând o mărime imperialã pe care ea n-o visase decât foarte vag. Sub aceastã puternicã influenţã, chiar ţinuta reginei se transformã. Scurtã şi groasã, drapatã în catifele negre şi museline fluturânde, cu grumazul ei viguros încãrcat de perle mari, luase un aspect aproape ameninţãtor. Pe fizionomia ei, vãduvitã de mult timp de gingãşii tinereşti şi pe care vârsta n-o îndulcise, durerea, disperarea, dezgustul lãsaserã urme încã vizibile, dar aceste trãsãturi dispãreau sub un aer de aroganţã, sub pecetea pãtrunzãtoare a unui dispreţ hotãrât. Numai apariţia lui Disraeli transforma într-o clipã acest obraz sever şi îl acoperea de zâmbete. Nu exista nimic ce n-ar fi fãcut pentru el. Cedând solicitãrilor sale, ea începu sã iasã din izolarea ei; apãrea la Londra, cu jumãtate de pompã, în spitale, la concerte; deschidea Parlamentul; trecea trupele în revistã şi împãrţea decoraţii la Aldershot. Dar aceste semne publice ce i le dãdea de favoarea ei, nu erau nimic pe lângã preţul atenţiilor ce-l dãdea primului ei ministru în viaţa privatã. Când îi acorda o audienţã, îi venea greu sã îşi înfrâneze bucuria. "Ce-aş putea spune mai nime-rit spre a vã da o idee despre primirea ei", scria el unui amic, "e cã am crezut într-adevãr cã voia sã mã sãrute. Nu era decât zâmbete şi, în timp ce vorbea, luneca prin camerã ca o pãsãricã". În absenţa lui, nu mai sfârşea sã vorbeascã despre el şi se îngrijora de sãnãtatea lui cu o solicitudine ce nu-i stãtea în obicei. "John Manners", spunea Disraeli lordului Bradford, "care soseşte de la Osborn, îmi spune cã Zâna n-a vorbit decât de primul ei ministru. Îţi vine sã crezi cã ar vrea sã facã, în chip graţios, din sãnãtatea mea o chestiune de stat. Scumpul John pãrea foarte surprins, dar dumneata eşti mai obişnuit cu asemenea clocot". Regina îi trimetea deseori cadouri. De fiecare Crãciun, primea de la Windsor un album ilustrat. Dar darurile cele mai apreciate erau buchetele de flori primãvãratice culese la Osborn de mâna reginei şi de doamnele ei de onoare şi care marcau în mod special cãldura şi tandreţea sentimentelor ei. Printre aceste flori erau aglicii pe care le prefera. Acestea erau "ambasadoarele primãverii, pietrele preţioase şi bijuteriile naturii". Şi le iubea "cu atât mai mult cu cât erau sãlbatice şi pãreau un tribut al faunilor şi al driadelor de la Osborn". "Ele aratã", scria el reginei, "cã sceptrul Majestãţii Voastre a atins Insula Fermecatã". Cina la o masã încãrcatã cu vase pline de aglicii şi spunea invitaţilor sãi:

"Mi-au fost trimise azi de dimineaţă de la Osborn de către reginã, care ştie cã acestea sunt florile mele preferate."

Timpul trecea, şi Zâna devenea din ce în ce mai mult sclava lui. Şi el însuşi îşi permitea exprimări tot mai co-lorate, tot mai îndrăznețe. Ajunse să amestece în linguşelile sale trăsături de adorare aproape romantice, îşi cânta devotamentul în fraze baroc torturate. "Povara treburilor l-a îngreunat atât de mult pe lordul Beaconsfield, încât la ora curierului, nu şi-a simţit sufletul destul de limpede, nici peniţa destul de hotărâtă spre a împărtăşi gândurile şi acţiunile sale, fiinţei atât de iubite şi ilustre, care acceptă să le dea oarecare interes". Ea îi trimite câteva aglicii şi el îi răspunde cã poate afirma într-adevăr cã sunt "mai preţioase decât rubinele", deoarece îi vin într-un asemenea moment "din partea unei suverane pe care o adorã". Ea îi trimite ghiocei, şi el revarsă în poezie prisosul inimii sale: "Ieri pe searã apăru în Whitehall Gardens o casetă cu înfăţişare gingaşă şi purtând o inscripţie regală; Majestatea Voastrã îi trimetea stelele ordinelor principale." Şi, într-adevăr, a fost atât de impresionat pentru această amabilă iluzie încât, în aceeaşi searã, la un banchet la care erau multe stele şi panglici, nu se putu împotrivi ispitei să îşi punã lângă inimă câţiva ghiocei spre a arăta cã şi dânsul fusese decorat de o graţioasă suveranã. "Apoi, în toiul nopţii, îmi veni în gând, cã toate astea nu erau decât încântări, cã poate aceste flori erau darurile unei zâne şi veneau de la o altă suveranã: de la regina Titania, culegând flori cu întreaga sa Curte, într-o insulă fermecătoare, încinsă de apele mării, şi având mugurii magici ce, se spune, cã ar rătăci minţile aceluia care le primeşte".

Darurile unei zâne! Scriind aceste vorbe nu zâmbise el, oare? Poate. Dar ar fi imprudent să conchidem cã nu era nici un strop de sinceritate în aprinsele lui declaraţii. Actor şi spectator totodată, omul autentic, era el mai mult pe scenă sau în salã? Ar fi cu neputinţă s-o precizăm. Spectator, el cântărea cu răceală valoarea intelectuală a zânei, observând, nu fără oarecare surprindere, cã era la ocazii foarte amuzantă şi interesantă; apoi îşi relua mistria de măguliri cu o ironicã solemnitate; actor, el se lăsa să fie orbit de strălucirea imemorialã a regalităţii; şi, ameţit de gândul culmilor pe care le-a atins, vedea trecând într-un vis somptuos, coroane, armate, amoruri cavalereşti. Nu era el, la urma urmei, sincer când spunea Victoriei: "În timpul unei vieţi în care visul

şi romanul au avut un loc important, n-am întâlnit nimic mai interesant decât această corespondenţă confidenţială cu o persoană atât de sus pusă şi atât de inspiratoare". Şi când scria unei doamne: "Iubesc pe regină; ea e poate singura fiinţă pe lume pe care o mai iubesc", nu ridica el oare un castel dintr-o mie şi una de nopţi, un palat de fluturaşi de aur şi de melancolie, în care credea cu adevărat? Starea sufle-tească a Victoriei era mult mai simplă: inaccesibilă la surprizele fanteziei, ea nu se pierdea niciodată în acele regiuni ceţoase în care sentimentul se confundă cu închipuirea. Emoţiile ei, oricât de intense şi excesive ar fi fost, păstrau ca-litatea prozaică ce le apropia de viaţa cotidiană. Şi cum se şi cuvenea, ea le dădea o expresie banală. Ea semna o scrisoare oficială adresată primului ei ministru: "Afectuoasa Voastră, V.R.". Aceste câteva cuvinte revelează numaidecât profunda realitate a sentimentelor ei. Zâna mergea pe pământ; cinicul rutinat era acela care umbla în nori.

Dar comunicările adoratorului ei o influenţase cu o neliniştitoare iuţeală. El o numise o "a doua Gloriana". Foarte bine; ea îi va arăta că acest compliment era meritat. Simptome turburătoare se iviră foarte curând. În mai 1874, ţarul, a cărui fiică se căsătorea cu ducele de Edimbourg, al doilea fiu al Victoriei, se afla la Londra. Ca urmare a unei erori nenorocite, plecarea sa a fost fixată la o dată anterioară cu două zile datei fixate de Victoria, spre a merge la Balmoral. Majestatea Sa refuză să schimbe cu ceva proiectele ei. I s-a atras atenţia că ţarul va fi desigur ofensat şi că cele mai grave consecinţe ar putea surveni. Lordul Derby protestă; lordul Salisbury, ministru al Indiilor, se frământa. Dar Zâna rămânea calmă; ea hotărâse să plece la Balmoral la 18, va pleca deci la 18. În sfârşit, Disraeli, uzând de întreaga sa influenţă, insistă să rămână încă două zile la Londra: "Capul mi-e încă pe umeri", scria el către lady Bradford, "înalta Doamnă şi-a amânat plecarea... Toată lumea eşuase, chiar prinţul de Walles... Fără îndoială, cred că nu mai sunt în graţii. Cu atât mai rău! Salisbury spune că am împiedicat un război în Afganistan şi Derby mă felicită de triumful meu fără pereche". Dar, puţin timp după aceea, Zâna a fost aceea care a triumfat. Disraeli, care se convertise cu totul la un nou imperialism, sugerase, oarecum în glumă, ca regina Angliei să îşi adauge la titlurile ei pe acelea de "Împărăteasă a Indiilor". Victoria primi această idee cu pripeală; la orice ocazie şi fără ocazie, ea îşi înghiontea mi-nistrul să

punã în aplicare acest gând. El ridica obiecții, dar ea nu se lãsã descurajatã.

În 1876, împotriva propriei sale voințe, împotriva voinței întregului consiliu, el se vãzu obligat sã agraveze încã dificultãțile unei sesiuni, oricum vijelioase, propunând Parlamentului sã acorde reginei acest nou titlu. Dar ascul-tarea sa cuceri odatã pentru totdeauna inima Zânei. Propunerea a fost viu atacatã în Camerã, şi Victoria a fost adânc mişcatã de neobosita energie pe care o întrebuința Disraeli spre a o apãra. "Era", spunea dânsa, "foarte amãrâtã de sâcâelile ce i se fãceau; îi era teamã cã dânsa era în cauzã şi cã nu va uita niciodatã ce datora «unui prieten atât de bun şi atât de plin de considerație»."

Şi, în acelaşi timp, îşi împroşca opoziția, cu furie. Conduita acesteia, declarã dânsa, era "extraordinarã, incomprehensibilã, zãpãcitã". Într-o frazã emfaticã, ce pãrea cã se contrazice şi contrazicea toate declarațiile precedente, ea afirma cã "ar fi fericitã sã se ştie cã era dorința ei, deoarece se încãpãțânau sã afirme cã fusese forțatã". Chestiunea a fost în sfârşit tranşatã în mod fericit şi triumful imperial a fost celebrat cu toatã pompa cuvenitã. În ziua proclamãrii de la Delhi, noul conte de Beaconsfield a fost invitat la Windsor sã cineze cu noua împãrãteasã a Indiilor. În acea searã, Zâna, de obicei atât de simplu înveşmântatã, îşi fãcu apariția cu o platoşã de nestemate enorme ce iau fost trimise de cãtre prinții domnitori din Indiai. La sfârşitul dineului, primul minis-tru, în ciuda etichetei, se ridicã şi, într-un discurs înflorit, bãu în sãnãtatea reginei-împãrãtese. Îndrãzneala sa a fost bine primitã şi discursul sãu a fost rãsplãtit cu o înclinare din cap şi un surâs.

Acestea erau episoade destul de semnificative. Dar Victoria trebuia sã mai dea o dovadã deosebitã a dispoziției ei sufleteşti în timpul crizei care marca punctul culminant a vieții ministrului. Imperialismul mereu în creştere al contelui Beaconsfield, dorința lui de a întãri puterea şi prestigiul Angliei, insistența sa de a practica o politicã externã "vie şi curajoasã", îl duserã la o ciocnire cu Rusia. Teribila pro-blemã a Orientului se ridicã în fața lui. Şi, când izbucni rãzboiul între Rusia şi Turcia, situația pãru extrem de gravã. Rolul primului ministru era plin de capcane şi de primejdii. Perfect conştient de grozavele consecințe pe care le-ar aduce un rãzboi anglo-rus, el întrevedea totuşi o posibili-

tate în caz cã nu îşi va putea ajunge scopul prin alte mijloace, dar el credea cã Rusia, mai mult încã decât Anglia, se temea de o rupturã şi cã, dacã va juca un joc destul de strâns şi îndrãzneţ, va obţine fãrã cea mai micã împotrivire, tot ceea ce va cere. Drumul pe care se angaja astfel era desigur riscant, hazardat; va avea nevoie de tot sângele sãu rece; un singur pas greşit va cauza ruina sa ori ruina Angliei, dar sângele rece nu i-a lipsit niciodatã, îşi începu acrobaţiile diplomatice cu o siguranţã suveranã, îşi dãdu seama imediat cã nu avea de-a face pe de-o parte numai cu guvernul rus, ci şi cu domnul Gladstone şi liberalii pe de altã parte. Chiar în sânul Consiliului, o importantã grupare condusã de lordul Derby refuza sã rişte un rãzboi, dar cea mai mare grijã a sa era Zâna.

De la început ea adoptase o atitudine inflexibilã. Adevãrata urã împotriva Rusiei, nãscutã din rãzboiul Crimeei, reînvie în inima ei. Îşi aduse aminte de oţelita animozitate a lui Albert; se simţea ca încãlţatã cu pintenii propriei ei puteri şi se aruncã în luptã cu pasiune şi cãldurã. Era indignatã în ultimul grad de opoziţie, de tot ce mãrturisea simpatie faţã de Ruşi în conflictul lor cu Turcii. Când aflã cã avu-seserã loc la Londra reuniuni antiturceşti, cã ducele de Westminster şi lordul Shaftesbury le prezidase, cã Gladstone şi alţi radicali eminenţi asistaserã la aceste întruniri, ea declarã cã "Aceşti oameni ar trebui sã fie daţi pe mâna procu-rorului general. Asemenea fapte", strigã ea, "nu pot fi conforme cu constituţia". Niciodatã, chiar în chestiunea doamnelor de onoare, nu participase cu atâta violenţã. Dar ea nu cheltuia tot dezgustul ei faţã de radicali; mai pãstra o parte şi pentru conservatorii mai molâi. Era chiar nemulţumitã de lordul Beaconsfield. Nu pricepea nimic din gingãşia comple-xitãţii politice; îi cerea fãrã încetare sã acţioneze cu vigoare; toate subtilitãţile ministrului i se pãreau o slãbiciune; şi pentru un da sau un nu, era gata sã dea drumul şerpilor rãzboiului. Cu cât se complica afacerea, cu atât febra ei urca. "Regina are o teamã grozavã sã nu venim prea târziu şi sã ne pierdem prestigiul! Acest gând o frãmântã zi şi noapte. Zâna scrie în toate zilele şi telegrafiazã la fiecare orã; asta e adevãrat, literã cu literã!" Mânia reginei se exprima deschis şi violent: "Şi limbajul, insultãtorul limbaj de care Ruşii se servesc împotriva noastrã! Asta face sã-i fiarbã sângele reginei. Oh! dacã regina ar fi un bãrbat, ar dori sã se ducã şi sã le

dea Ruşilor ăstora o mamă de bătaie!... Nu vom mai putea fi niciodată amici, dacă nu lichidăm această ceartă! Regina nu se îndoieşte în această privinţă".

Nefericitul prim ministru, mânat la violenţă de Victoria, mai trebuia să ţină seamă de un Ministru de Externe ce se opunea oricărei politici intervenţioniste. Naviga cu greutate între reginã şi lordul Derby. Se amuza oarecum servindu-se de unul împotriva altuia; îl stimula pe lordul Derby arătându-i scrisorile reginei; o potolea pe reginã combătând opiniile lordului Derby. O datã merse până într-acolo încât compuse, după cererea reginei, o scrisoare în care colegul său era aspru atacat. Regina o semnă numaidecât şi o trimise Ministrului de Externe. Dar aceste mici stratageme nu-i cauzau lui Beaconsfield decât o uşurare trecătoare. Se văzu curând că pasiunea marţialã a Victoriei nu se va lăsa mult timp distratã de ostilităţile împotriva lordului Derby; ceea ce voia ea cu orice preţ erau ostilităţile împotriva Ruşilor. Lepădându-se de orice aparenţă de moderaţie, începu sã-şi potopească prietenul cu tot felul de ameninţări extraordinare, nu o datã ori de două ori, dar în mai multe reprize, îi plimbă prin faţa ochilor spectrul îngrozitor al unei abdicări imediate. "Dacă Anglia", îi scria ea lui Beaconsfield, "trebuie să sărute picioarele Ruşilor, regina nu vrea să ia parte la umilirea ţării sale; mai degrabă şi-ar depune coroana". Adăuga cã primul ministru, dacă va crede de cuviinţă, să repete aceste cuvinte Consiliului. Toată această întârziere, această întreagă incertitudine ne face să pierdem poziţia noastră şi prestigiul nostru în Europa, în timp ce Ruşii înaintează, şi vor fi peste puţin la porţile Constantinopolului! Guvernul va fi atunci atât de acoperit de ruşine, regina atât de umilită, încât va abdica numaidecât. Daţi deci dovadă de cutezanţă! Regina simte, precum a spus-o de acum, cã nu poate continua sã domnească peste o ţară care se înjoseşte până acolo încât să sărute picioarele acestor mari barbari care întârzie orice înseamnă civilizaţie şi libertate în această lume".

Când ajunserã Ruşii în împrejurimile Constan-tinopolului, ea scrise într-o singură zi trei scrisori înflăcărate spre a cere războiul.

Şi când află decizia Consiliul de miniştri să trimită numai flota la Gallipoli, ea declară cã "primul ei gest e acela de a depune o coroanã de spini pe care dacă ar păstra-o, ar avea puţinã bucurie, dacă poziţia ţării va rămâne aceea de azi".

Uşor va fi înțeleasă enervarea în care era aruncat Beaconsfield de o asemenea corespondență. Zâna dispăruse, şi ce avea acum dinaintea lui, era un geniu imprudent evocat şi care voia să facă dovada puterii lui suprana-turale. Nu odată, nefericitul ministru, hărțuit, descurajat şi, de altfel, bolnav, era gata să renunțe la partida începută. Un singur lucru, spunea el cu malițiozitate către lady Bradford, îl reținea: "Mi-aş da imediat demisia, numai dacă aş putea face față scenei care va avea loc în înaltele sfere".

Ținu totuşi piept şi sfârşi prin a ieşi din luptă victorios. Regina se calmă. Lordul Derby a fost înlocuit de lordul Salisbury la Ministerul de Externe şi în congresul de la Berlin; "bătrânul Jidov" birui pe tot frontul. Se întoarse în triumf în Anglia şi o asigură pe încântata Victoria că va fi în curând, că poate era de acum "dictatoarea Europei".

Dar o lovitură neaşteptată o izbi pe reginã. La alegerile generale din 1880, neliniştită de politica îndrăzneață a conservatorilor, şi cuceritã de elocința lui Gladstone, țara rechemă la putere pe liberali. Victoria a fost doborâtă la pământ, dar, în mai puțin de un an, a fost şi mai crunt atinsă. Frumosul roman avea să ia sfârşit. Lordul Beaconsfield, istovit de vârstă şi de boală, se mai ducea încă, bătrână mumie mondenă, de la un dineu la alt dineu. Deodată n-a mai fost văzut. Când află Victoria că sfârşitul era apropiat, părea că, dintr-un gest instinctiv şi mişcător, se lepădase de tot aparatul regal, spre a se apleca peste fruntea prietenului ei spre a-i vorbi tandru, cu voce scăzută, ca o simplă femeie şi nimic mai mult. "Vă trimit aglicii de la Osborn", îi scria dânsa, "cu o simplicitate emoționantă. Am vrut să vă fac o micã vizitã în săptămâna asta dar m-am gândit că era mai bine să stați liniştit şi să nu vorbiți... Vă rog să fiți cuminte şi să faceți tot ce vă spune doctorul. Vă voi vedea când ne vom întoarce de la Osborn, ceea ce nu va întârzia." Şi semna: "A Voastră prea afectată V.R.". Când i-a fost adusă scrisoarea regală, bătrânul comedian, întins pe patul lui de moarte, o cântări cu mâna, părându-i că reflectează adânc şi murmură celor care îl înconjurau:

— Asta ar trebui să-mi fie citită de un consilier intim.

Capitolul IX
BĂTRÂNEȚEA

I

În acest timp multe evenimente schimbaserã şi lărgiserã viața particularã a Victoriei. Cei mai vârstnici dintre copiii ei se căsătoriserã; avea nepoți; o mulțime de noi interese se năşteau pentru dânsa.

Regele Leopold murise în 1865. El fusese personajul important al vechii generații, centrul unei rudenii foarte întinse, atât în Germania cât şi în Anglia. Funcțiile sale de consilier pe lângă o familie din ce în ce mai numeroasă, le îndeplinea şi le luase asupra ei, Victoria, cu o silință neobositã, întreținea o corespondență enormă, urmărea cu un interes pasionat, şi până în cele mai mici detalii, existența numeroşilor ei veri. Cunoştea acum toate bucuriile şi toate necazurile vieții de familie. Mai cu seamă nepoții ei o încântau; risipea alintări pe care părinții lor nu le cunoscuserã, dar ştia, la nevoie, să le arate toatã severitatea necesarã. Cel mai mare, micul principe Wilhelm al Prusiei, era un copil grozav de voluntar şi de încăpățânat, îşi îngăduia să fie obraznic chiar cu bunicã-sa. Odatã, la Osborn, cum dânsa îi spunea să salute un oaspe, el nu voi să asculte de fel. Era prea mult; regina repetã cu severitate ordinul; micul copil rãutãcios, văzând cã buna sa bunicã se transformase brusc într-o babã hărțăgoasă, se supuse şi salutã până la pământ.

De-ar fi vrut cerul să n-aibă alte neplăceri domestice! Conduita prințului de Walles o îngrijora, mai cu seamă, foarte mult. Tânărul era acum însurat şi era independent; le-pãdase jugul matern; lucru de necrezut: începuse să trăiascã dupã pofta inimii. Victoria tremura şi cele mai rele temeri ale ei erau justificate; în 1870 prințul a fost citat ca martor într-un proces de divorț monden. Moştenitorul tronului intrase într-o clicã de oameni pe care regina n-o putea admite.

Ce era de fãcut? Vedea bine cã fiul ei nu era singurul vinovat, cã trebuia blamat tot sistemul vieții mondene. Îi adresã o scrisoare lui Delane, directorul ziarului *Times,* o scrisoare în care îi cerea să scrie

des articole spre a denunța marele pericol pe care oamenii de lume îl aduceau peste clasele conducătoare prin uşurința şi frivolitatea înspăimântătoare a ideilor şi a vieții lor".

Şi cinci ani mai târziu, Delane scrise un articol cu acest subiect, dar efectul n-a fost considerabil.

Ah! De ce nu se învățau să trăiască clasele suspuse cum trăia ea însăşi la Balmoral, în simplitatea domesticã a sanctuarului ei! Căci domeniul ei din Highlands îi procura întotdeauna mai multe bucurii şi consolări. De două ori pe an, primăvara şi toamna, îşi îndrepta privirile spre nord, suspinând de plăcere cu toate umilele proteste ale miniştrilor care murmurau în van la urechile regale că grijile guvernului sporiseră foarte din pricină că trebuiau să se înțeleagă în chestiunile de stat la o distanță de două sute de leghe. Nici doamnele nu erau prea încântate să plece; căci, mai ales la început, aceste lungi pelerinaje nu se făceau fără greutăți. Mult timp, ideile conservatoare ale reginei interziseseră să se continue calea ferată de-a lungul Deei, astfel că sfârşitul călătoriei se făcea în trăsură. Dar, la urma urmei, avea partea ei bună. Te urcai uşor, coborai uşor; era un mare avantaj; trenul regal, dimpotrivă, rămase mult timp lipsit de como-ditățile moderne; când se oprea, departe de orice gară, în mijlocul câmpului, doamnele de neam înalt n-aveau la coborâre decât nişte trepte primejdioase; singurul fotoliu era rezervat pentru Majestatea Sa în vagonul salon. Pe vremea crinolinelor, o asemenea gimnasticã avea mari inconveniente; trebuia adesea să fie chemat Yohnstone, mititelul şi vigurosul director al Companiei Caledoniene; foarte des, pe furtună sau în timpul unei ploi torențiale, trebuia, precum istorisea el însuşi, "să le ducă pe sus până la compartiment pe nenorocitele lady Blanche şi lady Agathe".

Puțin îi păsa de toate acestea Victoriei; nu se gândea decât să ajungă mai repede la castelul ei fermecat, atât de plin de amintiri sfinte, şi unde viața nu era decât o cavalcadă de evenimente deznodate de orice interese.

Nu erau numai locurile pe care le iubea; era egal ataşatã de "simplii munteni de la care învăța şi lua multe informații". Îi iubea pe toți: Smith şi Grant, Ross şi Thompson, dar îl prefera pe John Brown. Guardul de vânătoare al prințului devenise acum servitorul ei obişnuit, un fel de paznic intim care nu o părăsea niciodată, o întovărăşea în

plimbările ei cu trăsura, era de serviciu pe lângă persoana ei. Zi şi noapte, dormea într-o odaie alăturată camerei regale. Îi plăcea puterea, greutatea lui, acel sentiment de securitate fizică ce i-l dădea; îl iubea până la apucăturile lui rustice, până la voca-bularul său aspru şi fără artificii. Tolera din partea lui libertăţi pe care nu şi le îngăduia nimeni altul. Cine ar fi îndrăznit vreodată s-o bruftuiască, s-o certe, să-i dea ordine?

John Brown o făcea, şi dânsa era fericită că el se purta astfel. Şi această excentricitate părea extraordinară. Dar nu e rar, după toate cele, ca o văduvă de neam şi plină de trufie să permită unui servitor încercat şi indispensabil, atitudini autoritare ce sunt interzise amicilor şi rudelor. Printr-o răsturnare psihologică, considerăm că puterea unui subordonat, chiar dacă se exercită împotriva noastră, tot puterea noastră este. Când Victoria asculta cu umilinţă de rusticul ei aghiotant, care îi poruncea brutal să descalece de pe ponei sau să îşi pună şalul, nu îşi arăta ea oare cel mai înalt grad al voinţei sale? Putea să se mire lumea, ei îi plăcea tratamentul. Îi convenea să se lase dominată de un servitor; era plăcerea ei. Era poate mai raţional sau mai firesc să se lase judecată de unul dintre fiii săi sau de un ministru. Dar instinctul o făcea să presimtă că atunci şi-ar fi pierdut cu adevărat independenţa. Şi totuşi independenţa o apăsa; era obositã să stăpânească. În timp ce străbătea câmpiile pustii, se lăsa dusă pe pernele trăsurii ei, tăcută, abătută şi plictisită, dar ce reconfortare să simtă că John Brown se afla pe capră şi că va putea, la coborâre, să se sprijine pe braţul lui viguros!

Şi apoi îi aduce aminte în mod deosebit de Albert. În excursiile lor de altădată, prinţul avea mai multă încredere în el decât în oricare altul. El simţea că bunul şi asprul Scoţian îi fusese într-un chip tainic, lăsat moştenire de mort. Credea sau i se părea că sufletul lui Albert era mai aproape de dânsa când se afla lângă Brown. Deseori, căutând răspunsul vreunei probleme anevoioase, politice sau casnice, ea privea lung, parcă spre a-i cere sfat, bustul defunctului ei soţ. Dar se observă că, uneori, în clipele de ezitare şi îndoială, Majestatea Sa îşi fixa privirile asupra lui John Brown. "Simplul muntean" devenea în sfârşit aproape un personaj de stat. Influenţa lui nu era disprețuită. Lordul Beaconsfield avea din timp în timp în scrisorile sale către reginã câteva vorbe pentru "domnul Brown"; şi guvernul francez îi arătă atenţii

delicate în timpul vizitei suveranei Angliei în Franța. Desigur că era puțin pe placul celor mai vârstnici membrii ai familiei regale; şi slăbiciunile sale întărâtau aluziile răutăcioase ale Curții. Căci avea slăbiciuni, dar regina nu păru că bagă de seamă vreodată înclinația cam prea vie ce-o avea pentru whisky. În orice caz, îşi servea cu fidelitate stăpâna; şi istoria nu-l poate trece sub tăcere fără a arăta o lipsă de respect memoriei reginei. Căci ea însăşi, departe de a ține ascunsă această prietenie, avea grijă s-o proclame în fața lumii. În 1883, dispuse să se bată două medalii de aur în cinstea lui Brown, iar la moartea sa, o cuprinzătoare şi elogioasă notă necrologică apăru în Court Circular[1]; în sfârşit, Majestatea Sa desenă o broşă comemorativă de aur, purtând pe față capul lui Brown şi pe dos, monograma regală; le dărui servitorilor ei munteni şi răzeşilor de la Balmoral şi le recomandă s-o poarte cu o cravată de doliu în ziua aniversării morții lui Brown. În a doua serie de extrase din *Jurnalului reginei în Highlands*, publicat în 1884, ea menționează aproape la fiecare paginã pe "servitorul ei devotat şi credincios"; şi John Brown e, de fapt, eroul cărții. Cu o lipsă de rezervă destul de remarcabilă la un personaj regal, Victoria, în această chestie intimă şi delicată, părea că are simpatia națiunii întregi. Şi totuşi - aşa e lumea! - erau oameni care luau relațiile suveranei cu servitorul ei drept subiect de glume scabroase.

II

Anii, atât de bine împliniți, zburau. Timpul lăsase pe chipul reginei urmele trecerii lui nevăzute; bătrânețea o atingea de acum cu o baghetă amabilă; părul ei cărunt devenea alb; trăsăturile ei mature se îndulceau; micul ei trup solid câştiga în grăsime; mergea cu paşi înceți, cu ajutorul unui baston. Şi, în acelaşi timp, viața ei întreagă lua un aspect nou şi extraordinar. Atitudinea națiunii, atât de multă vreme ostilă şi critică, se schimbase cu totul, în timp ce o transformare analogă se întâmplase şi în sufletul Victoriei.

Multe erau cauzele acestui rezultat; şi, mai întâi de toate, loviturile repetate pe care regina le primise în scurt timp în sentimentele ei. În 1878, principesa Alice, măritată în 1862 cu prințul Ludovic de Hessa-

[1] Buletinul Curții - în limba engleză (n.red.).

Darmstadt, muri în împrejurări tragice. În anul următor, prințul imperial, fiul unic al împărătesei Eugenia, de care Victoria se atașase cu căldură de când cu catastrofa de la 1870, a fost ucis în războiul împotriva zuluşilor. Regina pierdu, doi ani mai târziu, pe lordul Beaconsfield, în 1881; şi, în 1883, pe John Brown. În 1884, prințul Leopold, duce de Albania, muri prematur, puțin timp după căsătoria sa.

În realitate, cupa durerilor era umplută; şi publicul care contempla pe această văduvă plângându-şi copiii şi apropiații, îi arăta o simpatie mereu în creştere.

Un eveniment petrecut în 1882 relevă şi întâri sentimentele națiunii. Într-o zi, la Windsor, în timp ce regina mergea de la tren spre trăsură, un tânăr, pe nume Roderick Maclean, trase asupra ei de la câțiva paşi distanță. Un elev de la Eton lovi pe Maclean peste braț înainte ca focul să pornească; nu se întâmplă nici o nenorocire şi vinovatul a fost numaidecât arestat. Acesta era ultimul din cele şapte atentate îndreptate împotriva vieții reginei şi care, la intervale inegale, pe o perioadă de patruzeci de ani, se grupau într-un mod curios: toate atentatele, cu o singură excepție, au fost comise de adolescenți ale căror motive nu erau ucigaşe, deoarece nici unul, în afară de Maclean, nu se servise de un pistol încărcat. Aceşti tineri nenorociți care, după ce îşi cumpăraseră bietele lor revolvere, le îndopau cu hârtie şi praf de puşcă şi alergau, siguri de a fi descoperiți imediat, să le descarce în obrazul reginei, dădeau psihologilor o curioasă problemă de rezolvat. Dar deşi acțiunile şi mobilele lor au fost asemănătoare, destinul lor a fost foarte deosebit.

Primul, Eduard Oxford, care trase asupra reginei câteva săptămâni după măritişul ei, a fost acuzat de înaltă trădare, declarat nebun şi închis pe viață într-un ospiciu de nebuni. În aparență, această sentință n-a fost pe placul lui Albert; de fapt, doi ani mai târziu, când John Francis comise acelaşi atentat şi fu şi el adus în fața justiției pentru crimă de înaltă trădare, prințul declară că nu putea fi vorba de nebunie. "Mizerabilul", spunea el tatălui său, "nu e un nebun, ci un biet derbedeu. Sper că procesul său va fi desăvârşit cu cea mai mare fermitate". Aşa a şi fost. Juriul împărtăşi părerea prințului; noțiunea de nebunie a fost omisă; Francis, declarat vinovat de înaltă trădare, a fost condamnat la moarte, dar cum nu exista o dovadă că vruse să omoare sau

să rãnească pe reginã, această sentință, după o lungă deli-berare între Ministrul de Interne şi judecători, a fost comutată într-o deportare pe viață.

După paragrafele legii engleze, aceste atentate, oricât de ridicule ar fi fost, nu puteau fi urmărite decât de directorul de justiție al înaltei trădări. Dar, între faptul în sine şi groaznica pedeapsă ce o comporta acest fapt, era o lipsă de raport vădit grotesc; juriul, ştiind că un verdict de culpabi-litate implica o sentință capitală, trebuia să caute o scăpare declarând pe acuzat nebun şi nu culpabil; concluzie care, în orice caz, părea cea mai rațională.

De aceea în 1842, a fost votat un act ai cărui termeni condamnau orice atentat împotriva reginei la o depor-tare de şapte ani sau la o închisoare de trei ani sau mai mult, cu sau fără muncă silnică; vinovatul, conform liberei sentințe a Curții, "trebuind să fie biciuit în public sau în secret, cum va dori Curtea să indice, şi nu mai mult de trei ori".

Cele patru atentate următoare au fost tratate aplicând noua lege. William Bean, în 1842, a fost condamnat la optsprezece luni de temniță; William Hamilton, în 1849, a fost deportat pentru şapte ani; aceeaşi sentință a fost pronunțată în 1850 împotriva locotenentului Robert Pate care o lovise pe reginã cu bastonul, în Piccadilly. Singurul dintre aceşti delicvenți, Pate era de vârstă maturã; fusese ofițer în armată, se îmbrăca după ultima modă şi, cum spuse prințul, avea "în mod vădit mintea rătăcită".

În 1872, un băiat de şaptesprezece ani, Arthur O'Connor, trase asupra reginei cu un revolver încărcat cu gloanțe false, aproape de palatul Buckingham; a fost numai-decât arestat de John Brown şi condamnat la un an închisoare şi la douăzeci de lovituri de baston. Pentru curajul arătat cu acest prilej, John Brown primi una din medaliile sale de aur.

În toate aceste procese, juriul a respins noțiunea de nebunie. N-a fost tot aşa cu atentatul lui Roderick Maclean, în 1882. De data asta, revolverul a fost încărcat şi marea indignare a publicului a fost şi mai vie de popularitatea în creştere a Victoriei. Procedura din ultimii patruzeci de ani a fost părăsită, şi Maclean a fost judecat pentru crimă de înaltă trădare. Rezultatul a fost cel aşteptat; juriul l-a declarat pe

Maclean "nu culpabil, ci nebun"; şi prizonierul a fost închis într-o casă de nebuni "pe timpul cât va voi Majestatea Sa".

Acest verdict avu o ciudată consecinţă. Victoria care de bună seamă îşi aducea aminte că Albert dezaprobase pe vremuri un verdict asemănător, dădu semnele unei vii nedumeriri: "Ce voia să spună juriul declarând că Maclean nu era vinovat? Culpabilitatea sa nu mai putea fi pusă la îndoială. Nu îl văzuse ea însăşi descărcând în ea pistolul?"

Zadarnic căutară a convinge pe Majestatea Sa că, după principiile legii engleze, nici un om nu poate fi declarat culpabil de o crimă atât timp cât intenţiile sale n-au fost dovedite. Victoria nu se lăsa convinsă. "Dacă aşa e legea, spunea dânsa, legea trebuie schimbată". Şi a fost de fapt schimbată. În 1883 a fost votat un proiect de lege ce modifica forma verdictului în caz de nebunie. Şi această anomalie buimăcitoare a rămas în cod până în zilele noastre.

Dar nu erau numai aceste sentimente de simpatie personală, născute din milă sau din indignare, ce apropiau pe reginã de popor. Ajunseră în sfârşit să fie ambii de acord asupra afacerilor publice. Al doilea guvern al lui Gladstone n-a fost decât un şir de insuccese, şi se prăbuşi în ruşine şi dezastru. Liberalismul fu discreditat; şi Victoria observă cu bucurie că un număr tot mai mare dintre supuşii săi împărtăşeau neîncrederea pe care o avea ea însăşi faţă de miniştrii săi.

În timpul crizei Sudanului, starea de spirit populară a fost în perfectă comuniune cu aceea a reginei. Ea a fost printre primii care a cerut urgenţa unei expediţii la Kartum; şi, când s-a aflat moartea dezastruoasă a lui Gordon, ea a fost aceea care conduse corul vocilor acuzatoare şi furioase ce se ridicară împotriva guvernului. Înfuriată, ea trimise lui Gladstone o telegramă dură, şi nu cifratã ca de obicei ci deschisă; şi o publicitate întinsă a fost datã scrisorii de condoleanţe pe care o scrise către domnişoara Cordon şi în care îi acuza pe miniştri că nu o ascultaseră. Se asigură publicul că ea îl chemase pe lordul Hartington, Ministrul de Războiu, şi-i făcuse cele mai violente imputări. "M-a tratat ca pe un valet", ar fi spus el unui amic. "De ce nu a chemat pe şeful servitorilor?" a fost întrebat el. "Oh! răspunse lordul Hartington, în aceste ocazii, şefii valeţilor găsesc mijlocul să se facă nevăzuţi."

Dar veni şi ziua în care nu se mai putea ascunde nimeni; Gladstone,

în sfârşit, se retrase. În ultima lor între-vedere, Victoria îl primi cu blândeţea ei obişnuită, dar după îndeplinirea formalităţilor indispensabile, ea nu-i adresă decât o singură remarcă personală; îi spuse că, fără îndoială, "domnul Gladstone avea acum nevoie de odihnă". În 1874, într-o întrevedere asemănătoare, regina îi spuse că îl soco-tea drept un apărător al tronului. Îşi aduse aminte cu regret, dar îşi notă schimbarea fără surprindere. "Spiritul şi opiniile ei, notă el mai târziu în jurnalul său, au fost de atunci încolo ciudat de falsificate, schimonosite".

Gladstone putea judeca astfel, dar majoritatea naţiunii nu îi împărtăşea de fel părerea. La alegerile generale din 1886, s-a văzut clar că politica Victoriei era aceea a aspiraţiilor ţării; delatorii de la guvern au fost "zvârliţi în beznele din afară", şi lordul Salisbury a fost adus la putere. Victoria a fost adânc satisfăcută. Un vânt de nădejde, nou şi neaşteptat, suflă cu putere peste viaţa ei, înteţind focul energiilor ei naturale. Îi modifică deodată tot tabietul vieţii.

Părăsind îndelungata izolare, pe care stăruinţele lui Disraeli n-o întrerupsese decât pentru scurtă vreme, ea se năpusti în hora unei serii de activităţi sociale: apăru la recepţiile Curţii, la parăzi militare, la concerte; puse piatra fundamentală la mai multe monumente; se duse la Liverpool spre a inaugura o expoziţie internaţională şi parcurse străzile în trăsură, pe o ploaie torenţială, în mijlocul aclamaţiei mulţimii.

Încântată de primirea ce i se făcea pretutindeni, îşi luă rolul în serios. Vizită oraşul Edinburg, care răspunse ca un ecou aclamaţiilor de la Liverpool şi chiar îl depăşi. La Londra, inaugura cu mare pompă expoziţia Indiilor şi coloniilor din South Kensigton. În acea zi, ceremonialul a fost cu deosebire minunat; trompetele vestiră sosirea reginei; urmă imnul naţional; şi regina, aşezată pe un tron de aur ciocănit, răspunse ea singură discursurilor ce i-au fost adresate, apoi, ridicându-se, înaintă pe podium cu o regală majestate, într-o serie de reverenţe de o graţie suveranã şi studiată şi mulţumi adunării care o aclama.

Anul următor a fost al cincizecilea al domniei ei. Splendida aniversare a fost sărbătoritã în iunie, cu o pompă solemnă. Victoria, înconjurată de cei mai mari demnitari ai imperiului şi escortată de un strălucitor cortegiu de prinţi şi regi, se duse în mijlocul mulţimii entuziaste a capitalei ei, să mulţumească Domnului, la mănăstirea de la

Westminster. În acest ceas de triumf, ultimele rãmãşiţe ale dezacordului şi antipatiei au fost şterse. Regina a fost salutatã ca o mamã a poporului ei şi ca o personificare simbolicã a mãreţiei ei imperiale, şi ea rãspunse acestui îndoit salut cu toatã pasiunea ce-i stãteau în obicei. Anglia, poporul Angliei, asta o ştia, era al ei, îi aparţinea cu adevãrat printr-o minune tainicã şi totuşi foarte simplã. Exaltare, afecţiune, gratitudine, recunoştinţã profundã, orgoliu fãrã limitã, acestea erau sentimentele ei. Dar mai avea în sufletul ei şi o altã emoţie, ce dãdea culoare şi vigoare restului: era fericitã. După atâta vreme, îi revenise fericirea; o fericire incompletã, poate, o fericire gravã, dar autenticã şi sigurã şi de care inima ei, care pierduse obişnuinţa, se simţea încãlzitã. Când, la sfârşitul ceremoniei, a fost întrebatã cum se simţea, ea rãspunse:

— Sunt foarte obositã, dar foarte fericitã.

III

Astfel, după oboselile şi furtunile zilei, veni un lung crepuscul, blând, senin, aurit de glorie. Cãci o atmo-sferã, până atunci necunoscutã, de succes şi adorare, încercui ultimii ani ai Victoriei. Propriul ei triumf era ca o firmã şi un sumar al unui triumf mult mai mare: apogeul unui întreg popor. Nimic în istoria Angliei nu egalează solida splendoare a decadei ce desparte cele două jubileuri ale Victoriei, înţeleptele sfaturi ale lordului Salisbury pãreau cã aduc naţiunii nu numai bogãţia şi puterea, dar şi securitatea; ţara începu sã guste cu o liniştitã siguranţã deliciile unei grandori bine stabilite. Şi, tot astfel, fãcu şi Victoria. Nu fãcea şi ea parte din instituţie? Nu era ea ca o mobilã esenţialã, un vast şi magnific bufet în această imensã salã de lux? Fãrã ea, acest greoi şi copios festin din 1890 ar fi pierdut calitatea lui distinctivã, suita bine ordonatã a mâncãrurilor simple şi substanţiale, şi această strãlucire, pe etajere, a grelei argintării pe jumãtate ascunse în umbrã.

Propria existenţã se armoniza din ce în ce mai mult cu anturajul, încet, încet, imperceptibil, Albert se trãgea înapoi; nu cã era uitat, uitarea era cu neputinţã, dar golul pe care îl lãsase la plecarea lui devenea mai puţin chinuitor şi chiar mai puţin sesizabil. Victoria ajunse sã se plângã de timpul rãu, fãrã a mai adãuga cã scumpul ei Albert spunea

mereu: "Nu putem schimba nimic". Mergea până acolo încât savura un bun dejun fără a mai spune că "scumpului Albert" i-ar fi plăcut ouăle fierte. Şi, pe măsură ce imaginea prinţului se ştergea, locul era ocupat de Victoria însăşi. După ce se învârtise atât timp împrejurul unui obiect exterior, acum îşi plasa centrul în interiorul ei. Nu putea fi altfel; totul o împingea în această direcţie: poziţia în familia ei, funcţiile ei de suverană, ireductibilul ei simţ al datoriei. Personalitatea ei îşi proclama drepturile. Vârsta se adăuga rangului spre a face din ea un obiect de veneraţie. Şi caracterul ei, revelat în sfârşit în toată plenitudinea, se impunea tuturor prin efortul conştient al unei voinţe imperioase.

Puţin câte puţin, se ştergeau vestigiile dominaţiei lui Albert. La Curte, rigoarea doliului slăbise. Şi, când regina trecea prin Hyde Park, în trăsură deschisă, urmată de sco-ţienii ei, guvernantele măsurau cu privirea, cu un interes pătimaş, funda de catifea violetă care invada din ce în ce mai mult mantia cu capişon ale cărui zorzoane negre se agitau la fiecare salut al reginei.

În familia ei autoritatea Victoriei era cea mai pu-ternică. Toţi copiii erau căsătoriţi. Numărul descendenţilor ei sporea cu repeziciune: mai multe căsătorii avuseră loc şi printre nepoţii ei; în clipa morţii ei, nu număra mai puţin de treizeci şi şapte de strănepoţi. Un tablou al timpului reprezintă familia regală adunată în unul din marile saloane de la Windsor; se văd mai mult de cincizeci de persoane strânse împrejurul străbunicei imperiale.

Exercita asupra tuturor o influenţă suverană; se interesa cu pasiune de tot ce se întâmpla celor tineri; şi-i trata pe cei mai vârstnici ca şi cum ar fi încă copii. Prinţul de Walles, în special, avea de mama lui o teamă respectoasă. Ea îl împiedecase cu încăpăţânare să se amestece în treburile guvernului; şi se ocupase deci cu alte jocuri. Nu se putea nega, firește, că se amuza, dar aceasta departe de ochii reginei; în faţa ei, în prezenţa ei temută, acest om atât de puternic şi viril, suferea o eclipsă nenorocită. Într-o zi, la Osborn, ajunse cu întârziere la un dineu; nu era din vina lui, dar a fost văzut, ascuns în dosul unei columne, ştergându-şi fruntea de sudoare şi căutând să-şi adune tot curajul înainte de a se duce s-o caute pe reginã. Ea îl primi cu un salut uscat, după care se duse să se ascundă în dosul unei alte coloane până la sfârşitul reuniunii; avea atunci mai mult de cincizeci de ani.

Activitatea familialã a Victoriei trebuia în mod inevitabil sã încalce domeniul politicei înalte; mai ales când era vorba de interesele fiicei sale mai mari, principesa moştenitoare a Prusiei. Prinţul moştenitor, care profesa opinii liberale, suferea puternic influenţa soţiei sale. Erau amândoi urâţi de Bismark care declara cu o grosolanã emfazã cã englezoaica şi mama ei erau un pericol pentru Statul prusian. În 1888, la urcarea pe tron a prinţului moştenitor, ura a fost şi mai înveninatã. O crizã violentã izbucni în urma unor anumite complicaţii de familie. Una din fiicele proaspetei împãrãtese se logodise cu prinţul Alexandru de Battenberg, pe care osti-litatea ţarului îl obligase de curând sã pãrãseascã tronul Bulgariei. Victoria, ca şi împãrãteasa, aprobau din inimã aceastã uniune.

Prinţul Alexandru avea doi fraţi, dintre care cel mai vârstnic se cãsãtorise cu o altã fiicã mai micã a reginei; cel mai tânãr o luase pe propria ei fiicã, principesa Beatrice. Ea era foarte ataşatã de aceşti doi tineri frumoşi, şi era fermecatã la gândul cã şi al treilea, - dupã pãrerea ei, cel mai frumos - va deveni şi el un membru al familiei ei. Dar, din nefericire, Bismark se opunea acestui proiect. Îi era teamã ca mãritişul principesei de Prusia cu ex-regele Bulgariei sã nu întãrâte Rusia împotriva Germaniei. Bunele raporturi ale celor douã imperii se aflau chiar la temelia politicii sale externe, şi declarã cã aceastã cãsãtorie nu va avea loc.

O luptã furioasã începu între împãrãteasã şi cancelar. Victoria, care nutrea pentru duşmanul fiicei sale o urã neîmpãcatã, veni la Charlottenburg ca sã ia parte la bãtãlie.

Bismark, cu luleaua în gurã şi halba în mânã, îşi expunea temerile sale mârâind: "Scopul reginei Angliei, spunea el, e vãdit politic: vrea sã bage zâzanii între Rusia şi Germania; şi e probabil cã va reuşi". Şi adãugã: "În chestiunile de familie, n-are obiceiul sã fie contrazisã; ar fi capabilã sã îşi aducã preotul în poşetã, logodnicul în geamantan, şi cãsãtoria s-ar face pe loc".

Dar omul de fier şi de sânge nu se lãsa bãtut atât de repede. Solicitã reginei o întrevedere particularã. Detaliile convorbirii lor nu ne-au parvenit; tot ce ştim este cã Victoria înţelese ce însemna rezistenţa unui om atât de formidabil şi fãgãdui sã întrebuinţeze toatã influenţa spre a împiedica aceastã cãsãtorie. Logodna a fost ruptã; şi în anul urmãtor,

prințul Alexandru de Battenberg se uni cu domnişoara Losinger, actriță a teatrului Curții din Darmstadt.

Dar aceste penibile incidente erau rare. Victoria îmbătrânea; nu-l mai avea pe Albert spre a o îndruma, nu mai era Beaconfield spre a-i aprinde imaginația. Era cu totul dispusă să lase în seama lordului Salisbury spinoasele pro-bleme politice spre a-şi concentra energia în chestiuni ce o atingeau mai de-aproape şi unde controlul ei se exercita fără contestații. Casa ei, Curtea, monumentele de la Balmoral, ogrăzile lăuntrice şi grajdurile de la Windsor; îndatoririle ei în societate, supravegherea detaliilor infinite ale rutinei cotidiene, toate acestea ocupau acum mai mult loc în viața ei ca înainte. Existența ei se scurgea cu o minuțioasă punctualitate, întrebuințarea fiecărui minut era fixat cu grijă dinainte. Totul părea imuabil: datele călătoriilor ei la Osborn, la Balmoral, în sudul Franței, la Windsor, la Londra, nu se schimbau de fel de la un an la altul. Ea cerea celor din jurul ei o precizie riguroasă în toate detaliile; şi dădea de urma oricărei infracțiuni cu un simț aproape supranatural. Puterea personalității ei era atât de mare încât cele mai mici dorințe ale ei păreau, firesc, ordine cărora cu greu puteai să nu te supui.

Totuşi, se întâmpla câteodată ca cineva să nu fie tocmai punctual; şi lipsa de punctualitate era păcatul fără izbăvire. Atunci izbucnea supărarea reginei, formidabila ei supărare. Şi nimeni nu se mai mira atunci că era fiica ducelui de Kent.

Dar aceste vijelii, teribile atât cât durau, nu durau de fel; şi deveneau din ce în ce mai rare. Reîntoarcerea fericirii făcuse să țâşnească din inima îmbătrânită a reginei un izvor de bunăvoințe amabile. Zâmbetul, atât de rar pe vremuri peste trăsăturile feții ei întunecate, apărea acum cu o vie plăcere; ochii albaştrii străluceau; întregul obraz care avea în timpul odihnei un ce inexpresiv şi pleoştit, se lumina, se îndulcea şi se-mpodobea cu o gingăşie de neuitat. Căci, în ultimii ani ai vieții ei, era în amabilitatea Victoriei un farmec care lipsise chiar în vivacitatea pripită a tinereții ei. Fascina pe toți acei ce se apropiau de dânsa. Nepoții ei o adorau; doamnele ei de onoare o serveau cu închinăciuni şi dragoste. Onoarea de a îndeplini o funcție pe lângă ea compensa tot felul de neplăceri: monotonia existenții de la Curte, oboseala de a sta în picioare, necesitatea de a observa cu o atenție supraome-

neascã toate amãnuntele spațiului şi ale timpului. Uitai, îndeplinind aceste minunate îndatoriri, cã te dureau picioarele pentru cã ai parcurs nesfârşitele coridoare de la Windsor sau cã frigul de la Balmoral învinețea brațele goale. Dar mai mult ca orice, ceea ce fãcea acestei misiuni delicioase, era interesul pe care îl dãdea regina oricãrui lucru ce-i atingea anturajul. Nimic nu putea potoli pasiunea ei pentru banalitãțile confortabile, pentru efuziunile sentimentale cu datã fixã, pentru toate crizele infime ale vieții domestice; familia ei, oricât de vastã era, nu-i ajungea; se interesa, ca o confidentã grãbitã, de chestiunile din menajul doamnelor ei de onoare; solicitudinea ei nu se mulțumea cu atât; regina o întindea şi asupra personalului palatului; chiar femeile de serviciu şi slujnicele de la bucãtãrie fãceau obiectul anchetelor ei, şi dânsa nu le precupețea simpatia când iubiții lor erau numiți într-un post îndepãrtat sau când mãtuşile lor sufereau de vreun reumatism acut.

În acelaşi timp însã distincțiile de rang erau observate cu meticulozitate. Numai prezența reginei asigura respectul, dar, de altfel, toatã eticheta Curții domnea despo-tic; acest cod complicat nu slãbise cu nimic de pe vremea când îl obliga pe lordul Melbourne sã se aşeze înțepenit pe canapea şi grupa musafirii împrejurul mesei rotunde.

În fiecare searã, în fața şemineului, carpeta regalã îşi întindea pentru ochii profanilor, pãtratul ei glorios şi inaccesibil sau, poate, spre groaza asistenților, momea pe câte un imprudent pânã la marginea prãpastiei ei. Regina, când sosea momentul, se apropia de musafirii ei; erau mânați, unul dupã altul, aproape de dânsa; şi în timp ce dialogurile se desfãşurau în constrângere şi apãsare, restul adunãrii rãmânea imobilã, fãrã a rosti un cuvânt. Severitatea etichetei nu se îndulcea decât într-un singur punct. În timpul celei mai îndelungate pãrți ale domniei ei, era o strictã regulã ca, în audiențele lor la reginã, miniştri sã stea în picioare. O singurã datã, lordul Derby, pe atunci prim ministru, primit în audiențã, de reginã, cum se sculase de la pat dupã o grea boalã, considera cã Victoria i-a arãtat un mare semn de favoare, spunându-i cât regreta de mult cã nu îl putea ruga sã se aşeze. Mai târziu, într-o clipã de vie expansiune, ea oferi într-o zi, un scaun lui Disraeli, care sufera de gutã; a crezut de cuviințã sã refuze acest privilegiu. Cãtre sfârşitul domniei ei, totuşi, regina ceru d-lui Gladstone şi lordului Salisbury sã ia loc.

Câteodatã un concert, o operã, o comedie, întrerupea solemnitatea recepțiilor. Când scãpã regina de tirania doliului ei, ea reîncepu, dupã treizeci de ani, sã cheme la Windsor companii teatrale. Urmãrea aceste spectacole cu o vie animație. Adora teatrul; nimic nu o amuza mai mult decât o intrigã bine condusã, dar ceea ce prefera mai mult, era o farsã bunã. Atentã la orice se petrecea pe scenã, ea urmãrea cu o naivitate copilãreascã, desfãşurarea acțiunii. Sau afecta aere de superioritate şi izbucnea la deznodãmântul piesei: "Ei! Nu v-ați aşteptat la asta, nu-i aşa?". Simțul comicului era la ea primitiv şi viguros. Se numãrase odinioarã printre cei puțini care înțelegeau glumele prințului consort; şi, mai târ-ziu, putea râde cu hohote, în intimitate, de cine ştie ce şotie: ticul unui ambasador, sau pasul greşit al vreunui ministru ignorant. De cum venea comicul subtil, plãcerea ei scãdea; dacã mergea paralel cu inconvenabilul, primejdia devenea gravã. Nu îşi putea permite nimeni în acest domeniu cea mai uşoarã libertate, fãrã sã-şi aducã dupã sine cea mai grea dezaprobare a reginei; şi a spune o necuviințã era cea mai mare libertate pe care şi-o putea lua cineva. Atunci Majestatea Sa lãsa în jos colțurile gurii; ochii ei bulbucați aruncau priviri mirate şi fixe; întreaga ei ținutã trãda un dezgust îngrozitor. Vinovatul, tremurând, se scufunda în tãcere şi masa consternatã auzea cãzând de pe buzele regale teribilul: "Asta nu ne amuzã". Dupã aceea regina fãcea remarca pentru cercul ei intim, cã se temea cã glumețul "nu e discret". Aceasta era o condamnare fãrã drept de recurs.

Gusturile ei estetice nu se schimbaserã de fel, de pe vremurile lui Mendelsohn, Landseer şi Lablache. Tiradele operei italieneşti o mai încântau încã; şi, în dueturile la pian, ea nu pretindea nimic mai puțin decât perfecțiunea.

În picturã, pãrerile ei nu variau. Sir Edwin Landseer era fãrã patã. Manierele lordului Leighton o impresionau mult; cât despre Watts, acesta îi inspira o profundã neîncredere. Din când în când, ea comanda câte un portret în gravurã a câtorva membri ai familiei regale. Ea ordona sã i se prezinte schițele, le controla cu minuțiozitate, arãta artistului erorile sale, îi indica mijloacele de a le îndrepta; şi, invariabil, artistul recunoştea cã observațiile reginei au fost cele mai juste.

Literatura o interesa mai puțin. Îl prețuia pe lordul Tennyson; şi, cum prințului îi plãcuse George Eliot, ea rãsfoi *Middlemarch,* care o

dezamãgi. Dar se poate crede cã gusta mult scrierile unei alte scriitoare, Maria Corelli, ale cãrei romane se bucurau pe vremuri de o mare popularitate în mica burghezie englezã. Iatã ce îi plãcea reginei în materie de lecturã.

O singurã datã, totuşi, curiozitatea i-a fost atrasã de o publicaţie pe care n-o putea ignora; Reeve editã *Memoriile* de Greville, pline de informaţii istorice de cea mai mare importanţã, dar ticsite de descrieri foarte puţin mãgulitoare despre George IV, William IV şi alte personagii regale. Victoria citi cartea şi a fost îngrozitã: "Asta e o carte înspãimântãtoare şi scandaloasã. Nimic mai oribil şi nedemn decât indiscreţia lui Greville, nedelicateţea lui, ingratitudinea faţã de prietenii sãi, lipsa de credinţã şi de loialitate faţã de suveranul sãu". Ea scrise lui Disraeli cã, dupã pãrerea ei, era foarte important de a se cenzura şi a se discredita cu seve-ritate aceastã lucrare. Şi adãuga: "Tonul cu care vorbeşte despre regi nu se aseamãnã cu nimic de ce s-a auzit pânã acum, chiar în istorie; nici o defãimare n-ar fi suficientã". Reeve care editase aceastã "carte groaznicã", îşi avea şi el o bunã parte din mânia regalã; sir Arthur Helps a fost însãrcinat sã-i exprime adânca nemulţumire a reginei. Dar Reeve nu modificã nimic.

— Regina, îi spuse sir Arthur, crede cã aceastã lucrare discreditează regalitatea.

— Nicidecum, rãspunse Reeve; dimpotrivã, o slã-veşte arãtând contrastul între prezenta regalitate şi cea trecutã.

Aceastã dibace apãrare n-avu nici un efect asu-pra Victoriei; şi când Reeve se retrase din treburile publice, nu primi titlul de cavaler la care uzanţa îi dãdea dreptul. Dacã ar fi ştiut regina câte pasaje caustice cu privire la ea însãşi suprimase în linişte Reeve din *Memorii*, i-ar fi fost aproape recunoscãtoare, dar atunci, ce ar fi gândit ea despre Greville? Imaginaţia se fereşte s-o conceapã. Cât despre lucrãrile mai recente cu privire la acelaşisubiect, ne temem cã regina le-ar fi judecat "puţin discrete".

Dar rãgazurile acestei vieţi active treceau în genere cu recreaţii mai puţin imateriale ca studiul literaturii şi aprecierile artistice. Victoria nu dispunea numai de o mare avere; moştenise o cantitate imensã de mobile, de bibelouri de porţelan, de argintãrii, de tot soiul de obiecte de preţ. În decursul îndelungatei sale vieţi, ea îşi sporise colecţiile prin

cumpărături continue; dealtfel, fluvii de cadouri curgeau spre dânsa din toate colțurile lumii. Ea supraveghea aceste bogății cu o grijă constantă şi minuțioasă; ea le contempla, le rânduia, şi toate aceste detalii îi făceau o plăcere intimă. Instinctul de colecționar are rădăcini adânci în firea omului; era şi mai întărit la Victoria prin două trăsături esențiale ale caracterului ei: sentimentul intens pe care îl avusese întotdeauna despre propria ei personalitate şi aspirația ei mereu în creştere, mereu tot mai obsedantă a solidului, imuabilului, a tot ce-i dădea iluzia unui zid de apărare împotriva asalturilor timpului. Când îşi contempla imensitatea bunurilor ei, sau, mai exact, când îşi privea o porțiune, aleasă după capriciul ei, şi savura într-un fel meritele individuale ale fiecărui obiect, se vedea ea însăşi oglinditã în acele lucruri în mii de fațete; se simțea parcă miraculos multiplicată la infinit; şi inima ei se bucura. Lucrurile erau ceea ce trebuiau să fie. Dar, din păcate, totul trece, totul se preface în pulbere, totul piere; serviciile de Sevres se sfărâmă, chiar vasele de aur se rătăcesc în mod neexplicabil; şi chiar tu însuți, cu toate amintirile şi toate experiențele, te schimbi, te ştergi, te dizolvi... Nu, nu, asta nu putea fi, asta nu va fi! Nu putea exista nici schimbare, nici pierdere; totul era nestrămutat, trecutul, prezentul, şi ea însăşi mai mult decât orice. Astfel, femeia tenace, veghind peste tezaurele ei, le declara nemuritoare cu toată puterea sufletului ei. Nu se resemna a pierde nici o amintire, nici un ac de gămălie.

Dădea ordine ca nimic să nu se arunce, şi nimic nu se arunca. Şi acolo, în sertare nenumărate, în nenu-mărate dulapuri, se odihneau rochiile purtate şaptezeci de ani; şi nu erau numai rochiile: blănurile, mantiile cu volane, manşoanele, umbreluțele de soare, pălăriile, totul era complet, rânduit şi catalogat în ordine. Un mare dulap era consacrat păpuşilor; în cabinetul de porțelanuri de la Windsor o masă specială era încărcată cu paharele copilăriei ei şi copilăriei copiilor ei. Momentele trecutului o înconjurau din toate părțile, adunate în chip prodigios. Nu exista o masă care să nu fie acoperită de fotografiile părinților ei; portretele lor la toate vârstele, atârnau pe pereți; piedestalele susțineau chipurile lor cioplite în marmură; statuete de aur sau de argint eternizau formele lor pe etajere. Morții continuau să trăiască în preajma ei, în porțelan, pe sticla miniaturilor sau în cadrul imenselor portrete în ulei în mărime naturală. Un John Brown în aur

masiv se înălța pe masa de scris. Câinii şi caii favoriți ai reginei, de acum înainte nemuritori, se îngrămădeau la picioarele ei; Sharp, în argint aurit, domina fața de masă; Boy şi Boz erau întinşi unul lângă altul printre bronzul şi florile mereu proaspete. Dar nu era de ajuns să faci să dureze în piatră sau metal cele mai mici borne ale trecutului; dispoziția obiectelor, ca şi obiectele în sine, trebuiau să fie imuabile; nu putea fi adăugat nimic, nu se putea schimba nimic. Nici un creton nu varia; nici un covor, nici o perdea nu era înlocuită; dacă o stofă era prea uzată, era reprodusă cu o exactitudine care înşela ochiul cel mai pătrunzător. Nici un tablou nu putea fi suspendat pe zidurile de la Windsor, deoarece acelea care erau atârnate până atunci fuseseră fixate de Albert ale cărui decizii erau pentru vecie. Chiar deciziile Victoriei nu erau mai efemere. Pentru mai multă siguranță, se cerea ajutorul fotografului. Fiecare obiect posedat de regină era astfel reprodus în mai multe aspecte. Aceste fotografii erau supuse Majestății Sale; şi, după ce le aproba, erau lipite în albume cu bogată legătură. Lângă fiecare fotografie o notiță indica numărul obiectului, numărul camerei în care era plasat, locul exact ce-l ocupa. Astfel, destinul acestor lucruri era irevocabil pecetluit; nu se vor mai clinti de la locul lor, nu se vor mai schimba. Şi Victoria, ocupată mereu să revadă, să răsfo-iască, să mediteze asupra acestor volume monstruoase din interminabilul catalog, avea o îndoită plăcere să îşi ima-gineze că puterea ei oprea goana eternă a universului.

Astfel acest gust al colecțiilor sporea mereu la regină; se exercita în domenii din ce în ce mai variate, devenea din ce în ce mai instinctiv şi mai profund; ajunsese să devină unul dintre cele mai dominante resorturi ale acestei stranii existențe. Şi nu numai obiecte şi gânduri colecționa Victoria, mai erau şi stări sufleteşti şi modalități de viață. Făcea colecții de sărbători, de aniversări de naştere, de căsătorii, de comemorări de morți; fiecare din aceste evenimente reclamau sentimente indicate care, la rândul lor, se exprimau printr-o ceremonie particulară; aceste ceremonii vesele sau funebre erau invariabile ca tot restul: făceau parte din colecție. Într-o zi anumită, de pildă, se cuvenea să împrăştie flori pe monumentul lui John Brown, la Balmoral; şi data plecării anuale în Scoția depindea de această serbare funerară. În mod natural, moartea era centrul acestor orgii comemorative, moartea,

ultimã dovadã a fragilitãții umane. Şi nu putea fi chiar moartea umilitã prin forța amintirilor, aducând aminte la infinit, cu destulã pasiune şi vigoare, eternitatea iubirii? De aceea ordona regina sã se punã la cãpãtâiul tuturor paturilor în care dormea, la dreapta, peste pernã, sub o coroanã de nemurire, o fotografie a lui Albert pe patul de moarte. La Balmoral, unde se îngrãmãdeau atâtea suveniruri, monumentele amintirii se întindeau din belşug şi solid.

Obeliscuri, piramide, mausolee, statui, bãnci de granit dovedeau funebrele devotãri ale reginei. Acolo, de douã ori pe an, a doua zi dupã sosirea ei, fãcea un pelerinaj solemn de inspecții şi meditare. Acolo, la 26 august, ziua naşterii lui Albert, regina, familia, Curtea, servitorii, arendaşii pãmânturilor ei se adunau la picioarele statuii prințului în costum scoțian şi, într-o solemnã tãcere, beau pentru memoria mortului. În Anglia, dovezile de amintire se rãspândeau nu mai puțin. Nu era zi care sã n-aducã un adaus la ansamblul multiform de memoriale; era o statuetã în aur de Ross, cântãrețul din cimpoi, sau un grup de marmurã, în mãrime naturalã, al Victoriei şi-al lui Albert în costume din Evul Mediu, cu acest citat pe soclu:

Allured to better worlds and led the way.[1]

Şi mai era la Osborn, într-un boschet, o placã de granit: Waldmann, micul basset favorit al reginei Victoria, adus de ea de la Baden în 1872; mort la 11 Iulie 1881.

Când era Curtea la Windsor, regina vizita aproa-pe în fiecare zi marele mausoleu de la Fragmore, mereu înfrumusețat şi îmbogãțit. Dar mai era un alt sanctuar, mai secret, şi nu mai puțin sacru. Apartamentele pe care le ocupase Albert în castel rãmâneau pentru totdeauna închise şi ferite de orice priviri; numai câțiva rari privilegiați pãtrundeau acolo. Totul rãmãsese intact de la moartea prințului; numai Victoria, dedatã cu totul misterioasei ei devoțiuni, ordonase ca straiele soțului ei sã fie în fiecare searã întinse din nou pe pat şi în fiece searã, ca şi când ar mai fi în viațã, apa sã fie pregãtitã la lavoar; şi acest rit scrupulos a fost respectat timp de patruzeci de ani.

---

1 Au descoperit lumi mai bune şi au arãtat drumul - în limba englezã (n.red.).

Astfel se exercita cultul intim. Şi întotdeauna carnea era roaba duhului: întotdeauna îndelungatul lucru cotidian arãta cã Victoria era dedicatã datoriei şi credincioasã idealului morții.

Dar, puțin câte puțin, sacrificiul devenise o plãce-re. Exercițiul funcțiilor publice convenea acestei firi atât de subminatã de energie; dragostea de muncãpe care o resim-țise Victoria din tinerețe, se afirma cu o vigoare nouã; la bãtrânețile ei, a fi scutitã de hârtii private şi mape oficiale, ar fi fost pentru ea nu o uşurare, ci un martiriu.

Astfel, cu toate suspinele miniştrilor surmenați, întregul mecanism guvernamental continua sã treacã prin mâinile ei pânã la sfârşit. Nu era totul. Vechi obiceiuri voiau ca o sumedenie de tranzacții oficiale sã nu fie valabile decât prevãzute cu o semnãturã autografã de-a reginei; şi cu aplicarea acestei mecanice semnãturi regina îşi pierdea o mulțime de timp. Ea nu manifesta nici o dorințã sã-şi uşureze aceastã datorie. Dimpotrivã; din proprie alegere, ea reîncepu sã semneze cu mâna brevetele ofițerilor, datorie de care un act al parlamentului o scãpase şi de la care se abținuse multã vreme. Ea nu voia sã admitã niciodatã cã s-ar fi putut servi de o ştampilã. Cel mult, în fața acestor întârzieri insuportabile pricinuite de acest sistem strãvechi, admise sã fie de ajuns aprobarea ei verbalã pentru o serie de documente. Fiecare hârtie îi era cititã cu glas tare; şi dupã terminarea lecturii spunea: "Aprobat". Adeseori rãmânea ore întregi în fața bustului lui Albert şi repeta: "Aprobat", la intervale regulate. Cuvântul dãdea un sunet majestos, cãci glasul subțire şi argintiu al copilãriei ei devenise un profund şi puternic contralto.

IV

Ultimii ani ai Victoriei se scurserã într-o apoteozã. În ochii uimiți ai supuşilor ei, ea devenise un fel de divinitate cu nimbul celei mai pure glorii.

Orice criticã amuțise; defectele pe care oricine le-ar fi criticat cu douãzeci de ani mai devreme erau în genere ignorate. Abia se bãga de seamã cã națiunea era imperfect reprezentatã de cãtre idolul sãu.

Totuşi, nimic nu era mai cert. Marile schimbãri ce fãcuserã din Anglia de la 1837, Anglia din 1897, n-avuseserã nici o influențã asupra

reginei. Imensa dezvoltare industrialã a cãrei semnificaţie o înţelesese atât de bine Albert, minu-nata mişcare ştiinţificã a cãrei importanţã o simţise, rãmãse-serã literã închisã pentru Victoria. Ea nu îşi schimbase cu nimic concepţia despre univers, despre locul omului în univers şi despre toate problemele minunate ale naturii şi filosofiei. Religia ei era tot aceeaşi pe care o învãţase de la baroana Lehzen şi ducesa de Kent. Şi în acest domeniu e de presupus cã opiniile lui Albert ar fi influenţat-o. Cãci Albert, în materie religioasã, avea idei înaintate. Nu credea în demoni şi nutrea îndoieli cu privire la unele miracole.

Însuşi Stockmar, într-un remarcabil memoriu cu privire la educaţia prinţului de Walles, îndrãznise sã spunã cã "dacã copilul ar trebui sã fie crescut în credinţa anglicanã" era poate în conformitate cu spiritul veacului sã nu i se predea religia "cu doctrinele supranaturale ale creştinismului". Asta însemna sã meargã prea departe şi prinţii au fost crescuţi într-o scrupuloasã credinţã; orice altã educaţie ar fi amãrât-o pe Victoria, deşi nu avea despre creştinism noţiuni prea precise. Dar firea ei, atât de lipsitã de subtilitate şi ima-ginaţie, avea o repulsie instinctivã faţã de rafinamentul exta-tic al înaltei Biserici; şi se simţea mult mai la largul ei în simpla credinţã a Bisericii presbiteriene a Scoţiei. Era de prevãzut.

Lehzen era fiica unui pastor luteran; şi sunt multe puncte comune între luterani şi presbiterieni. Mulţi ani, doctorul Norman Macleod, inocent pastor scoţian, a fost principalul duhovnic sufletesc al reginei; şi, când i-a fost rãpit, ea gãsea o mare reconfortare în micile discuţii asupra vieţii şi a morţii cu locuitorii de la Balmoral. Mila ei, absolut sincerã, se complãcea în înţeleptele îndemnuri ale bãtrânului John Grant şi-i plãceau maximele cucernice ale doamnei Farquharson. Gãsea în ele calitãţi pe care, la paisprezece ani, le preţuise atât de mult în Expunsrea Evangheliei dupã Sfântul Matei de episcopul de Chester; totul era limpede şi pe înţeles, plin de adevãr şi de bune sentimente. Victoria, care avea sã dea numele ei epocii maşinilor şi-a lui Darwin, nu merse niciodatã mai departe.

Tot astfel rãmase departe de mişcarea socialã a timpului ei, inaccesibilã micilor sau marilor prefaceri.

În timpul tinereţii şi maturitãţii ei, nu se fuma în societatea bunã; şi, atât cât trãi, nu acceptã acest obicei. Zadarnic se plângeau regii; în van,

episcopii şi ambasadorii invitaţi la Windsor erau forţaţi să se întindă cu trupul pe jos în camera lor spre a fuma la gura sobei; nimic nu făcu să fie ridicată interdicţia. Ar fi părut natural ca o reginã să îşi dea sprijinul uneia dintre cele mai importante reforme ale epocii, adicã la emanciparea femeilor; din contra, Victoria se înfuria de câte ori auzea vorbindu-se de aşa ceva. În 1870, aruncându-şi privirea pe un reportaj al unei adunări în favoarea sufragiului femeilor, lãsã sã-i izbucneascã mânia într-o scrisoare cãtre domnul Martin. "Regina", spunea ea, "doreşte mult sã înroleze pe toţi acei care ştiu sã vorbeascã sau sã scrie în lupta împotriva acestei vinovate nebunii ce e numitã «drepturile femeii» şi a tuturor ororilor ce o întovãrãşesc; bietul sex slab uitã orice sentiment feminin, orice simţ de cuviinţã. Lady XX ar merita o bunã bãtaie la dos."

Acest subiect prilejuieşte reginei atâta enervare încât nu se poate stãpâni. Dumnezeu a creat pe femeie deosebit de bãrbat; sã rãmânã deci fiecare la locul sãu. Tennyson a scris în *Principesa* versuri admirabile despre diferenţa dintre bãrbat şi femeie. "Femeia ar deveni fiinţa cea mai urâtã, cea mai ţicnitã, cea mai respingãtoare, dacã i s-ar permite sã îşi piardã sexul; şi ce ar deveni aceastã protecţie pe care bãrbaţii sunt chemaţi s-o acorde femeilor? Regina e sigurã cã doamna Martin va fi de pãrerea ei." Argumentul nu admitea replicã: doamna Martin era de pãrerea reginei. Şi totuşi ideea molipsitoare strãbãtea lumea.

Dar mai este un domeniu în care Victoria e consideratã cã nu a înţeles spiritul timpului. Multã vreme, istoricii Curţii şi politicienii politicoşi au lãudat-o pe reginã cã a pãstrat o atitudine corectã faţã de constituţie. Asemenea elogii nu par de fel justificate. În ultimii ei ani de viaţã, Victoria vorbea deseori cu regret de conduita sa cu privire la doamnele de onoare şi dãdea a înţelege cã timpul o fãcuse mai cuminte. Dar, în realitate, nu se observã în tot cursul vieţii ei sã fi schimbat mare lucru în felul de a vedea şi a aplica chestiunile constituţionale. Acest spirit domestic şi personal care o împinsese sã rupã negocierile cu Peel, e sensibil egal cu ura ei împotriva lui Palmerston, în ameninţãrile de abdicare cu care îl plictisea pe Disraeli, în dorinţa ei de a dispune sã fie urmãrit ducele de Westminster, deoarece asistase la o adunare de protest împotriva atrocitãţilor bulgare. Nu se poate, într-

adevăr, afirma că facultățile ei intelectuale au fost în măsură să sesizeze principiile complexe şi delicate ale Constituției care suferi mai multe transformări sub domnia ei, dar fără ca ea să fi contribuit cu nimic.

De la 1840 la 1861, puterea Coroanei crescu mereu; merse în declin constant dela 1861 la 1901; sporise sub influența prințului consort; scăzu în fața puterii unei serii de mari miniştri. În timpul vieții prințului, Victoria nu era de fapt decât un accesoriu; mai târziu, firele guvernării, atât de grijuliu strânse de Albert, trecură în mod firesc din mânuța reginei în pumnul viguros al lui Gladstone, al lordului Beanconsfield, al lordului Salisbury. Absorbită de rutina treburilor, incapabilă să distingă lămurit accesoriul de ceea ce era esențial, poate că abia băga de seamă ceea ce se petrecea. Totuşi, în tot decursul istoriei Angliei, Coroana n-a fost niciodată mai puțin puternică decât la sfârşitul domniei ei. Plăcut paradox, Victoria primi cele mai mari elogii de a fi contribuit la o evoluție politică pe care ar fi detestat-o dacă i-ar fi priceput importanța.

Totuşi, ar fi absurd s-o confundăm cu un George III. Dacă dorința ei violentă de a-şi impune voința nu era zăgăzuită de nici un principiu, era totuşi oprită de o anumită prudență. Ținea piept miniştrilor cu o extremă aprindere; rămânea surdă la raționamente ca şi la rugăminți; rezoluțiile ei păreau de neatins; apoi, în ultima clipă, se cutremurau, cedau. Capacitățile ei de om de afaceri, şi, poate că şi amintirea repulsiei pe care o avea Albert pentru mijloacele extreme, o împiedecau să se lase vreodată înfundată într-un impas. Când faptele erau mai puternice decât dânsa, ea le simțea instinctiv şi se apleca în fața lor. Şi, cu drept cuvânt, putea face altfel?

Dar, dacă regina era despărțită prin atâtea puncte de vedere de epoca ei, se apropia totuşi prin multe asemă-nări, înțelegea de minune sensul şi farmecul puterii şi al proprietății; şi națiunea engleză, începuse să le înțeleagă şi ea mai bine. În timpul ultimilor cincisprezece ani de domnie - căci guvernul liberal din 1892 n-a fost decât un scurt intermediu - imperialismul deveni crezul principal al țării. Era şi crezul Victoriei. Ea permisese spiritului ei să se dezvolte cel puțin în acest sens. Sub direcția lui Disraeli, ea ajunsese să dea mai mult preț ca niciodată Dominioanelor engleze de dincolo de mare, şi mai ales se pasionase

pentru Orient. India îi fascina imaginația; învățã puțin limba hindustanã; angajã câțiva servitori hinduşi care devenirã slujitorii ei inseparabili şi dintre cari, unul numit Munshi Abdul Karim, ajunse sã ocupe pe lângã ea locul pe care îl avusese John Brown. În acelaşi timp, tendințele imperialiste ale națiunii împrumutau rolului ei de reginã o semnificare nouã în perfect acord cu propria ei înclinare.

Constituția politicã a Angliei era, dupã toate socotelile, o operã de rațiune şi de bun simț, dar mai pãstrase totuşi un mic colțişor unde bunul simț nu putea intra, unde, dintr-un motiv sau altul, mãsurile obişnuite şi regulile ordinare nu erau aplicabile. Astfel înaintaşii noştri au ținut seamã de acest element mistic pe care îl gãsim întotdeauna în treburile oamenilor. Fireşte cã asupra Coroanei se concentra tot mis-ticismul constituției engleze, Coroana în venerabila ei antichitate, cu amintirile ei sacre, cu ceremoniile ei impunãtoare şi pitoreşti. Dar timp de aproape douã veacuri, bunul simț predominase în marele edificiu şi micul colțişor neexplorat, inexplicabil, rãmãsese neobservat. Avântul imperialismului îl puse din nou în valoare. Cãci imperialismul nu este numai o chestiune politicã, mai e şi o problemã de credințã; pe mãsurã ce creşte, creşte şi misticismul cu el împreunã. O importanțã cu totul nouã începu sã fie datã Coroanei; nevoia unui simbol se fãcea simțitã mai puternic ca niciodatã; simbol al puterii engleze, al valorii Angliei, al destinelor ei extraordinare şi misterioase. Acest simbol era Coroana; şi Coroana se afla pe fruntea Victoriei. Reiese astfel cã, spre sfârşitul domniei, în timp ce puterea suveranei scãzuse simțitor, prestigiul suveranului sporise în mod uimitor.

Dar acest prestigiu nu era numai rezultatul anumitor prefaceri în spiritul şi afacerile publice, însãşi persoana suveranului era implicatã cu o mare parte.

Desigur, Victoria era regina Angliei, împãrãteasa Indiilor, pivotul în jurul cãruia se învârtea întreaga maşinã magnificã, dar ea mai era şi altceva. Şi, mai întâi de toate, era bãtrânã: o vârstã înaintatã este în Anglia o condiție aproape indispensabilã a popularității.

Regina dãduse dovadã de una dintre cele mai apreciate calități ale neamului sãu: o vitalitate stãruitoare. Domnise timp de şaizeci de ani, şi mai domnea încã. Şi apoi mai era un mare caracter. Trãsãturile esențiale ale firii ei se vãdeau lãmurit prin negurile ce învãluiau regal-

itatea. Ea ocupa cu uşurinţă în imaginaţia populară un loc bine definit. Era o figură familiară care trebuia în mod natural să ducă la simpatia şi admiraţia majorităţii supuşilor ei. Ei apreciau mai întâi virtutea; şi Victoria, care făgăduise la vârsta de doi-sprezece ani să fie înţeleaptă, nu îşi călcase cuvântul. Datorie, conştiinţă, moralitate, regina trăise mereu la lumina acestor nobile făclii, îşi petrecuse zilele muncind nu huzurind; trăise în mijlocul responsabilităţii publice şi a grijilor de familie. Idealul virtuţii solide pe care îl plasase atât de sus pe vremuri, în timpul frumoaselor zile de la Osborn şi a fericirii ei casnice, ea nu consimţea să-l mai coboare.

Timp de o jumătate de veac şi mai mult, nici o femeie divorţată nu se apropie de Curte. Şi chiar în entuziasmul ei pentru fidelitatea conjugală, Victoria decretase o lege şi mai severă: dezaproba cu glas tare orice văduvă care se remărita. Dacă considerăm că ea însăşi era fiica unei văduve remăritate, găsim că această prohibiţie părea bizară, dar era o bizarerie care avea o parte bună. Clasele burgheze, destul de puternice în triplul bronz al respectabilităţii lor, se bucurau că au pe cea mai respectabilă dintre regine. O revendicau parcă era de a lor. Mergeau cam departe. Deşi erau în ea multe trăsături ale burgheziei, Victoria era, din alte puncte de vedere, de exemplu, în ce priveşte manierele, net aristocrată. În sfârşit, într-o privinţă, nu era nici aristocrată, nici burgheză; atitudinea împotriva ei însăşi, era pur şi simplu regală.

Toate aceste calităţi săreau în ochi; şi, desigur că nu erau fără importanţă. Dar, în complexul unei personalităţi, ceea ce contează e un lucru mult mai profund, un lucru de bază şi comun întregului caracter. Acest element esenţial e uşor să fie descoperit la Victoria; era o sinceritate cu totul particulară. Această sinceritate avea forme diverse: incapa-citatea de a minţi, simplicitatea de caracter, vivacitatea emoţiilor şi francheţea în modul în care îşi exprimau aceste emoţii. Această sinceritate îi dădea reginei prestigiul, farmecul şi, în acelaşi timp, absurditatea. Ea înainta prin viaţă cu pasul impunător şi sigur al uneia care nu vrea să ascundă nimic, nici celorlalţi, nici sie-şi. Ea era regina Angliei, văditã şi întrutotul; o luai aşa cum era sau nu; n-avea nimic s-arate mai mult, nimic de explicat, nimic de modificat; ea îşi urma drumul, majestuoasă şi măreaţă. Şi nu numai că nu era vorba vreodată de

ascuns ceva, dar orice reticență, orice rezervă, orice demnitate chiar părea, câteodată, inutilă. Lady Lyttelton spunea: "E în felul ei de a spune adevărul, o transparență rară; nu exagerează niciodată sentimentele ori faptele pe care le descrie. Mulți oameni sunt, poate, tot atât de sinceri, dar păstrează întotdeauna oarecare rezervă. Regina povesteşte totul, cum este, fără să adauge sau să suprime ceva". Da, istorisea totul; şi scria totul. Scrisorile ei, atât de vulcanice în expresia lor, dau impresia unui robinet deschis. Apa din rezervor se scurge cu o iuțeală spontană. Stilul ei, atât de perfect neliterar, are cel puțin meritul că se potriveşte exact cu gândurile şi sentimentele ei; şi chiar platitudinea frazeologiei ei nu e lipsită de o savoare curios de personală. Nu e îndoielnic că prin scrierile ei a mişcat inima publicului. Nu numai *Jurnalul Reginei în Highlands*, în care viața ei particulară era redată în formă de cronică, simplu, fără afectare, fără încurcături, dar şi acele remarcabile mesaje către națiune pe care le publica din când în când prin ziare; şi în care poporul o simțea aproape de el. Suferea instinctiv atracția irezistibilei ei sinceități şi răspundea la rândul său. Şi, firește, era o ca-litate foarte atrăgătoare această sinceritate. Dar, în definitiv, ceea ce vorbea mai mult imaginației populare era omogenitatea şi contrastul personajului şi a situației sale. O micuță doamnă bătrână, cu părul alb, cu simple vestminte de doliu, într-o trăsuricã pe rotile, trăsură trasă de un măgăruş, iată cum era văzută regina; şi apoi, imediat în spatele ei, cu tot ceea ce prezența lor evoca misterul, originalitatea, puterea, se iveau servitorii indieni. Viziune familiară şi admirabilă.

Se mai cuvenea însă ca, în anumite ocazii anume alese, văduva de la Windsor să se prezinte cu toată pompa unei regine. Ultima şi cea mai glorioasă din aceste ocazii a fost jubileul din 1897. Atunci, în timp ce splendida procesiune trecea prin străzile aglomerate ale Londrei, escortând pe Victoria până la catedrala St. Paul, se văzu izbucnind în acelaşi timp măreția regatului şi adorarea supuşilor ei. Lacrimile inundau ochii; şi, în timp ce mulțimea îşi urla aclamațiile, ea repeta:

— Cât de buni sunt cu mine, cât de buni!

În acea noapte, mesajul regal zburã peste între-gul Imperiu. "Din adâncul inimii, mulțumesc poporului meu prea iubit. Dumnezeu să îl binecuvânteze", îndelungata cursă era spre sfârşit. Dar călătorul, care umblase şi străbătuse atâtea experiențe stranii şi noi, mai înainta încă

cu acelaşi pas sigur. Fecioara, soția, femeia bătrână erau aceleaşi: vitalitate, conştiință, orgoliu şi simplitate, Victoria a fost toate acestea până la ultimul ei ceas.

Capitolul X
SFÂRŞITUL

Seara fusese de purpură şi aur; şi, totuşi, ziua avea să se sfârşească cu nori şi furtună. Nevoile şi ambițiile Imperiului aruncară țara în războiul sud-african. Au fost insuccese, întorsături, dezastre sângeroase.

O clipă, națiunea a fost cutremurată; şi regina participă cu o întinsă solicitudine la tristețea obştească. Dar spiritul ei rămânea hotărât; ea păstra tot curajul şi toată încrederea ei. Se aruncă trup şi suflet în luptă, lucra cu o vigoare îndoită, se interesa de toate detaliile ostilităților, căuta prin toate mijloacele care-i stăteau în putere, să apere cauza națională. În Aprilie 1900, la vârsta de optzeci şi unu de ani, ea luă extraordinara decizie să renunțe la vizita ei anuală în sudul Franței şi să viziteze mai degrabă Irlanda care dăduse trupelor plecate în campanie, un contigent deosebit de numeros. Rămase trei săptămâni la Dublin, străbătând străzile în trăsură, fără escortă militară, împotriva sfaturilor primite. Vizita ei reuşi din plin. Dar atunci, pentru prima oară, ea începu să dea semne de bătrânețe şi de oboseală.

Continua tensiune sufletească, spaima pricinuită de război se făcea în sfârşit simțită. Natural robustă, în ciuda anumitor perioade de depresiune ce o făcură să se creadă câtva timp bolnavă, Victoria se bucurase toată viața de o sănătate remarcabilă. La bătrânețe, asprimea unui reumatism articular o forțase să utilizeze la mers un baston, apoi un scaun pe rotile. Dar ea nu suferise de nici o infirmitate până în anul 1896, când începuse să fie atinsă de cataractă. De atunci lectura începu să-i fie din ce în ce mai dificilă, dar putu să îşi semneze numele şi chiar, cu oarecare greutate, să-şi scrie scrisorile. Totodată, în vara anu-

lui 1900, se ivirã simptome mai serioase. Memoria ei, a cãrei forță şi precizie i-au fost până atunci motive de mândrie, dãdu greş de câteva ori; avu o tendință spre apatie; şi, fãrã sã fie atinsã de nici o boalã specificã, începu din toamnã sã dea semne de slãbiciune fizicã generalã. Totuşi, în timpul acestor ultime luni, materia de fier ținu piept. Regina continua sã lucreze în fiecare zi ca şi-n trecut; lucra chiar mai mult. Cãci ea puse o extremã îndãrãtnicie a fi personal în raporturi cu o mulțime, mereu în creştere, de bãrbați şi de femei victime ale rãzboiului.

Cãtre sfârşitul anului, ultimele rãmãşițe ale pute-rilor ei în declin se pãrea cã o pãrãsesc; şi, din primele zile ale noului secol, pricepu limpede cã nu va mai trãi decât printr-o sforțare de voință. La 14 ianuarie avu o întrevedere de o orã cu lordul Roberts care se reîntorsese victorios, cu câteva zile mai înainte, din Africa de Sud. Ea îi puse tot felul de întrebãri înspãimântate ce priveau rãzboiul, şi pãru cã susține fãrã greutate această sarcinã. Dar, când audiența luã sfârşit, regina avu o sincopã.

A doua zi, medicii recunoscurã cã starea ei era desperatã; şi totuşi, timp de încã douã zile, acest suflet neîmblânzit se mai luptã; încã douã zile, Victoria îşi mai îndeplini îndatoririle de reginã a Angliei. Apoi încetã sã mai lucreze; atunci cei din preajma ei pierdurã orice nãdejde. Spiritul o pãrãsea; viața o pãrãsea încetişor. Familia se strânse la cãpãtâiul ei; mai zãcu încã puțin, mutã şi în aparență insensibilã; la 22 ianuarie 1901, ea muri.

Când, cu douã zile înainte, aflã lumea cã regina avea sã moarã, o dureroasã surprindere se aşternu peste întreaga țarã. Se pãrea cã un eveniment monstruos venise sã întrerupã cursul firesc al lucrurilor. Imensa majoritate a supuşilor ei nu îşi aduceau aminte ca regina Victoria sã nu fi domnit peste ei. Pentru ei, ea intrase în ordinea normalã a universului; li se pãrea de neadmis s-o piardã. Şi ea însãşi, întinsã pe patul ei de agonie, oarbã şi liniştitã, pãrea celor ce o înconjurau sã fi pierdut de acum orice sentiment, cã lunecase deja, ca din greşalã, în fluviul uitãrii. Şi, totuşi, în ungherele tainice ale conştiinței ei, poate cã gândurile se mai frãmântau. Poate cã spiritul ei, care pierea treptat,

evoca şi fãcea sã fluture pe dinaintea ei fantomele trecutului şi, pentru ultima oarã, îi reamintea viziunile dispãrute ale îndelungatei ei istorii; poate cã, prin ceaţa anilor, ea retrãia amintiri din ce în ce mai vechi: pãdurile de la Osborn, primãvara, înflorite de agliciile pentru lordul Beaconsfield; straiele bizare şi fudulia lordului Palmerston; obrazul lui Albert la lumina lãmpii verzi, primul cerb ucis de Albert la Balmoral, şi Albert în uniforma lui albastrã şi argintatã; baronul intrând pe o uşã; lordul M visând la Windsor şi ascultând cârâind ciorile în ulmi; arhiepiscopul de Canterbury, în zori, cãzut în genunchi în faţa ei; ţipetele de curcan ale bãtrânului rege, şi glasul blând al unchiului Leopold la Claremont, şi Lehzen cu globul pãmântesc, şi penele lungi ale mamei ei atingându-i obrazul, şi un ceasornic vechi cu repetiţie al tatãlui ei, într-o cutiuţã din carapacea unei broaşte ţestoase, şi un covor galben, şi unele volane moi de muselinã cu desene de frunze, şi copacii şi iarba de la Kensington...

Sfârşit

Cuprins

Cap. I — Antecedente 5
Cap. II — Copilăria 17
Cap. III — Lordul Melbourne 40
Cap. IV — Căsătorie 72
Cap. V — Lordul Palmerston 105
Cap. VI — Ultimii ani ai prințului consort 129
Cap. VII — Văduvie 150
Cap. VIII —Domnul Gladstone şi lordul Beaconsfield 164
Cap. IX — Bătrânețea 183
Cap. X — Sfârşitul 208